SELO I GRAD

ALMANAH

SELO I GRAD

ALMANAH 1928./1929.

UREĐUJE PETAR GRGEC

NASLOVNI LIST OD V. KIRINA

IZDAJE LITERARNA SEKCIJA
HRV. KAT. AKADEMSKOG DRUŠTVA „DOMAGOJ"

NAKLADA HRVATSKOGA KNJIŽEVNOGA DRUŠTVA SV. JERONIMA

JERONIMSKA KNJIGA
DVJESTA ŠEZDESET I OSMA

ZAKLADA TISKARE NARODNIH NOVINA U ZAGREBU

SADRŽAJ

LISTAK.

PREDSTAVNICI NEDAVNE PROŠLOSTI.

NARODNI ŽIVOT I TRADICIJA.

PISMO UREDNIKA.

Na str. 5. ispravi u 13. retku odozgo patnika u ratnika;
„ „ 10. „ u 7. kitici 3. red. polje u polja.

PJESNIŠTVO I ŽIVOT

I.

Još kao dječak upitao sam stara pastira, koji je bio već na pragu vječnosti, a ipak je još uvijek nosio sa sobom na pašu pjesme o Kraljeviću Marku te se opijao njima do ekstaze:

— Recite mi, striče, zašto tako rado čitate te pjesme?

Starcu su sijevnule oči na sivom, navoranom licu kao raspirena žeravica iz pepela. Odgovorio je tajinstveno, kao da odaje bogzna kako znamenitu tajnu:

— E, moj sinko, te su pjesme najbolji lijek mojoj starosti i slabosti. Kad njih čitam, onda mi se čini, kao da mi nitko ne može ništa. Onda zaboravljam sve zlo i osjećam, kao da sam isto tako slobodan i jak kao Kraljević Marko.

Ove nam riječi starca pastira ne će doduše otkriti specifične diferencije pjesništva, ali nam ipak mogu biti putokaz, da protumačimo sebi jednu veliku zadaću pjesništva u životu. I u njima se naime očituje istina, da pjesništvo služi udovoljavanju ljudskih težnja.

Pjesnici su neke vrste čarobnjaci, koji nas uvode u poseban svijet, u kojem se krećemo doduše ne samo među dobrim, nego i među zlim bićima, ali kod toga osjećamo, da smo daleko od zla i da se sjedinjujemo sa samim dobrom. Pomoću iluzije postaju u pjesmama, pripovijetkama, pričama i drugim pjesničkim vrstama naše sanje živom realnošću, a zle životne sile ostaju žigosane i moralno svladane i onda, ako je fizička pobjeda na njihovoj strani.

Kada promatramo pjesništvo u svijetlu nauke, potrebito je često, da ga istrgnemo iz niza drugih ljudskih djelatnosti, jer jedino na taj način možemo odrediti njegovu točnu definiciju. Ali u realnosti nema takve izolacije. U životu djeluje pjesništvo u vezi s ostalim ljudskim snagama. Zato ono ne može biti nikakva osamljena država, nikakav tako reći čardak ni na nebu ni na zemlji. Ono utječe na praktičan život, a praktičan život utječe opet na pjesništvo.

Imade doduše kritikâ, koji vrlo ograničuju utjecaj pjesništva na društvo. Među takve ljude pripada i Talijan Scipio Sighele, koji veli, da je pjesništvo samo »izraz sna nekoga društva u određenom razdoblju«, a onda pobjednički kliče protiv moralista: »Dakle, kakav utjecaj hoćete da pjesništvo

ima na društvo?« No ovakvim je riječima Sighele vrlo potcijenio vrijednost pjesništva. Ono zacijelo nije jedina snaga, koja odlučuje o životu, a nije ni najjača snaga, ali je svakako kud i kamo ozbiljnija i zamašnija stvar od naših sanja. To je »krilo duše, koja naprijed žudi«, kako veli Kranjčević u jednoj pjesmi. To je pokretna aktivna snaga u duši svakoga čovjeka.

II.

U primitivnim razdobljima civilizacije moraju plemena i narodi da troše gotovo svu svoju energiju za održanje golog materijalnog života. Satiru ih ratovi, glad i svakojake bolesti. Oni se bore protiv toga i maštaju o nepobjedivim junacima, koji jednim zamahom mača odsijecaju po nekoliko stotina glava, o punim pećima mirisava kruha i o oslobodiocima, koji svladavaju vještice, zmajeve i vukodlake. Svaki član toga primitivnoga plemena ili naroda imade pred očima neki ideal, kojemu se nastoji približiti, ali kako je shvaćanje životnoga kauzaliteta još vrlo mitsko, a poznavanje životnih mogućnosti djetinjski lakovjerno, poigrava se pjesništvo toga razdoblja najsmionijim kombinacijama mašte, koje nerazvijena rasudna moć smatra ne samo zanimljivim slikama, nego i posve vjerovatnom zbiljom.

Ljudi se u takvo doba zanose slikom neke bajne zemlje, u kojoj ptice nesu zlatna jaja, a u pećinama sjede zmajevi na gomilama zlata i dragulja. Jata se golubova pretvaraju na jednu riječ u stada ovaca, a potoci teku mlijekom i vinom mjesto vodom. Sve je puno tajnih sila, koje treba kakvom čarobnom formulom upregnuti u svoju službu, da se pomoću njih tijek događaja u prirodi promijeni. Ljudske sposobnosti mogu biti tako izoštrene, da ne bi bili nikakva nemogućnost kovači, koji bi mogli potkovati upregnute konje u najvećem trku. Ne bi bili nemogući ni vidoviti gledaoci, koji bi mogli pročitati najtajnije ljudske misli i namjere. Daleko preko devet gora i dolina izvire vrelo žive vode, kojom se mogu ne samo liječiti rane, nego i uskrisivati mrtvaci. Divovi dolaze u službu ljudima i pomažu im snositi breme života, a vile ostavljaju planinske krajeve i vjenčavaju se s najvećim junacima.

Sve te predodžbe primitivnih, većinom sjetilnih užitaka i čarolija slijevaju se sa zamračenom i iskrivljenom uspomenom na izgubljeni raj naših praroditelja u utopijsku sliku Kronova ili Saturnova carstva, koje se projicira ne samo u spominjanje prošlih događaja, nego i u niz budućih mogućnosti. Povijesna kritika još ne postoji, zato se pričanje o djelima velikih izmišljenih junaka smatra pravom povijesnom istinom. Pjesnici moraju da junacima daju onu sudbinu, koju im određuju narodne želje, jer će ih narod inače smatrati lošim pjesnicima, ako ne možda i izdajicama.

Narodi mogu katkada već daleko napredovati u civilizaciji, a njihovi im pjesnici daju možda istom tada dovršenu sliku

njihovih dotadašnjih nedosnivanih djetinjih maštanja i težnja. Grci su bili kulturan narod, kada im je Heziod pjevao: »Ljudi su zlatnoga vijeka živjeli kao bogovi, bezbrižno, bez truda i nevolje. Nije ih mučila jadna starost, nego su im noge i ruke bile uvijek jednake, a oni su se gostili i veselili daleko od svake nevolje. A umirali su, kao da bi zaspali. Svako su dobro imali.« A Rimljani su možda već silazili s vrhunca najvećeg naprezanja svojih snaga, kada su Heziodovi zvuci odjeknuli s Tibulove i Ovidijeve lire. Raskalašeniku je Ovidiju možda dolazio porugljivi smijeh na usta, kada je pjevao o Saturnovu zlatnom vijeku, ali mnogi su njegovi čitaoci vjerovali ne samo, da je to carstvo nekada postojalo, nego i da se mora ponovno vratiti na zemlju. Oni su u iluziji gledali, kako doista zemljom u vječnom proljeću teku rijeke mlijeka i nektara, a sa zelenih hrastova kaplje med. Željeli su, da ponovno zemlja bez oranja donosi sve plodove i da ne bude ni straha ni kazne, a ujedno ni vojnika ni tvrđava.

Plastični oblici, koje je diktirala želja u nekritično doba civilizacije, prilagođuju se tek vrlo polagano životu. Omiljeli su narodni junaci često izuzeti i od najneminovijih prirodnih zakona. Kraljević Marko, Fridrik Barbarosa ili kralj Matijaš ne smiju umrijeti, nego samo padaju u san, iz kojega će se probuditi, kada na zemlji zavladaju bolje prilike. Gdjekoji opet junak, kad već mora da bude smrtan, može pasti u boju samo zato, jer imade poput Ahileja ili Sigfrida na tijelu kakav nedostatak, kojemu on nije kriv. Narodna se povijest falzificira prema najsmionijim željama. Pjevači moraju dati pobjedu onim junacima, s kojima slušaoci simpatiziraju, jer inače može biti i tvornog razračunavanja. Ako se već mora priznati poraz narodne vojske, onda, naravno, krivnja mora padati uvijek na kakvog Efijalta ili Vuka Brankovića.

Gdjekojoj se utopiji ne može zakrenuti vratom ni najljućim sarkazmom. Atički su se pisci komedija krvavo izrugivali utopističkim sanjarijama svojih suvremenika. Svaki se atenski građanin zacijelo smijao, kad je satirik Kratin slikao, kako pečeni kruh raste iz zemlje. Teleklid se izrugivao predodžbama, kako pečene ptice dolijeću čovjeku u usta, a ribe se svojevoljno prže na tavi i same dolaze na sto. Svaki je gledalac bio spreman da bičem satire lupa po onim tupavcima, koji su kod Ferekrata očekivali, da će vodoskoci izbacivati kolače, grožđe i fino pecivo, a drveće će u planini listati kobasicama i pečenim drozdovima. No kad su se ti isti gledaoci i slušaoci vraćali u svoj građanski život, opet su sanjarili o hljebu bez motike te su oduševljeno pljeskali onim demagozima, koji su laskali njihovim utopijskim težnjama. Šta više, i sami su filozofi podlijegali nekritičnim predodžbama o životu bez napora te su pod vidom utvrđene nauke gradili nacrte svakojakih nemogućih, kako bi rekao Aristofan, gradova »Kukavičnjaka u oblacima«.

III.

Dakako, i u primitivnim se razdobljima civilizacije cijene neki napori i borbe. Ali to većinom nijesu napori i borbe čovjeka radnika. Više se drži do Heraklove toljage i do Ahilejeva štita nego do ratareva pluga i postolarova kopita. Da se Heziod u »Djelima i danima« bio uzdigao umjetničkom obradbom i iznad samoga Homera, ipak njegovo djelo ne bi bilo kod njegovih savremenika tako omiljelo kao Ilijada i Odiseja.

U pretežnom se dijelu staroga pjesništva vidi obescjenjivanje rada. Naročito se ratarski i obrtnički rad trpao na leđa robovima. Kod Homera doduše i kraljevna Nausikaja, kako se čini, pere rublje, a njezina majka prede, ali glavni napor kod toga moraju svladavati robinje, koje obavljaju pogotovu druge teže poslove. Isti pjesnik opisuje bajkoviti otok Siriju malne istim riječima kao Heziod svoje Kronovo carstvo, no i na tom se otoku gospodari uživaoci kupaju u znoju svojih robova i podložnika.

Stari su se filozofi, počevši od Platona pa sve do Cicerona i još dalje, većinom držali mišljenja, koje je Aristotel izrekao riječima: »Ručni radnici ne zaslužuju imena državljana; oni nemaju ničesa plemenita u mišljenju. Robovi su posebna vrsta ljudi i za to stvoreni, da za nas obavljaju tjelesni rad.« Dakako, da se to uvjerenje na svoj način očitovalo i u pjesništvu. Predšasnik je Aristofanov Krates doduše slikao, kako stol na zapovijed sam dolazi pred goste i prostire se, kako načve same mijese kruh, krčag toči vino, a vrč polazi na vodu, da se isplakne. Ropski je dakle rad kod Kratesa nadomješten automatima, ali to nije učinjeno iz humanosti, da se povede borba za ukidanje ropstva ili da se dadne čast radu, nego da se izvrgnu ruglu oni, koji su sanjarili o društvu bez robova.

Teokrit i njegovi nasljednici htjedoše skinuti s pjesništva najviši aristokratizam, te su slikali »male ljude«. Ali ni oni nijesu slavili još pravoga čovjeka radnika. Njihova idila nije ništa drugo, nego lastovanje gradskoga izletnika, kojemu je dodijala gradska žurba, buka i nervoza, i on se radi promjene zaželio ladanjskoga života, u kojem će se manje naprezati. Zato i nije taj izletnik rado odabirao ratarskog ni obrtničkog zvanja, nego je polazio većinom na planinu među pastire, i to takve gospodske pastire, koji ne znadu ni za zvijeri ni za prirodne nepogode, nego u vječnom proljeću i hladovini planduju u sjeni krošnjata drveća te uz cvrčanje cvrčaka, zujanje pčela i gukanje grlica provode život, koji je najbliži ispunjenju poslovice: slatko je ništa ne raditi. Naravno, da se i u takvom idealu ili bolje reći utopiji života nalaze, iako ne na samoj pozornici, a ono barem iza kulisa, robovi, koji svojim mučnim stvaranjem zemaljskih dobara omogućuju uživanje manjini ljudstva.

IV.

Kritičnije shvaćanje života u praksi i nauci mora se odraziti i na pjesništvu. Divlja i neobuzdana romantika pjesničkih

likova uzmiče u zrelijim razdobljima čovječanstva pred tipovima, koji su bliži svakidašnjemu životu. Mjesto utopija, koje iščezavaju pred kritičnijim i čovječnijim prosuđivanjem društva, javljaju se pravi ideali, kojima se moramo i možemo posve približiti. Čovjek ratnik, koji je često potpuno amoralan tip, stupa u pozadinu, a cijenu dobivaju mnogovrsni predstavnici duševnoga i tjelesnoga rada. Vile, vještice, vukodlaci, divovi i patuljci izazivaju potpunu iluziju samo kod djece, a kod odraslih mogu postići jači dojam samo kao uspomene na djetinjstvo ili kao simboli realnijih životnih snaga i oblika.

No i u višim stupnjevima civilizacije robuje velik dio pjesništva utopiji nerada. Kao što su mileniji prošli, dok su pjesnici savršeno izradili tip čovjeka patnika i uživaoca, tako treba da prođe mnogo vremena, dok se izradi i pjesnička instrumentacija za prikazivanje mnogovrsnijeg tipa čovjeka radnika. Taj tip na prvi mah ne podražuje previše mašte, on nije »poetičan« u onom smislu, da bi ga i najveći nevježa smatrao takvim. Teško je prikazati poeziju rada, jer tu valja često stvarati sugestije, kojih ne poznaje običan čovjek. Bolje reći, tu valja istom otkrivati one snažne ritmove i plastične vrednote, koje se moraju nalaziti u svakom pjesničkom stvaranju.

I nakon prestanka staroga društva, u kojem je fizički rad znak ropstva, može se javiti novo bježanje od rada u feudalnom uređenju društva. A i onda, kada je i to društvo poljuljano, znadu nam naročito pisci romana prikazivati kao uzore vrlo često takve ljude, koji umiju samo maštati i polaziti sa zabave na zabavu, a kad se pitamo, o čem ti ljudi žive, puca nam pred očima spoznaja, da nas je pjesnik nasamario slaveći obične parasite, lijenčine i dangube, koje kradu Bogu dane, a u čitatelja i čitateljica oslabljuju volju za rad. To je poezija, koja služi geslu: Stolicu, prostri se! i Sezame, otvori se!

Potrebito je više puta i brutalno ustati protiv ovakvog proznog i stihovnog pjesništva. Talijanski su futuristi doduše u većini svojih zahtjeva silno nesimpatična čeljad. Njihovo slavljenje rata kao jedine svjetske higijene zaudara barbarstvom krapinskoga i neandertalskoga čovjeka ljudoždera. Marinettijev je »multiplikovani čovjek« brat Nietzscheova Zaratustre, koji propovijeda: »Koliko dobrote, toliko slaboće, koliko pravednosti i samilosti, toliko slaboće! ... Rat i odvažnost učinili su više velikih djela nego ljubav prema bližnjemu.« Futuristička je halabuka često dosadna poza i patetika, a futurističko preziranje prostornih i vremenskih snošaja odaje dobrim dijelom nestašicu stvaralačke inspiracije. Ali jedna je crta u futurista ipak simpatična. Oni su imali pravo, kada su velikom dijelu stare »pasatističke« poezije predbacili inerciju, kvietizam i hedonizam optužujući je, da nije znala dovoljno cijeniti čovjeka stvaraoca. Dakako, futuristi vide svu ljepotu stvaranja u aeroplanima, automobilima, tvornicama, oklopljenim krstašima, socijalnim kataklizmima i ratovima. Ali kad

se izljušti iz njihovih doktrina ono, što je zdravo, preostaje nam kao ideal rad u svim manifestacijama: rad na selu i u gradu, na poljima i u radionicama, u tvornicama i u rudnicima. Istina, uvijek će poezija crtati i čovjeka uživaoca, ali njegovo uživanje ne smije biti samo u trošenju dobara, nego i u njihovu stvaranju.

V.

Tjelesni rad bez duševnoga rada ne bi nikada stvorio prave kulture. Žuljevi na rukama dobivaju vrijednost istom u zajednici sa snažnim intelektualnim zamasima duha. U vijeku demokracije znadu se ručni radnici osvetiti intelektualcima, pa kao što su stari filozofi izbacivali predstavnike tjelesnog rada iz slobodna društva, tako i ručni radnici imadu sklonost da prezru duševni rad i da najveći dio intelektualaca proglase parasitima, koje moraju uzdržavati ratari, radnici i obrtnici.

I sami su intelektualci često krivi obescjenjivanju svojega rada, jer u isto doba, dok opravdano vjeruju u žuljavu ruku ručnoga radnika, padaju u neopravdanu skepsu i proglašuju bankrot svih nauka. »Luda je, tko pije sok sa drva spoznanja!« uskliknuo je Kranjčević, a time nije rekao ništa novo, nego je samo ponovio malodušne usklike Goetheova Fausta ili Đalskijeva Janka Borislavića.

Nije čudo, što bi mnogi beletristi svoje mislioce najradije strpali u kakvu košaru i objesili ih iznad zemlje, kao što je učinio Aristofan sa dubokoumnim Sokratom. Život se duševnoga radnika kreće odviše u apstrakcijama, zato pjesnik mora biti u tisuću muka, ako želi taj život prikazati plastičnim oblicima. Ali ako pjesništvo želi izvršiti svoju životnu zadaću, morat će svakako da stvori što tipičnije likove i iz redova intelektualnih zvanja. Tu se otvara vrlo široko i najvećim dijelom neobrađeno polje pjesničkoj umjetnosti.

VI.

Kada se govori o čovjeku kao stvaraocu različitih dobara, tada vrlo mnogi mislioci zaboravljaju na duhovna dobra. Socijolozi i statističari znadu izračunati, koliko su dobara stvorili ručni radnici, ali duhovne su vrednote za nas često bez ikakva značenja, premda bismo morali znati, da bez takvih dobara ne bi bio moguć ni biološki opstanak društva. Kad se ocrtava domovina kojega naroda, mi znademo, koliko imade u njoj gora, rijeka, ravnica i jezera, mi znademo, koliko u njoj rodi svake godine živežnih namirnica, znademo možda i to, koliko se knjiga izdaje u njoj, ali za njezinu duhovnu kulturu mi redovito ne pitamo. Najviše, ako se zanimamo za procenat zločina i za statistiku alkoholizma odnosno antialkoholizma. No i tako zvana pozitivistička znanost morat će veću pažnju posvetiti svim granama duhovne kulture, jer narodi bez duboke vjere i etike ili su na rubu propasti ili su razbojnička družina i bič Božji za sve svoje susjede.

Ignoriranje i obescjenjivanje stvaralaca duhovnih dobara može se često očitovati i u pjesništvu. Materijalističke struje vole kao i psovači često puta prikrivati pustoš i slabost svoje duše hulama i prostotama. I među Hrvatima nađoše se Vidrići, Polići Kamovi, Krleže i Cesarci, koji su pokušali da oblate najveće heroje duhovne kulture: svece. A jedan znameniti hrvatski kritik, glavni branitelj krilatice: »L' art pour l' art«, rekao je prije rata, da drama, u kojoj bi glavni junak bio svetac, za nj ne bi bila umjetnina.

No takve zablude ne mogu nikada zarobiti cijelo pjesničko stvaranje. Predstavnici duhovne kulture uvijek su privlačili pažnju i onih ljudi, koji su se izvana gradili, kao da ne mare za njih. Kad su vjerski mlakonje gledali u filmu život sv. Franje, zaigrale su i u njima sve već zaboravljene žice vjerskog osjećanja. A kad ljudi gledaju dobar film iz života Isusova, onda više puta i najsurovije duše počnu u skrušenosti moliti. Nama se čini često u prvi mah, da su prošla vremena »Kristijade«, »Uzdaha Mandaljene pokornice«, »Svete Rožalije, panormitanske divice«, i »Suza sina razmetnoga«. Ali treba da dođu snažni pjesnici, koji će umjeti da dirnu u dušu modernoga čovjeka, pa će i stari sadržaji u novoj pjesničkoj instrumentaciji izazvati u nama iste emocije, što ih znadu izazvati savjesni filmovi duhovnoga sadržaja. A pogotovu će te emocije izazvati novi sadržaji.

Duhovni život daje pjesnicima neiscrpivo mnoštvo građe za obrađivanje. Tko ne može da se uživi u taj život ili tko ga karikira, taj i s čisto psihološke strane upada u neoprostivu jednostranost ili čak ograničenost. Kod naših pisaca romana ostaju opisi našega sela i grada više puta šturi i beznadni upravo zato, jer se naš seljak i građanin opisuje kao biće bez religije. A upravo u duhovnom životu mogu se očitovati sve dubine, ljepote i strahote ljudskih ugođaja. I upravo stvaranje duhovnih dobara daje pravu vrijednost materijalnim i intelektualnim dobrima.

Kako li su jadna sva ona raspoloženja byronovskih, kranjčevićevskih i krležovskih »titana« prema bogatoj unutrašnjosti jednoga kreposnika ili raskajana grješnika! Koji duševni proces može odjekivati jačim melodijama nego proces obraćenja! Šta može biti jače i neposrednije od djela skrušenja! Koje slike mogu biti nježnije od udruživanja s Bogom i njegovim ugodnicima! Koje predodžbe mogu biti veličanstvenije od apokaliptičkih vizija prekogrobnoga svijeta!

Pjesnička je snaga religijoznih motiva tako općenito priznata, da ih kušaju iskoristiti i ljudi bez prave vjere. Goethe je — daleko nezgrapno! — mislio, da će razriješiti sve disonance, koje su se nagomilale u njegovu »Faustu«, ako prikaže na koncu, kako glavnog njegova junaka dočekuju nakon smrti u nebu anđeli, blaženi dječaci, pater exstaticus, pater profundus, pater seraphicus, doctor Marianus, mater gloriosa, magna peccatrix, mulier Samaritana, Maria Aegyptiaca i ne-

srećna Greta! Dakako da će pravi dojam ovakvom građom postići istom iskreni vjernici.

VII.

»Odi profanum vulgus!« čuje se često s usta gdjekojega miljenika muza. Ali zapravo pjesništvo nije povlastica samo nekih odabranika, nego je pristupno cijelomu ljudskomu rodu. Najšire granice pjesničkoga carstva sežu donle, dokle seže svijesni život ljudske duše. Zato je pjesništvo ne samo svečana, nego i sasvim svakidašnja pojava našega života. Jedna slikovita dosjetka, kojom natjeramo drugoga u smijeh, jest pjesnički elemenat. Lijepo ispričana zgoda, kojom izazovemo u duši drugoga tragično ili humoristično raspoloženje, pripada također u carstvo pjesništva. Jedna prostodušna zdravica, koja nije izrečena ni rad čega drugoga, nego radi zabave sakupljena društva, može imati na sebi sve oznake pjesničke umjetnosti.

Štampani ili u svečanim zgodama života izrečeni i otpjevani pjesnički proizvodi u prozi i u stihovima, samo su jedan dio pjesništva, koje inače prožimlje sav naš život kao voda bilinsko i životinjsko carstvo. Zato se pjesništvo uzalud otima svojoj zadaći, da zajedno s ostalim ljudskim djelatnostima služi velikim ciljevima života.

Sve zbivanje na svijetu može na svoj način biti predmet pjesničke umjetnosti. Pjesnicima je osim toga otvoren i neizmjeran svijet svih mogućih kombinacija i permutacija, kojih ne ćemo nikada do kraja iscrpsti. Ne ćemo iscrpsti nikada ni svih ugođaja, koji mogu prohujati ljudskom dušom.

Prikazujući pozitivne i negativne likove pjesništvo služi uvijek nekim idealima. Kršćanskomu pjesniku i piscu može biti ideal jedino čovjek marljiva rada, čovjek bistra uma, čovjek vjere i Božje milosti. Za tim idealom ide hrvatsko selo i grad.

Udaranje čekića, zvrndanje kolovrata, lupanje tvorničkoga parnoga stroja, izmjena proljeća, ljeta, jeseni i zime na našim brdima, u našim ravnicama i na našem moru, molitve na našim crkvama, učenje u našim školama, pokora i zavjeti u našim prošteništima — sve nam to dokazuje, kako je snažan ovaj život i kako je velik gospodar prirode — čovjek, koji je pozvan, da bude producenat ne samo materijalnih i umskih dobara, nego i stvaralac i sakupljač duhovnoga blaga, kojega ne izjeda ni moljac ni rđa, pa zato se njime pribavlja ispunjenje glavne ljudske težnje, kojoj je objekat vječna sreća i gledanje Boga.

Petar Grgec.

CVATI LAN . . .

Cvati lan; a s plava kr'jesa
Prel'jeva se ravan c'jela —
Kao da su baš nebesa
Po njoj čador razapela.
A stazom se eno viju
Radoznale ženske glave,
Da to divno čudo zriju
I unapr'jed žetvu slave.

»Da si zdravo! plavi lane«,
Jedna moma gromko kliče,
»Željno čekam noći rane
»Razgovora, pjesme, priče . . .
»Uz njih zimski čas se krati,
»Zgrće b'jelo blâgo zemno —
»Pa kad moj se vojno vrati,
»Ženinstvo mi bit će spremno« . . .

Za djevojkom žena jedra
Kroči sad . . . sad postajkiva . . .
»Meni, lane«, zbori vedra,
»Sveđ si bio želja živa.
»Samo dozri mi do prela,
»Razveseli majku mladu —
»U tebe bih zavit htjela
»Svoju prvu slatku nadu . . .«

Al za ženom šapćuć klima
I starica neka stazom:
»Ide, lane, moja zima,
»Da me svojim sori mrazom.
»Kobnoj mi se bliži uri
»Sve to više t'jelo suho —
»Požuri se, ded požuri,
»Da mi zadnje podaš ruho . . .«

Za staricom još se netko
Eno kao sjen vijuga —
Čini mi se, da se jetko
Njezinome šaptu ruga.
Al ja gonim slut i sjetu
Prolazeći plavim tlima —
Pa mi drago, što na sv'jetu
Ipak neba komad ima!

Đuro Arnold.

SEOSKA LEGENDA

Zalaznoga sunca zrake ruse
Kolibicu nakraj sela zlate,
Pred njom djeca jošte igraju se —
Dok se stari s polja ne povrate.

Al gle selom majka Božja kroči
Vodeć malog Isusa za ruku;
O djeci im odmah zapnu oči
I popostav motre ih u muku.

»Ne bi l' majko«, reć će mališ, »i ja
»U nevine ušo igre s njima,
»Gledaj kako sunce na njih sija
»Sretno, što još dobre djece ima«.

»E, pa ajde«, nježno Božja majka
Gladeć lice sinku otpovrne —
»Ja ću pazit ovdje sa prikrajka,
»Da ti noška gdjegod ne posrne«.

I gle mališ odskakuta hrlo,
Za ručice s mališim se hvata,
Uz to pjeva, što mu smaže grlo,
I vije se poput kolovrata...

Ali uto zvona cinkat stanu,
Svud da krajem pozdrav Gospi jave —
Djeca selska na koljena panu,
U molitvi k tlima sagnu glave...

Al kad su se nato opet digla —
Ni mališu ni Majci mu traga...
Samo čeljad sa polje je stigla
I unišla preko tiha praga.

Sad oko njih djeca skupe sva se
Hvaleć se da s anđelom su bila,
S njim i divno baš da igrala se —
Al da jošte nije imo krila...

Đuro Arnold.

VIŠE SELA...

Više sela, groblja tišeg,
Stoji pusto groblje staro,
S križa mu je ponajvišeg
Vijor Spasov lik otparo.

I sad muče priča samo:
Da sve zemsko s časom mrije —
Ali púti gore tamo,
Gdje se vječni život vije.

Zato pod njim kleca svatko
Ko na pragu Božjeg raja,
Da iskuša čuvstvo slatko
S neprolazna zavičaja.

Đuro Arnold.

RADOST U NEVOLJI

(Uspomene iz djetinjstva.)

Bila je topla ali tiha kolovoška večer. Malo prije u crkvi Sv. Petra »remeta« Vidoš zvonio »zdravumariju«. Nakon »zdravemarije« ne smiju se djeca igrati niti ostati vani, na ulici, pa smo na glas zvona mi tri brata poletjeli brže bolje doma, da nas majka ne bi ošinula i prekorila zbog skitanja. Dok su druga djeca bila već prije večere sita kruha, smokava i grožđa, mi nijesmo imali ni vinograda ni voćnjaka ni druge zemlje, pa smo jedva dočekali noć, da nam umorna majka dohrani štogod za večeru.

Naša majka, vedra i mirna kao vazda, na jednoj maloj tovjelici sjedila — istom je dovršila moliti jedan dio »rozarja«, kako je to bio njezin i naš običaj. Ja sam stojao prignut uz koljeno majčino. Moja dva starija brata — Ivan i Marko — sjedili na stočiću uz siromašnu i praznu trpezu. Gledali su u Kačićevoj već izlizanoj pjesmarici na jednoj stranici sliku Jure Kastriotića, pa kako se već bilo smrklo, da bolje vide — nagnuše se obojica nad knjigu, čudeći se kalpaku na bradatoj glavi tog junačine, koga toliko slavi naš Starac Milovan. Naša sestra, mala žutokosa Katica, igrala se kao nestašno dijete s bijelom mršavom mačkicom na tlu usred hodnika između spavaće sobe i male kuhinje. Te večeri u tom hodniku, komu si strop mogao skoro dohvatiti rukom, nije bilo našeg oca, jer je onda uz mršavu platu radio u postolariji nekoga Janka na Župi. Dva mala prozorčića sa razbijenim staklom gledala su na jug preko Skočine drevne kuće, iz koje

je potekao bosanski biskup Fra Sabo, u svoje doba na glasu kao propovjednik, muzik i bariton-pjevač.

Pa da je to bilo u našoj kućici, našoj slobodici!... Ne, to je bilo u suroj, tuđoj kućici, što je bila svojina jednoga od ona tri »Jurina« brata, o kojima su seljaci govorili: »Od kuge glada rata — I tri Jurina brata — Oslobodi nas Gospodine!«...

Naime — naši su roditelji plaćali za ovu kukavnu kuću najam, pa kad bi svršio mjesec a najam ne bi bio plaćen, došao bi stari Martin Jura sa štapom preko stuba i u kuhinji — dok se moja majka sakrivala — na ognjištu prevrnuo bi od ljutosti i uz psovke »bronzin«, u kojemu se kuhao »pošan« (pasulj) za objed.

One večeri na ognjištu nije pucketalo granje, vatra je bila zapretana. Nije se ništa skuhalo za večeru. U ormariću nije bilo ni korice kruha. Niti jedne žigice, da se užeže svijeća, mala starinska svijeća od »late«, u kojoj je još po sreći bilo na dnu malo ulja i malo stijenja. Da posluša majku, brat Ivan skoknuo u stare Tere Mijakove, koja je sa svojom odraslom djecom boravila tu blizu preko puta. Stara Tere, koja od starosti nije mogla daleko i po vas dan sjedila na prikuću, čuvala nas je nejake oko sebe, dok bi naša majka bila odsutna u gori ili u tuđoj kući na raboti, da nas prehrani. Ako bi naša majka zakasnila, pa se mi rasplakali, čula bi nas u susjedstvu u drugoj ulici »Andričića« dobra krčmarica Bare, pružila nam malo kruha i umirila, da čekamo majku. Sjećam se, kako me je jedno jutro stara Bare obdarila slatkim šipkom, što se u nas zove »sladun«. Da znate, kojim sam veseljem dočekao tu za me izvanrednu poslasticu!

A stara Tere Mijakova sprovodila dane u jednoj pojati sa prikućem od malog obora. Ta kućica je izgledala kao neka slijepa kazemata bez prozora. Ulazilo se unutra kroz niski ulaz pa se silazilo nistrmo niz opasne ljestve od starog drveta u neku mračnu prostoriju, koja je imala da se zove soba, ali je bila zapravo mračna rupa, jama, sa ognjištem u kutu i dvije slamnjače za spavanje. A naša uboška kućica, koja je danas još tu, gore šutljiva i prazna, a dolje u parteru, gdje braća Begovići prodavaju meso, bučna ali još neugledna, naša mala kućica činila mi se palačom, koja se ponosno dizala nad pojatom stare Tere Mijakove — — —

Brat nekako zakasnio, a ja s prozora:

— Hodi brzo, Ivane, ne vidi se više, zove te mati! —

Brat Ivan ubah izmiljio sa gorućom svjećicom iz Terine kazemate, pa preko ulice i skalina — izbrojio sam njegove korake — stvorio se na trpezi. A onaj mali i tihi plamečak svjetiljke treperi kao u strahu od siromaštva ove večeri. Poviše naše glave na zidu visi bez stakla u iscrvotočenom okviru jedna čađava litografija sv. Josipa. Na drugoj strani hodnika — »vestiarić«, odnosno sprema za naše ruho, a na vestiariću starinska pozlaćena bukara s nosom i ručicom, što mi se činila dragocjenim luksusom.

Odjedared zapita sestra Katica:

— Majko, ne ćeš mi dati malo kruha? —

Naša se majka prenula kao iz nekog sna:

— Sveti Gajetane od providence, nemoj zaboraviti ovu majku, pogledaj na ova moja tri bora zelena i ovu moju jelu tankovitu! —

Majka nas je zvala »tri bora zelena«, a sestru Katicu — »jela tankovita«, pa nas je tim nazivom znala slatko začarati od milote. Četvrti naš najmlađi brat Ante, koga je majka poslije zvala svojim Benjaminom, nije bio još došao na ovaj svijet. Pa dok je naša mati bila zaposlena po kući, slušali smo, kako svojim tankim glasom pjevucka onu starinsku pjesmu:

Goji majka tri bora zelena,
Među njima jelu tankovitu.
To ne bila tri bora zelena,
Nego draga tri brata rođena,
Među njima sestrica Katica.

a mi smo znali i osjećali, da to majka pjeva nama i na nas vazda misli...

Svijeća, budući bez ulja, stala se pomalo gasiti. U tamnoj sjeni još su jače odskakali obrisi siromašnog pokućstva i odraz naše majke na pozadini krečom oličenog zida tik do male spavaće sobice sa niskim stropom i s malim prozorom prema istoku, odakle smo svako jutro, kad bi svanulo, mogli ugledati crkvu sv. Roka na glavici poviše sela.

Mrak se sve više hvatao našeg hodnika i njegovih zidova. Osjećamo u mraku, da nam se povećao glad i želja za kruhom. Svaka žilica mog dječjeg bića sluti strahotu jedne bijedne večeri, kao da će nevolja otvoriti usta i progovoriti plačem. A ona materinska, sjenasta prikaza blizu zida na tovjelici? Kao trstika, koja svojim nemirnim uvijanjem svjedoči blizinu vihra koji silazi iz gorske visine, makne se, uzdigne ruke kao onaj, koji prosi pomoć odozgo, pa ih savije preko koljena. Čujemo njezin tako ublažujući glas što nam zvuči kao blaga vijest:

— Sad ću vam, djeco moja, nešto lijepo pripovijedati! —

— Ah majko, daj, pripovijedaj nam štogod, odmah, odmah! —

A sada su najednom naše oči bile uprte u majčinu sjenu na zidu. Iz onih tako milih usta čekali smo nešto veliko, sretno, veselo, ono što umiruje i uspavljuje kao neko čarobno piće.

— Znate li, djeco moja, kako je pokojni Ivan Soče, koji je znao bibliju latinski, svojevoljno hodio naokolo, molio i prosio i činio pokoru? —

— To si nam već kazala — odgovaramo majci.

— A znate li, kako su ribari po noći ugledali procesiju duša od čistilišta kraj mora, kad su prije lova na sardele molili sveto »rozarje« za mrtve blizu »Male Prapratne«? —

— I to si nam pripovjedila — odgovori Marko.

— Čekajte! Ne znam, jesam li vam kazivala o sv. Antunu od Padove, kako je oslobodio od vješala svoga pravednog oca? —

— I to smo slušali. —

— O harambaši i dvanaest njegovih hajduka, koji prije noćne navale poginuše u mješinama? —

— I to znamo. —

— O blagu u žarama, sakrivenima u staroj grčkoj »Gradini« ispod Miloševice? —

— Koliko si nam puta to govorila! —

— Znate li onu o postolaru Bragadinu, kako je prenoćio u prokletom kaštelu? —

— Ah, ta ima biti lijepa, tu nam nijesi nikada pripovjedila! — odazove se naš zajednički glas.

Mala stanka kao neki preludij. Zatim majka nastavi:

— Stari je kaštel stajao na jednoj laguni grada Mletaka kao obješenjakova lešina, kada visi na osušenoj grani drevna duba. Mrka ova zgrada, opletena bršljanom, služila je za boravište netopirima, jejinama i sovuljagama. Netom bi prvi mrak poljubio skute gizdavih Mletaka, te morske kraljice, ljudi bi bježali od sjene toga kaštela kao od sjene ukletog mjesta. Jer bi ukanje noćnih ptica zamijenilo neko isprekidano tuljenje i duboko stenjanje ljudskog glasa, što je prožimalo ježurima prolaznikove kosti: svi bi se ribari i gondolieri razbjegli i otisli daleko iz te uvale. Ustrašeni je svijet govorio, da je to plač osuđene duše posljednjeg gospodara toga kaštela — Marina Sanuda, jednoga od zloglasnog Vijeća Desetorice, koji je u tom kaštelu crnu dušu pustio. Marin Sanudo je za života u Mlecima bio strah i trepet građana, jer je na noćnim sastancima u duždevoj palači, kad bi se u crnim kukuljicama sastali članovi »Desetorice« u svojoj neutaživoj mržnji predlagao propast mnogih pravednih, njemu nepoćudnih ljudi: prve noći iza zlokobne sjednice sa »Mosta od Uzdaha« iza duždeve palače padahu u dubinu jadne žrtve, kojima bi se za uvijeke zameo svaki trag.

Kažu, da je Marin Sanudo umro od mörije — a da mu ni pas nije ostao vjeran — ostavljen od svakoga, okružen u svojoj dvorani halabardama i demeškinjama i kuburama, što nijemo gledahu, kako se onaj silnik rastaje s ovim svijetom...

Iza gavanove smrti započe ona noćna halabuka, ono strahovito zavijanje u palači.

Neki se delije pojunačiše i okladiše za hiljadu mletačkih cekina, da će svu noć sami u kaštelu prenoćiti. Sutra pristupiše sa gondolom grobari, da iznesu iz kaštela i ukopaju njihove lešine. Ubila ih je noćna sablast.

Prošlo je iza toga nekoliko zima.

Neki postolar, po imenu Zenobio Bragadin, siromašan, ali srčan, pošten i vazda veseo, čuo je o tom prokletom kaštelu; na »slovinskoj obali« razgovarahu se mletački i dalmatinski mornari o tom strašilu, iskrcavajući dalmatinsko ulje i mujače slanih sardela. Nekoć je i Zenobio bio mornar i služio

republiku sv. Marka u jednom okršaju sa turskim galijama blizu Kandije.

Bragadin se zareče pred skupljenim mornarima i građanima, da će sam prenoćiti u kaštelu.

— Tisuća cekina — reče suhonjavi Bragadin — neka ostane vama, jer ne ću okladu, nego samo hoću sobom jednu pratnju — punu bukaru vina! — —

Jedan mornar, iz Korčule, poleti na dalmatinsku »braceru« i donese na kraj Zenobiju bukaru krcatu žestoka dalmatinskog vina. Zametnuo se živ razgovor i prepiranje. Još malo i — dva mornara odvezoše na gondoli u jezivu uvalu nasmijanog Bragadina, koji je između nogu grlio bukaru, šunku i pogaču. Mornari iskrcaše postolara na obali, a on sa svojom bukarom ravno u kaštel na gornji tavan. Zatim se vrati i odnese na isti tavan postolarski stolić i alat, da po noći radi, pije i — pjeva kako je naučan odavna.

Sunce već utonulo u mletačko more iza lagune.

Noć. U bližnjim Mlecima sve miruje i spava. Mletački dužd sniva o »bucintoru« i zlatnom prstenu, kojim će se sutradan, na Uzašašće, zaručiti s morem. Postolar šije postol, vrti špagom, pije i pjeva po svome običaju. Sa zvonika sv. Marka odbija ponoć. Odjedared silna lomljava. — Nad Bragadinovom glavom ruše se krov i strop. Ori se sotonski grohot. Iz visine se na konopu spušta nešto podalje od postolarskog stolića: jedna ljudska noga, i ljosne na pod.

Zenobiju zamre pjevanje u grlu. Na prvi mah ostane na stolici zaprepašten, ukočen. Kosa mu se ježi. Ali se brzo snalazi. Kiselo se nasmije svojoj kukavštini. Odmah se tri puta pobožno prekrsti i zazove u pomoć ime Isusovo. Zatim uz povraćenu srčanost pljucne u dlan ruke, podigne se na noge i dobro posisa iz bukare dalmatinskog vinca. Sad je bilo sve u redu, pa otresito zaviče:

— Ide dobro! To je jedna noga, a gdje je druga? —

Kad eto se na istom konopu odozgo spušta na pod druga noga. A Zenobijo:

-- Aha! Tekar smo počeli! A gdje su ruke? —

Pomalo uz nepoznati hihot i zujanje čudnovatih muha spuštaju se ruke, prvo jedna pa druga. Zatim se dolje stropošta ljudsko truplo, a naš će Zenobijo:

— To nije dosta! S nama Bog i Djevica Marija! S kim imam noćas govoriti, kad truplu fali pametna glava?! —

U taj čas odozgo pade na truplo staračka glava sa bijelom bradom i gustim obrvama. Pred Zenobijom se najednom osovi krupna ljudeskara i plane dubokim svijetlim očima, iskesi krezuba usta i paklenski se nasmije prema postolaru. Zenobijo se prigne, srkne iz bukare, pa učinivši znamen križa reče:

— Ja sam pod zaštitom sv. Marka, našeg mletačkog zaštitnika, i tebe se, prijatelju, ne bojim! Što šutiš? Reci mi, ko si i što hoćeš od mene? —

— Ja proti tebi ne mogu ništa! Tvoja se duša, pošteni strančе, i posjetioče ovog moga dvora, nije polakomila za

tisuću cekina, kao oni, koji su na ovom mjestu poginuli od moje toljage. Tebi je suđeno, da doznadeš tajnu ovog ukletog kaštela!... —

— Govori, reci mi, ko si ti? — upade Zenobijo.

— Ja? Ja sam duša, osuđena duša Marina Sanuda, gospodara ovih propalih dvora. Moja su prijeka djela omrčila za života moje grozno ime. No kad si mogao, da smiono podneseš moju prisutnost, imat ćeš srca i da me slijediš! — —

— Da idem s tobom? —

— Dakako! —

— Ali kamo, kuda? —

— Ići ćeš za mnom nistrmo u moj podzemni hambar! — i ona se glava u čudnom plamenu okrene prema stubama.

— Dobro je! Dolazim! Ali počekaj malo! — Uto Zenobijo, vazda dosjetljiv, uzme klupko špaga, priveže kraj konca uz nožicu svoga stolića, uzme svijeću i klupko stavi pod pazuho, da se pomalo odvija i krene za onom prikazom.

Obojica silaze niz basamake, prilaze na jedan pa na drugi tavan, pa na prizemlje, a onda dolje ispod zemlje u hodnik i napokon stigoše u veliku dvoranu. Nekoć je to bila barutana, a u zadnje doba ta je prostorija bila pretvorena u riznicu porodice Sanuda. Sjaji se svjetlost od gorućih lampa. Naokolo na policama koče se snažne i velike žare. Sablast priđe u jedan kut. Zvekne ključanica ogromnog kovčega i pokrov se sam diže u vis. Marin Sanudo prigne ramena i uzme iz kovčega staru knjigu sa žutim starim koricama od pergamenta. Sablast se vrne prama postolaru:

— Uzmi, Zenobijo, ovu bilježnicu. Tu su imena onih jadnika, koje sam opljačkao i ogulio za života. Tražite njihove nasljednike i vratite i raznesite ovo prokleto, oteto blago! —

To reče, a iz razvaljenih usta šikne vatra kao znamen osuđenja i sablasti nestane. U riznici potpuna tmina. Pametni se postolar nije prevario. Prihvatio u ruke klupko i pomalo se kretao za špagom, što ga je opet motao u klupko. Tako je imao sjegurna pratioca na putu od tog hambara do nožice svoga stolića gore na tavanu.

Nakon toliko tumaranja u mraku stigne Zenobijo opet na svoje prvo mjesto. Sjedne na svoju stolicu, odahne, primakne opet bukaru na usta, pošto je kremenom užegao svijeću. U palači sada sve tiho i mirno. Zenobijo svladan od težine strahovitih utisaka prostre se po tlima na podu i zaspe kao zaklan.

Sutradan pristupiše vajni grobari na kapiju kaštela sa mrtvačkim odrom. Snažno udariše zvekirom na vrata, no bili su uvjereni, da je sablast prošlu noć ubila jadnog postolara. Zenobijo se probudi i u znak pobjede i života baci na obalu preko prozora jedno — kopito. Tada veselo pomoli glavu i zaviče:

— Rano ste me probudili! A-ha-ha-ha! --- —

Po Mlecima se toliko vremena pričalo o neustrašivosti Bragadinovoj i o tajni prokletoga kaštela... — —

Dok je naša majka prela predivo ove jezive priče, svijeća se gasila i — ugasila. U hodniku crna tama. Nama je nestajalo daha, prateći lagano pripovijedanje naše majke. Ja sam se stisnuo uz majčin skut, dok je majčina ruka milovala moju kosu. Mala se Katica, premda prpošna, sasvim primirila uz mačkicu, koja je mirno prela uz koljeno njezino. Marko i Ivan podlaktiše svoju glavu gledajući onamo preko otvorenog prozorčića, kao da su ugledali prokleti kaštel. Svi smo stali tu nepomični i spokojni, osvojeni majčinom pričom, a tmina je sakrivala skrb na majčinom čelu.

— Majko! — reče stariji brat — nijesi nam večeras zapjevala o raju? —

— Ah, sinko! — imaš pravo. Sada ćemo zapjevati tanko glasovito onu dragu starinsku pjesmicu, koju sam ja naučila od naše pokojne babe, a pokojni je Pjero Pintar vazda »kantô« uz violin. —

Najednom se podigne tanki i slatki glas naše majke, kao da se diže iz mladog djevojačkog grla:

Lipo ti je gor' u raju
Gdi anđeli svi igraju!
Nema tuge ni žalosti,
Neg' veselja i radosti!...

Mi smo svi prihvatili majčinu melodiju, koja ima neku slatku i tugaljivu čežnju za blistavim poljanama rajskim. Ivan je oponašao basovnu ulogu, ja s malom Katicom i majkom držali smo sopran, a brat Marko je nadglasio sve svojim altom u jodlu. To je bio jedan akord radosti i veselja, što se diže tiho tihano onamo daleko preko ulice k nebeskim zvijezdama što su onu večer neobično i veselo treptale, kao da su obradovane ovim svečanim mirom majčine i dječje duše. Ko može opisati milinu i čar ove večeri, kad se orio ovaj »adagio« u tako zamamljivoj ariji jedne pjesme o rajskim blaženstvima!

Oh rajska pjesmo moga djetinjstva, koliko si smirila i ublažila naše mlado srce! Mi smo pjevali kao slijepi češljugari zatvoreni u kavezu! Zanos orajenih duša slomio je tu večer i potisnuo u zaborav sve ono, što ljudi nazivaju bijedom, gladom, nevoljom. Misao je slavila pobjedu nad tvarju, radost nad nevoljom, zadovoljstvo nad siromaštvom, pjesma nad plačem... Naše se tiho pjevanje razlijegalo po čitavom susjedstvu! A kada je zamrla pjesma o raju i anđelima, naša majka začne još jednu pjesmicu iz starih trpanjskih vremena:

Oj bore zeleni,
jelo neuvita,
za koju se trudih
u sva moja lita!

Brat Marko nastavi drugu kiticu:

U prvi dan jesi,
jabuka u viencu,
kano zelen-lišće
po hladnom studencu!

A Ivan brže bolje:
U utornik jesi
bila golubica,
kako od nebesi
jutrnja danica.
Ja sam htio da počmem četvrtu kiticu:
A u sridu jesi
javor sa granami,
kano misec mladi
narešen zvizdami.

A kad je dovršena hvala podoknice od četvrtka, petka, subote i nedjelje, javi se sa bližnjeg »sulara« harmonika meštra Marineta, koji iz daleka uzme da iz tiha prati zadnju kiticu ove stare sevdalinke:

A sad nek te hvale
gore i planine,
i neka poznadu
tvoje lipo ime!...

Tu sam večer dokučio djetinjskom rukom zvijezdu sreće. Činilo se, da na svijetu nevolja, nesreća nije nego — varka, a da u našoj tamnoj kućici cvate istinsko pramaljeće. Kao da je moja duša usisala iz majčinog srca vedrinu nepomućene vjere, kao da je popila sjaj i miris ljetne večeri i muziku pospanih maslina na »Glavicama« poviše našeg uboškog stana.

Pod našim prozorom slušala su, prislonjena o zid, naše pjevanje tri seoska gospara. Svi su šutjeli. Slušali su s nekom čudnom pažnjom pjesmu, što je plovila u visinu, iz tamnog prozora. Iz jedne susjedne kuće dopire štropot i vika. Pa neko mrmljanje. Čuje se oštra psovka domaćinova, koji u bjesnilu kotrlja niza stepenice kržine jedne plitice sa masnim makarunima. Odgovara žena, koja grdi muža, pa odgovaranje starijeg sina, koji napada na oca. Sve bi rekao, da je bogatstvo u toj kući rodilo samo — nesrećom.

Ja sam se u mraku nekako primaknuo na prozor, kad se dolje na ulici začu duboki glas gospara Šutića:

— U ovoj siromašnoj kućici, gdje vlada strah Božji, miriši raj nebeski. Koje blaženstvo u ovoj siromašnoj obitelji, gdje večeras nije možda bilo niti zalogaja kruha! A u onoj bogatoj kući vlada i caruje pakao sa svim svojim prokletstvom!... —

I napokon doleti san na naše oči. Majka nas jednoga po jednoga uputi u posteljicu od šuškave slamice. Majka nas poškropila krštenom vodom u znaku sv. križa. Molili smo u polusnu za majkom molitvicu »Hajdmo spati — Boga zvati — Bog će nama dobra dati...!«

U mraku, bez večere, zaspali smo slatko kao djeca nekog višeg, blaženog svijeta, koji baca na naš ubogi ležaj pregršti mirisavih latica plemenitog cvijeća.

Tu se večer prošetala po stazi zemaljske nevolje mimo nas i kroz nas kraljica nebeske — Radosti.

Nedjeljko S. Subotić.

OKLJAŠTRENI DUB

I.

Dok sam bio zadružni činovnik, često sam dolazio po službenom poslu u jedno slavonsko selo, u kojem je bila velika zadruga, ali koja je centrali zadavala mnogo posla i brige, jer nije bilo nikad pravoga reda u njoj. Moglo se lijepo raditi: selo bogato, zadruga imala i udjela i imutka i članova, ali nije bilo sloge među njima. Članovi su bili: Nijemci, Madžari, Slovaci, Rusini, Česi i nešto Hrvata. Svaki je narod vukao na svoju stranu, te se uvijek gložili. Pod godinom je išlo još kojekako. Ako se svađao nadzorni odbor i ravnateljstvo, nijesu te svađe prelazile na ostalo članstvo. Ali kako se stala približavati glavna skupština, počele su prepirke i svađe u cijelom selu, da se konačno razvije pravi rat. U to bih se vrijeme ja natezao s ljudima dane i dane, da ih nekako složim i umirim bar na oko, dok prođe glavna skupština, na kojoj se redovno biralo uvijek novo ravnateljstvo i nadzorni odbor. To su zaista bili najteži i najgori dani moga službenog rada, iza kojih bih bio tako umoran i iscrpljen, da dugo vremena ne bih bio za pravi posao.

Zalazeći često u to selo primijetio sam, da je u svako ravnateljstvo uvijek bio izabran ipak jedan isti čovjek, koji je u svim natezanjima i svađama bio miran i ponašao se, kao da ga se sve to ništa ne tiče. Kako mu je bilo prezime, ne sjećam se, a nijesam nikad pravo ni znao, tek sam upamtio, da su ga zvali čiča Šima. Bio je to postariji čovjek, ali gospodskog izgleda. S lica mu sjala dobrodušnost i neko dostojanstvo. U svađe i prepirke nije se nikad miješao. Ako je što govorio, blago bi se smiješio, ali je rijetko govorio. Šutio je uvijek, povučen u se, kao da ga tišti neutješna tuga. Palo mi je u oči, da toga simpatičnog čovjeka svi uvažavaju, pa i ono malo, što je rekao, imalo je redovno uspjeha. I Bog zna, kako bih ja prolazio na skupštinama, kada su se raspalili duhovi, da nije bilo njega. Kad bi došlo gotovo do rasula, javio bi se za riječ on, i bilo bi onako, kako je »čiča Šima« predložio.

I taj čovjek mogao je biti ponosan svojim ugledom i vrijednošću, koju su drugi cijenili. Ali on nije nikad pokazivao ni tračak samosvijesti, nego se uvijek držao među ljudima, kao da je tuđ i kao da ne pripada među njih. Činilo mi se, kao da ima svoje posebne misli, kojih ne će nikomu da očituje, i zato mi je bio čudnovat.

Inače sam toga čovjeka iskreno zavolio, pa sam uvijek nastojao da se prije sjednica ili skupštine sastanem u prostorijama zadruge s njim i da se posavjetujem. Činilo mi se, da je i on meni naklon, jer me je uvijek pozivao, da dođem k njemu u kuću.

— Ajdete k meni... Zašto ne dođete k meni?... — bile su njegove riječi, kadgod bi se sastali. Nijesam se odazivao tomu pozivu, jer u tom selu nijesam nikomu zalazio. Kao izaslanik centrale morao sam u svim sporovima biti nepristran i

tu sam nepristranost morao i pokazati. A da sam došao u kuću k jednomu, znao sam, da bi drugi bili protiv mene. Radi toga sam odlučio, da u tom selu ne ću nikomu zalaziti u kuću.

Međutim kasnije sam ipak odustao od te odluke. Jedne godine bila je glavna skupština, koja je prošla i za to selo neobično burno. Dva puta smo je morali odgoditi, a treći puta zasjali su i revolveri u pijanim rukama tako, da smo jedva nekako sklepali i progurali nove odbore za narednu godinu.

Iza te skupštine bio sam dakako utučen, pa mi nije bilo ni do čega, a kamo li da idem u pohode čiči Šimi, koji me je i ovaj puta pozvao k sebi. Osim toga zadržao sam se u selu duže, nego što sam namjeravao, pa mi je prva briga bila, da stignem pravovremeno na vlak. Čiča Šima mi se priključio i pomogao mi nositi spise. Putem smo razgovarali o zadruzi, o skupštini i o ljudima, a kad smo bili na domak kolodvora, rekne mi on svojim ozbiljnim i pametnim glasom:

— Pustite vi to sve, gospodine... Idite vi u profesore, u bankovne činovnike ili makar kuda...

Pogledao sam ga začuđeno i nijesam znao, što da mu reknem, a on nastavi:

— Imadete svoje škole, svoju naobrazbu; živite mirno kao čovjek... Čemu, da se natežete s tim ljudima, koji vam pravu, zdravu, štono riječ, psuju i oca i mater... Nijeste vi toga zaslužili.

— Ali to je dužnost moja! — odgovorio sam mu. — Jer kad već moram raditi za drugoga, najpravije je, da kao seljački sin radim za svoje, za seljake.

— Nema to smisla! — zaključi on gorko.

Osupnule su me njegove riječi, no kako sam se morao pobrinuti za kartu, nijesam mogao da se s njime upustim u dalji razgovor... Međutim dok mi je blagajnik vraćao novac, dođe mi na um, da bi možda bilo vrlo dobro, kad bih se s čičom Šimom potanko porazgovorio o zadruzi i o prilikama u selu. Zato opraštajući se s njime obećam mu, da ću, čim budem mogao, doći jednom k njemu, ali samo k njemu, a ne usput po službenom poslu.

— Dođite, dođite! — rekao mi je živo stiskajući mi s obje ruke moju desnicu, kao da me želi zadržati, da ne skočim u vlak, koji je već kretao.

II.

Prošlo je par mjeseci odonda i jednoga dana dobijem pismo od njega, u kojem me sjeća mojega obećanja te me poziva, da dođem neizostavno slijedećega sveca k njemu. Toga će dana po podne biti politička skupština, doći se izaslanici od vodstva stranke iz Zagreba. Skupit će se mnogo naroda. On zna, da nijesam te stranke, ali njemu za ljubav neka svakako dođem. Osim toga tih dana prestaje lovostaja, pa mogu poći i u lov, ako se tim zanimam, a kod njega mogu ostati i duže vremena, jer je on sa ženom sam, pa rado vidi goste u svojoj kući.

Pismo je bilo sastavljeno tako, da se nije moglo odbiti, pogotovu, što mi je javio sat, u koji će me čekati na kolodvoru. Upravo da pravodobno prispijem na skupštinu. Kako sam u to vrijeme nastupao svoj godišnji dopust, odlučim da kod njega proboravim nekoliko dana, već prema tome, koliko mu ne budem na smetnju.

Kako mi je pisao, dočekao me na stanici kolima. Rekao mi je, da će skupština doskora početi i da će biti silno velika, jer da su došli ljudi iz tri kotara. Inače do sela nijesmo ništa govorili. Pripisivao sam to njegovoj šutljivosti, a sjedeći kraj njega mogao sam ga dobro promotriti. Činio mi se kao čovjek, koji je naglo ostario ili kao čovjek, kojega more teške brige ili kakav drugi težak jad i teret.

Bilo mi je u srcu neprijatno, jer sam po njegovu pismu očekivao, da će se mojemu posjetu vrlo obradovati. Pa i jest bio očito silno veseo, kad me na stanici ugledao, ali njegova je radost naglo utrnula u stalnoj tuzi, kao što se mali potočić naglo izgubi u velikoj rijeci.

U selu je predao sluzi kola i konje, da ih odbavi kući, a nas dvojica pođosmo pješice na ledinu, gdje će biti skupština. Selo je bilo okićeno. Lepršale su zastave. Momci dolazili na konjima. Čule se tambure i pjesma. Sa svih strana dolazila nebrojena kola muškog i ženskog svijeta. Sve oduševljeno, veselo, gotovo obijesno. To veselje djelovalo je i na me, pa sam se malo razigrao, samo čiča Šima bio je skrban i rekao bih tužan kao na sjednicama zadruge.

Na ledini se slegla množina svijeta. Iz dvadeset, trideset sela došlo ljudi sigurno na desetke tisuća... Kada smo stigli do skupa, najedamput počeše ljudi njega pozdravljati. Iz stranih sela skupiše se oko njega, rukovali se s njime, klicali mu »živio«, i po tom sam vidio, da ga poznaju i poštuju, ali ovi izrazi oduševljenja nijesu ga nimalo taknuli. Držao se, kao da ga se sve to ništa ne tiče.

Nasred skupa bila je govornica okićena cvijećem, ćilimima, otarcima i zastavama. Ljudi mu govorili, da pođe tamo, ali on nije htio. Mislio sam, da je radi mene, jer me ne će da ostavi sama. U to su došla kola, u koja su bila uprežena četiri divna seljačka vranca, a u njima se vozila gospoda iz Zagreba. Narod je kliktao kao iz jednog grla, a predsjednik iz kola mahao je i pozdravljao narod.

Kad su kola stala, napravio je narod put, da mogu doći do kola odbornici iz raznih sela. Odgurali su i čiču Šimu i mene do kola. Kad je predsjednik od svojih drugova čuo, da je i čiča Šima tu, prišao mu je i izljubio se s njime kao s rođenim bratom. I među rijetkima, za koje je bilo određeno mjesto na govornici, bio je i on, ali on nije pošao. Nagovarao sam ga, da ide, a ja ću ga dolje čekati, no on se pokazao, kao da ne mari ni za što.

Izredali se govornici. Čulo se nekoliko govora punih lijepih riječi, a ogromna je množina ljudi plivala u beskrajnom

oduševljenju. I da je predsjednik tome silnom skupu rekao, da pođe u vatru, ne bi nitko časa časio, pošao bi.

Moram iskreno reći, premda nijesam te stranke, da mi je i preko moje volje bilo drago, što sam bio svjedok tolike jednodušnosti našega naroda. Mislio sam: doći će vrijeme, kada će narod biti tako složan kao jedan i za bolju stvar. Jedino čiča Šima nije dijelio ni oduševljenja ni veselja.

Iza skupštine bila je užina u čast zagrebačkih gostiju, na koju su seoski odbornici povukli njega, a i mene s njime. Stol je bio namješten pod lipama na otvorenom prostoru, a predsjednik posadi čiču Šimu na svoje mjesto. Kad je to vidio narod, klicao je njemu gotovo isto tako oduševljeno kao predsjedniku prije skupštine. Ja sam kao njegov gost unatoč tomu što sam se protivio, dobio ugledno mjesto među gospodom, pa sam tako bio svjedok i one slave.

Opet je izrečeno više kraćih govora o seljaku, koji je u državi, što palac na ruci, o miroljubivosti, o seljačkoj slozi, o junačkom i slavnom hrvatskom narodu, a sve je bilo popraćeno narodnim oduševljenjem. Predsjednik je u svom govoru izrično pozdravio čiču Šimu i on mu je morao zahvaliti. Dok su drugi govorili samosvijesno, gotovo izazovno, njegove su riječi zvonile, kao da im sam ne vjeruje.

Čitava slava svršila se s narodnom himnom. Pjevali su svi: i gospoda i seljaci, i muško i žensko, i piskutljivi glasovi djece i duboki staraca, koji su na rubu groba. I kada su desetke tisuća glasova zapjevale:

»Kud li šumiš svijetu reci,
Da svoj narod Hrvat ljubi«,

mislim, da nije moglo biti srca, koje nije zadrhtalo, ni oka, koje se nije orosilo suzama.

U pjesmi i veselju naglo se nakon toga rasuo narod. Konjanici i bezbrojne zastave otpratiše predsjednikova kola sa četiri prekrasna vranca, a nas dvojica pođosmo do njegove kuće.

Putem sam pokušao da povedem s njim razgovor o veličanstvenoj skupštini, ne da dadem oduška svome oduševljenju, koje zapravo nijesam mogao posve dijeliti sa skupštinarima, nego da njemu ugodim. Stupajući pognute glave nekako oprezno, kako stupaju starci, slušao me čiča Šima najprije, kao da me hoće pustiti, da sve izgovorim, a onda je stao. Upro je u me svoje pametne oči i izgovorio mirno kao da važe svaku svoju riječ:

— A čemu to sve?... Za koga?

— Za narod!... Za hrvatski narod! — odgovorih.

— Za hrvatski narod?... Ali toga nema! — reče glasom, kao da usud govori, da sam protrnuo u čitavom svom biću.

— To jest, imade nas još, ali nas nestaje, gospodine, nestaje nas! — rekao je kao da se ispravlja, a onda je nastavio govorom, kako ne govore obično seljaci: žurno kao u stisci, očajno poput čovjeka, koji se utapa, pa hoće prije očite smrti, da sve rekne, što ima reći:

— Koliko nas još ima?... Gledajte te šarene kuće. To su vam Nijemci, Madžari i što ja znam tko sve ne, a ona tamo trskom pokrivena, to je jedina hrvatska kuća u ovoj ulici. I takovih ima još pet ili šest u čitavom selu. Mi propadamo... Neminovno propadamo... Što onda vrijede svi ti lijepi govori, koje ste danas čuli, sva ta politika i sav ostali rad... Kad se u korijen drveta uvuče crv, pa ga podgriza, ono polako sahne i sahne, pa ga uzalud zalijevaš, gnojiš, nikada mu više života ne ćeš vratiti... Nema sve to skupa smisla!

Porazile me njegove riječi, i ja sam mislio, da počimam shvaćati njegovu neutješnu tugu.

III.

Sumrak je već bio, kad smo došli u njegovo dvorište. Večerali smo vani: on, njegova žena i ja. I prije počinka nijesmo uopće ulazili u kuću. Dvorište je bilo prostrano, okruženo temeljitim gospodarskim zgradama, a brojne stare, sjenovite voćke širile su pokraj njih svoje snažne grane. Uopće na prvi pogled vidio si svuda blagostanje. Kuća je bila vrlo dobro građena.

—To su gradili naši stari, — reče, kad sam ga na to upozorio. — Ima preko sto godina, i ni jedna se cigla nije pomakla. Još sto godina može da ta kuća stoji. Danas se ne gradi tako. Moga su djeda u kolijevci donijeli amo... Braća su mi pomrla i ja sam stao sam.

Iza toga nije čiča Šima pokazivao više volje za daljnji razgovor. Njegova me žena nutkala, da jedem. Obučena je bila u crno, kako se nose obično starije žene, a na njoj se vidjelo, da je nekad morala biti veoma lijepa.

Te noći nijesam mogao dugo da zaspim. Pojedine slike sa skupštine dolazile mi pred oči. Sjećao sam se pojedinih govora raznih govornika, kao i riječi čiče Šime. Zatim su mi dolazili na um pojedini neugodni događaji, što sam ih doživio u tom selu. Sve mi se to miješalo po glavi i potvrđivalo mi istinitost njegovih riječi: mi propadamo, nas nestaje. Ali ja sam bio još mlad, pun idealizma, pun volje za rad, pa me ova grozna istina nije mogla da potišti. Naprotiv ona me nukala, da ne klonem. Treba raditi, narod će se jednom trgnuti, biti će bolje, čovjek ne smije da sustane na započetom putu.

I zato nijesam mogao shvatiti njegove boli, premda mi se činilo sinoć, da je počimam shvaćati. I došao sam do zaključka, da propadanje našeg naroda ne će biti uzrok njegovu vječnom neraspoloženju. Iz njegova držanja izlazi, da on sam sebe radi nečesa okrivljuje. Radi čega? Nijesam si znao odgovoriti. Tek mi je bilo jasno, da bi on mogao živjeti vrlo lijepo: bio je bogat, opće poštovan, i svi ga vole. Pa ipak mori ga nekakav silan teret, koji krije u duši, a nikom ga ne kazuje.

U tim mislima dočekao sam sigurno i ponoć, a zaspao sam, kad se noć nagnula svome kraju. Spavao sam dugo. Kad je čiča Šima došao po me, mogao sam se samo obući i doručkovati, jer je već bilo vrijeme za misu, — bila je naime toga dana nedjelja.

Iza mise vratili smo se ravno njegovu domu. Sada sam mogao da bolje pogledam i dvorište i kuću. Sve je bilo široko, građeno solidno i temeljito onako, kako su nekad naši stari gradili i uređivali dvorište i oko kuće. Vidjevši to, postalo mi je tako voljko i ugodno pri duši, kao da sam došao u očinski dom.

Njegova žena izašla je pred nas na dvorište i povela nas u kuću, jer je ručak već bio gotov. Soba prostrana, sve uredno, čisto i ugledno, ali nedostajalo je nečega, što se ne da pravo izreći riječima. Nedostajalo je one topline, koja izbija iz kuće, u kojoj stanuje obitelj. Ušli smo tiho i gotovo svečano, kako se u grobnicu ulazi. A kada smo sjeli k objedu, izmijenili smo za cijelim ručkom tek gdjekoju riječ, ali nekako tiho i kao u po glasa, kako se govori, kad je mrtvac u kući.

Sučelice meni bio je na zidu krst među dvije velike slike u crnim okvirima: jedne djevojčice i jednog krasnog i jedrog momka. Na moj upit rekao mi je čiča Šima s dubokim uzdahom:

— To su naša djeca... Sada ih nema više.

Pri tom je pogledao na svoju ženu, a ona mu pogledom uzvratila, i u tim pogledima sam vidio, kao da jedno drugo radi nečesa gorko prekorava. U tom pak bila je jedna velika tajna, koju kriju od drugih, a koja ih potajno izjeda kao crv drvo, što polako vene. Nakon toga prestao je svaki daljnji razgovor, i mi smo šuteći dovršili ručak.

IV.

Iza jela predloži mi čiča Šima, da pođemo s puškom u polje. Nijesam bio lovac, tek da sam znao uzeti pušku u ruku, pa se inače ne bih odazvao njegovom pozivu. Ali radi neprijatnog dojma nakon njegovih posljednjih riječi za ručkom prihvatio sam njegov prijedlog nadajući se, da će mi uspjeti šalabazajući poljem povesti s njime razgovor, radi kojega sam ga najviše pohodio, naime o prilikama u selu i o zadruzi.

Nijesmo dugo išli prtenim putem izvan sela, kad smo došli do jednog lijepog posjeda oko pedeset jutara, možda nešto više ili jedva nešto manje, kako sam od oka mogao procijeniti. Lijevo je bilo već preorano strnište s nekoliko ogromnih kamara pri kraju, a desno veliki komad djeteljine, onda kukuruz kao šuma. Vidjelo se, da to vodi ruka, koja se razumije u posao.

— To bi bilo njezino, — reče mi, — moje kćeri. Ali Bog je drugačije htio. U četrnaestoj godini došla bolest i nijesmo je mogli spasiti.

Riječi su mu bile tako bolne i pune tako tužne nježnosti, da su gonile čovjeku suze na oči.

Jednim pogledom omjerio je čitav posjed, a onda je odvrnuo glavu kao čovjek, koji nešto pregara, zatim me poveo na drugu stranu.

Išli smo nekim prijeċcem preko tuđih njiva. Od vremena do vremena prekinuo bi šutnju, da me upozori, kako obrađuju polja Nijemci, a kako drugi, ili da mi kaže, čije je nekad bilo zemljište, preko kojega smo išli. Tako smo iza priličnog hoda u škrtom razgovoru došli do drugog posjeda plodne slavonske zemlje možda nešto većeg, nego što je bio prvi.

— To bi bilo njegovo, sinovo, — reče s uzdahom...
— Mi smo, — nastavi nakon stanke zastavši na tren očito, da drugo rekne, nego što je namjeravao u prvi kraj, — imali samo njih dvoje... Kad je počeo rat, pošao je sa ostalom braćom i nije se više vratio... Da sam ga bar oženio, može biti da bi što ostalo, ovako smo ja i žena kao dvije odsječene grane...

Njegove su me se riječi duboko kosnule, i pojmio sam, kako je velika bila njegova tuga. No silna žalost može čovjeka da potišti, da ga grune i da ga i ubije, ali ona ne izjeda, ne rastače ga, kao što sam vidio kod njega. I dok sam u duši dijelio s njime njegovu bol, neprestano mi je bio na pameti onaj prekorni pogled, koji je izmijenio sa svojom ženom za objeda. Što znači to? Jesu li oni krivi smrti svoje djece? Ili je možda nešto drugo, što si predbacuju i što ih u duši muči kao potajni neumorni crv?...

Uto smo došli utrtom stazom do na kraj posjeda, a na domak nam se ukaže šuma, koju sam već iz daljine primijetio. Nijesu bili hrastovi, niti drugo drveće, koje redovno raste u našim šumama. Predložim, da pođemo tamo. Nevoljko mi pokaže, da mu to nije s voljom, ali ipak krene naprijed, a ja za njim. Nenavičan dužem hodu bio sam umoran, a osim toga bio sam od ljetnoga sunca ugrijan, pa mi se htjelo odmora u hladu. Sigurno je to primijetio, pa me nije htio odbiti.

Tek iz neposredne blizine prepoznao sam bagreme i to je bila prva bagremova šuma, u kojoj sam dotada bio. Odmah na početku bilo je ogromno stabalje, jače i veće nego u gradskom parku. Ne razumijevajući se u to zaključio sam, da ta debla imadu preko sto godina.

— Dosta bi im bila i polovica toga vremena, — ispravi me, — jer prva su stabla zasađena, kad sam ja bio dječak... Bagrema brzo raste kao jagnjed. Ima čvrsto drvo, pa se njome zamlađuju stare šume, jer tko bi danas čekao dvije stotine godina, dok se razvije naš hrvatski hrast... Ali i brzo izdaje.

Kod tih riječi upozori me na par najvećih stabala, kojima su se odvalile velike trijeske sve do zemlje, a ranjeno žuto drvo počelo je da trune. Dublje u šumi već je bilo mlađe drvlje, a tu i tamo virili su iz zemlje isprhli panjevi davno posječenog hrašća... U šumi je bio potpun mir. Domaće ptice i domaći kukci još se nijesu navikli na tuđe drveće, pa

u bagremiku nije bilo onog milog i ugodnog cvrkuta i zujanja, koje se čuje u našim šumama.

— Takva su, vidite, i naša sela, — reče mi, kad sam ga na to upozorio. — Nestalo je naše nošnje, prestaju naše pjesme, a stranac se ukorijenio na našoj plodnoj zemlji, ali ni njemu nema dugoga vijeka: jedan ode, drugi dođe. Nema naših starih kuća, u kojima stanuje kroz stotine godina obitelj jedne krvi... One izvana lijepe nove kuće po našim selima, nijesu ljudski domovi... To su krletke. Udari jače nogom u zid, već puca... Ali što ćemo?...

Još je htio valjda nešto reći, ali se svladao, jer bi mu bilo odviše teško. Međutim smo došli do jednog guštika, a njemu se raširile oči, očito, da je to mjesto tražio. Dosta smo zaobilazili, dok smo našli usku stazu, kojom smo pošli uz opasnost, da nam se podere odijelo na oštrom trnju mladih bagremića, U sredini guštika digao se ogroman dub, koji bi jedva pet ljudi obuhvatilo.

Stajao je tu osamljen i gord, gol bez granja, strašno gromom prostrijeljen sve do srca. Ali još je bilo života u njemu, jer nešto grančica sa širokim lišćem sezalo mu je od polovice sve do vrha. Izdizao se u svojoj siromaštini velebno k nebu usred tuđe šume kao domaćin, koji je jedini ostao na pustom ognjištu. Sve manji i manji bagremići spuštali se iz šume sve do pod njegovo korijenje kao sitni nametnici, koji mu hoće i posljednju snagu da ispiju.

— To smo mi! — reče čiča Šima s izrazom neiskazane tuge. — To je slika našega naroda... On tu stoji, da nas sjeti, što smo mi... Koliko je širok ovaj guštik, širile se negda njegove grane, ali ljudi su ih okljaštrili, a onda je došao grom, koji ga je do u srce prostrijelio, pa sada stoji gol i ranjen, dok ga vrijeme ili ljudi ne obore, da dade mjesta tuđem stablu, koje će tu raširiti kratkotrajnu svoju snagu...

I kao milom stvoru prislonio se stari čovjek na okljaštreni dub, te nastavio misao, koja mu je tekla iz dubine duše:

— Prije trideset godina imalo je naše selo tri hiljade duša, sve sami Hrvati, nijedan stranac. Za dvadeset godina palo je na dvije hiljade. Od tada se opet počelo dizati, ali to nijesu naši, nego stranci, koji će zamijeniti i ono nekoliko naših kuća, što ih još ima... I za par godina naše će selo biti kao i ono četiri, pet sela u okolici, u kojima nema više ni jednog našeg čovjeka... Jer na našoj zemlji svatko može živjeti, samo ne možemo mi i n e ć e m o...

Posljednju je riječ izrekao s velikim naporom, a mene je zazeblo do u dno duše, jer tako je bila grozna i gorka istina, koju je izrekao. Na mnogim svojim putovanjima uvidio sam, da se ono, što je počelo u Slavoniji, širi i po drugim hrvatskim krajevima: našega naroda nestaje, nestaje, sve ga manje biva, on propada!...

Ali čiča Šima još nije sve rekao, još mi je htio nešto otkriti, pa poslije duge stanke naslonjen na hrast, kao da se hoće uvući u okljaštreni dub, izgovori u po glasa, kao da govori sam za se:

— Ja i moja žena najbolje smo mislili. Samo dvoje djece h t j e l i smo da imamo. Dali bi im ugled, bogatstvo i imutak, ali dođoše gromovi i danas se više ništa ne da popraviti!... I znajte, gospodine, — završi jakim glasom, kao da sam sebi hoće da sudi, — da je najužasnije čovjeku, kada zna, da je svome zlu sam kriv!...

I dalje mi nije trebao ništa reći i nije rekao. Shvatio sam njegovu očajnu i bezizlaznu bol, sve njegove riječi, prekore i predbacivanja sebi i drugima. Zato sam samo još te noći prenoćio kod njega, a onda sam otišao, jer ovim riječima rekao mi je čiča Šima sve, što sam imao da čujem od njega.

Antun Matasović.

MATER AMABILIS

Presveta,
Tebe odabrah, da grešnu dušu moju
Čuvaš, braniš i jačaš
u teškom životnom boju...
Uzeh Te za Majku dobru
za Odvjetnicu milu —
O! daj i meni mjesta
u svome dragom krilu!

Ja slab sam — preslab čovjek,
Nemam velikih djela,
da proslavim Te njima
o, dobra Gospo bijela —
Tek jedino, što mogu,
tek jedino, što imam,
srce je moje malo:
njeg' hoću da Ti dam.
Pa nemoj odbit darka:
primi ga — sretan ću biti
kad moje srce malo
predobra Majka štiti...

Majko! Znaš, da Te volim!
Majko, znaš da Te ljubim!
Stog nemoj, nemoj dati,
da se izgubim!

Matija Balošić.

VEČER U LONDONU

(Impresije s puta.)

London, 20. kolovoza.

I.

Ovi su Englezi prijazni ljudi i velika djeca. Posjedali po travi u Hayde-parku, kamo sam sinoć pošao nakon glavinjanja po ulicama i skverovima, djeca skaču naokolo ili se naganjaju; tuitamo pokoji starčić čita novine; nedaleko od mene jedna skupina ljudi okupila se oko nekog govornika, koji se popeo na sjedalicu i govori mirnim glasom, gestikulirajući rukama, koje nekako monotono odskaču od tijela, pa se podignu prema nebu, i na koncu se skrste na prsima pitajući prisutne i u isti mah odgovarajući. Radoznalost me vukla, da poslušam ovog govornika. Na prvi sam mah pomislio, da je to neki opasni agitator, koji se ovdje sklonuo, da širi svoje ideje. Ali dolazak redara, koji je poslušao par riječi, pa mirno otišao dalje, opomenuo me, da nema govora o kakvoj opasnoj agitaciji. Promatrao sam prisutne slušaoce. Posluhnuli bi, neki bi ostali dulje, neki bi napravili malu grimasu pa bi nastavili svoj put. Riječi su govornika tekle brzo. Nitko mu nije upadao u riječ. Ja sam, što no riječ, otvorio oba uha, hoće li koju nahrcnuti o politici, ali skoro svaka druga riječ bila je Gud (Good = Bog) i edikešn (Edukation = odgoj). Do mene je bio jedan, pomno izbrijan gospodin, dovoljno crven u ovoj zemlji blijedih lica. On je u par navrata pogledao u moj »Petit Parisien«. Pomislio sam, da je vješt francuskom jeziku, pa ga upitah, da mi kaže, šta ta skupština znači. Aoh muke, dok sam ga razumio! Govornik, koji je govorio engleski, ne bijaše mnogo nerazumljiviji nego ovaj »Francuz«. Govorio je glatko, ali s takvom lomljavinom jezika i s takvim nakazivanjem francuskih konsonanata i vokala, da je lijepi francuski jezik postao u njegovim ustima neka teška artilerija, koja lomi i praska po zraku. Rekao mi je, da je to jedna od onih mnogobrojnih »skupština«, koje se drže gdje tko hoće i kad hoće. Govornik stane na ulici, počne govoriti, i tko hoće da ga sluša, stane, a tko ne želi, slobodan mu put. Ovaj suhonjavi govornik da govori o odgoju i o utjecaju religije na odgoj. Dokazuje, da odgoj bez religije ne znači ništa. Moj mi »Francuz« reče, da se ovakve skupštine drže uvijek na svakom mjestu, i da se na njima raspravlja o svim mogućim pitanjima. Upozorio me naročito na rijeku Temzu. Reče, da se na obalama Temze, osobito uveče kad svrše poslovi u uredima, održava na stotine ovakvih »skupština«. Na njima uzimlju riječ i vjerski propovjednici. Nije rijetkost, da koji protestantski govornik stane, uhvati jednog čovjeka, pa mu govori. Zatim se skupe drugi, dok se oko govornika ne okupi čitava rpa radoznalika. Kad svrši svoje izlaganje, propovjednik ide dalje, u drugu ulicu, pa nastavi isti posao. Moj

susjed mi reče, da su i katolici vrlo aktivni u ovim uličnim propovijedima. Međutim na ovim uličnim konferansama ne govori se samo o vjersko moralnim stvarima. Nema pitanja, koje se ne bi ovako javno pretresalo. Radnička stranka nastoji preko ovih uličnih govornika da dobiva svoje pristaše, osobito u siromašnijim dijelovima grada. Kasnije sam se i sam uvjerio o tim navodima. Kad bi se uveče vraćao u svoj hotel, na ulicama bi sretao vrlo mnogo ovakvih skupina. Jedno veče na pr. lutajući oko donjeg dijela Temze, blizu Toverskog Mosta, vidio sam govornika, kako pokazuje dvoje musave djece i žestoko gestikulira i uvjerava svoje slušače, da današnje uređenje ne može podići tu djecu na pristojan i dostojan život.

Kad je naš govornik svršio, ponizno se naklonio i nastavio put dalje, kao da nije uopće govorio. Nijedan se glas nije čuo. Ne znaš ni da li mu odobravaju ili ne. On kanda nije ni očekivao odobravanja ili kuđenja. Oni, koji su ga slušali, polako se razilaze, i koliko sam mogao razabrati, nitko nije nijedne riječi poveo o onome, što je govorio. Moj crveni susjed uzeo nakon toga svoju kćerkicu i malog kudravog sinčića ispod ruke, a zatim ih oboje, ne naročito ljubazno, odgurnuo od sebe. Gledao sam ga kako se doskora naganja s djecom. Hvataju se za kose, i otac, kad uhvati sina, baci ga. I tako se naganjaju po parku. Tata uhvatio sinčićev kolut, stavio jednu nogu na nj i nastoji imitirati dvokolicu. U taj čas doletjelo je oboje djece, pa zbaciše oca s koluta, sin ga uhvati za nogu i otac se nađe, prije nego što je očekivao, na zemlji. Da ste sada vidjeli tu zabavu: djeca skočiše na očeva leđa (kroz to vrijeme prolaze kroz Hayde-park najuglednija gospoda i dame), potežu ga za vlasi, sjedaju mu za vrat, a on se valja po ledini kao stari medvjed, mumlja nekakve neartikulirane glasove, a najedamput strese djecu sa sebe, i dok ona udare u bijeg, trči on za njima! Gdje bi koje uhvatio, bacio bi ga na zemlju, pa udri po njemu. I sve je to bilo popraćeno sa toliko širokog smijeha, glasnog vikanja, a nada sve nestašne obijesti!

Bože moj, mislio sam, je li to onaj Englez, koji je u uredu ili u lokalu korektan i sređen, kao kakva dobra švicarska ura, zakopčan, hladan i trijezan? Je li to onaj Englez, koji u dvoranama hotela šapće?

Produžio sam put od početka Picadilya preko Hayde-parka prema kraljevskoj palači, da uhvatim zapad sunca na Temzi. Jedan prijatelj, Englez, reče mi, da je zapad sunca na rijeci zanimljiv. Englez mi je to rekao mirno i hladno, stoga sam držao, da ne ću doživjeti nikakvog iznenađenja.

Prolazim kroz park, a oko mene djeca, ocevi i dadilje. Igraju se i skaču, kao mlada jagnjad u proljeće po rosnoj travi parka, ispod intenzivno zelenoga granja. Ne ću da pričam o spomenicima u parku. Meni se čini, da ih je mnogo, uz puteve, ali da ih je vrlo malo, koji bi skrenuli pažnju i onih posjetilaca, koji u stranom gradu gledaju samo na djela, a ne na ljude. Meni opet bijaše prijatnije promatrati ljude, nego

njihova djela, pa se na spomenike u ovom parku nisam skoro ni osvrtao. Čudnovato je to, što ne, da sam jedno jutro promatrao dugo vremena jadnike, koji se, musavi i bijedni, guraju oko Temze, kako bi ulovili koji otpadak hrane ili odjeće, što su ga smetlari bacili u kola, i kroz to vrijeme, koje sam bio odredio za vestminstersku opatiju, odoše mi debeli sati, koji su u ovako bogatom i velikom gradu dragocjeni.

Nakon lutanja i zaokretanja desno i lijevo (imam sklonost da sam nađem prave putove i da, ako nije prijeka nužda, ne pitam nikoga za put) umoran sam dospio na Temzu, nešto zapadnije od parlamenta. Sunce je bilo nekoliko metara na nebu. Polako je tonulo.

Desno i lijevo nebo je tamno i mrko, jedino na zapadu rumene se boje prelijevaju i stapaju u rijeci sa valovima. Velika užarena kugla (nikad nisam vidio većega sunca) kanda bi htjela svakako ostati barem još koji sat na obzorju: mučno joj da se odijeli od ove zemlje, u kojoj i onako ima previše oblaka, kiša i tame. Rijeka je najprije bila u plamenu; zatim se u užarenoj smjesi, što se onako brzo valja između londonskih kuća, pojavila po koja bijela iskra, a zatim tu i tamo po nekoliko zelenih mlazova, dok na koncu nije Temza postala bakrena. I taj čas sunce se naglo sakrilo. Mutni valovi Temze još su neko vrijeme svjetlucali, da se opet pretvore u neku čudnu smjesu ilovaste boje, što se valja naglo, pronosi polomljene grane, na mahove masna od ulja, bez ijedne ugodnije primjese zelenila i bez one bistrine, kakvu nalazimo u našim rijekama.

Sitna magla je obavila londonske ulice. Kolovoška večer, koja je kod nas puna raskoši i sjaja ili vjetrića, što čovjeka blaži, pala je nad London mrko i otresito. Najprije se pojavile velike plinske svjetiljke; za njima su planule male sijalice u izlozima, pa onda veliki kandelabri rasvijetlili glave, prosuli snopove svijetla po bučnim ulicama, a na kraju se pojavila bučna gospođa reklama, u hiljadama boja, vrtoglava, brza, polaka, teška, neprestano udarajući po čovječjim očima, bez milosrđa. Pariz voli svjetlo; njegovi su bulvari jasni i bistri; ali London voli reklamu. Vrtoglavu reklamu, koja se ponavlja svagdje: na trotoaru i na krovovima, pred crkvom i na ministarstvu, na zidovima redakcija i kolonijalnim bankama, na hotelima i u kavanama, na barovima i automobilskim krovovima. Čak i u vestminsterskoj opatiji naišao sam u molitvenicima na oglase jedne firme, koja nudi najjeftinije kolonijalne produkte iz krajeva, gdje su raširene engleske misije. Ovaj grad, pun trgovačkih kuća, nije mnogo gledao na perspektivu i liniju. On je natrpan, posut kućama, koje su, istina, velike i ogromne, ali u njima nema one mirne linije, sa balkonima, kakvih nalazite u Parizu. Tu pojavu čovjek obdan ne opaža, ili barem ne u tolikoj mjeri a tek uveče, kad londonsko »sunce« prospe svoje zrake, vidi se sva nesimetričnost grada.

Prolazio sam preko Trafalgar Square prema Piccadiliyu. Otmjena National Galery, sa visokim Nelsonovim spomenikom nekako se bojažljivo skrila pred ovim velikim bankarskim kućama, što se ovdje koče i u kojima se krije tajna upliva Chamberlaineove politike. Auti bijesne; autobusi se vuku jedan za drugim, jedan red desno, drugi lijevo. Iz zemlje se roje — ljudi. U redovima, mirno, pa jače, više, rpe, gomile, regimente, divizije. Gledao sam, za svete godine bezbrojne mase pred Crkvom svetoga Petra; navale općinstva pred pariskom Operom i Burzom; promatrao sam vrevu na milanskom kolodvoru, kad dolaze neprekidne rpe ljudi ujutro rano iz provincije na rad: ali lje nigdje ovakve mješavine kao u Londonu. Bijele komptoaristice, punane, sa licem oblim i ponešto crvenkastim; činovnici; radnici; trgovci; svećenici — u Londonu se sreta mnoštvo svećenika; — mali prodavači sitnih stvari: sve se to miješa, leti, gurka, gubi. I bojim se da ovdje nižem riječi. One su preslabe, pa ne mogu izraziti onu rijeku, što se valja i razlijeva u pokrajne ulice, luta po parkovima, raskomođuje se po klubovima ili hotelima.

Transparenti bodu oči; zvono s autobusa muči uho; zvižduk željeznice reže; a raskošna svjetlost hotelskih hallova mami publiku. Livrirane sluge, sa zlatnim pucetima, zalizanih vlasi, sa malim štapićem u ruci, upozoravaju publiku na filmske predstave. S druge vas strane kazališni menažeri upozoruju na ovo ili ono kazalište, a hotelski vam se »gosponi« duboko klanjaju. Prije nego sam odlučio da pođem na večeru, kanio sam zaći u koju brijačnicu, ali je nema ni za lijek. Tražio sam gore dolje. Sama kazališta, a malo dalje varieteji, kinematografi i ništa drugo. Zovnem šofera, pa nakon malog tumačenja, odveo me je u brijačnicu. Taksametar je pokazivao duljinu od pet kilometra. I to je bila najbliža brijačnica. A kad sam se obazreo oko sebe, bila je brijačnica do brijačnice.

U Londonu su posebne četvrti za brijačnice. Posebne četvrti za banke i tako dalje.

*

Jelovnik je u gostionici bio bogat: na njemu ste mogli nabrojiti oko pedeset jela sa bezbroj vina i drugih pića, ali sve to, okrenuto u naše dinare (jadnike puste!) stoji teške svote. Hotel, u koji sam se te večeri navratio s prijateljem Slovakom, ubraja se među prve hotele u Londonu. Široki svijetli hallovi, sa bezbroj ulaza u dvorane, puni zelenila, poslužbe, trafika, prodavaona knjiga, revija, listova, s poštom, putničkim uredom, dvoranama za razgovore, prijateljske domjenke, biljarde; sve je od mramora, sve prostrto bogatim perzijskim ćilimima. U dnu dvorane veliki orkestar sastavljen od — madžarskih cigana. I prva stvar, koju su igrali, bila je madžarska himna. Moj se prijatelj Slovak srdio, a publika je srdačno pozdravila, ma da nitko nije znao, osim moga prijatelja, šta zapravo sviraju. Promatrao sam goste. O kako su pristojna ona velika djeca, što su se možda još danas onako nestašno igrala na mekanoj ledini Hayde parka! Mirni, pomno obučeni, bez velike nacifranosti, bez mnogo

ukusa, barem što se tiče Engleza, ali posve elegantna čeljad, što uzimlju žlicu u ruku korektno, s malo bojažljivosti, okrećući se desno i lijevo i marljivo promatrajući svoju okolinu. I ta golema masa svijeta, što se pokrila svilom ili najboljim engleskim štofom, mirno sjedi, pojede svoju večeru, tu i tamo zalije bordoom, ogleda se po dvorani, a zatim se ponizno naklanja svojim susjedima i razilazi se, da dade mjesta drugima. Neki su stolovi nemirniji i življi: to su stranci, koji su došli u stjecište engleskog elegantnog svijeta. Oni su nemirni, bučni. I kad cigani, obučeni u frakove, udare koju vreliju, opaža se najprije lagano kretanje, pa jače odobravanje, dok se ne uzbibaju čitavi stolovi, suglasnim odobravanjem i nukanjem. Glazba je inače bila monotona, kad najedamput učini mi se, da je zagazila u naše vode. Prestadoh razgovarati sa dragim Julijem — moj prijatelj Slovak, koji je sa mnom čitavu večer raspravljao o njihovim i našim stvarima — i, kao da smo negdje u »Kolu« ili u kojoj drugoj zagrebačkoj restauraciji. Cigani su svirali karišik naših pjesama. Počeli su sa »Ništa me ne boli«, pa »Sinoć, kad se...«, zatim »Moj dilbere«, a završili su, ni sam ne znam zašto sa »Lišće žuti...« Gledao sam Engleze. Promatrao sam oštro, kako će im se svidjeti te naše pjesme. Jedan debeljko, što je sjedio do moga stola, sa čitavom valjda obitelju — tri sina, dvije kćeri, gospođom i jednom starijom damom — izvolio je zijevati. Ali za nagradu, njegova je plava kći sklonula glavu i zapljeskala. Mislim, da su je ruke zaboljele od pljeskanja. To je bio najoduševljeniji pljesak te večeri.

II.

Bilo je oko jedanaest sati i pô, kad sam se zaputio u svoj hotel. Prijatelj je Džordž bio kod jednog Engleza na večeri, pa sam morao lutati sam po ulicama, dok nađem svoj stan. Jutros, kad smo se razišli, zaboravio sam zapitati adresu našega hotela, ali ni u snu ne bih pomislio, da će moje traganje trajati puna tri sata. Znao sam, da je stan negdje od Viktoria Station prema Temzi i da se nalazi u St. Georg Square, 89. Držao sam, da je to dovoljno.

Tumaram tako po ulicama, umoran, satrven od doživljaja prošloga dana, uvučen u se, ali stana nikako nema pa nema. Našao sam već dva puta St. Georg Square, ali, kad sam ušao u hotel, koji je sličio, kao jaje jajetu, hotelu, u kome sam odsjeo, opazio sam, da to nije moj hotel. I onda bi nastavio put dalje. Opet iste kuće, sa četiri kata, s jednakim brojem prozora sa potpuno jednakim vratima, sve jednako, kao da ih je jedan graditelj gradio po istome planu. Ponoć je davno prošla. Noćni svijet izmilio po ulicama, kukavan, utučen, sa upalim licem, u odjeći punoj nečistoće. Sumnjivo zanimanje tih ljudi očituje se na njihovu licu. Svaki čas sretnete koga visonju sa crvenom ogrlicom ili rupcem. Prođe kraj vas, pa se okrene. Svjetiljke su blijeđe. Lampioni su iščeznuli.

Ljudske sjene vuku se daleko, krivudaju desno i lijevo. Na mahove se čuje, kako po trotoaru lupaju potkovane cipele. Ili kako negdje u malom baru kašljuca neko grlo ogrezlo u whiskiju.

Našao sam se pred parlamentom. Na klupi između parlamenta — ili kako ga Englezi zovu parliament — opazio sam neko zgureno stvorenje. Pošao sam tamo, pa sam i sam sjeo. Osjetio sam neko potmulo, muklo jecanje. Htio sam nagovoriti to čeljade, ali sudeći po svemu, starica, koja je tu sjedila, svijene glave među rukama, morala je biti Engleskinja. Na suhom, oronulom licu prikvačile se dvije debele suze. Njena duga figura izgledala je kukavno na ovoj sjedalici, naslonjena na desni naslonak. Stari šešir, sa bezbroj pera, naheren ponešto na desnu stranu, podavao je ovom licu, uz svijetlo daleke svjetiljke, sablasan izgled. Drhtave ruke, duge i tanane, od vremena su do vremena navlačile neki podrapani šal na ramena, što su se tresla, kao da je duboka zima. Starica me je nekoliko puta pogledala, pa bi se opet povratila u prijašnji položaj. Najedamput se okrenula prema meni i počela mi nešto govoriti drhtavim glasom. Od čitavog njenog govora, ja nisam mnogo razumio. Opazih, da ponavlja smjerno riječ džentlemen. Pričala je mnogo, ali ja sam je upozorio, da ne razumijem engleski, i zapitao sam je, nije li bolesna. Ali starica nije na to reagirala, već je pružila svoje ruke prema meni, a još se nekoliko suza prilijepilo na njenom navoranom licu. Starici sam pružio tri šilinga i pri tome sam rekao neku hrvatsku riječ. Učini mi se, da me je pomnije poslušala, i najedamput upita me ruski, odakle sam. Nakon malog uvoda starica mi je pričala svoju priču.

Priča je jednostavna. Bila je u Rusiji guvernanta, a sada je ostala na cesti. Boljševici su joj zaplijenili sve prištednje, pa je teškom mukom došla u Englesku... Dosada je živjela u nekom manjem mjestu blizu Liverpoola, a prije tjedan dana došla je u London, ali nije našla nikakve zaslužbe, pa je već treći dan bez jela i stana. Vajkala se na Engleze. Reče mi, da su Slaveni bolji ljudi. Kudgod dođe, izbace je. I pri tome joj govore takvih stvari, da ju je sramota. Pripovijeda, da je htjela nekoliko puta počiniti samoubijstvo. Nema nikakve rodbine, a načelnik, gdje je zavičajna, nije joj htio dati nikakve zaslužbe. Kad sam joj dao novce, u njenoj zahvali bilo je toliko ropskoga i toliko ponižavajućeg elementa, da sam naglim koracima odmaglio.

A »parliament« je stao ponosno i ogledao se u Temzi. Svojim dugim kracima i oštrim vrsima kao da je htio spojiti nebo, zemlju i vodu. Njegove oštre plohe, ponosno zarinute, sjekle su u vitkim linijama zrak. Opatija je s druge strane krila u svojim lađama smrtne ostanke najvećih engleskih sinova. Njene su zaobljene i mekane linije kao priča o engleskim — humanistima. Obadvoje služi za one više i za one daleke: prvima, da pokažu kako je sreća biti članom engleskog imperija, a drugima da pričaju, kako su sretni, što imadu

za gospodare ljude, koji su dali civilizaciji ovakva djela. Obadvoje služe istom cilju: »parliament«, da pokaže kako je u Engleza hladan um, a opatija, da pokaže, kako je u Engleza tvrdo srce, koje teško osjeća ljepotu kontinentalne poezije, što je daje religija. Obadvoje je dalo iste rezultate: prvi je kraljevima odsijecao glave, a druga je nadahnula predsjednike republike (Cromwela) da poništi sve ono veliko, što je katolicizam dao umjetnosti ovog naroda. Parlamenat je odsijecao glave ljudima, a opatija je odsijecala glave umjetninama, mada je i ona sama umjetnina. Prvi se stara, da se slovo zakona vrši i da se kapitalistički džepovi pune, a druga se stara, da tome dade i nekakvu duhovnu sankciju. Zato je u prvoj lord sve, a u drugoj nema siromaha, što se vidi kod svake crkvene funkcije. Prva i druga kuća služe Londonu, što se šeće po Picadillyu. Onomu bezgaćniku, musavcu, što svojim žuljevima uzdržava svu onu bezbrojnu gentriju, one blazirane barone, lordove — i prva i druga je kuća maćeha.

Tri su jutarnja sata odbila. Već se čuje sirena tvornica. Iz utrobe zemlje počeli su suldjati garavi, pogrbljeni radnici. Hoće li oni, ovako bijedni i slomljeni, promijeniti ulogu ovih dviju kuća, o kojima vam svaki upeglani Englez priča i koje pokazuje strancu kao svoj ponos i najveću svetinju engleske aristokracije?

Sjaj je Londona velik, ali je njegova bijeda još veća. Razumnost Chamberlaina je poznata, ali i whisky ima svoju moć, koju nema Chamberlain. Dim, koji obavija sjajne palate, mogao bi lako obaviti i englesku bistrinu. Smirena krv čini se da ima još mnogo u sebi vigijevske i torijevske oštrine. Engleska je uspjela da postavi najveći jaz između ljudi, pa bi mogla lako doživjeti i najveći sudar dubina i visina.

Njen se mir osniva na neorganiziranosti drugih naroda i na kukavičluku domaćih patnika. Nego, crv drvo pili, dok ga ne prepili.

Kuće su izgubile oblik. Tanana magla postajala je sve gušćom i već su danje ure bile na zvonicima, kad sam se nekako dočepao svoga stana. Zadnje su se svjetiljke gasile. I zadnje zvijezde su se krile pred maglom. Zadnji su bijednici sklonjivali glave. Ja sam im svima zaželio bolju sutrašnjicu.

M. Ujević.

HRVATSKOM SELU

O lijepo, o drago, o selo mi milo,
Gdje svjetlost prva, prvi mi sinu kras,
Ti meni mladu svoje rastr krilo,
Da roda dragog slatki slušam glas.
Stog pozdravljam ti doline i šume,
I zoru ranu, što sjaji u zlatu,
I uske staze i kaljave drume,
I njivu tvoju stoput oplakatu.
Gdje rog se ori, a tambura jeca,
Pred tobom moje koljeno sad kleca.

Ogromno ni silno, prebogato nisi,
Nit' mramora te nit' zlata resi blist,
Nad tobom gluhim tek plavo nebo visi,
A ures sav ti — hrasta, lipe list.
Al klanjam ti se drvenome pragu:
Na njemu snivah ko ptiče sred gnijezda,
Tu domovinu upoznadoh dragu
I, što se gore krije iza zvijezda.
Ta sve, što imam, što mi srce voli,
Da vijekom traje, to mi duša moli.

Knezovi silni po tebi ne hode,
Žuljavih ruku tebe nije sram.
Tu kolijevka je bratstva i slobode,
Poštenja, vjere tu se diže hram! —
Što svijet vodi i diže i ravna
Uz tutanj groma ili krasom rijekâ,
I što je perom ili sabljom slavna,
Budućnost svijet otkud ljepšu čeka,
Iz tvojih kuća, sa tvojijeh brazda
Sve to nam niknu i nići će vazda!

Pomladit kad se i podić treba skupa
I nove sile za velik skupit dan,
Med prvim prva tu tvoja raja stupa,
A hrvatski joj barjak razmotan.
I život daje, dušmanina siječe,
Slobodi žrtva nijedna skupa nije,
Pred žrtvenikom majke, ljube kleče,
Al suza oka orosila nije:
Na vrhu jesu orlu stan i dvori,
Za njima duša, za njim srce gori!

A slatka, a divna sloboda kad se slavi,
Tko zublju prvu, tko prvi pali krijes?
Najljepši vijenac tko božici da stavi,
Već kog je ropstva svaki dero bijes!

Tu sitno kolo mome vode vite,
Tu čio momak bijesna igra hata,
Tu zelen-grane prozor, vrata kite,
A starac lučcem konjsku strunu hvata.
Tko mnogo strada, umire i pati,
Slobodi tek se znade radovati.

Raduj se, kliči, oblake razbij tmaste,
Klicati može, kom' mira sjaji trak.
Gle! Lipe deblo pred kućom našom raste.
Ljubavi, mira zar to nije znak?
Ta lipa, znamen blagosti nam časne,
Gdje ljepše miri i gdje ljepše cvati?
Gdje vile, nimfe i najade krasne,
Gdje ljepše znadu kolo zaigrati?
Povedi, vilo, hitro, lako kolo
Po mjesečini sjajnoj naokolo!

Al što je? Što čujem? Zar se mrtvi bude
U noćnom času? Il' cimbale to jek?
Otaca l' dusi po raspućini blude?
Je l' topa rik il' mača to je zvek?
O, to se vile sa svih strana kupe:
Sa brda, s dola, s bliza i daleka,
Dvorane nisu za njih zlatne, skupe,
Njih šuma ovdje i dubrava čeka.
U miru pjesma i slobodi živi,
Pod nebom čistim, na polju i njivi.

O vijekom milo, veselo i cvjetno
Ostani nama, to želja jeste naša.
Tisuć se ruku kupe evo maša:
Zdravo nam budi, selo, zdravo, sretno!
Rađaj nam djecu kao drijen zdravu,
Junake hrabre i domu i vjeri!
Po svijetu neka raznose ti slavu!
A majke dične nek ti budu kćeri!
Ko dosad ponos što nam ti bijaše,
Vijekom nam ostaj, milo selo naše!

Ferdo Galović.

S T U P A

Najdeblji dijelovi hrasta određeni su za stupu. Taj najdeblji dio, što ga Prokletovčani nazivaju »glavinom«, uglađen od tesara izdube se u sredini u obliku kotla. Zatim se na »glavinu« postavi greda, koja se na jednom kraju zgodno pričvrsti, da se može podizati i spuštati. Na drugom kraju te grede zabijen je stup, koji udara o dno izdubine. I to je stupa...

Nju su Prokletovčani blagosivljali i proklinjali. Prvo, što je to bio jedini put do novaca, drugo, što im kroz godinu mami rijeke znoja. Pa i samo ime sela: Prokletovec smatrali su oni, da im je nametnula stupa, za koju su držali, da je pravi žig prokletstva. Posao na njoj ne svršava ni ljeti ni zimi, nego uvijek traje — uvijek!...

Isa je bila marljiva. Čini se, da joj je to i vrlo pristajalo. Nije mogla da miruje. Ma kakogod bilo, ona je uvijek našla posla. Nije li bilo što drugo da radi, premetala bi naprosto suho granje iz jednoga kuta dvorišta u drugi. Pa sve od puste marljivosti. I što?... Nazvaše je takvom i onakvom, a najposlije i — vješticom.

— Ma kud bi se toliko na pošten način steklo! Znaš, to je tako... — govorio bi netko od Prokletovčana, da se slušač sve ljevicom krstio. No Isa za to i ne mari...

Još je bila tama. Mrka i gusta, da bi je gotovo mogao opipati. Zima. Snijeg do koljena. A zimi su noći i odviše duge, da bi ih Isa prospavala. Izišla je iz kuće, i valovi studeni oblijaše je. Nebo je bilo vedro i svaka se zvijezda činila kao plamečak, što suklja iz neba. Jedna se zvijezda otkinula i ugasla. Tko li je umr'o, jer je zvijezda bila neobično velika, tko?... Car ili siromah, tko li? Isa se prekrstila triput.

Tiho, tiho, samo se čuju konji, gdje lupaju kopitima u staji. Mačak je brzo prešao preko dvorišta, popeo se na tarabe i skočio na susjedovu stranu.

Isa je pošla na stupu. Stavila je kuhanu i već osušenu heljdu u izdubinu stupe. Sad je počelo ritmičko udaranje stupe, koje je Prokletovčane često budilo mjesto pijetla. Heljdino se zrnje oslobađalo ljusaka, te se dobivala čista heljdina kaša. U poslu bi Isa katkada zastala, da odahne. Bilo joj tuklo ubrzano. Svjetiljka je bacala slabo svijetlo po komori. Golemi sanduci činili se, ili da prisluškuju ili da se miču. Isa je šutjela i stajala.

— Što ću s dobitkom. Kupit ću — — (i kod toga joj se sviđalo više sad ovo, sad ono) — Ne! Donijet ću sve kući.

— Uh! Onaj (tu nije znala, kako da ga okrsti) ruga se uvijek mojoj kaši! Uh!

Isa je bila košto i druge žene. Tko joj se zamjeri, jao: Okrstila bi ga nemilim imenima, prilijepila bi mu takvih zakrpa, da bi iza toga, iako cijel cjelcat, bio sav iskrpljen.

Isa je svršila. Izišla je iz komore. Stric Mato, njezin susjed, izišao je sa svjetiljkom iz sobe. Svijetlo je palo na

tarabe, što su bile posute snijegom. Stric je pošao u svoju staju, da hrani kobile, jer će danas on voziti kašarice u K., gdje je sajam. Ej, bit će para.

*

Stric je Mato izišao ponovno napolje iz svojega stana. Brkove je zafrkao. Šešir natukao, navukao kaput, a svako drukčije boje, da se u svemu činio šaren ko patak. On je krupan i odebeo, sa bujnim brkovima i sa posmijehom, koji se uvijek tromo razlije po njegovu licu i koji nije nimalo veličanstven.

Kobile su taptale po snijegu. Para im vrcala iz nozdrva. Orma im bila namještena, a grivom se posulo inje. Rubovi kućnih krovova bili su obrubljeni ledenim šiljcima, a sve je bilo pospano (samo stric Mato svjež).

Stric Mato pogleda okolo. Valovi magle poplavili su dolinu kao bujica, u koju su utonuli goli jablani.

Na saonicama je doskora sjedjelo nekoliko žena. I Isa. Nekoliko prtljaga kaše, nešto sijena za kobile i jedna rogožara. I stric Mato je sjeo, a saonice su zaškripale.

— Hi! Gija! Vrazi vas ne brijali — rekao je stric Mato i pucnuo bičem. Kobile su krenule zabacujući nogama snijeg. Ispod saonica čuo se siktav glas, dok se one klizale.

Stric Mato volio je da dremucka. Bio je i zaboravljiv. Jednom je stupio u advokatovu pisarnu, a da nije ni pokucao ni čizama otr'o. Advokat mu pokazao prstom na vrata i rekao mu... da, rekao mu je: seoski vraže. Stric je izišao pokunjen ko ofuren psić i dobro zapamtio taj doživljaj.

Konji su išli žurno i postali od inja potpuno bijeli. Jedna žena na saonicama uzdrhta od studeni, a stric joj se nasmijao:

— Ih, dok sam ja bio mlad. Vruć dečko, borami, da bi mi se vrabac lako na dlanu ispržio. Ih!

Stric Mato je zapušio lulu. Saonice su se izgubile u magli.

— Hi! Gija, vrazi vas ne brijali!

*

Grad je bio sav u magli. Ulice dremljive. Gdjegdje su projurile saonice i začuo se zvuk zvončića, što su visjeli o ormi konja, razlio se po snježnoj tišini i magli. Katkada se otvorio prozor, lice izvirilo, a zatim se naglo uvuklo.

Stric je Mato zatjerao kobile u dvorište gostionice »K punoj čaši«. Čini se, da mu se ta gostionica najviše sviđala, budući da je u nju stalno zalazio. Konje je otpregnute uveo u staju, a sam je pošao u gostionicu. Žene su otišle na trg.

Gostioničar donese stricu oveću čašu vina, a da je on nije ni zatražio. Pa to se razumije samo po sebi.

— No, zima je? — reče gostioničar.

— A bome! Kao u Sibiriji — odvrati stric.

Kad je popio svoju čašu, postao mu jezik naročito gibak. Odmah je započeo razgovor s jednim Prigorcem i zavičaj mu

obasuo nečuvenim hvalama. Ovaj mu za uzvrat napunjao čašu za čašom.

— Lijepo je Prigorje — govorio stric — vrlo lijepo, pače izvrsno.

I što je više djelovalo Prigorčevo vino, to se stricu Prigorje ljepšim činilo. A bogzna, da li je u opće bio u njem...

Vrijeme je prošlo. Žene su došle s ispražnjenim vrećama i isplatile stricu vožnju. On je izveo konje, zapregnuo ih i krenuo opet kući...

I stupa stalno radi. Od koljena do koljena ona je jedina baština u Prokletovcu. Ona je jedina, što Prokletovčani sami imadu. Ali se širi i u okolišno selo. Širi se udajom, jer djevojke, što se drugamo udaju, ne će da se odreknu »šefta«, što su ga tjerali njihovi ocevi i majke.

Sljepan Hrastovec.

PJESMA O PROLJEĆU

S daleka proljeće toplo
k nama plaho koraca,
prozeblim vrbama nosi
pune dlanove maca.

Otisci vide se poljem,
kud su mu prošle stope,
a jutros još se za mraka
na gole vrbe pope,

pa ih nakiti macama
i lišćem do vrhunca,
da su se rano u osvit
snebivale zrake sunca.

Sljepan Hrastovec.

KROZ ZASTORE

Jedna je plava mjesečeva zraka
Kroz zastore bijele i spuštene vjeđe
Zasjala noćas kroz tamu
U dušu, što sumnja je mori
U strasnome plamu,
Što gori.

Jedna je plava mjesečeva zraka
Kroz zastore bijele i spuštene vjeđe
Lutala noćas kroz krvavu dušu
I plela mom bolu
Vrh glave
Aureolu.

Vladimir Vrána.

HRVATSKO ZAGORJE

Hrvatsko je Zagorje igralo od davnina u kulturnom i političkom životu hrvatskoga naroda veoma važnu ulogu. Može se kazati, da je upravo u njem bilo dugo vremena srce slobodne Hrvatske, otkako joj Dalmaciju oteše Talijani, a Turci Bosnu, Hercegovinu, Slavoniju, Liku i Krbavu. Već stoga je važno, da pogledamo, kako taj centar prave Hrvatske stoji u kulturnom i ekonomskom pogledu.

Stanovništvo je mnogobrojno pa ne može sve kod kuće živjeti, nego polazi na zaradu u nedaleki Zagreb, seli se u bogatije naše krajeve, a ima ih i u stranom svijetu. Malo tko znade što o tome, kako se Zagorac teško muči na svojoj zemlji, i mnogi tek na jednom do dva jutra zemlje prehranjuje svoju mnogobrojnu obitelj te je prisiljen, da traži zemlju i zaradu tamo, gdje je ima.

Premda Hrvatsko Zagorje imade glavne uvjete za razvitak industrije, a to su ugljen i jeftina radna snaga, ipak je Zagorje ostalo u glavnom agrarna zemlja, pa se industrija tamo nalazi tek u povojima, a nema ni nade, da će se te prilike u dogledno vrijeme promijeniti. Potrebno je zato, da Zagorca promatramo kao poljoprivrednika.

Da vidimo, da li je Zagorje aktivna ili pasivna zemlja, jer tek onda možemo znati, koliko se ono razvijalo i u kulturnom pogledu. Od žitarica se u Zagorju najviše sije i troši kukuruz, ali proizvodnja nikako ne pokriva potroška, te je kukuruz glavni predmet uvoza. Trebalo bi stoga proizvodnju kukuruza podići na takav stepen, da ga ne bi trebalo toliko uvoziti. Ali to nije moguće ni uz najracionalnije gospodarstvo, jer Zagorje kraj svoje gustoće žiteljstva ne raspolaže s dovoljno zemlje, a osim toga naši zagorski humci imadu sasvim tanku naslagu humusa, dok je ispod njega većinom lapor. Kad u sušnim godinama pripali sunce, na tom laporu izgori sve, a kad dođe jača kiša, odnese i ono malo plodne zemlje, što je ima u tim krajevima. Veliki izdaci za kukuruz mogli bi se smanjiti racionalnim gospodarstvom, ali se ne mogu nikako posve izbrisati.

Osim kukuruza uvozi se u Zagorje znatna količina bijeloga pšeničnog brašna i masti, pa i mnogi tvornički proizvodi i mirodije kao i u ostale krajeve naše države. Često je za te stvari veći izdatak nego za kukuruz. Vidimo dakle, da je uvoz u Zagorje velik. Pa odakle mogu taj izdatak Zagorci pokrivati? Ima stvari, koje seljak može prodati. Od proizvoda što ih Hrvatsko Zagorje izvozi, obično se drži, da je vino najvažniji. Proizvod vina dao bi se podići, da se zasadi više vinograda, što bi se u Zagorju uistinu dalo provesti. Ali tim ne bi bilo riješeno to gospodarsko pitanje, jer uloženi kapital i trud ne bi narodu donio pravu korist. Moramo biti iskreni i priznati, da je naše zagorsko vino dobro za našu domaću upotrebu, ali ono nije kvalitetom takvo, da bi se

moglo uspješno takmiti s drugim vinima veće slatkoće i jačima. Pogotovu se ono ne može natjecati s vinima na svjetskom tržištu. To znači, da bi se u Zagorju imala proširiti ne samo površina zasađena vinovom lozom, nego bi trebalo i nastojati, da se dobije vino bolje kvalitete, a za to bi trebalo zasađivati bolje vrste vinove loze, urediti vinogradarske zadruge, koje bi preuzele grožđe i u svojim podrumima priredile vino jedinstveno okusom i bojom kao naš zagorski specijalitet. Samo i onda ostaje pitanje: A kamo da se to vino izvozi, kad su okolišna tržišta već sva osvojena?

Zagorac se mnogo i rado bavi marvogojstvom, koje u Zagorju stoji na dosta visokom stupnju. Ako uvažimo položaj tla, jer je to planinski kraj, obilan vrlo sočnom i hranivom travom, kao u Švajcarskoj, onda smo uvjereni, da bi se u tom pogledu dala još i više podići i razviti ova grana narodnog gospodarstva. Stočarstvo nije osobito jako razvijeno, jer nema dosta pašnjaka, ni livada. Zagorac je zadovoljan, ako može prehraniti jednu kravicu, da obezbijedi tako život svoje obitelji. On često kupuje sijeno i hrani stoku, pa kad stoku proda ,ostane mu vrlo mali dobitak. Slično je i sa svinjama.

Jedan od glavnih proizvoda u Zagorju jest različita perad. Dođemo li u koji zagorski dućančić na selu, vidjet ćemo na dućanskim stolovima ili pultevima velike množine jaja. Ta su jaja sitniš zagorskoga proizvoda. S jajima podmiruju zagorske domaćice sve kućne potrebe, kao što su: sol, petrolej, ulje, mast, šećer, a bome i kruh. Velikom brižljivošću sakupljaju majke od te male trgovine dinar po dinar i slažu ih gdjegod u škrinji ili ladici, pa kad dođe jesensko ili zimsko doba, one sa svojom malom uštednjom plaćaju i poreze, namete i namiruju različite druge kućne potrebe. Budući da je peradarstvo najproduktivnija grana u Hrvatskom Zagorju, a uza to su za tu produkciju najpovoljnije i klimatske i terenske prilike, i jer nema snažnom razvitku i unapređivanju peradarstva gotovo nikakvih zapreka, to bi morali Zagorci upravo ovu granu narodnog gospodarstva što više razvijati. Trebalo bi uvoditi plemenite vrsti peradi, a što je osobito važno, trebalo bi više pažnje, da se perad očuva od kolere, koja čini veliku štetu. U tom pogledu trebalo bi pomoći zagorskom seljaku, da ne živi uvijek u bijedi.

Osim ovih proizvoda naše privrede još se proizvodi voće, a u prvom redu jabuke i šljive. Zagorje je već svojim položajem lijepih bregova i brdašca vrlo prikladno za uzgoj različitih vrsta voća. Ni šljiva ni jabuka nije svojim uzrastom tako razgranjena kao u drugim krajevima naše domovine, osobito u Slavoniji i Bosni, ali daje lijepe, čiste i sočne plodove. I u ovoj vrsti proizvodnje ne radi se racionalno. Još se dosada nije povela briga, da se u Hrvatskom Zagorju uzgaja stanovita vrsta jabuke i šljive, da se tako postigne potrebna kvaliteta i kvantiteta za izvoz, kako bi se lakše u strane zemlje voće izvozilo. Doista, slabo stoji u Zagorju

uzgoj voća, jer jedan trgovac često ne može kupiti ni za jedan vagon voća iste vrsti.

Uzmemo li u obzir sve, što je dosada rečeno, onda se vidi, da je cijelo Hrvatsko Zagorje više manje pasivno. Posve je jasno, da materijalna pasivnost uzrokuje nesređenost u socijalnom i nazadak u prosvjetnom pogledu. Ima dijelova, gdje je prosvjetno stanje na vrlo niskom stepenu. Ima općina, gdje je gotovo polovica nepismenih; a to je zato, što nema dosta školskih prostorija za djecu. Pa i jest sramota, da je blizu Zagreba, našeg najvećeg narodnog i kulturnog središta, toliko analfabeta. Što je krivo svemu tomu? Krivo je siromaštvo. Da, Zagorac se još dobro drži. Često se dogodi slučaj, da u kući zagorskog seljaka, koji posjeduje tek jedno jutro obradive zemlje, ima po desetero djece, koju taj Zagorac svu pošteno i čestito prehranjuje svojim radom i svojom mukom i još ih uzgaja i uči, kako će žarko ljubiti vjeru i domovinu svoju. Hrvatski se naime Zagorac drži one poslovice: Što je više djece u kući, to je veći blagoslov Božji.

Zagorac se znade mnogo bolje, nego itko drugi, prilagoditi prilikama; on je čedan u svojim zahtjevima i štedljiv. Njegova je marljivost nadaleko poznata. Stoga je Zagorac najpodesniji za kolonizaciju onih krajeva Slavonije, koji su plodni, a slabo napučeni. To stoji i u interesu hrvatskog naroda, da se ti krajevi nasele i da se obrađuju, a time bi se Zagorcima veoma olakšao život.

P. Petrinec.

NA VRHUNCU

(Ulomak novele: Općinski načelnik).

I.

Večer lagano pada. Crveni se toranj župne crkve pomalo gubi i slijeva u neku sivu boju zajedno sa susjednim kućama. Zimsko je doba. Po smrznutoj se zemlji lijeno vuče općinski podvornik Stjepan Obrst. Tijelo mu je krupno, glava odebela, a na njoj veliki, sivi šešir od slame, što ga nosi vazda: i ljeti i zimi. Široke su mu hlače od grubog baršuna posve istrošene. U jednoj mu ruci kanta s petrolejem, a na drugom ramenu teške hrastove ljestve. Vuče se tako lagano od svjetiljke do svjetiljke i sve redom zapaljuje.

II.

Stara se općinska zgrada smjestila otprilike u sredini mjesta Crnogluga. Široka je, glomazna, s malim krovićem u sredini, a pod njim betonske stube od godine 1911. Hodnik je uzak i taman. Jedva se razabire na ulazu oglasna ploča i nekoliko oglasa. Posve na kraju hodnika nalazi se bilježnikov stan.

Uredske su sobe prazne: prošlo je već uredovno doba. Jedino još sjedi novo izabrani načelnik Šime Smrtec za starim rasklimanim stolom. Čovjek je to pristar, suha i duguljasta lica. Brci su mu vanredno dugi i na kraju zašiljeni kao mišji repići. Velika jabučica silno mu se ističe na vratu, a čeljusni mišići ljutito podrhtavaju. U sobi je polumrak: niska lojanica baca slabo svijetlo po stolu, po papiru i zluradom licu općinskog načelnika Šime Smrca.

Teško se i duboko Šime zamislio. Po glavi mu lete svi mogući i nemogući nacrti, po kojima će podići Crnilug do neviđena blagostanja, do obećane zemlje, kojom teče med i mlijeko. Vrte mu se svi ti nacrti po glavi i slijevaju se u jednu jedinu »potrebnu i spasonosnu« odluku: maknuti bilježnika, učitelja i župnika. Oni su mu jedina zapreka. Jedina smetnja u njegovom narodno obrambenom radu. A kad njih ne bude — Šime će biti najugledniji i najpametniji u selu, te će dobiti oko glave svetački vijenac požrtvovnog narodnog borca.

Lijepo je Šime Smrtec pisao i dao štampati u jednom kalendaru: »Zeleno dozrijeva ili san postaje istinom«. U taj je članak iscijedio svu svoju mudrost. Radio je na njem od svoje mladosti pa gotovo do starosti. Posve se uživio u članak. Počeo je, dok je još bio »zelen« i svršio onda, kada je postao »zreo«. Pa i drugi je dio naslova istinit: Nekoć je bio taj članak san, a danas je istina. Nepobitna istina, o kojoj se svatko može uvjeriti. Nekada je naime Šime sanjao o načelničkoj stolici, a danas je on »neoborivi« načelnik. Mnogo je toga bilo samo san, a danas je java; a što je danas san, za mjesec dana može biti i to kruta zbilja.

Šime je čvrsto vjerovao u to. Da nije vjerovao u to, još bi i danas išao za plugom i tjerao svoju šargu i svog zelenka. Pljuckao bi nevoljko u svježu brazdu i u duši psovao prvog našeg roditelja Adama i majku Evu. Psovao bi ih ne zato, što su bili nezahvalna Božja djeca, nego što su izazvali Božje prokletstvo: »U znoju lica svojega jesti ćeš kruh svoj« i, što je najgore, navukli to prokletstvo na svoje potomke, dakle i na Šimu Smrca. A to im on ne može oprostiti.

Šime je čvrsto vjerovao u uspjeh nekoć, ali i danas. Ta ga je vjera krijepila u svim naporima. Da te vjere nema, ne bi se on prihvatio ni sadašnjeg teškog posla. Vjerojatno najtežeg, što ga je ikada naumio svršiti.

Pred njegvim su očima lebdjela sva obećanja, što ih je dao svojim biračima. Velika su to bila obećanja i njemu je već bilo teško. Osjećao je, da ga nešto guši, da mu nešto sjeda na prsa i pritište ga, da ga nešto steže. Noge su mu počele drhtati. U tom je času Šime posumnjao u svoj uspjeh.

Prišao je k prozoru i otvorio ga. Prohladan zrak nahrupi u uredske prostorije, a Šime stane poduprt o prozor i zagleda se kroz gole grane kestenova, što su nasađeni u aleji pred zgradom i dalje. Časkom je tako stajao, dok ne ugleda općinskoga podvornika Stjepana Obrsta, kako se približava lagana koraka, noseći ljestve i petrolej. Šime se nagne kroz prozor

i mahne podvorniku Obrstu. Obrst nasloni ljestve pod prvu svjetiljku na općinskoj zgradi i doklima pod prozor. Bili su obadvojica stranački prijatelji i dobro viđeni u svojoj organizaciji pa zato i povjerljivi.

— Dobar večer! — promrmlja Obrst i obriše sive, debele brkove.

— Bog daj, Bog, Stjepane! — slatko će Šime. — Deder dođi malo bliže, ne bih htio, da nas tkogod čuje.

Obrst se primakne tik do prozora i upita:

— Što je?

Šime ne znajući, kako bi počeo, počeše se po glavi. Najposlije istisne:

— Hm, hm... znaš velik je namet.

— Da, da. Velik je — ponovi podvornik Obrst.

— Velik je, a mi smo tu, da ga smanjimo.

— Ne znam, Šime, kako bih ga ja smanjio, — reče u neprilici podvornik.

— Zato sam te i pozvao, prihvati povjerljivije načelnik. — Ti ćeš u svaku svjetiljku uliti samo malo petroleja, a gledaj ovu (kod toga pokaže svjetiljku kraj prozora bilježnikova stana) ovu uopće ne ćeš paliti. Neka si sam bilježnik pali, ako hoće imati svijetla —

— Ja sam, Šime, za to, — izjavi podvornik Obrst spremno, čim je vidio, da se namet ne smanjuje na njegovoj malenoj plaći.

— Pa i moraš biti, Stjepane! To je za naš narod. Najbolje bi još bilo, da upaljuješ svjetiljke samo jednom na tjedan. Zašto da Crnolužani svijetle sebi novcem cijele općine? Potrebna je štednja. Bilježnik nam je dao namet 360 postotaka. Mi ga moramo smanjiti! A sad dođi, Stjepane, unutra. Imam važnog posla s tobom!

Kod toga zatvori načelnik Šime Smrtec lagano prozor. Obrst uniđe muklo kašljući.

— Što je Šime? — upita podvornik.

— Znaš li, Stjepane, što sam ja na tajnoj sjednici obećao vama, kad ste me izabrali? — upita načelnik.

— Znam. I ja sam za tebe glasovao, — odvrati podvornik.

— Hvala ti. Ne mislim o tome. Ja sam obećao da će bilježnik otići. Ja sam vam rekao, da imam dokaze, koji ga teško terete —

— Jesi, jesi... — potvrdi hrabro podvornik.

— Još nemam dosta dokaza. Trebam novih dokaza. Zato sam tebe pozvao —

— Ja nemam dokaza — odvrati podvornik Obrst i razvuče lice u znak razočaranja.

— Nemaš? — Šime će ljutito. — Ako ih nemaš, ode tvoja služba! —

Obrst raskolači oči. Dakle je grom pukao ipak tamo, kamo je jadnik očekivao da će puknuti odmah na početku razgovora. Ta da, uvijek je to tako, da oni, koji su viši, štede na nižima od sebe, a ne na sebi. Podvornik bi zacijelo došao

do najprevratničkijih misli, da se načelnik nije udobrovoljio i nastavio srdačno i gotovo u pola glasa:

— No znaš, Stjepane, ja u tvoju službu ne diram, ali bilježnik...

— On? Pa on je mene postavio?! — plane podvornik Obrst.

— Postavio, da. Sada te kani maknuti. A da on tebe ne makne, moraš mi pomoći, da on ode... No hoćeš li?

— Čekaj, čekaj, dok se sjetim i malo razmislim, — reče podvornik oprezno.

Šiminim licem preletje podmukli smiješak. Oči mu se zakrijesiše. Prijetnja sa otkazom službe počela je da uspijeva, počela je da djeluje...

— Jesi li razmislio? Jesi li se sjetio? — upita načelnik nakon kratke stanke.

— Nekako malo, — stane otezati podvornik.

— Reci brzo, što znaš — nemam vremena, — navali načelnik nestrpljivo.

Obrst mu nešto prišapne. Šime se još jednom nasmiješi i reče milostivim glasom:

— Čuj, Stjepane! Jesu li bilježnikovi doma?

— Mislim, da nisu — reče podvornik.

— Onda zbogom, Stjepane! Žuri mi se!

Podvornik pođe za svojim poslom, a i Šime se podigne i pođe tiho preko hodnika do vratiju bilježničkog stana. Lagano pokuca.

— Jeste li vi, kume? — začu se iznutra ženski glas. Bila je to bilježnikova kći Klarica, kumče načelnika Šime.

— Jesi li sama? — upita načelnik izvana.

— Jesam. Što hoćete sada? — odgovori Klara malo u neprilici.

— Otvori! Pokazat ćeš mi »špajzu«, — reče načelnik.

— Zašto? Što ćete u »špajzi«? Moj kum u »špajzi«! Hahaha!... — slatko se smijala iza vratiju djevojka Klarica.

— Klaro, kumice draga, otvori!

— Ne ću!

— Ne ćeš? — piskutljivo će Šime. — Onda ću tvoje tužiti, da mi isplate novce. Sad biraj!

— Vi ste zao kum! — odvrati djevojka ozbiljno.

— Kakav sam da sam! Otvori!

Klarica je šutke uzela ključe od smočnice, otvorila vrata kumu i pokazala toliko željenu »špajzu«.

— Što je ovo? — pitao je Šime.

— Kompot od trešanja.

— Koliko boca?

— Jedan, dva, tri... ima ih petnaest.

— Dakle dvadeset i pet, — promrsi Šime i pribilježi na papirić veću brojku, nego što je djevojka kazala.

— Što je tu? — pokaže načelnik na kantu, modro oličenu.

— Mast.

— A ovdje?
— Mast.
— Ovdje?
— Kava i šećer.
Za četvrt je sata pregled bio gotov, i Šime je računao za svojim stolom u uredu. Nikako mu nije išlo u glavu, da je sve stečeno pošteno i u »znoju lica svoga«. Zaključak je pribilježio među dokaze, koji »teško terete bilježnika«. Kad je s tim bio gotov, dođe na red i plaća općinskoga podvornika Stjepana Obrsta.
— Nisi ti osobito privržen — resko će Šime u sebi, — Nisi privržen, Stjepane. Budući da ne trebaš upaljivati svaki dan svjetiljke, snizit ću ti plaću za 100 Dinira. Što ćeš, Stjepane? Treba se žrtvovati za narod; treba štedjeti; treba sniziti namet — — —

III.

Jutro je. Šime se htio pokazati revnim. Došao je iz obližnjeg sela u osam i po sati. Samosvijesno je stupio u ured, nadajući se, da će biti prvi. Opazivši bilježnika i blagajnika ugrize se za usnu i mrko pođe prema stolu. Željezna je peć dobro grijala, pa Šime svuče kaput, prebaci ga preko stoca i zavrne rukave, kako je to običavao kod kuće. Izvadi iz prsluka debeli nikleni sat i položi ga na to. Posla nije imao, pa je u dosadi gladio brkove. Konačno je ustao i otišao u blagajničku sobu. Bez pozdrava je prošetao nekoliko puta i dosta glasno promrmljao u blagajnikovoj sobi:
— Sluge imaju sve, a gospodar nema ništa. Sluge imaju svoje štampilje, a gospodar ih nema!
Blagajnik ljutito ustane, crna mu kosa padne preko čela.
— Gospodine načelniče, koga vi smatrate slugom? — upita blagajnik.
Šime je namjeravao poći u svoju sobu, ali se sada lagano okrene i odvrati prezirno.
— He, he, pa vi ste svi sluge!
— Svi smo mi sluge, a tko je gospodar?
I blagajniku nabrekne žila na čelu.
— He, he, pa načelnik, odnosno ja Šime Smrtec!
— Zapamtite, da nisam vaš sluga! Napolje iz moje kancelarije! —
I blagajnik pokaže vrata načelniku.

IV.

Oko 10 sati sakupio se kod načelnika odbor. Posjedali općinski oci uokrug, a Šime u sredini kod svog stola. Iza uobičajenog pozdrava, koji je bio izrečen tako toplo za naš mukotrpni narod, prešlo se na dnevni red. Šime je zatražio povjerenje cijelog odbora glede tužbe protiv općinskog bilježnika Petra Franka. Odbornici uvjereni, da Šime nešto znade o pronevjerenju, pristali su na optužbu.

Slijedeća točka dnevnog reda bilo je određivanje plaće. Prvi se javio sam Šime:
— Ja predlažem, da se podvorniku snizi plaća za 100 Dinara. I ako je on sirotinja i željno očekuje svaku paru, ipak treba imati na umu cijelu općinu; treba imati na umu dobrobit cijelog našeg seljačkog naroda, koji plaća krvave novce u porezu i nametu. Treba da se mi, koji smo izabrani narodnom voljom doista i brinemo za narod. Ako bude manji namet, bit će svima lakše. Da li se prima moj prijedlog?
— Prima — prigušeno odzvoni po sobi.
— Mi, koji smo izabrani narodom voljom — nastavi Šime — treba da štedimo, a sve za naš dobri i potlačeni narod. U znaku štednje moramo nastaviti, pa ja predlažem slijedeće: blagajniku, koji radi s brojkama, neka ostane stara plaća, a bilježniku neka se snizi na 600 Din. Prima li se?
— Neka bude stara plaća! — javi se više glasova.
— Narod nam je prvi — i Šimi zadršću usnice.
— Bilježnik je naš domaći. Svagdje je s narodom dobar. Ne treba sniziti plaće! — odrešito izjavi općinski odbornik Blitz.
— Glasovanje! — prihvati Šime.
— Tko je za sniženje neka ustane!
Svi su odbornici sjedili, i Šime se osjećao nevoljko. Opazio je, da mu uzde izmiču i da se odbornici priklanjaju bilježniku. Premda jadan radi neuspjela, ipak se slatko nasmiješi:
— Kad ste svi za staru plaću, neka bude. A sada dolazi plaća općinskog načelnika. Ja predlažem da se njemu kao predstavniku općine u svim zgodama dade pristojna plaća. Ja dakle predlažem 2000 dinara mjesečno! —
Opazivši nezadovoljna lica počne opravdavati:
— To sam predložio iz obzira na štednju. Uvjeren sam, da je to najmanje, što može načelnik zahtijevati. I ja kao prijatelj naroda nijesam htio da veću plaću predlažem.
Sada ustane odbornik Blitz i progovori:
— Ako se svuda provodi štednja, tada je treba i ovdje provesti! Načelnik potpisuje jedino porezne arke i pregledava puteve i — više ništa. Za taj je posao posve dosta 500 Din, to više što je ta služba skopčana sa čašću.
— Šuti, šuti, zmijo, bilježnik te potkupio, bilježnik te platio! — zarikne Šime.
— Nije! Ja govorim, kako je pravedno!
— To nije pravednost! — udari Šime šakom o sto. — To nije pravednost! Zar ću ja za badava ovdje sjediti? Zar ću ja za kukavnih 500 Din ići po cijeloj općini?
— Zahvali se — začuje se neki duboki glas.
— Dà — planu Šime — zahvalit ću se, jer nije vrijedna cijela općina, jer nije moguća cijela općina da pristojno plati svog načelnika, svog seljačkog načelnika!
Tu Šime prestane i zaokruži pogledom po odbornicima nadajući se, da će ga zamoliti: ostani. Međutim svi su odbornici ponikli glavom.

— Dakle, ja se zahvaljujem! — glasno će Šime i počne pisati govoreći: »Ja niže potpisani Šime Smrtec...« i ušuti.

— Samo dalje — obodri ga ponovno dubok glas.

Šime videći da je bolje i 500 Din nego ništa, razdere papir i reče:

— Za narod neka bude i to. Prihvaćam — — —

V.

Uredovni je dan. Istina, nema u općini »uredovngg dana«, jer svatko dolazi, kad se sjeti i kad mu je onako uz put. Ali ipak: utorak je.

Šime sjedi dostojanstveno, a pred njim dva mladića. Šime ih oštro promatra, hoće da im u dušu prodre.

— Kako je došlo do tučnjave? — obrati se k manjemu, crnomanjastomu sa kovrčastom kosom.

— E, gospodine načelniče, izazvao me, opsovao me — —

— Da, da, nije to lijepo — tiho zagudi Šime.

— Ujače, nije to tako! — naglo ga prekine drugi mladić.

— Što ujače? Kakav ujače? — Uzvrpolji se Šime. — Derane, bolje pripazi, s kim imadeš posla. Tako se ne govori s gospodinom načelnikom — grmi Šime sve jače i jače.

Šimin se nećak zlurado nasmije, objesi usnu i izlane:

— Pa valjda ne ću reći: gospon; em si seljak i moj vujec!

— Marš van! Van! dat ću ja tebi, derane! Upamtit ćeš, nesretno dijete, Šimu Smrca! Pokazat ću ja tebi!...

Jedva se umirio, kad je ostao sam. U srce ga ujeo nećak. On njemu ovakvo šta reći! I to pred svim pisarima. Pa i bilježnik je to čuo! — — — I Šimi zaigraše čeljusni mišići, a zubi zaškrgutaše: »To mi je plaća za moj napor i moju dobru volju«, kiselo se nasmijao Šime i pljucnuo na pod. Malo se razvedrio, kad mu je podvornik Obrst donio pismo s pošte.

— Gle, gle to je od vodstva! — blaženo se nasmije Šime i potrepta Obrsta po ramenu. — Gle, Stjepane, od vodstva, dika budi Bogu, od vodstva je to. Čuj, Stjepane, ja sam zamjenik narodnog poslanika, koji će biti izabran u našem kotaru.

— Da, da — potvrdi glavom Obrst.

— Dokazat ću ja svima, tko je Šime, Bogu hvala i dika. Znadu oni kod vodstva, tko je Šime, znadu, baš znadu, dugo poživjeli! Znadu oni, a znat će i oni, što galame: tone vam brod, tone — — — A što veliš, Stjepane, da taj poslanik umre, a ja na njegovo mjesto dođem. Znadeš, ja mu toga ne želim — — — ali — — e, kad bi to bilo, Stjepane, znaš, kupio bih ti čašu pive.

U to se otvore vrata, a strina Manda uđe u ured. Šime joj potrči ususret, zagrli je, poljubi i nekoliko puta potrepta rukom po ramenu. Kroničaru su došli kod toga na um stihovi:

Ruke šire u lice le ljube,
Za junačko pitaju se zdravlje.

Pisari se slatko nasmijaše, pogledaše ljubopitno jedan drugoga, kao da pitaju: što će još sve biti s načelnikom i njegovom karijerom? *Vladimir Z. N. Dolar.*

V I Z I J A

Skrušeno i nijemo ona mene čeka
i čarape plete i za mene moli.
Ona mene uvijek još onako voli,
ko kad mi je dala i krvi i mlijeka.

Njena strasna ljubav — ponornica rijeka —
u srcu joj svelom od patnja i boli
vječno gori za me. Ona nema vijeka,
Ona samo voli, neprestano voli.

Još bi i sad htjela, da sam onaj goli
nestašni mališan, što mu vječno žive
na obrazu ruže od smijeha i sreće.

I ja strašno čitam u oku, što proli
dosad bezbroj suza, kako ona ne će,
da se moje oči ikom do nje dive.

Josip Zdunić.

S V I J E T L I B O Z J I D A N . . .

Svijetli Božji dan zatravljuje nam oči
cijelo ovo jutro, a svijetle se šare
po krovovima kuća razigrane spuštaju.
Iz svog zlatnog roga sunce zlato toči,
i sva se lica, duše i kuće u bjelini žare,
a oblaci nad njima prolaze u šuštaju.

I bijeli zavitlani oblaci svud šume
ko bijele marame, što veselo se njišu,
i zapinju za jele i za zvonove,
a mala djeca, cvijeće i livade uz drume
pozdravljaju ih bijele, što kao sjene dišu,
i kliču k njima svijetlo-plave tonove.

O oblaci! U vas oči djece uranjaju
i bivaju sve tamnije i dublje,
dok zajedno sa cvijećem sanjaju.
O oblaci! Uz vas srca nam prianjaju,
dok svuda plamte toplog sunca zublje
nad granama, što proljeću se klanjaju.

Josip Zdunić.

4

S V I B A N J S K I   M A T U T I N U M

Dođite k meni u ovoj zori,
da molimo jedan dobri Angelus,
dođite k meni,
sve dobre ptičice u gori,
da pjevamo
nebeskoj Zori.

Ja ne znam pjevati velikomu Suncu,
malene ptičice,
košto je nekad vaš dobri bratac,
asiški svetac,
pjevao himne.
Ja mogu tek dvije riječi
šaptati:
sestrice,
mati!

Dođite k meni, malene sestrice,
vi znate pjevati
najbolje pjesme,
što ih voli
Gospod,
Franjo
i nebeska mati.
Vi znate pjesmu čistog veselja,
naivnu pjesmu svetačkog smijeha . . .

A ne ću vas dugo držati,
tek jedan čas,
dok nebeska Majka prođe
kroz rosnu svježinu zore,
kroz granje zelene šume,
kroz bore,
i pođe daleko
k jugu na more,
da blagoslovi ostrva, pobožne ribare,
i naše mornare,
što lutaju morskim bezdanim vodama.

O dođite u ovoj zori,
malene ptičice,
Franjine sestrice!
Majka već dolazi!
Pjevajmo, molimo dobri Angelus:
Zdravo Marijo,
Majko Božja!
Zdravo!

O pogledaj, usliši,
nebeska Majko!
Oh majko,
Majčice,
Majko!

Ivo J. Lendić.

U Ž I T U

Črn-bel, črn-bel . . .
pijù, pijù . . .
cijelu noć i danak cijel
sluša žito pjesmu tu.

A zrelo se klasje trese
i u taktu sitno ciči,
kao da su izmeđ vlaća
propjevali mali ptići.

I tom pjesmom k sebi mame
prepelicu i leptira
i bumbara nemirnoga,
koji svaku stapku dira.

A još vjetrić kada pirne,
uzljulja se polje cijelo
i sa skromne ivančice
redom pada perce bijelo.

Sve se vlati bliže stišću
i nešto bi reći htjele,
al se sagnu, pa se maknu,
ko da su se malo smele.

Nato počne zborna pjesma:
krošnje, ptice, poljsko cvijeće
pjeva suncu nazdravicu,
punu smijeha, punu sreće.

A u suton, kad sve šuti,
sunčana se zadnja zraka
saspe krišom izobilno
u otkritu čašku maka.

Sve se trza. Ko da čuješ,
kako stapkom bilo tuče.
Mak se ljulja, slavuj pjeva,
u živici pršti pruće.

Al slavuja prekinuše
u tom pjevu mladi ptići,
i mak svoju čašku sklopi
— samo žito dalje ciči.

Tiho šapće tajne priče,
što ih samo zričak sluša,
koji uz to iz šuškarca
pjeva pjesme vedrih duša.

Cijelu noć i danak cijel
sluša žito pjesmu tu —
Črn-bel, črn-bel...
pijù, pijù...

Ivo Horvat.

ZONE

U Joze, našeg komšije
he . . . . nije kuća gavana,
ni goleme oranice
ni ograđeni vrtovi,
i staje, hambar, konobe
ne . . . . nisu baš prebogati.

Al sve bogatstvo Jozino
Zone je, moma visoka.
Joj, brate, pusta kakva je:
tri sela takve nemaju!

Prva je moma u kolu,
prva sa stadom na paši,
prva za žrvnjem, preslicom,
prva u mobi i žetvi:
Tri sela takve nemaju.

A kad se vraća pod veče
kraj sijela ispod košćela,
sve starci lulom kimaju:
Vrijedna je kćerka Jozina,
Vrijedna je kćerka Jozina.

A svecem kad će u crkvu
s cvijetom u kosi garavoj
i radošću u zjenama . . . .
a svecem kad će u crkvu,
sve momci za njom gledaju,
i sve u duši šapuću:
Lijepa je kćerka Jozina!

Da, duše mi, prelijepa je!
Tri sela takve nemaju . . . .

A Jozo, stari komšija,
pognut se kući povraća
i suče duge brkove
i sve se smješka u sebi . . . .
— — Bog znade čemu smješka se!

Lenka Perinić.

NEKOM MLADIĆU

U Dubrovniku 1918.

I.

Čemu si, reci, o, mladiću dobri, došao tu
Sa plavog dalekog ostrva u ovaj drevni grad?
Reci mi, kakva te čežnja, kakav te bol ili jad
Kroz ulice ove sad goni u noć mrku i zlu?

Želiš li možda da vidiš, da l' još sred Kneževa dvora
Živi veliki duh njegovih drevnih gospara?
I da l' je još uvijek ponos djeci njegova mora
Dragocjen kao dragulj očima draguljara?

Ti stalno više ne sanjaš — kô davno nekoć, i sada
Da lađe s barjakom slobode u njegovu tihu luku
S jedrima bijelim stižu pod veliki gradski zid,

A znam, da nisi došao, da s dušom bolnom od jada
Sa obale morske samo gledaš skrštenih ruku
Pučinu, kako pljuska o jednu pustu hrid . . .

II.

Jer noću, kada se mjesec, taj stari, drevni mag,
Popne na zidine puste i stojeći iznad mora
S tugom gleda pučinu, što se kô pamučni sag
Mreška pri svijetlu uz lagan talas vjetra sa gora,

Ja vidim po očima tvojim, da ti u duši tada
Osjećaš, kao da netko negdje voljom Nebesa
Uz mukli tutanj čekića pribija istom sada
Čavlima mrtvu slobodu među daske mrtvačkog lijesa . . .

Pa kada ne vidiš, eto, baš ništa, nego u svemu,
Kudgod sad pogledom svojim možeš da dopreš, samo
Za davno mrtvom prošlosti okamenjen pjesnikov jad,

Reci mi, mladiću dobri, oh, reci mi istinu, čemu
I kakva te beskrajna čežnja donijela sada amo
Pod ove zidine puste, u ovaj drevni grad!

Cvite Škarpa.

SVETA NEDELJA

I.

Sveta Nedelja je vrlo bijedno selo.
Zbijeno pod gorom. Tužno, bez života;
Jadno kô siroče neko neveselo,
Ali ipak puno čara i ljepotâ.

Tu su ljudi dobri. Radišni. I vole
Svoje rodno gnijezdo, lugove i gore,
Ali istisnuti međ krševe gole
Vječito se s bijedom moraju da bore . . .

Oni uza sve to nikad se ne boje
Vječnih i očajnih mukâ, što ih snose
Boreć se za crnu koru suha hljeba . . .

Tu svako stvorenje na dnu duše svoje
Nosi svu vedrinu beskrajnoga neba,
Što se diže iznad plave gorske kose.

II.

Zimi, kada sjever svojom jakom snagom
Zavija kroz klance, pećine i šume,
A valovi bijesni ispunjaju vlagom
Obale, po kojim pjeneći se šume,

Kuće kô sirote tu jedna kraj druge
Smrznute od zime pod planinom stoje
Pričajući jedna drugoj tu sve svoje
Nevolje i patnje, žalosti i tuge . . .

Al' ma da je bijedno to maleno selo, —
Beskrajno i silno naše more, koje
Pod njim se u beskraj širi sred pučine

Vječitom modrinom, zanosno, veselo
Dariva toj bijedi s v e ljepote svoje
I sav čar i beskraj svoje veličine.

III.

Ali iznad svega, što to selo kiti,
To je ona lijepa gorska špilja, što se
Diže kô hram neki ispod gorske kose
Sazdana od jakih, silnih gorskih liti.

U toj tihoj, lijepoj gorskoj špilji jednom
Neki samostanci bijahu se skrili;
I oni su, živeć u njoj, tada bili
Jedina utjeha tome selu bijednom . . .

Sada pred njom vječno: i dan i noć straži
Jedan budni čempres . . . jer u njoj sad jedna
Krasotica Neba osamljena živi . . .

To je Gospa, koja sad jedina blaži
Molitvama svojim ljudska bića bijedna,
Što se muče usred tih krševa sivih.

Cvite Škarpa.

PJESMA DJETETA

Danas je pjevalo dijete,
klicalo pticama
u polju.

Danas je osjećalo dijete
radost života,
što bukti,
drhti,
i u viziji svojoj
je grlilo,
ljubilo
lik Boga sveti.

I u ozdravljenju
dijete je shvatilo
u tajnosti
u radosti,
da ima neko,
tko gleda
na njega
i na sve:
na ptice,
polja
i trave.

Ante Parčina.

N O Ć A S

Noćas bijele zvijezde brzaju
za oblake, što se nebom šetaju
posižući za srcima našim,
za dušama, što kô ruže cvjetaju,
za sanjama, što se slatko trzaju,
za mislima, što u beskraj letaju,
posižući za očima našim,
što se milo s daljinama sretaju . . .

Šaravanja.

DODIRI SELA I GRADA

I.

Ne podižu se danas bedemi, da u sebi zatvore i izoliraju ono, što se naziva gradom. I nijedni bedemi danas ne mogu biti toliko visoki, da bi poslužili za neku međašnu prepreku. Minulo je doba, kada se ograđeni grad sasvim i po svemu razlikovao od ostalog svijeta, što se izvan njegovih zidina nalazio. Praktični ljudi ruše te zidine, ako one baš ne moraju da posluže kao muzejska znamenitost ili rijetkost historijske vrijednosti.

No sve to još ne znači, da su se sve granice nivelirale. Jer postoje još uvijek pojmovi i pomisli, kojima sebi predstavljamo i izražavamo selo i grad kao međusobno različite. Samo što se ta razlika ne može danas uzeti kao negda u formalnom i lokalnom značenju. Jer mnoge periferije gradova, koje ipak pripadaju po svom položaju gradovima, nijesu nego prosta sela i po obliku i po zanimanju i po duhu, dok neki seljani jesu ili bar pretendiraju da budu po svima tim oznakama pravi i savršeni građani.

Ne , ni po različnosti u broju stanovnika, ni po nošnji, ni po državnim vlastima, ni po drugim materijalno formalnim svojstvima, koja se obično spominju zbog praktičke distinkcije, ne postoji bitna razlika. Ona leži u razlici duha i duševnog djelovanja, u razlici nastojanja i težnja, a najviše u razlici zahtjeva (duhovnih i tjelesnih, materijalnih, ekonomskih i t. d.).

Postoje dva duševna ambijenta, od kojih svaki sačinjava svoju empirijsku individualnost i služi kao temeljna pozadina što determinira sva djelovanja raznih pojedinaca. Postoji selo (a isto tako i grad), ali ne kao pjesnička tvorevina, što su je romanopisci i ostali pisci naši svojevoljno iskonstruisali, nego kao realni skup pojedinačnih duševnosti sa istom dominantnom notom.

Selo ili grad apstrakcije su; a postoje jedino, koliko su realizovane u aktivnostima različitih individuuma, čiji razni životni momenti nose na sebi utisnut pečat iste firme. Razlike njihovog duha u religijsko-moralnim, ekonomsko-praktičnim, osjećajno-fantazijskim i refleksivnim naklonostima i zahtjevima ne mogu se jednom gestom eliminirati ili ulogama zamijeniti. Upravo zato i izgledaju komične na pr. težnje sela, da se podigne do razine velegradova ili težnje grada, da bude seoski jednostavan, prirodan i iskren u govoru, vjerovanju, življenju i t. d., jer svaki za sebe nosi svojstva, koja je iz svoje okoline, iz javnog i privatnog odgoja usisao.

Saobraćajni putevi ipak postoje (kako u naravi tako i u duhu), uza svu životnu vezu, što je svaki od njih ima sa svojom tradicijom, i uza svu razliku kulturnih sadržina i stupnjeva. Veze postoje.

II.

Postoje najprije socijalno-ekonomski dodiri i odnosi, jer gradovi ne mogu živjeti bez sela niti sela bez gradova, s kojima su u jednoj državnoj zajednici. Jer državna zajednica već po svom upravnom, financijalnom i uopće uredovnom djelovanju spaja jedno s drugim. Već su radi pripadnosti istoj upravi seljak i građanin obavezani na stalne dužnosti, čije ih obavljanje dovađa u međusobni dodir. Time seljak dolazi u vezu s predstavnicima vlasti, uredima i službenim organima uopće, koji su istodobno i tipični predstavnici grada.

Drugi jedan tip zaustavlja se ponajviše na financijsko-ekonomskim odnosima. A među takove idu gradski trgovci. Ali oni sami rijetko dolaze u lični i neposredni kontakt sa selom, jer obično rade preko svojih agenata ili seoskih trgovčića, koji počesto znadu nositi njihov duh i praktični moral.

Direktni saobraćaj nose u svom agitacijskom djelovanju razni politički mešetari i ideolozi, koji su prinuždeni, da bi stvorili sebi karijeru ili sačuvali već postignute položaje, obraćati se tom brojčano najjačem elementu.

Ali ni službeni uredi zbog mehanizovanog birokratizma, ni trgovci zbog beskompromisnog egoizma, ni političari zbog svojih laži i jednostranih ličnopartajskih nastojanja ne nalaze se prema selu ili nižem puku u pravilnoj ravnoteži. Svaki na svom području eksploatiše narodne snage, da preko njih postigne lične ekonomske, financijske ili socijalne položaje. I na taj način uz materijalno uništavanje malog puka unosi bijedna razočaranja, što truju volju, i servira narodu jedan individualistički razrovani moral. Ljudi takvoga djelovanja ponajviše su bez socijalnog osjećaja i kršćanske ljubavi, što zna da prašta i skladno riješi po pravdi i vječnim moralnim principima i najzamršenija životna pitanja.

Na to bi naročito morali paziti oni, koji su u najužem socijalno-ekonomskom dodiru sa selom i koji mogu da imaju vrlo jakog upliva na razvoj duševnih narodnih djelatnosti. A to su liječnici i advokati. Ali se događa obično, da radi svojih interesa liječnici i ne nastoje da ljude čuvaju od smrti, a advokati od tučnjave, a nekmoli da bi im liječili duše i čuvali ih od moralne smrti.

III.

Socijalno-ekonomski odnosi nijesu najvažniji za ljude sela i grada. Oni su baza praktičnog djelovanja i jedan važan faktor u razvoju i napretku uopće, ali jer čovjek kao specifičnu svoju oznaku ima dušu, najvažniji odnosi za njega moraju biti oni, koji razvijaju sposobnosti duše: a to su kulturno-moralni.

Donekle se kulturne, a naročito moralne djelatnosti, nalaze uključene i skopčane već sa socijalno-ekonomskima. Ali današnji praktični moral, koji proističe odatle, dosta je relativan, jer polazi s egoističkih Macchiavellijevih načela; a da-

našnja kultura, koja bi se temeljila na takovom nesolidnom moralu, ne može biti prava i istinska.

Površni moral i površna kultura preko socijalno-ekonomskog morala dolaze do malog puka indirektno, jer spomenuta nastojanja ne teže za kulturno-moralnim odgojem kao za ciljem. Oni prepuštaju posmatračima, da sami iz takovih djelovanja vuku moralna pravila i da ih u praksi provode radeći po njihovim primjerima. I tako može vrlo malo istinske kulture, kulture duha, da tim putem siđe u narodne slojeve. Vrlo malo, jer je takav dodir ograničen ponajviše sa onima, koji sami nemaju moralnih odlika ni kulturne otmjenosti. Mali je puk obično osuđen da se tim putem samo sa čaršijom gradskom veže i s njom da radi i od nje da uči. Očito je, kakva će ta obuka da izgleda; obuka sa strane onog gradskog elementa, koji je iz kulture i civilizacije upio jedino ono, što je bez zdravih moralnih kvaliteta. Stoga je lako shvatiti, kako su u daleka naša i od iskona zdrava sela mogli domiljeti otrovni bakcili, što ruše solidnu jezgru i na površinu narodnog djelovanja izbacuju simptome nezdravog duševnog stanja. Lako je shvatiti, kako se proturala ta »kultura«, što zapravo i nije kultura, nego njezina zloupotreba i degenerirana karikatura; i kako je našao mjesta onaj »moral«, što zapravo i nije moral, nego laksnost, pokvarenost, liberalnost, — nemoral.

Da bi toj bijedi trebalo stati na put, jasno je. Da treba smjer tim dodirima promijeniti, također je jasno. Odgoj kulturni i moralni mora se postaviti na pravu bazu i istrijebiti mogućnost da degenerisani moral i kultura prodiru u sela i budu u toj izobličenosti jedini način, kojim grad vrši svoj saobraćaj sa selom i utjecaj na nj.

K tom cilju treba u prvom redu da teže one institucije i ljudi, kojima je pravi i direktni cilj sam kulturni i moralni odgoj naroda: oni elementi grada, kojima je selo predano u najtjesnijoj vezi, i koji treba da najsolidnije temelje pružaju seoskom puku iz riznice svog znanja i odgoje.

Za kulturni odgoj brine se škola i učiteljstvo. Ali njima samima toliko toga nedostaje, a da bi mogli vršiti upliv, od kojeg se narod ne bi mogao oteti. Uz oplemenjivanje uma, nije se srce dovoljno odgajalo, ni fantazija pravilno razvijala, ni želje i težnje u harmoničnu cjelinu postavile, ni volja dovoljno izvježbala za karakterno ispunjavanje dužnosti.

Za vjersko-moralni odgoj pozvana je u prvom redu crkva i svećenstvo. Oni sa školom po svom cilju idu u prve i prave posrednike između velikog svijeta i puka, između grada i sela. Jer serviraju selu od grada samo ono, što je prava kultura, i od morala samo ono, što je u skladu sa istinskim i vječnim načelima. Oni rade, da sve duhovne velegradske produkte, koji su pogrešni i površni, liječe najprije u sebi i svojoj okolini gradskoj te da od njih očuvaju duše i srca. Oni rade, a i svi moramo raditi, da se način i sadržaj tih odnošaja i dodira poboljša najprije u moralnom i kulturnom smislu,

jer će iz njega kao logična posljedica nadoći drugačiji odnosi sela i grada u uredovnim, trgovačkim, političkim i ostalim socijalno-ekonomskim čovječjim djelatnostima. Unesite u duše kršćansku »charitas« i ona će sve bojeve izmiriti i sva srca zadovoljiti i sve odnose u harmoniju sliti.

Luka Perinić.

GOSPODSKA SLUŽBA

Svakoga je poslijepodneva udovica Sužnjevićeva majka dočekivala dječaka, koji bi donosio službene »Narodne Novine« njezinu gospodinu podstanaru. Uzimala je novine iz ruku raznositelja još na stubištu pa se požurila u kuhinju, rasprostrla ih pomno na bijeli stol obrisavši ga čisto uvijek prije modrom pregačom. Onda je među namještenjima tražila ime svoga sina i po dva i po tri puta pročitala imena svih namještenih. Napokon je složila novine točno po rubovima, da se ne opazi, kako ih je netko rasklapao, i tiho ih odnijela u limeni listovni ormarić na podstanarevim vratima šapćući u sebi kao da moli:

— Sutra će biti, dadne li dobri Bog, sutra!

Kada bi joj sin malo iza toga znao reći, da ide u Gradsku Čitaonicu vidjeti »Narodne Novine«, nije mu se odala... možda od stida, a možda i u djetinjastoj nadi, da će — mlade oči naći, što stare nijesu našle. — Govorila bi tek tješeći sina unaprijed:

— Ne će to još doći. Sjećam se ja, kako su dugo naša gospoda podstanari čekali. Ne ide to tako brzo.

Konačno je nakon dva i po mjeseca među mnogim imenima novo namještenih u »Narodnim Novinama« bilo natiskano ime: Dr Stjepan Sužnjević, svršeni pravnik. — Našla je to majka, pogledala dobro i ponovno, i zaista je pisalo: — Dr Stjepan Sužnjević, svršeni pravnik, imenuje se besplatnim perovodnim vježbenikom. — S rasklopljenim je novinama potrčala preko hodnika u sobu povlačeći papuče i copkajući njima. Svijetlih se očiju, a drhtavim glasom bezazleno našalila:

— Čestitam gospodinu perovođi! Čestitam!

Mladić nije odmah shvatio, ali kada mu je mati pružila novine, on se nasmiješio zagledavši »svoj« redak u mnoštvu redaka.

Majka je gledala sina, kao da nešto čeka, tada se nečemu dosjetila, izašla je i onako se neuređena i u suknenim papučama požurila niza stube i preko ulice u susjednu trafiku. Kupila je današnji broj »Narodnih Novina« i protumačila trgovkinji:

— Unutra je imenovanje moga sina doktora. On je namješten kod visoke vlade, i još k tome u samom Zagrebu.

Tri dana iza vijesti u novinama dobio je Sužnjević preko gradskog poglavarstva uputu, gdje će nastupiti mjesto i položiti službenu prisegu. Majka mu se požurila i u gospodina pod-

stanara pozajmila salonski kaput, jer je dr Stjepan Sužnjević imao samo kratki crni kaput. Produljila je podstanareve rukave i pažljivo uglačala bivše rubove preko vlažne krpe.

Sutradan je majka ustala vrlo rano, zapravo bez ikakva razloga, a podranio je i mladić. Obukao se i beskonačno dugo čekao, kada li će se kazaljke na uri pomaknuti na jedanaesti sat. U jedanaest je i pô naime imao doći k svome budućem pretpostavljenome. Sužnjević je bezbroj puta prošao sobom, koracao je crvenom bordurom priprostoga saga, sjedao za stol, pa na kanape, čitao novine, rasklapao knjige, a sveudilj je držao u ruci svoj niklasti sat i otvarao ga i prinosio k uhu, da čuje, nije li stao. Napokon je uzeo šešir, navukao zimski kaput i doviknuo majci u kuhinju:

— Idem. Ljubim ruku!

Majka je brzo otrla vlažne ruke u modru pregaču i izašla pred sina, ali on je već otišao u zimu i susnježicu.

— Nijesam smjela biti u kuhinji. Morala sam ostati uz njega, — prekoravala se mati. — Trebala sam ga ispratiti onako kao onda, kada bi mu stavljala na čelo krst i poljubila ga, jer je prvi puta polazio u školu, na svetu pričest, u gimnaziju, na potvrdu...

Pošla je k prozoru i ne znajući radi čega zaklonila se za zavjesu i sakrivena provirivala za svojim sinom.

Sužnjević se zaista ogledao na prozor, ali majke iza zavjesa nije mogao vidjeti. Turio je ruke duboko u džepove i življe zagazio bljuzgavim prljavim snijegom, što je nadebelo ležao gradskim pločnikom kao gadna sluzava hladnetina.

Došao je u stari Gornji Grad, do zgrade sivih, trošnih stijena. Ušao je kroz tamnu vežu u dvorište, koje je bilo nalik na dvorišta nekadanjih samostana, tek što se zidinama nije propinjao ni bršljan ni loza, već su zidine bile nage i ranjave, krvavo-crvene cigle virile su kroz raspuklu žbuku. Izlizanim se, izjedenim stubama popeo do prvoga sprata i ušao u dugački hodnik. Prašno-sive su daske stenjale pod njegovim koracima, pa je počeo hodati lagano i na prstima. Čitao je imena i naslove s limenih pločica na vratima i tražio vrata svoga predstojnika. Iza trećih ili četvrtih vrata čuo je nenadani štropot, pa je osjetio, kako bi se prepao, da je tkogod iznutra rastvorio vrata i opazio, kako se on ovuda šulja. Sigurno bi protrnuo ili mahnuo rukom, i oni bi se onda smijali, rugali bi mu se, ili bi čak mislili, da on prisluškuje i da je došao po kakvom zlu poslu, kada se straši. Neugodna mu je bila ta pomisao i želio je, da nitko ne izađe, sve dok on ne dođe do pravih vrata... Nego želja mu se ne ispuni, jer se odnekuda pojavio čovjek u izlizanom kaputu sa snopom aktova pod rukom. Išao je prema Sužnjeviću i gledao ga malim sivim očima kao glavicama gumbašnica.

— Oprostite, — morao je upitati mladić, — gdje je ovdje soba predstojnika ureda?

— Što želite od vele možnoga? — priupitao je službeno izvjedljivo čovjek.

— Ja sam novoimenovani vježbenik dr Stjepan Sužnjević.

— A, čast mi je, sluga pokoran. Moje je ime Jakob Ferkić.

Sužnjević je Ferkiću pružio ruku, a on ga je sve držeći mu ruku odveo za jedan ugao u uski polumračni hodnik. Tu je prigušeno, povjerljivo i na dušak izgovorio:

— Bit ćete dodijeljeni referentu Ogrizeku. Nije zla srca, ali trpi na želucu. Nego kada prigovara, mora čovjek samo misliti svoje, pa sluga pokoran... Izvolite malo pričekati. Vele možni će me zvati radi vas, pa nije zgodno, da me nema, makar sam i službeno odsutan. Samo malo, molim. Svucite zimski kaput, pa ga objesite tu na čavao. Ne možete ovako pred vele možnoga. Samo malo molim. Sluga pokoran.

Ferkić se izgubio. Sužnjević je skinuo zimski kaput, objesio ga na čavao i stao uz zaleđeni prozor, kroz koji je tek naslućivao obrise dvorišta. Sasvim se zabavio nekim mislima i na zaprašenu je dasku pred prozorom zapisao svoje ime, a kada je opazio potpis, zastidio se i stao svim prstima crtati prašinom krivulje, da sakrije slova. Uprljao je prste, malo ih otro u nutrinu džepa od hlača i dosjetio se, da mora obući rukavice, pa ih je navukao te mukom zakopčao, jer su bile nove. Na rukavima salonskoga kaputa prst i po od ruba bili su svjetliji koluti, koje su u crno sukno uglodale manšete. Majka je produljivši rukave podstanarova kaputa čistila te kolute vodom i benzinom, ali su se oni svejedno jasno zapažali. Sužnjević je nekoliko puta mahnuo rukom, kao da hoće otresti te narukvice s rukava, pa se tada počeo ljutiti na taj tuđi kaput i na sebe sama i na svoju majku.

— Toga mi nije trebala učiniti. Nije me trebala slati ovamo u tuđem kaputu. Ona je uopće tako čudna. Mučila se s podstanarima, onu očevu prištednju potrošila je do posljednjeg novčića na moje školovanje. Dobro, lijepo, ali zar je morala na sam dan moje promocije, na taj »moj najsvečaniji dan«, odmah govoriti o mojoj službi? Nije li se bar taj jedan jedini dan mogla radovati sa mnom, a istom sutradan govoriti mi o namještenju. Da, ali ona se ne zna veseliti. Uvijek je ona ozbiljna, šutljiva i povučena. Pomalo je ona materijalistkinja. Kada sam htio instrukcijama zarađivati novaca, rekla mi je, da ne »kalkuliram« dobro. — Slab sam, pa bi se mogao razboljeti i potrošiti na ljekove više nego što bih zaradio. Najunosnije je, rekla je, da sve dok ne svršim, učim koliko god više mogu. — I otkuda majci ta riječ: — kalkil? Napokon ja sam radio znajući, da moram svršiti studij u najkraćem roku, i što sam postajao odrasliji, sve su mi ljepše bivale svjedodžbe. Ali majci se pričinjalo jasno samo po sebi, da sam ja odlikaš. Nigda mi nije rekla ni riječi pohvale. Nigda!

Ferkić se vratio i pokazao jedna vrata:

— Tamo su vele možni! — onda je plaho dometnuo: — A kako je ono vaše vrijedno ime?

— Stjepan Sužnjević.

— Da, da! Dr Stjepan Sužnjević, Sužnjević.

Ferkić je ponavljao to ime i došuljao se do vratiju vele možnoga, savio hrptenicu, prinesao uho sve do ključanice, pa je bio nalik na neku ptičurinu ili fijakersko kljuse.

— Šuška! — šapnu Ferkić — pokucajte samo i uđite. Vele možni ne veli nikome: — Napred! — Dr Stjepan, Stjepan...

— Sužnjević.

— Aha! Sužnjević, Sužnjević... Hvala! Sluga pokoran.

Ferkić je otišao u sobu, nad kojom je nezgrapnim slovima bilo zapisano »Urudžbeni Zapisnik«, a Sužnjević je pokucao i unišao.

Vele možni je sjedio za pisaćim stolom i pisao debelim držalom od pluta. Bio je pomno obučen, glatko obrijan i vrlo pomno počešljan. Sužnjević je zapazio zapravo samo to, da je neobično čist opran. Pisao je nepomično, i Sužnjević je čekajući pomislio, da bi bilo dobro, kad bi malo zakašljao ili strugnuo nogom, kao u sitničariji, ako nema nikoga u dućanu, ili još bolje: da izađe, pa da još jednom zakuca te ponovno uđe... ili da uopće ode i dođe tek sutra.

Vele možni je ustao, pošao do ormara, izvadio još neke spise, ponovno sjeo, rasklopio crvenu limenu škatulju, izvadio iz nje štampilju, pa je tisnuo na dno spisa i uz pečat se potpisao. Napokon je osušio potpise sušilom, složio papire i položio ih na lijevi rub stola. Tek tada je podigao pogled i spremajući štampilju u kutiju upitao:

— Izvolite?

— Ja sam dr Stjepan Sužnjević, novoimenovani...

— Hm? Sužnjević... ovamo je imao doći neki Oršić, a ne vi.

— — — — —

— Ferkić! — viknuo je vele možni i pritisnuo puce električnoga zvona na svom stolu.

Ferkić se smjesta pojavio.

— Nađite spis novoimenovanoga besplatnog perovodnog vježbenika.

— Dra Stjepana Sužnjevića — dopunio je Ferkić, a vele možni je dobrohotno opazio:

— Upamtili ste ime?

— Jesam, vele možni! — smiješio se čovječac i radovao se mrvici dobre riječi, koju je sam svojim lukavstvom izmamio.

Vele možni je nastavio jednako nehajno kao i prije:

— Dakle gospodine — ime Sužnjević je zaboravio, pa je promrsio kroz zube, — doktore, vi ćete biti dodijeljeni referentu Ogrizeku. Kod njega ćete moći mnogo naučiti, budete li nastojali.

Zastao je i čekao, dok Ferkić donese spis. Sužnjević je osjećao, kako ga vele možni motri, i nehotice je opet mahnuo rukom, kao da hoće otresti one kolute s rukava uzajmljenoga salonskoga kaputa. Mudrovao je:

— Svi su lošije odjeveni ljudi nekud manje smjeli, manje odvažni, a više bojažljivi i pokorniji od onih dobro obučenih.

Oni pomno pokrpljeni, očišćeni i iščetkani pomišljaju valjda bez prestanka, kako bi im sad na mogao popustiti koji šav, kako bi mogla proprhnuti izlizana tkanina, proviriti podstava ili rukav košulje kroz prnjavi lakat...

Kada se vratio Ferkić sa spisom, nastavio je vele možni:

— Zapriseći ću vas. Svucite rukavicu i dignite tri prsta!

Ferkić je već upalio svijeće, kojima je stijenj bio zasmoljen pečatnim voskom, pa je plamen drhturio, pucketao i vonjao. Sa nezgrapne crne knjige čitao je vele možni komade rečenica službene zakletve, koje je Sužnjević jednako na obroke ponavljao misleći uza to na svoje, prašinom uprljane prste i na one krivulje, što ih je malo prije pravio na daski pred zaleđenim prozorom na hodniku.

— Tako! — završio je vele možni i nekako usput pružio toplu njegovanu ruku, koju je besplatni vježbenik dirnuo svojom studenom i beskrvnom rukom.

— Ferkić će vam dati neke tiskanice, koje treba da ispunite, izrekao je vele možni Sužnjeviću idući k umivaoniku, a Ferkiću je naložio tek nešto grubljim glasom: — Odvedite gospodina dolje referentu Ogrizeku.

Sužnjević se i Ferkić poklonili i pošli.

— Ovamo će vas smjestiti, — tumačio je Ferkić Sužnjeviću, kada su došli pred vrata, na kojima su bile dvije limene pločice s natpisima: — Dr M. Ogrizek i — Ivan Malnarić —, a podno tih ploča nalazile su se čavlićima pričvršćena posjetnice — Koste Ljubanovića — i — dra Žige Samića.

— Petorica ćete biti u sobi. Peć dobro grije, a ljeti je opet hladovina, jer je soba sa sjevera i zidovi su kameni! — dodao je Ferkić k prvom razlaganju i prije no što su unišli.

Soba je imala debele zidine, malene prozore duboko u zidovima, a strop joj je bio sa svedenim boltama.

— Takve bi sobe mogle biti tako prijatne, mislio je Sužnjević, — da su tu one zelene mekane stolice oko okrugla ulaštena stola, pa starinski ormari puni boca ukuhana voća, police s bezbrojnim dragim sitnicama i stara ura, što izbija svaki četvrt sata, a svaki sat odsvira sama od sebe tihi menuet. Takve sobe mirišu onda metvicom, žalfijom, lavendama i majčinom dušicom i pune su duše i srca i brižnosti domaćinske... A ovdje su evo neki smeđi uprljani stolovi, rasklimane stolice svih vrsta, neoličene police, kupovi spisa i mogile papira, pljuvačnice, zadah prašine, klajštra i rpe poluugašenih čikova.

— Molim, poglaviti, ovo je nova sila, dr Stjepan Sužnjević — poklonio se Ferkić čovjeku duboko sagnutom nad jednim stolom ili zapravo uglatoj glavi, koja je bila tako narijetko obrasla bezbojnom kosom, da se činila sasvim ćelavom.

— Dr Ogrizek, — rekao je poglaviti pruživši preko stola ruku besplatnom perovodnom vježbeniku, i odmah je upitao: — Jeste li već gdjegod služili?

— Nijesam.

— Ni kod odvjetnika, ili bar u statističkom uredu kao đak?

— Ne, nijesam!
— Dakle opet početnik, — mrgodio se dr Ogrizek. — Vi ste ljetos već treći, a onda, kada vas čovjek malo uvježba, odete. To je samo gubitak vremena, a posla je preko glave... Međutim, trebat ćete naučiti nekoliko obrazaca, paragrafa i naredaba, sve je to na isti kalup i šablonu. Dr Samić će vas uputiti u posao. Danas pregledavajte malo spise, da vidite način rješavanja, a sutra ću vam onda dati neke lakše stvari... Sada se možete predstaviti ostaloj gospodi.

Sužnjević je zaredao oko stolova i svagdje ponavljao svoje ime, a za uzvrat mu pružiše ruku i rekoše, kako se zovu.

Ferkić je u to vrijeme jakim, crnim noktima vadio čavliće širokih glava, kojima je bio pričvršćen arak debelog sivkastog papira na prljavu i brazgotinastu jelovu ploču stola tik uz vrata. Papir je bio pun mrlja, tinte, išaran razmazanim bilješkama crnom, modrom i crvenom olovkom i zablaćen znojem ruku.

— Usvinjio ga je vaš predšasnik, — gunđao je Ferkić Sužnjeviću preokrenuvši podlogu na naopaku, hrapaviju stranu, na kojoj su se vidjele samo one najkrupnije mrlje, što ih je papir upio, pa su probile skroz naskroz. Sužnjević je također počeo ubadati čavliće, da učvrsti papir, a Ferkić je odmah prestao, otišao i donio tintarnicu i tiskanice.

Sužnjević je sjeo, uzeo ono manje uprljano držalo, umočio pero u poluzgrušano crnilo kroz krnjavi grljak staklenke. Ispunjao je »Osobnik« navodeći o sebi, da se zove dr Stjepan Sužnjević, da je u 25. godini života, rođen i zavičajan u Zagrebu, tjelesno i duševno zdrav, neporočan i neoženjen. Ispit je zrelosti načinio odlično, a jednako i sve ispite i rigoroze na sveučilištu. Otac mu je bio odvjetnik, ali je mlad umro. Majka udovica... Sve je to Sužnjević zapisivao u tiskanice sitnim, ženskim pismenima, uspravnim i tankim pismom s nekim nestalnim kovrčicama.

Vrata su se ureda često rastvarala. Sada bi uletio netko brz i siguran, pošao ravno k ovom ili onom stolu, rekao nešto, bacio spis i otišao. Onda bi opet ušao tko u kabanici sa šeširom u ruci, plaho i nesigurno, pa bi Sužnjević osjećao, kako taj traži baš u njega, jer je uz vrata prvi na dohvat, da mu nešto protumači, da ga uputi, a Sužnjević nije još znao ničega. I bilo mu je neugodno, zato se udubao u pisanje i nije podizao pogleda.

Kada je po drugi puta pisao sve isto u drugi »Osobnik«, obuze ga nenadana i bezrazložna prijatnost. Sjetio se, kako je bio gimnazijalac, pa je početkom školske godine dobivao nove knjige; umotao ih u čisti modri papir, napisao naslove, sašio zadaćnice, poslagao u kakvu kutijicu svijetla pera, zašiljio olovke, nacrtao »Raspored sati« sve od šest sati ujutro do deset naveče. Uz »Raspored sati« postavio bi maleni kip Isusa Djeteta... — A sada se počinje novi obrok života! — Trebao bi ipak neki ceremonijal, neki cehovski običaj, koji bi nas uvodio u nove obroke života. U gimnaziji je to bio Veni sancte

Spiritus... Ali mi smo svojim cinizmom uništili sve. Umjesto kićena ruha obukli smo ljude u sivo, oljuštili smo s domova ukrase, sa života blagdanske običaje, s duša životnu radost...

— Vi!! — prekinu mu misli i mir uredske sobe reski poziv.

Sužnjević je pogledao i sukobio se s oštrim pogledom malih crnih očiju niska koštunjava čovjeka s čupercima kose uz uši.

— Da, vi! — ponovi ovaj glasom aktivna oficira na vježbalištu. — Ili mislite li zar, da ću se ja doći predstaviti mladom gospodinu?

Sužnjević se silno smete, zažari i suviše ponizno promuca:

— Oprostite, zaista nijesam opazio, ispunjao sam »Osobnike«...

— Do nosa sam vam prošao. Ili zar je ispunjanje »Osobnika« za vas toliki duševni rad?

Sužnjević je požalio svoju poniznost čas prije. Stidio se i ljutio na sama sebe.

— Šta? Recite kako se zovete?

— Dr Stjepan Sužnjević, — reče mladić, a onaj, što je vikao, pruži ruku i reče:

— Ivan Malnarić.

Sužnjević je pošao na svoje mjesto, savio se, zgurio na rasklimanom stolcu, nagnuo se nad stol tisnuvši grud o rub od bola. Otkrenuo se napola od sviju i nije više imao smjelosti da se ogleda, nije se više usudio ni prisluškivati šapat. Sprijeda u mekoj hrskavici, što spaja rebra, a on ju je pritisnuo žestoko na rub stola, osjećao je, kako mu udara srce u prsnom košu. Na plač mu je bilo.

— Ne valja tako! — kušao se tješiti i umiriti. — Nije to ništa. Svemu je tome kriva moja bolesna osjetljivost. To je od lektire, dakle negdje pročitano, neoriginalno, sugerirano, umjetno ucijepljeno.... Ucijepljeno, ali sada raste, živi u meni ko moje sopstveno, kao ja sâm.

Najvolio bi bio ustati, otići i ostaviti sve ovo, radi čega se školovao dugih šesnaest godina.

Kada su izlazili iz ureda, došapnuo je važno pristav dr Žiga Samić, a iz usta mu se osjećao miris kozjega sira:

— Ja sam vam domahivao rukom, da se javite. Kako nijeste opazili?

Sužnjević nije odvratio ništa. Upitao je:

— Molim, u koliko sati iza podne počinje uredovanje?

Ovako je dr Stjepan Sužnjević počeo služiti gospodsku službu.

Dr. Velimir Deželić, sin.

SELO U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Kad bismo sustavno pisali o tome, kako su hrvatski pisci prikazivali selo i seljaka, izašla bi velika rasprava. Mi ćemo se ograničiti na to, da promotrimo, kako su na selo i seljaka gledali oni hrvatski pisci, koje je naša kritika priznala kao jake talente, a pored toga su oni i mnogo napisali. To su: August Šenoa, Ante Kovačić, Vjenceslav Novak, Josip Kozarac, Ljuba Babić Đalski i Miroslav Krleža. Njihova su djela bila izdavana u povećim nakladama, i stoga ih poznaju svi naši ljudi, koji mare za knjigu.

A u g u s t a Š e n o u smatramo za najznatnijega hrvatskoga romantičkoga pisca druge polovice 19. stoljeća. U romanima i pripovijestima prikazivao je hrvatsku prošlost. Ali u nekolikim je pripovijestima htio prikazati i suvremene socijalne prilike. »Barun Ivica« je pripovijest o seljaku, kome je propalo gospodarstvo. No tu ima mnogo romantike. U pripomeni pripovijesti »Prosjak Luka«, napisao je Šenoa mjeseca prosinca 1879. godine, kako se u nas ljudi smiju, ako se govori o narodnoj umjetnosti ili narodnoj glazbi. Ljudi su tako opojeni tuđinstvom, da ne mogu zamisliti, kako i Hrvat može imati štogod osobito i karakteristično. Ono, što je u puku karakteristično, to se mnogim civilizovanim ljudma čini glupo i prosto zato, jer je seljačko.

Šenoa veli, da je kušao iz pučkoga života uzeti osobu, ponešto čudnu — prosjaka Luku s cijelim njegovim selom. Prosjak Luka bijaše živ čovjek kao i onaj »barun Ivica«.

Ali Šenoa je bio gradsko dijete. On je o tim seljacima pisao onako, kako ih otprilike shvaća gradski čovjek-činovnik, koji ima posla sa seljačkim pukom. Šenoa ima srca za pučku nevolju, ali kad pročitamo »Prosjaka Luku«, kazat ćemo: »To nije selo«. Šenoa se nije mogao uživjeti u dušu našega puka.

A n t e K o v a č i ć pisac je drugoga kova. Rodio se je u selu Mariji Gorici kraj Sutle kao seljački sin. Dobro je poznavao seoski život svoga zavičaja na među Hrvatskoga Zagorja.

Najznatnije mu je književno djelo roman »U registraturi«. Glavno je lice romana Ivica Kičmanović, seljački sin, koji se je školao za gospodina. No grad ga je upropastio. Poslije svakojakih zgoda i nezgoda, poslije sreće i nesreće postade Ivica mali činovnik »registrator«. Povukavši se u se zapisuje u »registraturi«, što je proživio. Postavši pijanica najposlije poludi. To je strahovito negativan tip hrvatskoga intelektualca iz druge polovine 19. stoljeća. Sreća je tek, da to nije mogla biti zbilja u svemu. Kanda je glavna misao romana bila, da se pokaže suprotnost između gradskoga i seoskoga života.

Ako čitamo roman »U registraturi«, opazit ćemo dvije jake suprotnosti. Pisac je selo prikazao satiričkim i realističkim načinom, dok je grad i gradski život prikazao u nekoj bolesnoj izopačenoj romantici.

Matoš je napisao, da je Kovačić imao tri oprečna dara: talenat satirički, realističan i lirski.

Vanjsku stranu seoskoga života opisao je pisac dobro. Ali se i tu opažaju dvije suprotnosti i neprestani nesklad među njima. Čas pisac prikazuje realističkim načinom seosku idilu, gdje su ljudi tako dobri, a onda opet udari u satiričke žice i ljudi su zli odjedamput. Lijepo li je čitati, kako Ivičini roditelji žive u skladnom pravom kršćanskom braku štujući jedno drugo i ljubeći svoju djecu. Kako li braća ljube Ivicu! Kako li se vesele, kad im Ivica donese pečene hljepčiće, dok su bili na paši.

Ali svi ti ljudi kao da imaju dvostruku ćud, dvostruku narav i dvostruku dušu. Ivica u gradu zađe u zlo onako lako, čim dođe u prvu napast, a drugom ga prilikom prikazuje pisac, kako žarko moli u seoskoj crkvi. Seljaci su među sobom sad najbolji prijatelji, a sad se ogovaraju, kleveću, grde i tuku, da je strahota. Pisac nije prodr'o do dna duše toga zagorskoga seljaka.

O gradu i gradskim ljudima pisao je Kovačić drugačije. Vele, da je on o gradu pisao sa stajališta naivnoga seljaka. Spomenuli smo već, da je to neka izopačena romantika. Sva lica, koja su upletena u događaje gradskoga života, pričinjaju nam se kao sjene strašnih utvora. Kao da su pred nama sami pakleni duhovi! Pred očima nam se gomila jedno zlo za drugim: krađa, ubistvo, preljub, rodoskvrna. Sve se to čini, kao da je nastalo u bolesnoj mašti. Znamo, da je pisac najposlije umr'o u umobolnici. Nešto bolesno i očajničko izbija iz završetka romana »U registraturi« kao i iz završetka »Ladanjske sekte«.

V j e n c e s l a v N o v a k rodio se je u Senju u Hrvatskom primorju. On je poglavito socijalni pisac. Dobro je poznao društvene odnose u malim mjestima primorja. Selo i seljaka kušao je prikazati primjerice u pripovijesti »Podgorka«, a »Podgorske pripovijetke« jesu zapravo crtice iz seoskoga života. Tu su glavna lica ljudi iz Podgorja ispod Velebita u Hrvatskom primorju. O Novaku se može reći otprilike isto, što smo rekli o Šenoi spomenuvši »Prosjaka Luku« ili »Baruna Ivicu«. Rod Novakova oca bijaše češkoga podrijetla, a rod Novakove matere njemačkoga. Šenoini su stari bili rodom Česi. I Šenoa i Novak potjecali su od strana roda, što se je tek u gradu pretopio u Hrvate. Zato im je bilo gotovo nemoguće uživjeti se sasvim u ćud i u dušu hrvatskoga seljaka.

Novak je dobro opisao socijalna zla u primorju. Ali ni u »Podgorki« ni u »Podgorskim pripovijetkama« ne vidimo pravih seljaka. U pripovijesti »Podgorka« govori primjerice tek djed Staniša donekle pravo po seljački. Samo u njem vidimo čvrsta, bistra, čestita primorca, koji još pazi na Božji zakon i na čast svoje kuće. A opet onako po seljački naivno i priprosto sudi o državnoj upravi i zakonima. Ljuti se, što »carstvo« troši silan novac na svoje službenike. I što će finan-

cijeri? Još se čuje, da će udariti carinu na rusko žito, dok su u Rusiji pune žitnice, a u našem je primorju narod bio gladan. Carine štite samo one domaće gospodare, koji imaju dosta žita za se i još ga prodaju, ali ne štite onoga naroda, što žito kupuje.

J o s i p K o z a r a c bijaše rodom Slavonac. Živeći u Slavoniji kao šumar poznavao je život slavonskoga sela i njegovo dobro i zlo. Znao se je upravo uživjeti u seoski život.

Slavonija je krasna zemlja onome, tko zna gledati njezinu ljepotu. Ima svega Božjega blaga, ali su ljudi zli od same obijesti, što im je život lak poradi rodne i bogate zemlje. No nije svatko zao. Kozarac je prikazao i čestite slavonske ljude. U pripovijesti (zapravo crtici) »Moj djed« ocrtao je stara čestita čovjeka, koji je svoj vijek proživio u poštenju i počinuo u miru Božjem ispovjedivši se i pričestivši se kao pravi kršćanin. Smrt je došla mirno, kao što je i njegov život prolazio u duševnom miru, jer je bio uvijek dobar. Konac pripovijesti jest idealan: »A na veče, kad izmolimo svagdašnju molitvu, u duši se sjetimo i djeda: — Smiluj se, Bože, našemu djedu!«

U toj crtici još ima nešto one kršćanske vedrine, koja je piscu još samo ovdje preostala od djetinjstva. U drugim pripovijestima osjeća se neki pritajeni pesimizam, neka prigušena bol, premda pisac toga izravno ne odaje. Osjećamo, da je Kozarac pisao pod jakim dojmom različitih prirodoznanstvenih teorija, što su se onda širile u evropskim književnostima. Tako i u Kozarca u »Slavonskoj šumi« dolazi nešto kao nejasni panteizam. Čovjek se njemu čini kao rob prirode, kojoj se ne možeš opirati, makar bio kako god idealan.

U pripovijesti »Naš Pilip« pripovijeda Kozarac o čovjeku, koji je mekoputni materijalista i živi samo zato, da jede. »Naš Pilip« više je nalik na kakvu poluživotinju negoli na čovjeka. Ne razlikuje pravo ni san ni javu ni dobro ni zlo. Nema energije ni volje bilo za koji posao. Najposlije ubije čovjeka i samo se glupo smije, kad ga vode oružnici. U jednome selu stanuju same pijanice, u drugome tatovi, u trećemu sve živi razbludnim životom. Svima su njihove opačine već tako prešle u krv, da su im postale druga narav. Kozarac osjećaše tu strašnu narodnu nevolju, ali je nad njom samo očajao. Nije spoznao ili nije htio spoznati jedini lijek tome narodu: Crkvu i školu.

L j u b a B a b i ć Đ a l s k i potekao je od plemićke vlasteoske porodice iz Hrvatskoga Zagorja. U svojim je romanima i pripovijestima prikazivao ponajviše niže plemstvo Zagorja. Ondje je život sasvim drugačiji negoli primjerice u Slavoniji ili primorju ili kojem drugom našem kraju. Dok se slavonski seljaci razlikovahu ponajviše po imutku jedan od drugoga, dotle se zagorski seljaci razlikuju još i danas po podrijetlu. Seljački plemenitaši zagorski ili kalnički nijesu se razlikovali od kmetova svojim svagdašnjim načinom života toliko, koliko svojim zasebnim socijalnim shvaćanjem. Zagorje je pripadalo u »ostatke ostataka hrvatskoga kraljevstva«. I tu se je sačuvala silna tradicija. Primjerice kalnički seljački plemenitaši imaju tradiciju od kojih sedam stoljeća. A naslućuje se, da su oni zajedno s Turopoljcima preostatak prastare državne uredbe, koja je nastala još za avarskih ratova.

Đalski je samo jednom prilikom pisao o takvom seljačkom plemenitašu od praplemstva i o njegovoj kćeri, koja je bila od »čiste hrvatske krvi« (Tri pripovijesti bez naslova).

Na potomke kmetova gleda Đalski doduše sa simpatijom, ali ponešto s visoka.

Đalski je dosta dobro prikazao socijalno shvaćanje plemića nižih i seljačkih, ali samoga sela nije prikazao.

M i r o s l a v K r l e ž a istaknuo se je kao pisac tek poslije velikoga rata. Sudeći po prezimenu potekao mu je rod iz Hrvatskoga Zagorja. On je potpuna opreka Đalskome. Ne možemo ga svrstati ni u koju određenu književnu vrstu. Njegov je rad u isto vrijeme i naturalizam i simbolizam i neka izopačena i bolesna romantika.

Krleža prikazuje najrazličitije društvene tipove počevši od najviše aristokracije do najnižih društvenih slojeva. Nije prikazao seljaka, kako živi na selu, već kako se vlada i kako živi u vojsci za velikoga rata.

Gotovo u svim Krležinim pripovijestima i novelama ima nešto strahovito mračno i očajničko. Ljudi su gdjegdje prikazani gorima od nijeme živine. Kad bi svijet doista bio onakav, kako ga prikazuje Krleža, bilo bi najbolje, da se uništi cijelo čovječanstvo. Pisac je nezadovoljan s cijelim svijetom i sve vidi crno. Ništa mu nije pravo, ali nigdje ne veli točno, kakvi bi ljudi trebali biti. On je ateista. Otvoreno veli, da ne vjeruje u Boga, a Crkva mu je mrska. On misli, da će bolje biti samo onda, ako se preokrene sav današnji poredak u svijetu. To će biti onda, kad puk pograbi u ruke sjekire i navali na građane, i kad planu sela i gradovi. Treba razoriti sve, što postoji: crkve, kasarne, tvornice, trgovine, državne zgrade — — sve. Treba zatrti kršćansku vjeru, moral, privatno vlasništvo, sve časti, sve historičke uspomene, svu tradiciju, sav porodični život. Što će biti poslije toga, pisac nam ne veli.

Čitajući Krležina djela, lako sebi stvorimo o piscu ovakav sud: To je čovjek veoma jaka talenta. Po ćudi je turobni melankolik, povučen u se, a nezadovoljan sa svime. Sve gleda jednostrano. Kako je izgubio vjeru, napunila mu se je duša divljim očajem, strahovitom gorčinom i ciničkim prezirom prema svijetu. On u katolicizmu ne će da vidi spas, a previše je inteligentan, da ne bi vidio, kako su kukavni i jadni svi drugi nekatolički hrvatski kulturni i politički pokreti. Ta ono, u čemu on vidi spas, jest zapravo onaj ruski slavenski anarhizam i nihilizam, u koji zapadaju Sloveni, kad izgube vjeru.

Josip Zidarić.

SVETOJ CRKVI KATOLIČKOJ

»I ja Ivan vidjeh Grad sveti, Jerusalem novi, gdje silazi od Boga s neba, opremljen kao zaručnica ukrašena mužu svojemu.«
(Otkr. 21. 2.)

I.

O Crkvo Katolička sveta,
O Majko ljubavi, snage i poleta,
O Sunce i Srce vasionog svijeta,
O otkupljeni, novi Jerusaleme,
O izabrano Božije pleme!
Nad Tobom čitave silne čete
Anđelâ i Arkanđelâ lete.
I Tebe svu kao krovom prekrila
Svih Kerubina biserna krila.
Ti vijekom si lijepa, cvjetna i zelena
U toj svijeta goletnoj pustari;
Ti si kao palma blagoslovljena
U širokoj pješčanoj Sahari.
Djeca su Tvoja kao topla ljeta
I kao polja puna žita i cvijeta.
Za Tvoje ime znaće najdalja vremena,
Sva vremena sve do konca svijeta,
I već Te slave sva ljudska plemena.
Ti govoriš nam vijekom o vječnom proljeću
I o neuvehlom rajskom cvijeću,
O zlatnim ružama, iz kojih kap kane,
Pa i najljuće iscijeli rane.

II.

Ti stasom svojim veličanstvenim
Dopireš, Ponizna, do Neba visine,
I korakom svojim dostojanstvenim
Odgoniš, Velika i Sjajna, sve paklene tmine.
Oko glave Ti anđelska gloriola,
Na čelu Ti apostolska aureola;
Uvijek si velika i jedna i ista,
Kao u dan svog postanja uvijek si mlada i nova,
Uvijek predivna Vjerenica Gospodova.
Tvoj kraljevski prsten kao zvijezda blista,
Ko kad je umočen u Krv Boga Krista.
Ti svjetlost si Božja čovječjoj pameti,
I oku si našemu svjetionik sveti,
Što nam put kazuje k vječnoj sreći i meti.

III.

Sve, sve je prašina pred stancem kamenom
Tvoga božanstvenog nauka i rada;

I sve je pepeo pred živim plamenom
Tvojih nepomičnih istina i zasada.
I ko draga mati Ti nas silno voliš,
I Vječnomu Bogu Ti se za nas moliš;
A molitva je Tvoja u Nebo Hosana
I kao silni dah Okeana,
I duboka je kao uzdah svet
Sa vjernih svetačkih usana.
I psalam je Tvoj kao mirisni cvijet
Sa proljetnih ujutro obasjanih grana;
I harfa je Tvoja za vasioni svijet
Kao uspomena iz najljepših dana,
Kao ozdravljenje od najljućih rana.

IV.

I Ti nam na svoju Zastavu Života,
Na kojoj zasjala Ljubav i Dobrota,
Upisuješ naša sićušna imena.
Pa mi letimo k Tvojoj Zastavi,
I padamo pred nju na koljena,
I stavljamo pred nju dragòljub ubavi:
Ah, željni smo, željni Dobrote i Ljubavi!
O Zastavo bijela, božanstvena,
Sva Krvlju Spasovom poškropljena!
O slatka čežnjo svih vremena,
Evo Ti prignuta naša koljena!
Tebi, o Križu Presveti,
O Propeti,
O Vječna Ljubavi Vječnoga,
O Pobjedo najveća Velikoga Boga!

V.

I sve rulje paklene zaludu se pjene,
Ništa Ti ne mogu, samo su sjene;
Sve kamenje bacano na Te iz pakla
Smrvi se kao krhak vrč od stakla
O Tvoju božansku Silu i Istinu,
O Tvoju gordu Petrovu Pećinu.
U Tebe je pobjeda i pjesma do Neba,
U Tebe je štogod duši našoj treba;
U Tebe je sveta, čudnovata Sol,
Što nam čisti duše i ublaži bol;
U Tebe ljepota nebeskoga Mira,
Što ranjeno srce blagom zrakom dira;
U Tebe je kriška Anđelskoga Hljeba
I sveti kalež Djevičanskog Vina
— Tijelo i Krv Božijega Sina —
To vrelo i more herojskih vrlina,
Taj kovčeg otajstveni svih Božjih milina.
Ti Kristova si sjajna Pokaznica,
I k Tebi se naša obraćaju lica.

VI.

O svijetla Kraljice sunčanijeh dana,
Sva topla, vedra, milo nasmijana,
Sva mirišeš čistoćom procvalih ljiljana!
Kao život si velika i kao smrt si jaka,
Kroz sve dane i trenutke bez magle i mraka,
Nikakav mutan oblak ne siječe Tvog zraka.
Nad svima već morima Tvoja su se krila,
Široka, zaštitna, gordo razavila;
I Tvojim poljanama granice nije,
I Tvojim godinama sat vremena ne bije.
Ti u svom krilu nosiš svete Tajne,
Nosiš na sve strane Milosti beskrajne;
I plašt je Tvoj kao u Kraljevâ Mudracâ,
Sav je od blistavih purpurnih konaca,
Al što nisu na prste ljudske ispredeni,
Na prste Božije oni su pleteni.

VII.

I svaka je mudrost čovječja u Tebe učila,
I svaka se milost Božja iz Tebe izlila.
Ti nepresušno, mistično si vrelo,
Što nam je iz Srca Božijeg provrelo.
Ti za dobre svoje kćeri i sinove
Uvijek imaš nove Božje blagoslove;
Novo im srce daješ i nov im duh ulijevaš
Ti, koja uvijek kao sunce Božje sijevaš.
U Tvojemu srcu nema nikad leda,
Iz Tvoje duše sto očiju gleda.
Tebe neizmjernost i daljina zove,
Tebe Ljubav nosi u krajeve nove.
I po njivi svijeta siješ zlatno zrnje,
I krčiš ledinu, čupaš svako trnje.
Pa znaš se spustit i do mrtvog dola,
I našli su Te, gdjegod bilo bola,
Gdjegod bile oči pune gorkih suza,
Gdjegod se čuo uzdah pod teretom uza.

VIII.

Ti poletiš, ko ptica, do sjevernih mora,
I provlačiš se tiho izmeđ lednih gora,
I tražiš nijemu pustoš bez staze i puta,
Da čovjeka izvedeš, koji u njoj luta.
Pod Tvoj dočekljiv krov može svak:
I nejak i jak
I prosjak
I sunčani trak
I mrkli mrak.
Tvoje oko, ko majčino, nije suho,

Tvoje uho ni za koga nije gluho.
Bog je ubacio u Te svojega Sunca trak,
Na Tvojemu srcu sja Vječite Ljubavi znak.
O, Ti si svima, svima,
I gladnima i žednima,
Štogod ih turobnih i umornih ima,
Ti si svima Mati najmilija,
Mati, koja se svakomu kao svom djetetu svija.
Ti si kao Majka Božja Marija.
Spasova i Tvoja je riječ: »O neka dođu k meni
Svi bijedni, svi izmučeni!«
Pa brodolomcu pružaš bijelu desnu ruku,
I vodiš ga nježno do u tihu luku.

IX.

O Majko beskrajne ljubavi i sreće!
Vasioni svijet pred Tobom oči i ruke sklapa,
I milion srdaca na Tvom se srcu rastapa,
I glavu svoju čovjek u krilo Ti meće,
U Tvom je naručju sve njemu ufanje,
U Tvome mu krilu zdravlje i sunčanje.
Mi grlimo Te sa čitavom snagom,
Mi zovemo Te Majkom svojom dragom.
O Majko, koja nas sve neizmjerno voliš,
O Majko, koja se za nas i dan i noć moliš!
O Majko, Ti zaštiti nas, Zaštitnice sveta,
Čuvaj nas od ropskih okova
I bezbožna otrova
Paklenog sotone i opakog svijeta!
Čuvaj nas od svih ružnih strasti,
Čuvaj nas i brani od vječne propasti!

X.

O Crkvo Katolička, o ime predrago,
Što donosiš nam s Neba spasonosno blago,
Da odahnemo usred zemnog dola,
Na tim izvorima svakojakih bola!
Znaj! Ti Božja si radost i rajska dobrota,
Ti cvjetna si grana našega života,
Ti viša si od svakog vrhunca,
Srce je Tvoje puno Božijega Sunca.
U sve dane Gospod je s Tobom,
I Ti si nad kraljem kao i nad robom,
Nad prijestoljem kao i nad grobom!
Ti sviju kraljica jesi zlatna kruna,
Ti stup si Istine, Ti Milosti puna!
Zaručnice Boga Krista Kralja,
Nikad Tebe mrlja ne okalja;
Sjajnija si od sunčeva zlata,
Sva si lijepa, slavna i bogata.

I za sva Tvoja djela milostiva
Neka Ti je sva, sva naša ljubav živa!
Srce Te naše vijekom blagosiva,
O Sunce i Srce vasionog svijeta,
O Majko ljubavi, snage i poleta,
O Crkvo Katolička sveta!

(Iz zbirke HAGIJA SOFIJA.)

Dr. Ivan Ev. Šarić.

KROZ ROMON KIŠE

Kiša rominja, rominja ko teški
mol.
Siva jesenja koprena ovija
dol.
Pred kućom kesteni plaču
i tresu sa sebe kristalne
kapi.
U dalji buče i šume pjenasti
slapi.
Netko klaviru otkriva bolove,
bolove, što ih je satkala jesen,
pa s molom tužno, bolesno pjeva
i suzi...
Razliježe pjev se kroz romon kiše
sve više
u tuzi...

M. Meštrović.

U SLUŽBI OLTARA

Osjećam još. Jutros nadzemaljska radost
U dušu mi sašla s Marijinih ruku.
Svu gorčinu, bolest, srditost i muku
Iz sebe izbacih. I sad bijelu mladost

K žrtveniku nosim. Na plitici čistu
Uzdižem je k Bogu. Duh uličnog kala
S otrovima prolih. Iz zlatnog bokala
Krv prinosim svježu na posvetu Kristu.

Srušio sam grijeh. Idole iz hrama
Opake izbacih. Sve pogazih laži.
Spomenike razbih pakosti i srama.

Sad Svevišnjeg dvorim. Kraljica me snaži
Sa nebeskih dvora. Puna Božjeg plama
Pred oltarom svetim mladost moja straži.

K. Kamilov.

ŠTO JE PJEVAO NEKI PUSTINJAK

(Prepisano sa palimpsesta).

Noć bez zvijezda u umu,
U srcu šuma i vuci,
Blatan, poderan cio —
Dulje u mladosti ranoj
Takav sam bio.
Tad si ti ko sirotica mala
Došla sa svijetlom, povezala zvijeri,
Umila, obukla mene,
Kod oltara ruku mi dala,
Jedina ljubavi moja!

Otad, dok mladost nam tekla,
Budila ti si misli u meni
Dobre i čedne,
Padala s njima ti si
Uz jaslice bijedne.
Božansko ondje je Dijete
Svraćalo na nas očice svoje,
Milo se smiješilo nama —
Od velike često smo sreće
Plakali tiho nas dvoje.

Naši veseli danci
Sjali srećom su mladom,
Dok si ti bdjela,
Odmah se grozili grädom,
Kad si na počinak sjela.
Ipak uzà sve moje rugobe,
Slabosti moje i zlobe,
Nikad od mene nisi se dala,
Ostavit nisi me htjela,
Jedina ljubavi moja!

Al su se spustile tmine,
Jedva slućene prije,
S morem crne gorčine;
Stala si da me stavljaš na muke,
Ko dušmanka udaraš na me.
Ustaje bijes moj ko zubato štene,
Ti ga vežeš još jače —
O udaraj, sijeci i reži,
Do kosti užeta steži,
Samo ne ostav', ne ostavi mene!

Mladi već nismo,
Suha ko krš u primorju ti si,
Biješ ko kamen...
O ne, ne štedi,

Ledom me ledi, lij se ko plamen,
Padaj ko lava sunčàna
U grozd nedozreo mojega srca,
Jagodu svaku mu puni
Čelikom za me, medom za braću,
Koja ga bodu izvana.

Moreći mene rasti i jačaj,
Cjeluj me ko grom drvce na gori,
Kano oluja bokove lađe,
Davi me, ja ću pogledom ronit
U oči tvoje sve slađe.
Prikuj me na križ, koščatom rukom
Na njemu mene umori,
Slobodnu tada dušu mi nosi,
U sebe svu je pretvori,
Jedina ljubavi moja!

Milan Pavelić D. I.

HRVATSKA SANJA I ISTINA

Jedne junijske nedilje odpodne, kad se okolo sela gore i doline odzivaju od protulićnoga blaženstva i zbudjaju u našoj duši mladucke ćuti i sanje, odšetal sam se u goru. Onde sam se uz lozu legal u travu med klinčace, plave zvončiće i drhteće suzice. Zvrhu i okolo mene je vse plulo u beloj žarkoći sunca i se kupalo u duhi junijskoga cveća. I kot sam dugo gledal s otprtimi očima na nebo, mi se je činilo, da se je nebo polako spustilo doli i razlijalo prik zemlje, i otprla mi se je pred dušom na hipac neizmernost svita. — Lipo je bilo i krasno, da sam ćutil, kot kad bi zemlja drhtala pod manom od veselja, a samo srce moje je tucalo jače... Tiho je bilo. Vse je mučalo, kot na svetak u crikvi pri podizanju svetoga Tela.

U gori su se istom črljenile črišnje i višnje. Grojze je cvalo. A med trsji su si guslali cvrčki pirovne note... Ushićen, zgrabljen od lipote dobro uređenih i škurozelenih vinogradov i pijan od slasti dušećih grebenic, sam si počel jačit tiho jačku mojega staroga oca, ku si zajaču samo na veselju (piru):

»Gora, gora, gora j' zelena.
Gdo će tebe, gora, kopat
Kad ja moram marširovat?«

pak:

»Vince, vince, vince j' črljeno...«

I polako kot kad bi se bile ganule zamuknute žice moje duše, jedna za drugom su se zbudile u meni vse tužne i vesele hrvatske jačke, ke sam se naučil kot maljucak dičak od moje majke, kad su u dužičkih zimskih večerih spevajuć na prelcu preli, ili ke sam si jačil kot mlad junak nedilju s tovaruši po

selu. Još i razmišljavati si nisam moral. Nego kot kad razmata divojčica klupko, dokle mu dojde na kraj, tako su se razmatale i od moje duše, od reda do reda, vsakojačke jačke, ke sam jur zdavno zabil bil. Jačke od »Trih ptic« od »Marka i Jelene« i mnoge druge... vse starije... vse lipše, ke si još znaju samo stari ljudi. Na zadnje su mi na pamet došle samo riči, samo kusići pesam, ke si ne znaju morebiti već ni stari oci. Pak sam počel premišljavati od stare hrvatske prošlosti. Njednoč, a još ni list se nij gibala na hrastu, sam čul tiho šumenje kot sušnjanje neizmerno dalekih gorah. Najprije nek tiho. Zatim vse jače. Jednoč je glušalo kot igranje tamburic, pak opet kot pevanje nevidljivih korušev iz daljih krajin. Na zadnje je rulo, kot od vihora zburkano morje... Onda, u ovom hipcu je moja duša dospila prik Drave, Krasa i Save u domovinu naših prededov — u Primorje. I onde sam zagledal moj stari hrvatski narod.

I vidil sam hrvatske muže, jake i srčene, kod hrasti u lozi, u ke mora trikrat udriti strela dokle se zrušu. Vidil sam hrvatske majke, ke su bile lipe i pobožne, kot madone (Marije) na kipih glasovitoga slikara Rafaela. Gledal sam junake; vsi kot kraljići, puni života, kot su se vežbali na senokoši u viteskoj igri. Divojke bile su snažne, sramežljive i zdrave kot rosne rože, kad je kušuje jutarnje sunce. Dica kot rumeni cvet. Čudil sam se nad njihovom narodnom nošnjom, u koj bi je človik bil držal za kneze i kneginje. Poslušal sam njihove jačke... vidil sam vas narod kot na široko platno naslikan — samo na jedan blažen hipac, ki mi se znam već povrnuti nikada ne će. I duša mi se je najednoč napunila s takovom ljubavom k mojemu rodu, da sam glasno zakriknul od blažene ćuti. I na ovo sam se prebudil — ali nažalost, ovo je bila nek sanja.

Sunce se je jur bilo sranilo za štajerske brige. U gori se je zamračivalo. Lice mi je bilo očno, ne znam je li od večernje rose, ili od suz veselja. Zbudjen sam bil, ar sam opet s očima vidil, s ušima čul. Ali duša mi se nij mogla osloboditi i razdramiti od slasti krasne sanje, ku je istom uživala. Skočil sam se, hitro, kot srna iz svoga ležaja, i sam bižal, letil domom u malo hrvatsko selo, da objamim moj mili hrvatski rod s neizgovornom ljubavom i pritisnem na prsi.

Kad sam došal u selo, sam se zaliknul. Moja lipa sanja, ku sam još nosil u duši, je skrsnula najednoč, kad sam kričati čul na ulici jednu tudju jačku, ka se je izlegla iz ust pijanoga komedijanta kade u praterskoj krčmi. Drhtećega srca sam išal bliže i zagledal velik kolobar mladine, u kom su se pari kolovratali na tudju notu, kakovu je čuti na sajmu pod šatorih. I kot on redovnik ki je prespal u lozi tristo let i kad se je povrnul najzad u kloštar, nij već poznal nikoga, tako i ja skoro već nisam poznal moje selske. Junaki su s potrtimi, starovitimi očima gledali i nisu već nosili po hrvatskoj navadi gizdavi junački ždral za krljačom. A divojke je grdila raspuščanost i nekakova tudja moderna nošnja. Njihov hrvatski raz-

govor je bil pošaran s tudjimi ričami, kot smetljiva leća. Odnemoćan od vkanjenja sam se naslonil na neku stenu i sam je dugo gledal. Iskal sam na njimi poteze onoga staro-starinjega hrvatskoga naroda, koga sam vidil malo prlje u sanji. Ali kumaj sam mogal upamet zeti spodobnost ovih dvih pokolenjev. Neki prezdušni čarobnjak, to je jedna kufarska kultura, je zaličila pravi — prvotni obraz ovoga naroda i pogrdila ga svojim tudjim mazom. Splaknul sam se kot Petar, ki je zatajal Krističa. Ar ja sam kriv ovomu propadanju. Mi smo svi krivi . . .

Ali moja tužna, prevkanjena duša mi nij dala već mira, nego se je htila čisto osvidočiti od istine. Zato sam stupil u krčmu. Vsi gosti su začudjeni gledali na me, ar sam se dorušil na vrata kotno omamljen od duševne boli. Ovde su sidili kod stolov mnogi muži. Jedni su samo mučali i smirali mutnimi očima prez vsake ćuti na dno praznoga stakla. Drugi su poslušali jednoga tudjinca, ki je bil naredno iz varoša, kot kakovoga proroka, ki im je blaznil u obraz očitne laži. Pak mu nisu razbili glave, nego su mu još božali! . . . »Potreni hrasti, zaslipljene ovce!« — sam si tužno mislil i se okrenul van iz krčme.

Kot sam išal po selu doli, premišljavajuć od ovoga preobraženja i propadanja hrvatskoga naroda, došlo mi je na pamet jedno dogodanje iz mojega ditinstva. — Kot školarski dičak sam sidil u lozi uz jednu mlaku. Najednoč čujem iz sulice nujno jaukanje; kričanje kotno plač maljackoga diteta. Najprvo sam se prenul i sam kanil proteć. Ali pak sam se poufal vindar bliže i zaobličil med rogozom u mlaki jednu kaču i jednu žabu, kot su se gledale jedna drugu sa strašno pretečenimi očima. Kača se nij ganula, ležala je, kot zlijana iz zelene bronce; oči su joj se svitile, kot žarak ugljen. A žaba se je vse bliže pružala k njoj i medtim je jaukala žalostno. Dugo si nisam znal razvezati, ča se goda ovde. Ali ipak sam počel razumiti, da je urekla kača sa svojimi oštrimi očima žabu, nju ulovila, držala i vukla k sebi tako, da se ova nij mogla već oslobodíti moći kače, nego joj znajuć, plačuć puzila u otprta usta. U kratkom času skrsla je u čmaru kače . . . Bedava žaba — sam sudil pak s ditinskom pamećum i se protegnul ravnodušno u travi, kade sam navredi pozabil kaču i žabicu. — Ali danas mi se je činilo, kod kad bi i moj tužni narod isto ovako: znajuć i za pomoć kričuć, ali od prevarljivoga krisenja današnje (tudje!) kulture urečen — polako ali sigurno — lizal u trubac zapadnoga pozoja . . . »Još samo nekoliko deset let — sam govoril tiho preda se — i mi ćemo se izgubiti«. I zdvojnost me je popala kad sam pomislil na onu uru, kada smrt iskrči zadnji živi trs primorske gore, kad se zruši poslidnji Hrvat u Gradišću u grob.

Onda sam zaobličil sviću u jednom stanu. Ovo nij ništa zvanarednoga i drugi dan bi bil prošal mirno uza njega. Ali ov večer me je nešto vuklo k ovoj svitlini, kot putnika, ki je zabludil na dužičkom — velikom svitu. K obloku sam stupil

i pogledal unutar. Nasred hiže uz stol je sidila jedna žena uz molitvene knjige. Jedna hrvatska majka je virostovala zvrhu svojega stana i roda. Gledal sam ju i velje sam spoznal u njoj one lipe, rodne i kripostne majke, ke su mi se skazale u sanji, ke su rodile naš mili narod. Duša mi se je razveselila, kad sam zaobličil ovu spodobu. Veselo sam se pašćil od stana do stana, od obloka do obloka: vsagdir ta isti pogled, isti kip, . . . sada sam opet najzad dobil moje ufanje. Pun glasnoga blaženstva bi bil glasno zakriknul u selo: »Hrvati, ne ćemo umriti, dokle imamo ovakove majke!« — Ne ćemo, ne smimo umriti, ako ostanemo verni sini našega naroda! Živit ćemo, ako ne zatajimo naš narodni duh i karakter, ki nas je obdržal do današnjega dneva! Ostat ćemo — do veka čovičanske dobe, ako si ne damo odrizati našega hrvatskoga jezika za volju tudjega!

Ignac Horvath, Hrvat iz Gradišća.

MEĐIMURJE

Malo imade tako izrazitih krajeva hrvatske domovine, kao što je Međimurje. Međimurac imade svoju nošnju, svoje pjesme i priče i svoju duboku lokalnu svijest i ponos. Njegov zavičaj između Mure i Drave čini posebnu cjelinu ne samo radi riječnih granica, nego u glavnom i radi dijalektičnih i drugih osobina.

Svuda se u Međimurju vidi marljivost ljudskih ruku. Uredne kuće i dvorišta pokazuju i u siromaštvu pobjedu čovječnosti nad nesmiljenim zaprekama napretka. Na poljima se u svako doba godine vide tragovi intenzivnog rada, nakvašenog znojem i popraćenog živim brigama. Sela su se nanizala jedno blizu drugoga, a spajaju ih dosta dobre ceste, po kojima se razvija trajni saobraćaj.

Oko stotinu hiljada stanovnika prehranjuje ovaj kraj. Nakon provedene agrarne reforme svakako će se ovdje moći prehraniti nekoliko desetaka hiljada stanovnika više nego dosada. Ali već sada osjeća velik dio Međimurja sve posljedice prenapučenosti. Zato mnogi Međimurci traže zarade u drugim krajevima naše domovine, a neki polaze i u daleku tuđinu. U nedjelju na večer oživi Trg kralja Tomislava pred zagrebačkim glavnim kolodvorom od međimurskih ženskih nošnja. To su međimurske djevojke, koje traže u Zagrebu zarade kao pometačice ulica, kao služavke i pomoćne sile u najtežim poslovima. S njima dolazi u grad i velik broj momaka i oženjenih ljudi, koji se naročito bave zidarskim poslovima. Drugi Međimurci polaze na rad na državne željezničke pruge ili u šume, gdje su poznati kao najspretniji »foringaši« i »furmani«. U najnovije vrijeme iseljuju se neki Međimurci i u najudaljenije krajeve svijeta, kao na pr. u Australiju. To je pojava, koja je česta i u mnogim drugim hrvatskim krajevima i koja optužuje krvavim krikom sve vođe hrvatskoga naroda, što ne shvaćaju socijalnoga pitanja,

ili ako ga i shvaćaju, ne laćaju se nikakvog organiziranog rada, da socijalnim reformama stanu na kraj ludom rasipanju životne snage hrvatskoga seljaka. Mi smo danas uopće narod, koji svojom krvlju i svojom radnom snagom gradimo tuđe imperije, a svoje domovine ne učvršćujemo racionalnom unutrašnjom kolonizacijom i podizanjem narodnoga gospodarstva.

Premda je Međimurje u glavnom jedinstven kraj, ipak se ne samo u političkoj, nego i folklorističkoj diobi vidi razlika između gornjega i donjega Međimurja. Gornje Međimurje imade svoje kotarsko središte u Čakovcu, a donje u Prelogu.

U gornje Međimurje zalaze svojim istočnim ograncima »Slovenske gorice«, koje sežu sve do Čakovca. Preko štajerskog Ljutomera vodi cesta na našu Štrigovu. Sv. Martin i Sv. Juraj sa sjeverne strane, a s južne strane nizinom Drave iz slovenskoga Središča ob Dravi na naš Macinec, Nedelišće, Čakovec i Kotoribu. Ovom prirodnom povezanošću okoristio se prilično u svakom pogledu slovenski štajerski narodni elemenat, te je njegov utjecaj vidan nesamo u kulturnom shvaćanju, nego i u nacionalnoj svijesti. Još u 16. vijeku Središče ob Dravi pripadalo je pod zagrebačku nadbiskupiju, dok danas pripada Sloveniji. Ali ipak nalazimo nekoliko činjenica, koje nas razveseljuju. Na samoj granici u pravcu od Macinca do Štrigove nalaze se sela kao Preseka, Prhovec, Sv. Urban i druga, koja su sačuvala svoj narodni hrvatski karakter.

No ovdje hoću naročito da istaknem, da se unatrag dvije godine gubi ta otpornost. Narod gornjega Međimurja želi svom dušom katoličke prosvjetne i gospodarske organizacije, pa kako je s naše strane malo radnika, to se pomalo stvaraju gdjegdje među Hrvatima i čiste slovenske organizacije. Nedavno je na primjer u Štrigovi osnovano »Izobraževalno slovensko društvo«, a Zadružna Zveza iz Maribora ima svoje podružnice na više mjesta.

Seljaštvo je gospodarski jače u gornjem nego u donjem Međimurju, a mora se priznati, da ima i dosta poduzetnosti i sposobnosti za iskorišćivanje zemaljskih proizvoda, napose voća. Zadružna Sveza u Zagrebu imala je svoju podružnicu, odnosno sabiralište mlijeka u Sv. Martinu, no pokazalo se, da s teškom mljekarskom organizacijom nije još moguće raditi, dok se ne odgoje novi ljudi, a i mlijeka, koje se dosta troši za kućnu potrebu, nedostaje za izvoz. Svakako na gospodarskom zadružnom polju najviše uspijevaju veresijske udruge.

Međimurci se odlikuju mirnim životom i vanrednom žilavošću i ustrajnošću u radu, a da na sebe lično često puta vrlo malo misle. U glavnom tu odlučuje teška briga za opstanak cijele obitelji.

Sav je život Međimuraca usredotočen u obitelji i u crkvi. Tu se razvio poseban žilav mentalitet, koji ovomu elementu daje silnu snagu otpornosti. I tko bi rušio te dvije poluge

međimurskoga života, taj bi bio najveći Herostrat, jer bi sjekao korijenje opstanka Međimurja. Ljudi, koji se otuđuju ovdje od svoje obitelji, postaju najveći bijednici, a isto se može reći i za one, koji se otuđuju od Crkve. Obitelj međimursku u glavnom ne izjedaju oni poroci, kojih imade u nekim drugim hrvatskim krajevima, zato je ovdje i broj ljudi, koji propadaju, razmjerno vrlo malen.

Religiozni se čini obavljaju u obiteljima još uvijek zajednički. Zvonjenje zvona u jutro, o podne i na večer nije ovdje samo ukras okoliša i obzorja, nego pravi glas Božji, na koji se sva srca nastoje osloboditi zemaljštine, mržnje, očaja i tjeskobe. Crkve su pune ne samo na blagdane, nego na više mjesta i u radne dane. Zornice, svibanjske i druge pobožnosti vrlo su dobro posjećivane. Zato su vrlo manjkave i lažne one pripovijesti iz ovoga kraja, koje Međimurca prikazuju kao biće bez religije.

Za velike madžarizacije od g. 1860. do g. 1918. nije moglo odnarođivanje Međimurja uspjeti u većoj mjeri upravo zato, jer je vjerski život bio skopčan s hrvatskim jezikom. Izdavale su se novine »Muraköz« (Međimurje), svjetovne su vlasti širile madžarski jezik, gdjegod su mogle. Ali kad je Međimurac došao u svoju kuću ili u crkvu, tu je imao svoju hrvatsku državu. Molitvenici su bili hrvatski, župnici su širili hrvatske pobožne glasnike, hodočašća u Rim, Lurd i druga prošteništa vršila su se zajedno s ostalim Hrvatima. Više puta pokušali su Madžari da Međimurje ocijepe od zagrebačke nadbiskupije, ali njihovi pokušaji nijesu imali uspjeha, jer su Hrvati, a osobito zagrebački nadbiskupi uvijek informirali Rim i Svetu Stolicu o pravom stanju stvari. Crkva je podržavala i ovdje hrvatski duh, a nije dala, da je tkogod zloupotrebljuje kao sredstvo odnarođivanja.

Unatoč teškim prilikama Međimurje je dalo Hrvatima lijep broj hrvatske inteligencije. Osobito su hrvatska sjemeništa odgojila mnogo Međimuraca. Među svećenicima neki su Međimurci prodrli u prve redove hrvatskih predstavnika, kao na pr. biskup dr Dominik Premuš i zagrebački župnik dr Josip Lončarić.

Međimurski elemenat imade mnogo smisla za organizaciju. Značajna je pojava, da je Međimurje sebi samo osnovalo različite »limene muzike« po selima te vatrogasna i druga udruženja. No baš u pitanju organizacije ima i teških nedostataka. Osobito se osjeća potreba socijalnih udruženja. Praktični Slovenci osnovali su privatnu burzu rada u Murskoj Soboti, kojoj je svrha tražiti zaradu nezaposlenomu radništvu ili bolje reći seljačkomu proletarijatu, a na hrvatskoj strani, gdje je potreba veća, nije se učinilo gotovo ništa. I tu nas optužuje pred Bogom i pred ljudima ona riječ: Žetva je velika, ali poslenika je malo.

Kroz vjekove nalazimo na teritoriju Međimurja velike posjede moćne vlastele. Ne treba da idemo u daleku prošlost. Do 1918. godine, dok Međimurje nije došlo u našu državu,

bilo je ono u ogromnoj većini posjed pomadžarenoga Turopoljca grofa Festetića. Imao sam prilike, da pregledam administraciju toga golemoga posjeda. Od 1848. seljaštvu je nešto bolje, jer je počelo kupovati samo zemljište, ali uglavnom svi su seljaci »arendaši«. Iz starih urbarija (iz g. 1752.) vidi se, kako je stroga bila vlastelinska vlast, kako je ona zalazila duboko u seljačke intimne prilike. Sve u rukama ima vlastelinstvo. Ono imade patronat crkve, pa zato pomadžareni Festetići namještavaju svećenike Madžare na župama, gdje mogu. Seoska je birtija vlastelinska, gdje se može prodati samo ono, što vlastelin proizvodi. Mlinovi, prevozi preko Drave i Mure — sve je to bilo u rukama vlastelinstva. Sve... sve. Toj velikoj organizaciji cijele gospodarske kao i pravne uprave služi golem administrativni aparat. U urbarijima su točno zapisani arendatori, koliko drže zemlje, koliko potraživanja imaju dati vlastelinstvu i t. d. Dakako, sve to u madžarskom jeziku. Jedino nešto isprava sačuvanih iz 1848. svjedoči nam, kako je nesmiljeno morala tiskati madžarizacija hrvatski narod u Međimurju.

Vlast je tada tražila apsolutnu poslušnost. Svaki i najmanji pokret bio je veleizdaja madžarske državne ideje. U takoj upravo gvozdenoj sredini živio je kmet Međimurac. Njegov duševni život nije bio zacijelo Bog zna kako širok, ali po osjećanju on je nježan, nešto i sentimentalan, te je stvorio veliku tradicionalnu poeziju. Ona bahatost danas kod svatovanja (»gostuvanja«) i u krčmi plod je novijega vremena, kako sam upućen od starijih ljudi. Duboka religija resila je Međimurčevu dušu. Više puta sam dobio neki instinktivni osjećaj, kad sam razgovarao s tima mirnim, hladnim (dakako to samo na oko izgleda) ljudima, da sjedim među ruskim mužicima Dostojevskoga. Religioznih problema naći će se dosta, ali ti nijesu iskrsnuli radi nekoga protesta protiv teškoga bremena života, više je to kao neka topla meditacija, koja mora da umiri uzavrele strasti, da otvori osjećajima drugo polje, da se ukloni iz sredine muka i patnja.

Ugodno me se doimalo, kad sam prelistavao kod župnika u Međimurju »Liber memorabilium« i našao redom za mnogo godina ovakav župnički godišnji izvještaj: »Opijanja ove godine manje je po gostionama. Kletve nema. Nijedan par nije živio u konkubinatu. Izvanbračnog djeteta nije bilo nijednoga. Točno mogu konstatovati, da su svi župljani bili na uskrsnoj sv. ispovijedi i pričesti« i t. d. Danas već ni župnici ne će moći davati svagdje svojim vjernicima ovakve općenite laskave svjedodžbe.

Radi prenapučenosti stanovništva ima Međimurje među omladinom relativno silan broj šegrta. Ta mladež hrani se često mnogobrojnim kriminalnim romanima, koji izlaze u svescima. Danas ima tih svezaka već i na selu. Tako će i jedan dio međimurske mladeži postati »djeca svojega vremena«. Polazak u kinematografe, gdje je to moguće, kao na pr. u blizini

Čakovca, postaje već obligatan i sa strane seljačke omladine. Plodovi ovoga »savremenoga« uzgoja već se vide.

I Međimurje čekaju još teški sukobi između »starih« i »mladih«, između »otaca« i »djece«. Život je ovoga naroda u biti zdrav i fizički i moralno, ali teško socijalno pitanje i nova obrazovanost, koja se često ne obazire na stare tradicije, stvorit će i ovdje mjestimice vulkanska ognjišta, koja će prodrmati katkada svu svoju okolinu.

Ljuboslav Kuntarić.

U O Č I V E L I K E G O S P E

Ova je ljetna noć bila za krajiškog seljaka Ivoku Matašića teška i puna briga. Ležao je on u svojem selu na postelji u polusnu i nikako nije mogao razlikovati san i javu. Zna on, da je u svojoj kući, zna, da je sada noć, ali onda mu se najednom pričinja, kao da je dan, i on hoda ulicama obližnje varoši.

Ljetno je sunce žeglo i pržilo po širini i dužini glavnu varošku ulicu i njezine zidane jednokatnice. Palilo je i peklo tako, da se ulica gotovo usijala. Iz zidova je i kamenja strujala vrućina i stapala se s vatrom sunčevih zraka u nepodnošljiv žar. Uzduhom su titrali sitni jedva primjetljivi plamečci. Titrali su i kružili i stvarali svetačke vijence i plamenove svih mogućih oblika i boja.

Ulica je bila kao izumrla. Prozori su na svim kućama bili zatvoreni i osim toga zastrti svakojakim zastorima, zavjesama, »firangama«, žaluzijama i »roletnama«. Nigdje nije bilo vidjeti ni živa stvora. Sve se sklonulo i sakrilo pred popodnevnom nebeskom zvijezdom, koja sve spaljuje.

Ivoka je Matašić zaboravio, da sanja, i činilo mu se, da se ozbiljno šulja i prikrada zastrtim izlozima dućana Morica »Runice«, kako ga je svijet obično nazivao. Vrata su dućanska bila otvorena, pa su se kroz njih izvijali svi mogući vonjevi sparnog i zadušljivog dućana mješovite i gvožđarske robe. Ivoka šmugnu poput sjene u dućan. Pri ulazu pogledao je još dolje niz ulicu. U zadnji mu se trèn učini, da je negdje u dnu ulice, samo nije mogao tačno razabrati, da li na prozoru ili na vratima, spazio sitnu sijedu glavu varoškog »njuškala« i kotarskog doušnika. U polusjeni su se rasplinule iscerene crte njegova lica. Pri toj se pojavi Ivoka trgnu, ali se već stvorio u dućanu...

I munjevitom se brzinom razvijao dalje Ivokin san.

... U dućanu se nalazio sam gazda. Sjedio je na tezgi. U ruci je držao štapić,, na kojem je bio pričvršćen komadić kože. Mahao je štapićem i kožom udarao po muhama. A sve je bilo prepuno muha. Roba se crnjela od njihove množine. Po tezgi su muhe vrvjele. Cijela su ih jata zujala po uzduhu.

Lice gazde Morica je bilo podbuhlo i neobrijano. Obrazi su mu se sjali od vrućine i znoja. Oči su mu bile zasjenjene crnim gustim obrvama, pa se nije moglo razlučiti, da li je škiljav ili da li onako škiljavo gleda samo radi prebujnih obrva. Neuredni su mu brkovi zastirali usta, pa ga je bilo teško razumjeti, kada bi govorio.

— Biva ne ćeš, — promrmljao je gazda Moric vrebajući, gdje će se skupiti najviše muha. Klap, klap, udarao bi svaki čas po tezgi. Ljutile su ga muhe, pa se veselio, kada bi ih ostalo nekoliko razmeckanih ispod kože.

— Ma šta mi klapćeš? — isprsi se Ivoka i lupnu šakom o tezgu tako, da je Moric prestrašeno skočio s tezge zanjihavši se na svojim iskrivljenim nogama i kiselo pogledao Ivoku, koji je nastavio da govori odlučno:

— Kada velim: »ne ću«, onda beli ne ću... Htio bi ti, moj gazda, da sada kupiš kukuruz, dok ga još ni pobrao nisam, pa da mi ga na proljeće opet prodaš. Hajde, reci mi, po što ćeš mi ga prodati u proljeće?

— A ma Božji čovječe... — propenta Moric.

— A ma ničiji čovječe, — ne znaš ti još Ivoke... Znaš li?... I škripajući zubima, užarenih očiju pristupa Ivoka sasvim blizu Moricu, a u žilavoj mu ruci zasinu nož...

U taj čas odbjegao je san Ivoku. Osjetio je, da je u svojoj kući, na svojoj postelji, i da je oko njega noć. Prepao se u prvi mah, nije li u istinu načinio kakvo zlo Moricu, a i onako nije najbolje zapisan u njegovim knjigama. A kad je vidio, da je sve to bila sanja, razveselio se, kao da je doista utekao velikoj napasti.

— Hvala Bogu, — uzdahnu duboko i okrenu se na desni bok.

Napolju je duvao ljetni južnjak — suh i sparan. Nasrtao je sad jače sad slabije na drvene seoske kućice, kao da ih je htio da ponese sobom nekamo daleko, kamo mu se žurilo. Udarao je o prozore svojim nevidljivim krilima, drmao je vratima i nastojao da ih otvori. Ljutilo ga nešto silno. Ili mu nisu bile po ćudi one kućice, pa ih je htio da uništi? Ili ga je ljutilo, što se ne puštaju njegovom zamahu, pa da ih ponese u one daleke nepoznate krajeve?

Uz svirku i zvižduk vjetrov zavezao se Ivoka ponovno u san, u kojem je stao da proživljava novi događaj. I opet mu se činilo, kao da je sve, što gleda pred sobom, prava zbilja i živa istina.

Pošao je on u varoš, da kupi svijeća i ostalih sitnica, jer će sutra na zbor u Zavalje. Nije se dugo ni zadržao u gradu. Kada se vraćao iz grada u svoje selo, dostigao ga je kod bolnice Hasan Goretić sa Sokôca, pa su zajedno udarili preko »Priseke« prema Jezeru-Privilici. Ivoka je prebacio preko desnog ramena zobenicu, u kojoj su se nalazile nakupovane stvari. Svaki čas odiže lijevu ruku i namješta malu crnu šubaru na glavi i puše ustima od velike vrućine, koju je još

podržavalo ono veliko sunce, koje je još dosta visoko nad Plješivicom lebdjelo u svem svojem sjaju i žaru. Kako Ivoka digne ruku, široki se rukav spusti do ramena, i zacrni se duga žilava ruka. Onda on opet spusti ruku i maše njome uz visoko mršavo tijelo. Malo usko lice s upalim očima i sa spuštenim brčićima ispod orlovskog nosa nekuda je zabrinuto.

Ivoka je ni ne gledajući Goretića govorio zamišljeno:

— Jesi li vidio suše?... Baba Luca veli, da ne pamti ovakove. — Eto vidi! Kukuruz sav povenuo. Dokle ti oko siže — sve sami kukuruz, — a objesio dugo suho lišće od žalosti...

Otkinu komadić lista, stisnu ga u šaci, a suhi list zašušti i raspade se u sitno trunje. Oči Ivoki sažalno puznuše preko kukuruznih polja. I ne znajući, da sanja, teška mu je žalost prošla cijelim tijelom.

— Nije onda ni čudo, da se narod seli iz ove zemlje, koja mu ne daje gotovo ništa, a stoji ga muke i znoja na pretek, — dobacio je Hasan Goretić.

— Znoja i muke ima svagdje, — odvratio je Ivoka. — Ali vaši ljudi ne rade dobro, što prodavaju svoju djedovinu gotovo ni za što, pa odlaze u Tursku, gdje dobivaju kamenje za obrađivanje.*) Da im je tamo bolje, ne bi se vraćale cijele »mahale«, te sada nemaju ni zemlje ni kuće, a nemaju ni novaca, da natrag kupe svoju djedovinu.

— Eh, baš je tako! Advokati, doktori, ćifuti i ono nekoliko trgovaca tvrdica pokupovali su sve, i sada traže dvostruku cijenu.

— I sada im mora da pomaže vlada, a opet na naš račun.

— U tome imaš pravo, Ivo. Naši su mislili, da će ih u Turskoj posaditi na svilene dušeke i da će ih pitati medom i kolačima. Ali su se ljuto prevarili. Našlo se nekoliko bezdušnih begova i krvopija, pa zavarali sirotinju. Jedan »muhadžir«, koji se nedavno povratio, pripovijedao mi je, kako su ih naselili negdje blizu Kumanova i dali im nekakvu ravan, punu čičaka, da je obrađuju. Nigdje nije bilo ni drveta. Onda su jadikovali i uzdisali za Debeljačom, i zaklinjali se, da bi bolje voljeli po njoj kupiti klipove, nego li one čičke u Turskoj.

— Eto, zato ti ja i kažem: Makar bila ova zemlja škrta, ona je naša. Rodila je i nas i naše djedove, pa se volim i kiniti na njoj, nego na tuđoj. Evo — kukuruz izgleda nekako slab, ali je zato pšenica lijepa.

— Istinabog, — upade mu Hasan u riječ, — malo je ima, ali je rodila, kao da ju je golub nosio u kljunu.

Ivoka je sa svojim drugom išao naprijed preko ispaljenih polja i užarenih sela.

Često su se pokazivali oblaci raznih boja i veličina. Zabrinuti su ljudi vidjeli u svakom dobroga gosta, pa su molili Boga, da ih zaustavi nad njihovim povenulim kukuruzima, pa da puste na njih dragu kišu. Izdizali bi se oblaci nad Plješivicu, ali bi se ubrzo i rasplinuli, premda su ljudi dosada držali,

*) Događaj se zbiva g. 1908.

da s Plješivice dolazi kiša. Gotovo bi se svaki dan pokazivao od Gate taman, magleni zid, koji bi obično dolazio nad Bišće i natapao njegova polja. Ovih dana kao da je prikovan o nebo, pa se ne miče. Mnogi je oblak prošao iznad pitome bihaćke doline, ali se nije ustavljao nad njom.

Radi nezapamćene suše počela su da presahnjivaju i mnoga vrela. Mjesto kristalne izvor-vode povlačilo se koritima potočića nešto zelenkasto mutno, pa se tiho šuljalo bez veselog žubora između kamenja, obrasla mahovinom, — nečujno se vijugalo, — i samo bi gdjegdje kapnulo s kojega kamena nešto kao suza pritajene boli.

Voda u Uni počela je da naglo opada, te su se na mnogim mjestima pomolile iz vode sedre, gdje ih se prije nije nikada vidjelo. Izvirile su iz mrke i zelene vode poput kosti utopljenika.

Oba težaka išla su jedan kraj drugoga pognutih glava, gledajući u zemlju, žeđu izmučenu. Otisci bosih nogu ostajali su iza njih u sitnoj prašini, kojom su bila pokrivena polja i livade. Svuda je zemlja ispucana i isprepletena širokim i dubokim raspuklinama. Raspukline i prašina, prašina i raspukline. Mjestimice se skupio prah u zvjezdicu, malu tamnu zvjezdicu, pa se činilo kao da je na tom mjestu pala kaplja kiše ili rose. Ali to nije bio trag ni od rose ni od kiše, nego su te zvjezdice stvarane od suza djece, koja su obilazila svoju hraniteljicu, te su proplakala nad svojom i nad njezinom bijedom...

Oba su se težaka bila zanijela u slične misli. Bilo im je pri duši, kao da su i oni od ove iste zemlje, koja im rađa pšenicom i kukuruzom, pa kad se ona osuši i ispuca, kao da ispuca i njihovo srce.

Tako dođoše oni do polovice »Priseke«. Najednom šušnuše najbliži kukuruzi pod nenadanim zamahom vjetra. Dotada nisu bili ni primijetili, kako su im se iza leđa tamo od Cazina i Gate počeli da nagomilavaju tamni oblaci, koji su se sve više i sve gušće kovitlali. Doskora se uskomeša cijelo polje kukuruza pod snažnim nasrtajima vjetrovim. Kukuruzi su se tresli onako sasušeni i kržljavi, šuštjeli su bojažljivo u strahu, da ih ne polome udarci vjetra. Vrbe na obalama Une izvrnule su naličja svoga lišća, savile grane na jednu stranu i duboko se klanjale u svome blijedom ruhu. Sve se drveće klanja, pa uzdiže svoje granje prema nebu kao bolne molitve i tužne vapaje...

Vjetar se već pretvorio u vihor pa samo huji.

Od Pokoja se uzvitlala prašina, pa leti ravnom cestom prema Bišću i omotava visoke jablanove, koji su se poredali u dva duga niza s obe strane ceste. I s polja se digla prašina, pa prekriva sve predmete, tako da oni postaju sve nejasniji i nejasniji, dok se posvema ne izgube u oblicima prašine. Po zemlji se uzvitlale oblačine prašine, a pod nebom se naturili mrki oblaci puni kiše pa jure kao aveti na svoje zlokobno ročište...

Posred tog komešanja prirodnih sila prodrije sa »Ribičkih bara« reski vapaj »amin«. Izvinuo se iz grudi muslimanske djece, koja su sa svojim hodžom »aminovala« kišu. Sva priroda kao da je sve molbe sakupila u taj bolni glasni vapaj...

Goretić uzdahnu »Alah« i još nešto prošaputa, pa onda glasno reče:

— Otkada već »aminujemo«, pa evo kao da će danas kiša...

— Eno je i pop Lukica vodio svoje ljude iz Pritoke u goru, da mole, a naš je ujak u procesiji obišao »luke«, nadoda Ivoka.

Posred neprestane huke i grmljavine prasnu negdje u blizini grom i prekine mu riječ. Nebom se gomilaju sve tmastiji i crnji oblaci. Samo da ne će grad!...

I padoše prve krupne kapi. Najprije dvije-tri, pa sve češće, — gotovo se proli pljusak. Gusti mlazovi blagoslovene kiše prskali su žednu zemlju, a težaci su sa nasladom udisali svježi uzduh i u sebi se molili, neka samo dobro pokisnu, samo neka kiša dobro zalije njihova polja i vrtove. Ali se ubrzo kiša zaustavi, pa zarominja tiše i tiše, dok ne prestade sasvim, a da valjano ni prašine ne pokupi.

— Eh, jesmo ljuto sagriješili, kad nas nebo ovako kara, — razočaranim će licem Ivoka.

Goretić se pognuo, pa kao da ne čuje. S lica mu je iščezao i zadnji tračak nade, pa mu je pusto i beznadno, kao da nikada nije zatitrao na njemu veseo smiješak.

Stigoše u Jezero-Privilicu. Pružajući Ivoka Goretiću ruku reče:

— Ako nam sutra ne pomogne Gospa, propadosmo...

A u toj je riječi vidio ciču zimu, praznu kuću, gladnu marvu i iskrivljena lica ćifutska...

Goretić omahnu samo glavom, kao da je time htio da kaže: »eh, biće zla«, pa krenu sokakom kraj hadžijine bašče i ispade na cestu, koja vodi iz Bišća na Sokolac. Ivoka skrenu na desno između šljivika prema sredini sela i zađe u prostrano dvorište, usred kojeg se pogurio stari drveni dom. Onako čađav i zadimljen imao je biljeg sumornosti, neveselosti...

Tu se Ivoka ponovno probudio i začudio se, kako to, da su mu noćas sanje tako žive. No doskora je i opet počeo da drijema, ali ga je uznemirivala lupa rasklimanih dasaka, kojima je vjetar tresao. Prepadalo ga je hukanje i zavijanje vjetra, pa bi se svaki čas trzao iz drijemeža. U polusnu mu se pričinjalo, kao da čuje nekakvo zapomaganje, pa kada bi se uvjerio da se prevario i ponovno zadrijemao, opet bi mu se pričinilo, kao da čuje uzbunu radi požara. Pa kada bi se o svemu tome razuvjerio, stao bi osluškivati, kako se neko oko kuće šulja. I kada bi se spremio da ustane, uvidio bi, da je svemu kriva jugovina, radi koje ga je oblio znoj i koja mu nije dala mirno usnuti. — Ali ga je uza sve to san počeo preobladavati. Jasno je još razabrao, kako su cestom proju-

rila nekakva kola. Čuo je njihovo daleko drndanje, koje se brzo izgubilo, a s njime je zamrla i neka tužna pjesma, što ju je bugario kočijaš. Raznio ju je vjetar prije reda. Njezino posljednje zategnuto »ooj — —« zujalo je u Ivokinim ušima i uljuljalo ga u čvršći san.

V. Grmović.

B O S A N S K I   M O L O V I

1. RUDAREVA PJESMA.

Zenica.

Jesi l' pozlatilo vrhunce,
Poljane naše i potoke naše,
Razagnalo tmine, što se tebe plaše
Žarko moje sunce?

Guši me tmina, toplo moje sunce!
A ja bih želio tvoju jednu zraku
Da mi razveseli zjenu u mraku,
Žarko moje sunce!

Sa svjećicom malom na mom šeširu
Izmoren gledam izmorena druga,
Gdje mu na licu zrcali se tuga . .

A ja bih želio tvoju jednu zraku,
Da mi razveseli zjenu u mraku,
Žarko moje sunce!

2. TIHO MI TEČE . . .

Vranduk.

Tiho mi teče
Rijeka Bosna,
Tiho se njiše
Topola rosna . . .

U sjetnoj šutnji
Vlažnih krovova
Snatri grad stari
Prošlih vjekova . . .

Na podnožju grada
Tihog kraj vala
Rukama mašu

Bosančad mlada . .
O, nevina, dobra
Dječice mala!

3. SJEVERNE RAVNICE.

Vrhovi.

Nemoj mi bliještit trudne bez sna zjene,
Vidiče, što pucaš kao sinje more!
Nemoj mi šaptat lažne razgovore,
Ti varavo čuvstvo, što obuze mene!

Jer osjeća duša, osjećaju vene,
Da to nije šapat, što ide kroz bore
U velika jutra i rumene zore.
O, to nije zadah slane morske pjene!

Nijesu to silni ispred mene vali,
Kad ih vjetar digne tamo sa Levanta,
Već to se brežuljci zaredaše mali . . .

O, ja, zalutala bijedna galeb-ptica,
Sveđ osjećam ovdje: To dah nije mora,
To je zadah magle sjevernih ravnica.

4. OPROŠTAJ.

B. Brod.

Posljednja se diže
Nad Savom munara,
Oštra kao koplje
Ljuta janjičara.

Zadnji pozdrav Bosni
Bješe pogled na nju,
Vitu kao koplje,
Šutljivu ko sanju . . .

Stoji oštri znamen
Prošlosti daleke
Uz valovlje rijeke . . .

A u srcu nosim
Nostalgiju neku,
Čarobnu . . . daleku . . .

Ivo J. Lendić.

P O D N E   U   G R A D U

Gradom prolazi podne,
ulice gore i zgrade.
Krošnje prigiblju glave:
sunčevim dahom se kade.

Prigiblju glave i šire
grane, ko da bi htjele
oblake primiti u se —
oblake, koji sele . . .

Puni su parkovi bujni
trava i sunčevog daha...
Ulice, ulice bježe...
Igra se vjetar sred praha.

Stjepan Hrastovec.

DIJETE

Dođi amo, drago, bosonogo dijete,
da te ne ponese ovaj vjetar ljuti.
Uz ognjišta topla skrili su se ljudi
i nikoga nema . . . . svi su prazni puti.

Niz nježne se vrhe gološavih gora
skliže oštra zima. A vjetar lomata
i savija granje i kolibe drma;
dok na okno mutno sve se inje hvata.

Dođi, dijete drago, tvoje tijelo division dršće,
ruka ti je hladna. A to plavo oko
tihe suze roni. Dođi, dođi, dragi,
mene tvoja tuga dira preduboko . . .

Tko te tako pušta? Zar ni maje nemaš,
da te grije brižno posred svoga skuta?
O, ja dobro znadem, što samoća znači
i na vjetru biti nasred praznog puta . . .

Pa kamo će da te oluja života
sa sobom ponese? Ne, ne plači sada.
O, doći će rane i na tvoje srce
i plakati, čedo, imat ćeš još kada.

Ti se čudiš, je li? Ne shvaćaš me jošte . . .
Već u svoje vrijeme shvatit ćeš me samo . . .
Ti poljubac tražiš i topline neke . . .
Evo, čedo drago . . . dođi, dođi amo.

I još jedan cjelov na te usne plave,
na koje se tuga već pomalo hvata . . .
Studeno je vani. Svijaju se grane
i niz gola brda sve vjetar lamata . . .

Lenka Perinić.

OČI

I.

Tvoje oči još su uvijek pune mira,
prijatelju dragi: u dubini sjene
počivaju tiho, ko uvijek u mene
gledaju tišinom neba i svemira.

Il' je kruta ruka ukrotila zjene,
pročistila izvor nemirnoga vira,
utišala bure života i hira
krvi, koja muklo udara kroz vene? —

Osjetih, dragi, kad mi nešto reče,
grančicu svježu kako netko kida,
i kako mir Tvoj i boli i peče.

I vidjeh, druže, nego ikad jače,
a među četir' od čelika zida,
kako Ti duša zatvorena plače.

II.

Pa ti mi jednom, stari druže, reče,
da život cvijet je, što treba da cvjeta,
ko leptir da je, što treba da lijeta,
i potok, koji u daljinu teče.

I da mu ne smiješ zaustavit cvata
i stavit brane ni zapriječit toka —
proširit da mu moraš zlatna vrata,
da bude tajna jezera duboka.

Ja ne znam, gdje će zaustavit korak
sudbine ruka i zaledit žile
i čašu pružit, u njoj pelin gorak.

Al uvijek, stare kad prolistam strane,
ja sjetit ću se otkinute grane —
u oči Tvoje zagledati mile.

Josip Zdunić.

ŠTO SAD?

Ovaj ulomak je zapravo dio jedne veće pripovijesti u kojoj je prikazano jedno besprimjerno napiranje nekolicine ljudi, koji su prilikama izbačeni iz kolotečine života, a sad se opet napiru, da uđu u tu kolotečinu. Sva ta lica pripadaju jednoj porodici, muče se i napiru da se spasu i upravo sliče uporištu u polugi, ako se uzme, da na kraku tereta sjede oni koji poltronski, lijeno, bedasto i inertno s velikim trbusima i praznom glavom, a krvavim i nečistim rukama sjede kao teret za dizanje onima, koji se na drugom kraku poluge — kraku sile napiru do nemogućnosti da dižu taj teret, jer im je to dužnost, koju obavljaju u građanskom životu...

A oni koji su okretajna tačka cijelog ovog gibanja nalaze se kao ova lica koja su tu opisana u uporištu poluge, gdje pritište sila i teret ujedinjenom snagom.

Tako bi po prilici bilo ako se uzme da je cijelo ovo životno gibanje, gibanje poluge, gdje postoje tri uloge, tri vrste zaposlenih u gibanju. Oni koji su dizani, oni koji dižu i oni na kojima se diže.

Sara Mrgud se sagnula i uvukla pismo pod vrata.

Dohvatio je Franjo pismo, vidio je, pismo je od sestre. Ne zna ni sam zašto, ali uvijek ga je bio strah primati njezine

listove. Uvijek bi ti njezini listovi javili njemu nešto očajno, nešto, što bi on teško mogao i zamisliti. Bojao se on tih njezinih pisama, ali ipak čitao bi ih uvijek po nekoliko puta. Pa tako je čitao i sada.

Dragi Franjo!

Mi smo prokleti, ukleti, ubijeni, mi smo prokleti, vjeruj mi, dragi Franjo, ja ću poludjeti od muke, od sramote, od svega onoga, što se s nama zbiva, poludjet ću, poludjeti. Ali čekaj, počet ću da ti pričam iz početka, sve potanko, da vidiš, kako ja nikako nijesam mogla drugačije raditi, nego što sam radila. Vidjet ćeš, da je sve to skupa tako gorko, gorko, kažem ti. Ne znam, odakle ću da počnem, kako ću da počnem, kako da ti ispričam taj užas. U glavu mi naviru u ovom času riječi osude, strašne riječi, ali ne ću nikoga da osuđujem, jer to za mene ništa ne vrijedi. Ali pustimo to — daj da ti pričam taj naš jad, tu strahotu.

Ti vrlo dobro znadeš i bez sumnje se sjećaš, da se u zadnje vrijeme naročito govorkalo o mnogim stvarima, koje nas tako vrijeđaju i blate, sjećaš se zastalno i Martina Ilovače, i znadeš iz mojih pisama, kakav je to čovjek, pa ne ću da ti o njemu više pripovijedam. Jednu ću samo stvar da napomenem. Dragi Franjo, nemoj se, molim te uznemirivati, ja ću sve to nekako da uredim, a ako budeš mogao, i ti ćeš mi zastalno što pomoći. Dakle čuj. Čuj sve iz početka i znaj sve, kao što i treba da brat znade sve o svojoj sestri. Nije to počelo od jučer, ima već tri pune godine, da me to tišti ko mőra, ali o tome tebi nije ništa poznato. Nemoj se, molim te, Franjo ljutiti, što ti toga prije nisam kazala, mislila sam, da je bolje, da šutim, ali sada vidim, da ti moram sve kazati, da ti se moram ispovjediti. A opet to, što sam šutjela, ne uzmi za grijeh, jer znaj, da nijesam ja, tvoja sestra, toga radila, što bi htjela da čitavoj stvari naškodim, ne, ja sam samo to mislila, da na taj način koristim. Ludo sam mislila, Franjo, a možda i nijesam. Bog zna.

O, taj Martin Ilovača, s njim treba da počnem. Došao je on jednoga dana k meni u stan. Treba naime da znaš, da sam ja tada stanovala kod Mare Bakren, ona nama pada po rodu nekakva tetka, a strašna je ta naša tetka Mara Bakren, a ja sam kod nje stanovala i kako rekoh došao je k meni Martin Ilovača. Da, to zastalno znadeš, tada je još stanovala sa mnom i naša dobra sekica Marta, koja je umrla, na strašan način umrla.

Ne sjećam se pravo sada svega, što mi je tada Martin Ilovača rekao, ali koliko se sjećam, Franjo, ovako je po prilici bilo. Dobro se sjećam, ovako je sve to počelo:

— Dobar večer! — kazao je Martin Ilovača.

— Dobar večer! odgovorih mu ja.

— Nemojte se čuditi, počeo je Ilovača, što sam došao k vama, ali došao sam, da vas nešto upitam, ili bolje da rečem, došao sam zapravo, da vam nešto kažem.

— Dobro, dobro, sjednite samo, gospodine Martine, odgovorila sam ja.

Tada je Ilovača po prilici ispričao ovo:

»Pred dvije godine došla je vaša ugledna sestra Marta k nama u ovo naše mjesto Bijeli Vrh. Alojz Tupin se jako zanimao za nju«.

Tu sam se ja, dragi Franjo, jako počela bojati, predosjećala sam, da nije ništa dobro, plašila sam se te priče Martina Ilovače o sestri Marti, ali morala sam slušati.

Ilovača je nastavio:

»Baš u to vrijeme nekako se počelo govorkati u Bijelom Vrhu, da se Vaša sestra ovamo sklonila te da će više vremena ostati kod nas. Neki su naime, da budem iskren, govorili, da se ovamo sklonila, a drugi su pričali, da je ovamo došla samo u posjete tetki svojoj Mari Bakren i Vama. Ja o cijeloj toj stvari ne znam ništa, pa ne mogu ništa ni da kažem. Nego druga je stvar, koja me nagnala k Vama. Meni je naime prije dvije godine jednoga dana došlo ovo pismo«.

Tada mi je, dragi Franjo, utisnuo Ilovača u ruku jedno pismo, u kojemu je pisalo od riječi do riječi ovo:

Gospodine Martine Ilovačo, znam, da ćete biti tako dobar i susretljiv čovjek te ćete mi u ovoj neprilici pomoći. Ja sam znate, g. Martine Ilovačo, potpuno izgubljena. Izgubljena potpuno. Ama nemam baš ništa, ni novaca nemam, a novaca treba imati, kad čovjek hoće živjeti, novaca. O, Vi ćete mi g. Martine Ilovačo oprostiti, što sam se usudila da Vam pišem. Vi ćete mi bez sumnje oprostiti — dobar ste Vi čovjek. Molim Vas, g. Martine Ilovačo, za odgovor.

Poštuje Vas i cijeni

Marta Petrova.

Duše mi, Franjo, ja sam se skamenila od čuda, kad sam to vidjela. Skamenila, kažem ti. Oblio me u tom času led, oblio me ko rieka, briznula sam u plač. Martin me Ilovača mirio, a kasnije mi je kazao:

»Nemojte samo za Boga, pustite, tko zna zapravo, što je tu u čitavoj stvari. Treba naime da znate, da takvih pisama ima mnogo. Gotovo svaki bogatiji građanin Bijelog Vrha dobio je po jedno takvo pismo. Ja sâm gotovo na putu, da ne vjerujem svemu onome, što se tu zbiva. Meni je sve to skupa tako nejasno, ali oprostite, što sam se usudio. Moja je namjera samo da Vas upozorim.«

Ilovača je kasnije razgovarao o nekim drugim stvarima, a onda je pošao.

Nijesam znala, Franjo, poslije toga, gdje sam, htjela sam da cijelu stvar ispričam tetki, ali ne, nijesam joj htjela pričati, ne znam zašto. Dozvala sam sestru Martu uzela je za ruku i povukla u sobu, a tada sam vrata, sjećam se dobro, zaključala.

Nijesam znala, kako da joj počnem pričati, ali morala sam, pročitala sam joj pismo što mi ga je Ilovača donio.

— A ma, reci mi, Marto, je li to istina, reci samo to, reci mi, zaklinjem te Marto!

Ali, Franjo dragi, da si vidio, kakva je ona bila u tom času. O, nije bilo potrebito da mi odgovori, da je sve to laž. Ne znam, Franjo, da ti kažem, da ti riječima ispričam, strašan je bio taj čas, kad je Marta sve to čula. Strašan je taj čas bio, ništa ona, Franjo, nije znala prije o tome, zato je to na nju tako strašno djelovalo. Nikada, Franjo, to ne ću zaboraviti, nikada. To je tako strašno bilo. Strašno vjeruj mi, Franjo.

I tada je sve to počelo. Nijesmo više izlazile iz kuće niti smo se pokazivale vani. Jedna druge smo se bojale, i u jednu riječ sve je to bilo tako strašno. Mnogo, mnogo vremena smo tako u toj očajnoj situaciji živjele. Nitko nas nije razumio, pa i kako bi. Tetka, ta nesretna, užasna (kasnije ćeš doznati, zašto to kažem užasna) tetka, vidjelo se to očito, počela nas prezirati, mrziti. Počela nas proganjati, znale smo mi to, ali smo morale mučati, morale smo podnositi, trpjeti. A opet ta sramota, ta sramota nas je tištila, ubijala, gazila. Pa kako i ne bi, pomisli, Franjo? Taj naš kukavni dom, koji se tako srušio, raspršio, koji je tako jadno propao, taj naš dom je opet ponižen, osramoćen, taj naš bijedni dom.

Na sreću, Franjo, malo pomalo cijela je ta stvar zaspala, nije se o tome doduše ništa govorilo, barem koliko je meni poznato, ali jedna je stvar mene mučila, mene i Martu, koja je od tada šutjela, samo šutjela. Mučilo me to, da saznam, što je s tim nesretnim pismima, tko tu zapravo stoji iza svega toga, kome je to u interesu, da nas na ovakav način ponižava, vrijeđa, da nas na ovakav način blati, ubija.

Mučilo me još nešto. Marta je iz dana u dan slabila, blijedjela, sušila se. Ne možeš ti, Franjo, ni pojmiti, kako je Marta iz dana u dan propadala, propadala je, da je sve to izazivalo samilost, suze. A, ne ću da ti o tome pišem, o tome se dade samo misliti. A onda je, Franjo, kako sam znadeš, Marta pala u postelju, pala je u postelju, da se više iz nje ne digne. Zvala sam liječnika, kako sam ti pisala, zvala sam ga, ali se nije dalo pomoći. Nije. Ali da, nitko nije kriv, nitko, ja sam kriva, ja. Ja sam je ubila, ja sam je upropastila, o, da joj nijesam kazala! Eto vidiš, ja sam svemu kriva, ja sam svemu kriva, tako sam tada o tome mislila, sada pak ne mislim ništa. Ne mogu misliti. Ne mogu misliti. Optuživala sam tada samu sebe i jer sam se krivom osjećala za cijelu tu njezinu tragediju, svakog dana sam je sve više voljela, čuvala je, ali badava, badava je sve bilo. I eto, tako na moje vlastite oči iz dana u dan, Franjo, događala se cijela ta stvar. A ona sirota, propadala je, nije ništa govorila, i tako je to bilo iz dana u dan do njezine smrti. I eto, tako se dogodilo, da smo od cijelog našeg ubijenog i zgaženog doma, ostali samo nas dvoje, ja i ti, na ovome svijetu.

I tada su, Franjo, ništa ti o svemu tome ne znaš, jer sam ti to uvijek tajila, tada su nastupili teži dani. Tetka je prema meni svakoga dana bila gora, nijesam znala zašto, ali kasnije sam doznala sve. Sve sam kasnije doznala. Oh, ta naša grozna tetka, koja me upravo izazovno poslije Martine smrti proganjala. Tako se poslije samih deset dana, otkako smo pokopali Martu, dogodila jedna strašna stvar. Evo. Sjedile smo nas dvije, tetka i ja, u sobi. Došao je k nama Ilovača, Martin Ilovača. Zadrhtala sam, kad sam ga vidjela, Franjo. Ništa ja nijesam imala proti tomu čovjeku, ali bojala sam se s njim razgovarati, jer mi je uvijek donosio po nešto, što me je tako mučilo i ubijalo.

Ilovača je rekao: dobar večer, mi smo mu isto tako odgovorile.

Znaš, Franjo, ja hoću, da ti tako sve na dugo pričam, jer doista osjećam u tome jedno veliko olakšanje, osjećam, da mi je lakše, da mi, ah, ti to ne možeš pojmiti. Nitko to ne može pojmiti. Nitko, jedino ja. Jedino ja, kažem ti. Ilovača je govorio nešto, što sam ja sada potpuno zaboravila, nešto, čega, znam, nijesam mogla slušati. Pošla sam u sobu i legla.

Sutradan mi je tetka pričala zašto je Ilovača sinoć dolazio i što je govorio. Ovako je to po prilici bilo:

— Čuj, — rekla je ona, — ti ćeš sigurno znati, od česa je Marta umrla. Ti bi to morala znati.

Začudilo me to pitanje zlatne moje tetke, ali šutjela sam. Ne bi me to začudilo, ali me ton njezina glasa poučio, da se ona misli umiješati u cijelu tu stvar.

— Čuj, draga moja, — nastavila je tetka, — mene je Ilovača upozorio na neke stvari, pa ako ti znadeš što drugo, kaži, jer znadeš, ja hoću da znadem sve. Čuj dakle...

O, kako je gadna bila ta naša zlatna tetka, dok mi je pričala. Ta naša gadna zlatna tetka.

— Čuj dakle, — nastavila je ta naša zlatna tetka, — treba da znadeš, da ja moram znati sve, to treba da znadeš, od čega je Marta umrla. Dakle, to ti meni kaži. Ilovača je meni kazao neke stvari, za koje ja nijesam znala. Gadne su te stvari, koje je meni on o toj tvojoj sestri Marti pričao, ali morala sam slušati, jer, moji ste, kaže svijet, đavo vas... Brige ste vi meni mnogo zadali. Mnogo, kažem, vlasi su meni posijedile radi vas, radi tebe i one, koja je umrla i ostavila nam u nasljedstvo neizbrisivu sramotu. Sramotu, kažem, znaš, sramotu. Da, tako se to radi. Primila sam vas u dom svoj, u kuću svoju, da me sramotite, da se blatom na mene nabacite. Dakle čuj, tko je taj Alojz i što je s njim imala Marta.

Ja sam se, Franjo, zblenula od čuda pred tim imenom. Za Boga miloga, taj Alojz Tupin, to je onaj, za kojega je Ilovača meni nekada rekao, da se zagledao u Martu.

— Dakle, vi ste osramotile moj dom, — nastavila je tetka, — znaš, gadno ste ga osramotile, gadno, kažem, ženo nesretna! A zašto to ti meni nijesi kazala, zašto mi nijesi kazala, nego takvo podmuklo, podmuklo, strašno i gadno i pod-

muklo ponašanje! Kako te nije stid? Dakle ne treba ni riječi da mi odgovoriš, ja znam sve, sve ja znadem, i nema te stvari, koja bi pred menom ostala tajna. Kuhalo je sve ovo u meni dugo, dugo je to kuhalo, kažem ti, a sada ti govorim, jer je čaša do vrha napunjena. Dakle, da ne trošim dalje riječi, tvoja zlatna sestra Marta je nas, ne nas, mene je ona osramotila do groba, ona je sa Alojzom Tupinom mene osramotila, a znadeš ti to dobro, što to znači, ne treba da ti tumačim. I kad je stvar zlo pošla, onda je tvoja zlatna sestra umrla. O zlatnoga li zlata!

Eto, tako je to bilo, Franjo, od riječi do riječi tako, tako je to bilo. U srce me ta naša tetka ubola, ali, što sam mogla. Riječi mi je ponestalo. Otvarala sam usta, ali riječi se nijesu čule, nijesu. Čini mi se sada sve to skupa kao san, kad čovjek napne sve živce, da jaukne, da zaviče, ali ne može. Eto, tako je i to bilo. U času, dok je naša tetka sve to govorila, nijesam znala, da li je sve to san ili istina, ništa nijesam kazala, zbunila sam se, pošla sam, sve se to dogodilo tako brzo, tako naglo, neočekivano, da se ja nijesam mogla nikako snaći. Tako se sve to dogodilo. Što sam mogla učiniti? Što?

Od toga dana išlo je sve gore na gore. U sunovrat je sve išlo. U tetki sam gledala krvnika našeg razrušenog doma, našeg propalog doma, našeg raspršenog, nestalog doma. Ima doduše mnogo onih, koji su tako nemilosrdno utukli naš dom, koji zapravo nikad i nije postojao kao dom, ima ih mnogo, koji su nas ovako po svijetu raspršili i poklali, ali što im mi možemo. Ništa im ne možemo. Ništa.

Ali pustimo to, Franjo, na dugo bih ja pošla, kad bih o tome počela. Slušaj sada, što se pred četiri dana dogodilo. Tetka je bila nešto nemirna, ljuta je bila, što li, ali nije to tako važno, jer kako sam ja duboko uvjerena, ona se pretvara, ona glumi tu svoju ljutinu na tako gadan i besprimjeran način. Evo, što se dogodilo. Doletjela je k meni sva bijesna, uhvatila me za kose i počela ih čupati. Uvrijedilo je to mene, uvrijedilo strašno, to više, što sam uvjerena, da je ona sve to učinila, jer se već nekoliko dana na to spremala, a sada samo našla zgodan čas. Tu je bio i Martin Ilovača i pred njim se sve to dogodilo.

— Pusti me, Maro Bakren, što si poludjela, pusti me, odsada si ti za mene Mara Bakren, a ne više nikakva tetka. Nikakva, kažem. — Počela sam tako vikati.

— Ti mrcino jedna prokleta, ti nesretna djevojčuro, sram te bilo, sram te bilo i stid te bilo, nesretna djevojčuro, — vikala je tetka.

— Ne dopuštam, Maro Bakren, da me vrijeđate, to nikome ne dopuštam, ni Vama, znajte ni Vama, jer Vi meni konačno nijeste uopće ništa. Ništa, kažem, ništa.

— Eto vidite, gospodine Martine, — obratila se tetka Ilovači, — s kakvim gadovima čovjek ima posla. Eto vidite, pa sudite. Sudite, Martine Ilovačo, Bog Vam sudio. Gubo jedna prokleta, — rekla mi je na koncu.

— Nijesam ja guba, a vi se ljuto varate, Maro Bakren, ljuto se varate, kažem Vam, kad mislite, da ja ne znam tu vašu cijelu stvar.

— Što znadeš, što znadeš, zar si počela da klevećeš, nije ti zar dosta. Klevetati si počela, je li?

I nije se tu dalo više izdržati, uklonila sam se. Zgrčio me svu i smotao neki tihi jaki bol, stid, sram, užas neki, tresla sam se od muke, od straha, od onoga, što slijedi, a sve je to bilo tako nejasno, strašno, bezizlazno. Ah, pusti me, pusti, molim te, ne ću da o tome mislim. Ne ću. Možda bi bilo malo lakše, da se njezina divlja ćud umirila. Ali da. Istina, Franjo, uvrijedila sam ja nju, jako sam je uvrijedila, ali što sam mogla. A opet na koncu, otkuda njoj to pravo, da od mene, da od nas traži nekakvo poštovanje, dok sama protiv svoje savjesti, kako ćeš kasnije vidjeti, kao vještica proganja ove bijedne ostatke našeg propalog doma i dok blati uspomenu naše sestre, a nas vrijeđa i ponizuje. Pa na koncu ništa ona nama dobra nije učinila, uopće ništa, jer, ako nas je ove tri posljednje godine uzdržavala na svom domu, ništa nam tim nije učinila milosrđa, nego je to morala, ne iz dužnosti prema nama, nego iz dužnosti prema oporuci, koja joj to naređuje, ali to ti sve znadeš, zašto, da ti o tome pričam. No opet, kad bi se ona pokazala, da nije ono, što jest, kad bi se ja o protivnom uvjerila (što je sada potpuno nemoguće) možda bi se dalo sve popraviti. Dakle, vidiš, imala sam ja mnogo razloga, da skočim na toga vuka, koji je otvorio žvale, da nas prikolje i baci na cestu. Nijesam ja, vidiš, Franjo, bez razloga ustala. Znala sam ja čitave mjesece utomljivati svoju bol, svoju muku, svoj jad, a da nikome ne kažem. I tada bih ja preko svega toga prešla, ali nijesam mogla. Vjeruj mi, Franjo, mogla nijesam, jer je došlo do vrha, prekipjelo je, a čemu varati sam sebe i istini ne zagledati u lice.

Na časove, Franjo, dolazile su mi najluđe misli u glavu, da pokušam umiriti tetku, da je molim za oproštenje, to sam htjela, premda sam osjećala prema njoj strašnu odvratnost. I što sam učinila? Učinila sam, Franjo, težak grijeh prema našoj pokojnoj sestri i prema tebi, pošla sam pred tri dana tetki, pala sam pred nju na koljena, molila sam je za oproštenje, plakala sam ,cjelivala joj ruke i noge, molila sam je, da mi oprosti, a ona me odgurnula nogom, nogom me odgurnula i rekla: »Svinjo pijana, bježi, da te ne vidim!«

Tada sam osjetila, Franjo, da ona nije zaslužila toliku moju dobrotu, toliko poniženje, ali ipak bila sam toliko slaba i dalje sam je molila, preklinjala, zaklinjala.

— Bježi pijani gade, misliš ti, da ja ne znam tu vašu stvar, stvar tvoje poštene sestre i Alojza Tupina. Znam ja to sve. Istina htjeli ste na koncu prekriti sve, da svijet ne dozna, ali Bog je onaj, koji sve vidi i kažnjava — Bog. Htjeli ste, da vam sestra ostane poštena, da se prekrije sramota, ali Bog ne da.

— O tetko, moja, nesretna, nesretna tetko, jadna, nesretna, bijedna tetko moja!

Htjela sam, da ne govorim to, ali riječi su same izlazile iz usta.

Tada mi je bilo jasno, da se tu više ne da pomoći. Pošla sam od te nesretne žene, pošla sam, osjetivši, da sam počinila veliki grijeh, Franjo, prema tebi i onoj našoj nesretnoj sestri, koja je sada tako sramotno napadana, ponižavana i vrijeđana, a vjeruj mi, Franjo, ne znadeš ti to, ali ja znadem najbolje, najbolje ja znadem, kažem ti, ta tvoja sestra, naša sestra Marta, Franjo, vjeruj — anđeo je bila, anđeo, velim ti — anđeo.

Eto vidiš, Franjo, možda, ne možda, nego u istinu cijela ova stvar nejasna je tebi, a nejasna je i meni bila sve do pred dva dana. Bit će ti jasnija, Franjo, samo malo počekaj, neka ti razjasnim, neka ti kažem. Evo, radi česa je Mara Bakren, naša zlatna tetka bjesomučno i krvavo na nas napala. Evo, što je. Sve ovo, što ću ti sada pričati, doznala sam pred dva dana, a ono, što se dan kasnije dogodilo, uvjerilo me, da je istina.

Naša zlatna tetka Mara Bakren nakanila je da se uda. Hoće ona, da se uda, ne će da bude udovica, a sama je to vikala po kući, da je mlada još i bogata. I eto, to je bio uzrok, zašto je ona nas počela proganjati, to je bio uzrok. Htjela je ona na taj gadan način očistiti svoju kuću od nas. Mi smo joj stajale na putu. Trebalo nas je baciti na ulicu, trebalo je očistiti kuću eto, to je ono, zašto je ona bjesnila.

I eto, Franjo, tada mi je postalo sve jasno. Sve mi je jasno postalo. Ali što, što sam morala učiniti, što sam morala, što sam mogla? Znam, da je tetka izmislila cijelu tu strahotu, taj užas, samo da nas se riješi, da nas istjera iz kuće, da nas nagna, da pođemo od nje, a da se ipak čini, da sam pošla sama. A Franjo, pogledaj i znaj i to, da je s onim pismima, koja su bila podmetnuta našoj sestri, i o kojima je Martin Ilovača pričao, skopčana sama laž i gadno podmetanje. Sve je to djelo izvela naša zlatna tetka, samo da nas natjera da ostavimo Bijeli Vrh. Da nas istjera iz kuće. Ona je čak poslala i Martina Ilovaču k meni sa onim pismom, ona je sve to udesila i izmislila. Ona. Doznala sam sve to tako, što sam pred dva dana prisluškivala razgovor između nje i Martina Ilovače. Gadno je to prisluškivati, ali morala sam, nijesam mogla podnijeti taj užas.

I eto, Franjo, poslije svega toga bilo mi je jasno samo jedno. Bilo mi je jedno jasno, bilo mi je jasno, da moram poći, da moram ostaviti tu nesretnu i prokletu kuću. I ja sam se na to odlučila, i naša zlatna tetka je pobijedila, gadno je pobijedila. Gadno, kažem ti.

I poslije svega toga pošla sam k tetki i rekla joj sve. Rekla sam joj, da idem, da se njezina želja i volja ispunila, i da nije lijepo, da se na takav način borila za tu svoju gadnu . . . ah, ništa, ništa. Ona se na sve to nasmijala.

A tada mi je bilo najteže, mislila sam, kuda ću. Što? da k tebi dođem? Pa što onda? A morala sam poći. Jedino mi je preostalo, da pođem u Novi Dolac, koji je od Bijelog Brda daleko dvadesetak kilometara. Tamo sam odlučila poći, tamo sam odlučila, k sestri naše pokojne majke, pa da se kod nje zadržim dva tri dana, a onda da se odlučim, što bi dalje. Ali ni novčića nijesam imala, ni novčića, a morala sam poći. Odlučila sam se i pošla, pošla sam pješke. Došlo je napokon vrijeme da pođem, pokupila sam nešto svojih prnja u jedan zavežanj i pošla. Pošla sam. Pitat ćeš, Franjo, jesam li se oprostila s Marom Bakren, našom tetkom. Jest, htjela sam da se oprostim, ali je ona zalupila vratima i otjerala me. Eto, tako smo se rastali. Tako.

Nemoj, molim te ni pomišljati na to, da doznaš, kako sam došla u Novi Dolac, bijedno sam došla. Bijedno, kažem ti, a morala sam doći. I onako zaprašena i očajna vrtjela sam se po velikom gradu pitajući i tražeći, gdje stanuje ta druga naša tetka, ali ljudi nijesu znali, što li. Ne znam, nitko mi nije kazao. Nitko. I ne bi možda to tako strašno bilo, da se nije počeo hvatati mrak, a ja onako sama u noći lutam po gradu, bez cilja onako sa poderanim i zaprašenim cipelama, sa svežnjićem prlja lutam ulicama, zaustavljam prolaznike, pitam ih, ali oni se ne osvrću, idu napred. Nekoji se i zaustave, smiju se, a nekoji bi možda i htjeli kazati, ali ne znaju. Na polasku nijesam ni predviđala, da bi me noć uhvatila na ulici, i tada, kad bih na čas promislila, da ću morati čitavu noć lutati ulicama, zadrhtala bih pred tim pomislima. Ulice su se pomalo ispražnjivale, prolaznici sve rjeđi. A strašno sam se, Franjo, bojala tih praznih ulica, nikada se nijesam nalazila u takovoj . . . Branila sam se od takvih misli. Bilo mi je teško, htjela sam prolaziti ulicama bez misli, ali su se misli nametale, vrvjele, dolazile, a ništa tako, Franjo, nije kadro da ubije kao misao, a niti je što tako moćno da digne kao misao. Ali mene je misao ubijala. Ubijala me. Ponekad se po koji prolaznik pojavio na ulici, ja bih ga tako uporno i dugo gledala, dok se ne bi izgubio. Nijesam htjela više nikoga pitati, gdje stanuje tetka, nijesam imala smjelosti.

Tako je vrijeme prolazilo. Odjednom se na kraju ulice pojavila jedna skupina ljudi. Pijani su bili za stalno. Kad su prolazili mimo mene, gurnuo me jedan od njih. Ne znam zašto. Počeli su vikati, smijati se, tako, da su se neki prozori na kućama počeli otvarati. Ja sam pobjegla u jednu vežu. Htjela sam da se tu sklonim. Na vratima je veže ono nekoliko pijanih ljudi vikalo, a u isti su se čas otvorila jedna protivna vrata, i na njima se pojavio netko sa svjetiljkom u ruci.

— Odakle ste vi, djevojko, pitao je netko.

Ja sam šutjela.

— Pa što vas je ta pijana gamad napala na ulici, je li? — pitala je žena, žena je to sa svjetiljkom na vratima bila.

Opet sam šutjela.

— Pa dajte recite, što je s vama?!
Opet sam ostala šuteći, a mjesto odgovora briznula sam u plač. Očajno je to bilo, Franjo, očajno, kažem ti. Pala sam neznanki oko vrata, a ona me uvela u kuću. Sjela sam na stolicu, na stolu je dogorijevala žuta bolesna petrolejka, i sve je to bilo tako bijedno i očajno, htjela sam pobjeći. Grozno je bilo, Franjo.
Poslije jednog časka ušao je u sobu muž moje neznanke, sjeo, pogledao me, ah, Franjo, kako je glup, užasno glup bio taj pogled. Nije mu to bilo dosta, počeo me i ispitivati:
— Vi nijeste, sigurno odavle?
— Ne, nijesam, — odgovorila sam.
— Pa kada ste došli?
— Danas!
— Kako, u službu?
— Ne!
— Nego?!
— Tražim Katu Lužinovu, poznate li je možda?
— Nije nam to ime poznato.
Očajno je taj odgovor na mene djelovao, u glavu mi je navirala misao, da uopće Kata ne postoji u gradu.
— Pa odakle ste vi, kako ste došli ovamo? — pitala me žena.
Očito me ta žena to pitala za to, jer me vidjela onakvu zaprašenu, zapuštenu i napuštenu. Ja sam šutjela. Oni su mi postavili još nekoliko upita, ali ja nijesam htjela odgovarati, jer je sve to bilo tako očajno i strašno. I tako je to očajno stanje potrajalo čitavo pola sata. Užasno je proteklo to pola sata. Užasno, kažem ti. Osjetila sam, da ovi ljudi sve traže čas, kako će mi kazati, da je kasno, i da se izgubim. Predosjećala sam to i zato je to tako očajno bilo. Odjednom to, što sam slutila, to se i dogodilo. Odjednom se žena digla i rekla:
— Kasno je, kasno, a žao nam je do Boga, tako bi nam drago bilo, ali kod nas nema uopće mjesta, žao nam je, jako žao.
Grozno su me upekle te riječi, jer ja od tih ljudi nijesam ništa ni tražila, a ni očekivala. Ja sam ostala šuteći, što bih rekla.
— Pa znate, ako baš hoćete, možete do jutra ostati ovdje, ali za drugu noć se pobrinite, jer vam je to, znate, teška stvar biti drugima na teret. Tako je odgovorila žena.
— Hvala vam, ali ja moram poći, moram. — Digla sam se i pošla. Kad su se vrata zatvorila, rekao je netko za mnom:
— Bolje, bolje, djevojčura je to neka!
— Luda je, — kazala je ona ženska.
Dobro sam to čula. Ali ništa. Upeklo me to, teško me upeklo, ali što sam mogla? Našla sam se opet na ulici, na onoj gadnoj ulici, s koje sam nešto prije pobjegla. Tko zna, što su oni ljudi poslije o meni govorili, ali što sam mogla,

što sam mogla? Radije sam htjela biti na ulici, nego da me ti ljudi ispituju i muče. Znala sam, da je na ulici strašno, ali ništa, ništa, mislila sam, sve će proći. Uputila sam se ulicom na lijevo. Svejedno mi je bilo lijevo ili desno. Glavno mi je, da idem, da se izgubim, da ne stanem. Bilo je tada upravo pola noći. Još pet sati do jutra, mislila sam, pa će mi biti lakše. Imat ću, mislila sam, cijeli dan vremena, da tražim Katu. Bila sam jako umorna. Hodala sam ulicom, pa bih zastala, a onda opet pošla, i sve tako, dok me nije umor svladao, skršio, dok mi nije san potjerao na oči. I više nijesam mogla. Nijesam mogla više, kažem ti. Htjela sam da hodam, da idem, da koracam, samo da me san ne svlada, ali pala sam od umora, pala. Sjela sam na prag nekih vrata i tupo zurila u svjetlo ulične plinske svjetiljke. Prisiljavala sam se, da gledam u to svjetlo, jer su mi se oči sklapale, prisiljavala sam se, prisiljavala. Da, da, tebi, Franjo, možda je sve to čudno, zašto ja sve to pričam. I meni bi bilo čudno, kad bih čitala jedno ovakvo pismo, ali ne! Nije to ništa čudno, samo kad vidiš, kako se sve to jadno, ne jadno, Franjo, nego upravo gadno svršilo. Možda bi ti vidio nešto moje krivnje u tom mom mizernom svršetku, kad ti sve ove sitnice ne bi bile poznate, i eto baš radi toga pričam ja tebi, da se pred tobom opravdam i da se još jedamput opravdam pred svojom savješću. Eto, radi toga, Franjo, ja sve to pričam.
Zurila sam u to žuto svijetlo, mislila sam o svemu i svačemu, o mrtvoj Marti, o tebi, o sebi, mislila sam dugo, dugo, ali ništa nijesam mogla smisliti. Kraj mene na zemlji ležao je onaj zavežanj moga rublja, a ja sam se stisnula uza zid, osjećala sam velik strah, ne znam ni sama, od česa, možda od dana, koji slijedi, ili od noći, ili od ljudi. Ne znam, ne znam, ne znam. Bila sam umorna od misli, od ljudi, od puste ulice, nastojala sam da svladam san, ali zaspala sam. Užasno je bijedno, Franjo, zaspati tako na putu, bijedno je to, jadno i mizerno, ali, pusti, pusti, nemoj da se mučim.
Poslije toga ne znam, što se na ulici događalo, a kad je bilo u jutro, moglo je biti pet sati, ne znam, prenula sam se, jer me neki stražar gurnuo nogom, uhvatio me za rame i dignuo s praga. Ja sam se probudila i ne znam, zašto me taj stražar gadno udario po licu. Odmah sam pogledala na prag, gdje je ležao moj zavežanj, ali nije ga tada bilo. Nestalo ga je. Netko ga je ukrao, odnio. Odnio ga je netko sigurno, dok sam spavala.
— Moj zavežanj su ukrali (mislim da sam stražaru rekla, mislim, ne znam sigurno).
Stražar me pogleda, nije ni riječi rekao, uzeo me za rame i gurnuo. Vodio me nekuda. Nijesam znala, zašto sve to, ali nijesam imala ni smjelosti ni volje, da se opirem. Sve mi je bilo svejedno. Sve, sve, sve, kažem ti, sve!
Napokon smo došli u nekakav ured, mislim, da je ured. Stražar me predao nekom čovjeku, koji je tu bio, a ovaj me ispitivao.

— Odakle ste vi? — pitao je.
— Sa Bijelog Vrha, — kazala sam.
— Ime? Kako se zovete?
Kazala sam.
— Molim vas, vaše zanimanje.

Ja sam ostala šuteći, nijesam znala, što bih tom gospodinu odgovorila.

Ovaj me predao nekom drugom čovjeku tu u istom uredu. Nijesam ništa slutila, pa čemu i što da slutim? A nijesam svega toga skupa ni razumjela. Ispitivali su me dalje nekoliko sati. Pitali su koješta, a onda su me nekako oko podne pustili. I tako sam se opet našla na ulici. Nijesam znala, što bih najprije počela. Stid me je da pitam, gdje stanuje Kata Lužinova. Znala sam, da mi je sve to skoro uzaludno. I tako sam hodala, zaprašena i gotovo bosa po gradu, po ulicama. Zaustavljala mi se misao na onaj moj zavežanj, koji su mi ukrali. Sve mi je tu bilo, sve, sve, što sam imala. Nije doduše ništa skupe vrijednosti, ali sve je tu bilo. I tako sada po ulici bez zavežnja lutam, lutam, lutam. I vjeruj mi, Franjo, o čemu bih god počela misliti, uvijek bi mi došao ti na pamet. Uvijek, kažem ti. I eto, ta misao, ne misao, ti, upravo tvoja sjena progoni me cijeli dan, progoni me na svakom koraku, zaustavlja mi svaku misao, i sve mi se čini, da sam ti, Franjo, dužna nešto, čini mi se, da sam ti dužna objasniti sve ovo, što se sa mnom događa.

I eto, tako, Franjo, pišem ja tebi ovaj list od podne. Sjedim na klupi u nekom parku (mislim, da je park, ne znam) i pišem ti, i eto već se mrak uhvatio, a sada, što sada? Zar me opet čeka lutanje po ulicama, ona pijana gamad, ona rulja, oni glupi građani, koji ne će da ti pomognu, a htjeli bi znati sve ono što te tišti i vrijeđa, onaj mamurni stražar, koji tako gadno i divlje udara. Eto zar me to i noćas čeka? O, kako je sve to gadno. Hoću da svršim, jer ne mogu dalje, ne mogu. To je sve, što je bilo, sve do riječi. Ispovijed je to, Franjo, pa nemoj me, molim te, nimalo okrivljavati, jer se sve to drugačije nije moglo dogoditi. Nije moglo, vjeruj mi, a ja vjeruj, nijesam za cijelu ovu stvar ni malo kriva. Nemoj me okrivljavati, Franjo, radi toga, molim, te. A sada na koncu, molim te za još jednu stvar. Ovo pismo, molim te, uništi, jer bi se mnogi luđački smijao, kad bi došao do njega. Luđački bi se netko smijao, ali ja ti kažem, vjeruj mi, Franjo, baš onda, kad bi trebalo da čovjek bude najviše čovjek, onda je najmanje čovjek, i uvijek ti je tako: u najvećim nesrećama ljudi postaju najnaivniji, postaju djetinjasti, gotovo smiješni, postaju idijoti za druge, koji ih promatraju, a ne razumiju tih malih sitnih tragedija, ali za one druge ostaju jednako ozbiljni i veliki. Rasparaj ovo pismo, Franjo, jer će se bez sumnje ljudi smijati svemu ovome, smijat će se, jer ne razumiju, jer ne razumiju, jer nikad nijesu takvo što osjetili i proživjeli. Rasparaj ga, Franjo, zaklinjem te, jer će se mnogi

smijati, smijati, smijati, smijati, a to je tako mizerno, kad se čovjek smije onome, česa ne razumije. Rasparaj ga dakle, nemoj me okrivljavati ni za što, sutra će biti, kako Bog dade.

Voli te, Franjo, tvoja sestra *Ana.*

*

Kad je Franjo pročitao pismo, bilo mu je sve skupa i odviše jasno. I uza sve to on je pismo počeo opet čitati iz početka na glas. Čitao je tako Franjo i čitao i mnogo se manje uznemirivao, što je dalje čitao. Mnogo se manje uznemirivao, nego se tome njegova sestra Ana nadala. Nije se on uopće dugo uznemirivao. Nije. Da li je to bilo radi toga, što mu je misao stala, a jezik mehanički monotono pretvarao slova u glas ili radi toga, jer ga je to sve nekako žestoko i jako ošinulo, da sada, zapravo, i ne zna, što da počne? Misao mu se ukočila i postala nepokretljiva i ledena, oči su prebirale slova po hartiji, a glas je čitao pismo i na časove tepao: »A sada, što sada?«

Jeronim Iljadica.

S U Z A

Jutarnji se šapat raširio ličkim poljem i suze orosiše zelenu livadu. A umiljato ljetno sunce prosu doskora zlato i žarkim cjelovom uze sušiti čiste suze, kao dobra majka što cjelovom suši suze svome čedu.

Međutim se kosci — u bijelim gaćama i košulji, s crvenkapom na glavi — raziđoše po polju i stadoše ko u bojne redove. Najprije zveknu brus, da naoštri kosu, a onda zabrujaše kose, zalelija se zelena trava i šareno cvijeće i stade se slagati u otkose.

Bruje kose, šuška trava, a kosci se korak po korak pomiču voljko i veselo. Na svakoj su livadi po tri, četiri. Svak voli da što prije dovrši, a blažene su mnoge ručice. I koscima je ugodnije, što ih je više. Bit će i šale i smijeha i utakmice. Mjestimice ozvanja i vesela pjesma.

Ali Fabijan na svojoj livadi ne pjeva. Znoj mu probija prosijedu kosu, sjaji se na čelu, a lijepi mu i košulju uz leđa. Mrko mu je široko čelo, tužno lice, a u oku — je li znoj ili suza? Maše Fabijan kosom, ali već ne kao prije. Ta nekada su se svi otimali za nj. Znali su, gdje je Fabijan prednjak, da treba napregnuti mišice. A sad je nekako trom i nejak. Ima, dašto, snage, ali je klonuo. Sam je! Sam na prostranoj njivi gazda Fabijan Rebić. A eno sirotinja Ivan, pa Karle, pa Petar, koji ne mogu sastaviti kraj s krajem, sakupiše po pet, šest kosaca. I on bi, duša valja, sakupio, ali eto ne ide. Ta i rođeni mu je sin Vinko bacio juče kosu na otkos.

— Ne ću — otkresa mu otresito, — ne ću ja drven lajati. Volim kositi drugome. Eto, jutros ručasmo zabijeljene juhe. U ručno doba svi kosci zalažu sira i pogače, a kvase

grlo i rakijom. U podne kanda su u svatovima. Tu ti je juha i meso i vino. A što smo mi dobili za poručak? Ništa. A što ćemo užinati? Začinjena tijesta, komadić ječmenice i hladne vode. Na čast ti i tako gazdinstvo!

— Ali, sinko, znaš, da nema. Eto, posjeka nismo imali, ovce slabo daju, krave su zasušile...

— A trideset rali zemlje! — porugljivo će Vinko. — Kako to, da je did Vinko imao svega? Otimali su se kosci i žetelice, ko će k njemu. Imao je dva dobra konja, a ti dvije mrlutine. Nisu mu se ovce metiljale. A krave nisu zasušile o košnji...

I eto njegov Vinko kosi s drugima Petru Štavliću i pjeva kao drozd. A on se muči sam.

Kad mu je jučer vijoglava kćerka Milka donijela siromaški objed, preporuči joj on:

— Kćerce, uzmi vile, pa rastresi otkose, da se brže suše.

A vijoglavka će prpošno:

— Ćaća, rastresaj sam! Vidiš, da vari mozak. Idem se kupati u Liku...

I dok su drugi kosci počivali u hladovini na mekim otkosima, Fabijan je sam rastresao otkose. Kadikad je uzdahnuo. U oku mu se zaiskrila rosa, a usta mu šanula: »Bože, zašto...?«

I danas uzdiše Fabijan. Uzdisat će i sutra. Zna on dobro, da je prvi počeo kositi, a da će posljednji svršiti. Drugi će pokositi već i ječam, požeti raž i pšenicu, mljeti mlado žito, a on će se kiniti sam na svojoj livadi. Nije mu to prva godina. A svijet će dobacivati: »Ostade Fabijan iza drugih kao sv. Martin iza Sviju Svetih...«

I Fabijan će uzdisati i pitati: »Bože zašto — zašto me kazniš?« A u oku će mu se cakliti suza.

Pa kako i ne bi! Prva kuća u selu spade eto na ruglo. Svak se odbija od nje. Zna se Fabijan ljudski vladati. Znade se razgovarati, posvjetovati. A kad razveze razgovor, slušao bi ga tri dana. I ko ga prvi put upozna, mislio bi: eto najpametnijega čovjeka nesrećnika!

Ne mogu se na nj potužiti susjedi ni zbog krađe ni zbog prijevare ni zbog tučnjave.

— Dobar je, pošten, ali nesrećan, pa eto! — kaže mu prvi susjed

Dašto, nesrećan. Njegov je Karle učio škole. Bio je možden i marljiv. Ali se u sveučilištu propio i otišao u bilježnike. No kad je predstojnik pregledao općinu, strpao je Karla u buharu. Ivan je otišao u Ameriku, poslao par dolara, pa se zaboravio i zanemario kuću. Kćerka mu se Anka lijepo udomila, ali joj se muž propio, pa udri po ženi, dok je ne sagna u grob. Katica je bacila obraz pod noge pa se klati svijetom. Ostade mu još Vinko i Milka, ali ga od njih ne ogrija sunce.

Fabijan radi kao rob. Bori se, muči se. Pritiska ga tuga i na osami Fabijan i uzdiše i plače, ali se među ljudima znade

savladati. Čini mu se, da ga zloguki udes pritiska o zemlju, da mu lomi snagu i vije mu kao vuk: »Spreo si, gazdo!«

A kada se savije noć i tetoši umorni svijet okrepljivom uspavankom, zaspi trudan i Fabijan. No san ga ne odmara, ne krijepi, već ga samo muči. Često se trgne, skoči i vikne:

— Peče, peče!

— A što peče? — pita ga porugljivo planinka (domaćica) Lucija.

Fabijan se budi, tare oči i kazuje:

— Suza me peče, suza očeva...

— Kakva suza?

— Sjećaš li se, kad je umirao? Dođoh i ja k njemu. Ležao je na blatnoj plahti. Ti si rekla, da je šteta čiste, jer bi je svu zapljuvao.

— Pa znaš i sam, da je bacao svaki čas.

— Ležao je u onoj sobici, iz koje potjerasmo kokoši. Nisi dala, da leži uz našu sobu...

— Pa znaš, da je jako kašljao, a ja sam se bojala, da će probuditi djecu.

— Znam, znam. I, kako rekoh, dođoh i ja k njemu, prije nego će izdahnuti. Već je i meni bila teška njegova bolest.

— A bio je i podjetinjio i svaki čas iskao ovo, ono...

— A kad mu rekoh: — Ćaća, prosti! — u njegovu se oku svrti suza. Mučao je dugo. A onda će s mukom: — Otpusti nam duge naše, kako i mi... Da, opraštam i ja i ptici u gori i crvku na polju. I tebi... Neka ti Bog oprosti, ali neka ti Bog i vrati! Sve sam ti stekao svojim žuljima: Zemlju, kuću, zgrade. A ti i tvoja kučka... baciste me u kokošinjak... Ni čiste krpe nemam, da otarem usta... A zar ti misliš, da ja više nijesam čovjek?... I eto, sve vam prokleto bilo!... A ja klonuh kraj postelje i zajecah: — Ćaća, ne kuni!... Išti, što hoćeš, sve ću ti dati... — Kasno je!... Otpusti nam... Izdahnuo je suzna oka. I eto, čini mi se, da je ona suza vatreno jezero, koje ništi našu sreću i mir. Tišti nas očevo prokletstvo!

— Luda glavo, prokletstvo staroga djeteta! Pa nije li rekao, da oprašta i ptici u gori?

— Rekao je, ali sam ja u njegovoj suzi čitao...

— Mudri Salomone, ti čitaš iz suza kao drugi iz knjiga...

— Čitao sam, velju ti, Božji zakon, vidio sam prst Božji. I sada ga vidim.

— Slezi se, kukavice! Preslicu u šake. Ne znaš zaoštriti ni zarubiti, pa sve bacaš na ćaćine suze i kletve. Ali ja vidim, otkud vjetar puše. Ti si se mene zasitio. I ne možeš drugačije nego svaljuješ sve na me... Ja sam ti ćaću davila gladom i neredom i navukla prokletstvo na te... Proklet onaj čas kada smo se sastali! O, majko moja!

— Ženo, draga ženo, što ti je? Ta ne plači, ženo!... — zaspe Fabijan i pokvasi suzama ženino lice.

Na sve to misli sada Fabijan Rebić koseći svoju livadu. Sunce se već uspelo visoko na nebo i osulo cijelo polje ve-

selom igrom zraka. Ali Fabijan ne vidi pred sobom svijetla, što se diže i krijepi dušu. Crne misli lebde oko njega kao sablasti s ružnim krilima. I uvijek mu se ponovno vraća u pamet očeva suza. A tada Fabijan prestaje da maše kosom te se hvata lijevom rukom za prsa i uzdiše:

— Peče, peče!... Suza me peče, suza očeva!

Dr Fran Binički.

ČUDNOVATA ŽICA

Bogat je, ko je zadovoljan.

Poslao Bog jednom svojega anđela na zemlju među Bunjevce, da vidi šta je tomu narodu najmilije.

I zađe Božji poslanik u spahinske dvore i paorske kućice, u divne vile i trošne kolibice, te raspitkivaše njihove stanovnike: šta im je najmilije?

Jedni mu rekoše, da su im najmilija njihova dica. I pitaše anđeo te ljude:

»A bi li vi umrli za vašu dicu?«

— Ta kako bi ih onda othranili?!

Drugi mu rekoše, da im je najmilija njihova otadžbina. I pitaše anđeo i te ljude:

»A bi li vi umrli za vašu otadžbinu?«

— Kad kralj zapovida, — odgovoriše mu.

Trećima opet bijaše najmilije njihovo blago i bogatstvo. I te pitaše anđeo:

»A bi li vi umrli za vaše blago?«

— Kako bi ga onda uživali, — odvratiše ovi.

I svi ti odgovori ne zadovoljiše Božjega anđela i zato se vrati Gospodu Bogu svome, da mu javi, što je doznao.

Na povratku u rajske dvore, opazi anđeo kraj jedne šumice jednu malu, ali čistu i uređenu kućicu. »Još ovdi nisam bio,« pomisli, »svrnit ću, da pogledam.«

I svrne anđeo u mali, ali uredni dom čiča Marka, spahinskog subaše. Čiča Marko ga svesrdno primio. I njega zapita anđeo: što mu je najmilije?

— Vira, — odgovori čiča Marko.

Opet ga zapita anđeo:

»A bi li ti umro za tvoju viru?«

— Prija umriti, nego se izneviriti, — biše odlučan odgovor.

Na to se anđeo blago nasmihne, jer je doznao, radi čega je poslan bio. Pa zato zapita čiča Marka, šta želi da mu učini za njegovu virnost.

— Star sam, — reče čiča Marko, — teško mi je snositi križ i nevolju, učini da uzmognem još priostale mi dane bezbrižno proživiti.

— Sve mogu, ali to jedno ne mogu, — odvrati anđeo, — »jer brez križa i nevolje nema života na ovoj zemlji!«

— Kako to? — zapita čiča Marko, — to ne mogu da shvatim, kaka je nevolja u onoga, koj ima svašta izobilja.

— Sad ćeš viditi, — odgovori anđeo. — Ja ću sad pustiti duž ove šume jednu žicu, na koju mora svaki, i bogataš i siromak, i učen i neuk, i gospodar i paor, i kralj i prosjak, i muško i žensko, i staro i mlado, da donese svoje križeve, svoje nevolje i da ih prostre po toj žici, pa da biraš koju oćeš. S njom će ti pripasti i stanje prijašnjeg joj gazde.

Čim je anđeo pustio žicu, odmah stanu dolaziti — po mišljenju čiča Markovom — najsrićniji ljudi, sa svojim križevima i nevoljama. A čiča Marko je samo gledo i krstio se od čuda nad tolikim strahotama.

Vidio je onu srićnu bogatašicu, kako dolazi suznih očiju, blida, izmučena, da položi svoj križ: nevirstvo svoga muža. Zatim opet ženu nikog bogatog trgovca, modru, izudaranu od tereta križa: od čovika pijanca. Vidio je, kako dolazi njegov spahija, sa svojim križom, tužan i žalostan, rascviljenog srca: za umrlim jedinkom. Vidio je onog velikog gospodara, kako iđe sa svojim križom, sakrivajući svoj obraz: pogažen nevirstvom mlađane supruge. Za tim je opet vidio jednog lipo i bogato odivenog mladića sa svojim križom: sa sušicom u bolnim grudima. Za njim opet nikog gazdu, gdi jedva koraca pod težinom svoga križa: vozeći svoju pijanu ženu.

I tako redom, sve jedna žalosnija slika od druge. Dok najednom spazi čovika, u samoj svili i žeženom zlatu, kako iđe zamišljen, nemiran, obzire se i desno i livo, motri poplašeno na sve strane, da mu ne bi ko oteo križ: kraljevsku krunu.

Sada rekne anđeo čiča Marku:

»Biraj, što 'oćeš, šta ti je povolji.«

A čiča Marko padne ničice na zemlju i zavapi:

— Oprosti, gospodaru! Nemoj me darivati, nek ostane po starom, kako je to Bog mudro naredio.

A kad je usto i osvistio se, nestalo je i žice i anđela.

Ive Prčić.

OBNOVA LEGENDE

I.

»Lice je legende okrenuto trima različitim područjima: povijesti, duhovnoj pouci i poeziji. U toj mnogostranosti ili višestranosti leži njena savršenost. Ona se obraća čitavom čovjeku: njegovu r a z u m u, njegovoj v o l j i, njegovu o s j e ć a j u. Ona mu prikazuje najviši ideal u sve tri njegove strane: kao i s t i n u, kao d o b r o t u, kao l j e p o t u. Od zbiljnosti polazi legenda, od nje uzima građu. Svi njeni junaci stoje u punom svijetlu povijesti. Njihova imena, njihova djela nisu proizvodi mašte. Ali legenda se ne gubi u povijesti. Legenda hoće i treba da prepusti čisto kritičko istraživanje i prikazivanje istinskih činjenica u događajima, kojih

se dotiče, drugoj jednoj grani književnosti, naime povijesnoj kritici. Legenda potpuno poštuje izvode ove kritike, u koliko se očituju kao izvjesni; ali zato ne mora da napusti sama sebe. Ona hoće i treba da svoju građu izgradi na slobodniji način, da tako zadovolji svom književnom značaju kao i svojoj savršenoj svrsi... Da, legenda kao književni umjetnički oblik po svojoj biti nije čista povijest, ali zato ona nije manja od povijesti, nego je, da se izrazimo čedno, samostalnom vrijednošću, dostojanstvom i znamenitošću u najmanju ruku na svoj način povijesti ravna. Da, poučno-pobudni i estetski oblik je samo drugi, ali naučnom obliku ne oprečni način, kojim prodiremo u bit stvari; i pitanje je, ne ide li propovjednik i pjesnik još dublje negoli naučni istraživač. Bar Aristotel tvrdi naprosto, da je pjesništvo filozofskije od povijesti. Ovo svjedočanstvo ne može se tako lako pobiti, budući da potječe ne od kakva pjesnika, nego od najtreznijega naučnjaka.

Kod legende će povijesnu, naučnu svrhu kud i kamo nadmašiti duhovno p o u č n a. U tom je pogledu legenda slična p a r a b o l i, priči (p o r e d b i), kakovu imamo u najsavršenijem obliku u parabolama evanđelja. Kao što u parabolama služe odnosi prirode i čovječanskoga svijeta tome, da se iz toga izvede čitav poučni sustav, tako legenda uzima povijesne činjenice za polazište, za podlogu najopsežnije pouke. Nije to samovolja kakova pisca novela, što barata bezobzirno povijesnom građom; štaviše sama bit dobrote dolazi do jasna izražaja iz povijesne podloge, jasnije nego što to odaje gola stvarnost. Isto je tako znamenita p j e s n i č k a strana legende. Legenda ne će da bude samo povijest, ne samo m o r a l n a pouka, ona hoće da bude prije svega p j e s m a, ali ne izmišljotina. Istu onu sadržinu istine iz činjenica, koje povijest i moralka uče na svoj način, hoće prava poezija da na svoj način izrazi oblicima, koji su njoj sopstveni. Ona tako rekavši usavršuje i uređuje predradnje prirode i povijesti. Kao što muzičar hvata svijet zvukova u napjeve, kao što graditelj stilizuje šumu u niz stupovlja, tako pjesnik legenda prevodi povijesnu i moralno-poučnu građu na j e z i k p j e s n i š t v a. Taj jezik je g o v o r u s l i k a m a. Pjesnička se poredba tako približava poredbi parabole. I ona je daleko od svake romantične samovolje. Njezina glavna svrha nije sjetilna naslada, niti prazni nakit, nego r a z j a š n j e n j e. U tom leži bezuvjetno opravdanje poezije, da ona može na svoj naročiti način čitavoga čovjeka do najdubljeg dna potresti, da mu ona istinu i dobrotu prikazuje još neposrednije i opipljivije. Samo zato nije prezreo Božanski Spasitelj, da se posluži pjesničkim oblikom parabole. Da nas učini svijesnim o tom, kako je sve, što je prolazno, slika i poredba vječnosti, to je naročiti poziv pjesništva. Ono dakle, što u legendama nije povijest ili moralna pouka, to nije stoga laž ili izmišljotina, ne, to je pjesnički, poredbeni način izražavanja, to je istina, ali pjesnička istina. Tako se, da navedem samo jedan

primjer, u Tominoj legendi prikazuje djelovanje apostolovo u slici građenja jedne zgrade, te je izvedeno na najdražesniji način. Tako je u drugim legendama borba sa zlim duhom zorno prikazana u slici i poredbi borbe sa zmajem...

Legenda svetaca pripada temeljnim kamenovima kulture. Ona je već gotovo dvije tisuće godina nerazdruživo spojena s njom i ne će se ni u budućnosti rastaviti od nje. Ona nije samo možda komad s r e d n j e g a v i j e k a, ona je i bitan dio a n t i k e, ona je potrebna idealna dopuna povijesti rimskih careva, ona je uza sve protivne struje najvrednija sadržina čitave renesansne umjetnosti, nepretrgnuta sve preko baroka i rokokoa pa do našega vremena... Ništa neznatnije dakle ne očekujem od snažne i dostojne obnove legende nego preporod čitavog našega kulturnog života, pretpostavivši, da će uspjeti, da se legenda opet postavi u središte života kao praktična i estetska jedinica, kao što je bilo u vremena velike kulture. Dakako da to ne mogu nikada postići slabe sile jednoga pojedinca, pa bio on i kakav Dante, nego zajednički rad čitavih generacija, svijestan svoga cilja«. (Richard Kralik, Goldene Legende der Heiligen, München, Allg. Verlags-Gesellschaft, Erläuterungen und Anmerkungen str. 272.—276.)

II.

Neka mi se oprosti, što u ovolikoj mjeri i ovako doslovno navodim tuđe riječi; ali mi se čini, da je u ovim recima dana tako majstorska teorija legende, te se uopće jedva što može tomu dodati. A potrebito je, da smo u prvom redu na čistu o samom pojmu legende, ako hoćemo da zahvatimo u čitavoj punini njen doseg i uglavimo, šta upravo znači njen razvoj.

Jer iz ovoga jasno slijedi, da je legenda najoprečnija principu apsolutnog artizma (l'art pour l'art) i zato je razumljivo dvoje: prvo, zašto je ona u doba Moderne bila potpuno odnemarena; a drugo, da doba, koje hoće da stvori legendu, mora da stoji na posve drugim osnovicama, no što ih je imalo vrijeme, kada se zametala naša katolička književnost; mora da nađe posve druge pretpostavke kod čitalaca i posve drugu duševnu strukturu kod stvaralaca, kod pjesnika.

Kada je g. B. Livadić pisao svoju Legendu o Amisu i Amilu, osjetio je bez sumnje kao artist neodoljivu ljepotu, koja leži u bezazlenosti naivnog vjerovanja, u priprostom, starinskom načinu pripovijedanja, pa možda i u neoborivoj moralnoj ljepoti vjernoga prijateljstva kao osnovne misli ovoga djela. Pa premda sebi nije bio svijestan, da i ta divna naivnost, i to srdačno pripovijedanje i ta nadčovječna vjernost imaju svoj unutarnji sjaj i svoje jedino opravdanje u snazi, koja im dolazi »odozgor«, njegova je sposobnost uživljavanja (kao našega još i danas možda najdosljednijega artista) učinila, da je on, čuvajući karakterističnu boju i duševnu atmosferu Srednjega Vijeka, u tonu i sadržini pogodio priprostu jednostavnost kršćanske duše. Ali kako se čudno osjećala ta neobična pripovijetka u krugu svojih drugova, među

kojima je izašla! Osjećajući to opremili su je izdavači slovima i slikama u stilu starih vremena, da se tim na neki način »ispričaju«, što ovako neočekivano unose u svoj krug ideja djelo, koje bi imalo obasjati njihova srca sasvim drugim svijetlom. A onih srdaca, koja bi se na njoj razgrijala, nije ova legenda ni dosegla: isključivi karakter visoke literature za odabranike, kakav je htjela Moderna, udaljio ju je od vjerničkog puka, koji bi je čitao s pobožnom predanošću. I tako je Legenda o Amisu i Amilu ostala usamljena kao kakva neobična biljka u stakleniku, lijepa za oko, ali bez ploda i mirisa.

Drugim je putem došla do legende gđa. Kamila Lucerna. Njezin je rad u prvom redu književno historijski, naučan; no kako joj je prirođen i izvjesni istančani smisao za ljepotu, pa čak u nekoj mjeri i stvaralački talenat, namjerila se u svom traženju na jednu od ponajljepših legenda pretkršćanskog vremena, na apokrifnu priču o Aseneti. Ona se bavila intenzivno njenom prošlošću, njenim različitim oblicima i predajama, naročito njenim staroslovenskim verzijama iz naših zemalja, i kad je sve to kritički istražila i objavila, nije mogla odoljeti ljepoti ove duboke priče, a da je ne izda i kao zasebno književno djelo u živom današnjem jeziku i da k njoj privuče sadanje, moderne čitaoce. S pijetetom pravog naučnog radnika ona je, što je više mogla, čuvala svaku riječ originala i njezin je posao u glavnom bio taj, da sa znanjem ali i s ukusom odabere od različitih verzija ne samo najbolje nego i najljepše i da ih slije u jednu, literarno vrijednu cijelinu. To joj je u istinu i uspjelo, te je njena Aseneta starinski dragulj, koji je vješta ruka sretno izbrusila davši mu tako nov sjaj.

Ali legenda, kako smo vidjeli, ne može da živi od uskoga kruga profinjenih čitača, koji u njoj vide samo sjaj izbrušene umjetnine; legenda živi s nama i u nama, ili inače uopće ne živi; u najboljem slučaju tek životari. I Aseneta je ostala širokom krugu čitalaca nepoznata, premda toga nije zaslužila. Ali pisca legenda treba da i lično poveže jednak osjećaj s čitaocima; i ne samo osjećaj, nego istinski i snažni napor, da moralne njene vrednote privede u život na sebi, i na svemu oko sebe. Legenda starih vremena junačka je knjiga kršćanskog života: njeno samo ime kaže, da je treba čitati (quae sunt legenda, latinski: što treba da se čita), t. j. da je kršćanin u neku ruku obvezan, da se njom bavi. Pa kako bi drukčije i bilo, kad nas najdublje veže s Crkvom i njenim životom t. zv. liturgijski život, to jest: stalno praćenje crkvene godine u njenim blagdanima i svetkovinama — koje nisu drugo nego, uz dane posvećene Bogu, proslava njegovih svetaca i svetica. Legenda nije liturgija, ona je pjesničko djelo; ali ona se neposredno nadovezuje na nju, i najznatnija zbirka legenda, glasovita Legenda aurea (Zlatna legenda) Jakova a Voragine poređana je po kalendaru crkvene godine, da nas po njegovu sustavu uči kršćanskom životu i učini boljima po uzoru onih, čija djela pripovijeda. Ako je tako, onda legenda pretpostavlja i izvjesno teologijsko znanje, kao što je Božanstvenoj

Komediji podloga čitav sistem srednjevjekovne kršćanske filozofsko-teologijske nauke. Pisati legende ne znači dakle predavati se samo čistom pjesničkom nadahnuću i samom umjetničkom instinktu, nego rad mašte uprijeti o čvrstu zgradu dubokog i temeljitog teologijskog studija. A da bude pjesnik bliz srcima onih, kojima hoće da govori — a to je čitav vjernički puk — ne smije da se razbacuje neobuzdanim zaletima za bezuslovnom originalnošću, nego treba da opreznom rukom tek polagano pomiče ogradu šireći granice staroga posjeda i da, unoseći u starinom posvećeno blago novi dah ljepote i zanosa, budno pazi, da ne uguši i ono, što je već bilo, jer će mu onda i ono, što stvori, preko noći povenuti.

III.

Zato nije ni čudo, što ni katolički književni pokret u svojih dvadesetipet godina postojanja nije donio obilatijih plodova na ovom polju. Premda su izvjesne pjesme g. Milana Pavelića već u najranijim godinama njegova pjesničkog rada udarile dobrim putem, nije moglo biti jačega razmaha, dok nije četvrt vijeka upornog rada i života stvorilo svoje vlastite pojedince, koji su mogli ovakve zahtjeve shvatiti. Dok nije stvorilo svoju vlastitu društvenu okolinu, koja umije prilaziti ovakvu radu s pravim razumijevanjem. Dok nije dalo onu dubinu i čvrstoću vjerskoga života, koja uvijek dovodi do pravog kršćanskog demokratizma: do uvjerenja, da je pjesnik glasnik jedne zajednice, kojoj je krug i dalji i veći no što ga pred sobom obično gleda umjetnička književnost; da njegova pjesma treba da ljepotom zanese, pouči i popravi cio narod od njegovih ne (kako se obično kaže) najnižih, nego (kako je u istinu) najdubljih slojeva pa do njegovih najviših umova.

Njegovanje legende znači dakle jednu naročitu kulturu, pa ako je ono u naše doba kod nas uznapredovalo, to će reći, da se katolička književnost, kako je pravo, ne pokazuje samo kao neka umjetnička škola i književna struja, nego kao sabiranje svih narodnih snaga za temeljit unutarnji preporod i snažan uspon svih slojeva naroda. A takvi se ciljevi, dakako, ne postizavaju preko noći, pa zato prvi počeci ne znače odmah apsolutni uspjeh. Ali oni su svakako i nepobitno tu. Već 1920. — odmah poslije rata, tek što je staloženiji život mogao da dođe do izražaja — donosi ljupku i srdačnu legendu Milana Pavelića »Sveti Kruh«, koja još svjesnije ide za jasnim ciljem, nego prvi njegovi pokušaji na tom polju (naročito je vrijedna između njih »Marijine suze« u obliku legendarnih narodnih pjesama). Kasnije će godine iznijeti od istoga pjesnika »Blaženog Hermana Josipa«, »Svetog Hristofora«, »Danijela Kortisa« i dr. kao kraće epsko-lirske legende s izvrsno pogođenim naivnim i srdačnim tonom, koji može da prodre u sva srca. 1923. obnavlja g. dr. Velimir Deželić sin Držić-Vetranićevu Žrtvu Abrahamovu, djelo, koje se kroz više stotina godina držalo mrtvim i suhoparnim. Uhvativši zgodan čas, kada će svojom dubokom simbolikom potresti tisućama srda-

ca, i našavši čovjeka, koji mu je umio dati nov oblik i nov izražaj, uskrsnulo je ono kao ljupka i mila igra, puna starinske nježnosti i kršćanske jednostavnosti. Ono je ne samo svojom idejom uveličalo kršćansko sobranje velikog Euharistijskog kongresa, nego je i pokazalo, kako se obnova kršćanske starine divno sastaje s najmodernijim i najsmionijim pokušajima oko preporoda pozornice. Na sličan je način o 400. godišnjici Marulićeve smrti dr. Dezelić zajedno s M. Pavelićem obnovio Marulićevu igru o Svetom Pafnuciju i opet, pored jedne od najljepših legenda, iznoseći i neobično znatan prilog za izgradnju kršćanske pozornice.

Bez sumnje ni Vetranić ni Marulić nisu imali naročitog pjesničkog dara — njihova je pjesnička inspiracija bila vrlo čedna —; ali su obojica bila među najdubljim kršćanskim ličnostima naše narodne prošlosti, i čar njihove lične pobožnosti i duboke vjere učinio je, da je vješta ruka čovjeka, obdarena umjetničkim smislom i odabranijim ukusom, dala njihovim djelima nov polet i neodrživ žar.

Dok je ovako djelomično uskrsnulo starinsko blago naše umjetničke književnosti, kojom smo se uvijek pred drugima ponosili, a sami nismo znali, što da s njom počnemo, dotle je u isto vrijeme otvorena i druga obilata riznica legendarne građe — naše pobožne narodne pjesme. Neumornim nastojanjem g. Jurja Lahnera, jedinog dosad naročitog sakupljača ove specijalne vrste narodnog blaga, počele su ne samo izlaziti zbirke pobožnih narodnih pjesama (dosad zanemarenih i neprilaznih) u ukusnim izdanjima Društva sv. Jeronima, nego se kao prvi plod toga zaslužnog nastojanja pojavila u okviru proslave 75. godišnjice zavoda milosrdnih sestara u Zagrebu prekrasna i neobično nježna igra s. Bernardine Horvat »Mali vrtec ograjen«, po motivu narodne pjesme.

Legenda je i u svojim najranijim zamecima srodna s romanom. Starinski apokrifi dotiču se najstarijih romana; oni su pored Romana Trojskog i Aleksandride bili najpoznatije i najraširenije prozno štivo u Srednjem Vijeku. Nije dakle čudo, što i u naše doba počinje legendarna građa prodirati u roman, i možda će baš ona donijeti nove sokove i nove umjetničke prednosti romanu, koji je u svom dosadašnjem obliku počeo da se preživljuje i da zamara svojom jednoličnošću. Psihologijska analiza gotovo je zagušila samo pripovijedanje, a vječito iznošenje svakidašnjeg života postalo je već pomalo i dosadno. U naše je dane historijski roman opet počeo odvraćati čitaoce od već iscrpljenog »realizma«, a s historijskim je romanom srodna legenda, jer i ona, kako smo vidjeli, polazi od historijske zbiljnosti i ima svoju historijsku atmosferu. Zato stvaranje romana-legenda kao što je Božji vitez i Božji sirotan od I. Kršnjavija, Sofiju odabra i Sedamput udarani od g. V. Dezelića sina znače sasvim moderan pokušaj, da se legendarna građa spoji s umjetničkim zahtjevima historijskog romana; samo što legenda, idući u svačije ruke, pisana za »vjerni puk«, donosi veću jednostavnost u shvatanju, bolju jasnoću u

pripovijedanju, naivniju srdačnost u gledanju historije, a to je sve izvorom naročite poezije, kojom su već po sebi zadahnuta ovakva djela.

Kako su krajnji izdanci srednjevjekovne legende u kasnije, realističnije doba priče o đavoljim čarolijama i »crnim čudesima«, tako je i Grgčeva obnova »Gospodina Rafe« po pučkom pripovijedanju, koje potječe iz XVIII. vijeka, legenda »u obrnutom smislu«. U njoj se naime ne radi o djelima svetaca, ali je i njen cilj moralno popravljanje, a njezina građa na granici između vidnoga, realnoga svijeta i nevidljivoga, natprirodnoga, po tomu što đavo svojim »čudesima« kuša čovjeka, a ovaj se konačno spasava ispod njegove vlasti (Faustov motiv).

Ali se legenda može da posluži i modernim ruhom i tehnikom realistične pripovijesti. Dakako, da sam njen karakter ne će kod toga nikada biti realističan u potpunom smislu riječi, jer su za svijet, koji predstavlja legenda, prave realnosti izvan dohvata prolaznih vidljivih pojava i njihovih vrlo ograničenih zakona; ali tehnika realizma — istančano i plastično crtanje realističnog detalja, suptilna psihologijska analiza i vjerna slika historijske atmosfere — omogućuje piscu, da dade na svoj način to jaču uvjerljivost onom historijskom momentu, koji je, kako smo vidjeli, za legendu jednako znatan kao i umjetnički, odnosno bez kojega bi njezina umjetnička vrijednost bila iluzorna. Zato je biblijska legenda u obliku moderne priče procvala, otkad je Selma Lagerlöf svojim »Legendama o Hristu« polučila svjetski uspjeh, pa nije ni čudo, da je unutarnjim životom i naročitim nijansama izražavanja bogati talenat gđe. Štefe Jurkićeve u svojoj knjizi legenda (»Legenda u bojama i druge priče i pripovijetke«) našao na tom području zahvalno polje rada. Ali je i sam naš suvremeni život također jedna polazna točka za historijsku atmosferu legende t. j. i u naše dane žive sveci, koji su okruženi svim onim, što nas svaki dan okružuje; i u naše dane zbivaju se njihovim posredovanjem događaji, koji nas na naročit način sjećaju, da je ovaj život samo slika i priprava za ono, što sačinja pravu bit života i svijeta. Pa kako je u tom smislu u njemačkoj književnosti Enrica von Handel-Mazzetti nastojala da u svom djelu »Ritas Briefe« donese roman s jednom izmišljenom sveticom u okviru sadanjeg života i društva, tako je kod nas gđa. Jurkićeva svojim »Čipkama« dala roman, u kojemu se na oko »slučajni« događaji radnje zbivaju u natprirodnom svijetlu posredovanja najpopularnije moderne svetice, sv. Tereze iz Lisieuxa.

O svim sam ovim djelima pisao napose na drugom mjestu; tom sam prilikom pobliže ocrtao njihovo književno značenje i ocijenio njihovu vrijednost. Nije moja zadaća, da to ovdje ponavljam; ovaj je prikaz htio samo da zaokruži sliku onoga, što je na tom polju kod nas učinjeno: a na osnovi toga možemo vidjeti, da legenda krepkim prodiranjem osvaja sebi mjesto u književnosti, da unosi u nju svoje naročite vrednote

i u epskom i u dramskom obliku, i u stihovima i u prozi; da njene vrednote nisu samo pjesničko-umjetničke, nego i praktično-moralne i da prema tome ona može da donese preporod čitavog narodnog života, ako joj se posvete dolične umjetničke sile.

Ljubomir Maraković.

MAJKA BOŽJA OD KAMENITIH VRATA

Plamen divlje suklja, bukti, ruši, pali;
U razvale stari Zagreb će da svali.
Ognjeno se valja bijesno, divlje more,
Dim se sivi diže poput silne gore.
Vapaj, jauk, urlik do neba se diže,
Oganj strašni ko da iz oblaka liže.
Sa zvonika zvono sve se čuje jače,
Ne zove već pomoć, nego plače, plače:

»Oj ti stara kulo, stražarice Griča,
Očuvala grad si od turskoga biča,
Gledala si davna vremena i sijeda,
Gledala si lica izmučena blijeda,
Gledala si raskoš zlatnih, punih čaša,
Slušala si pjesmu pustopašnih snaša,
Vidjela si žezlo hrvatskoga bana,
Draškovića, silnih Zrinskih, Frankopana,
I kroz svoja draga Kamenita vrata
Puštala si mnogog slavnoga Hrvata.

Zar ćeš i ti pasti u pepeo pusti,
Oblaci te dima ovijaju gusti...?
U svom njedru kriješ sliku svetu, staru,
Zar će i nje nestat u ognjenom žaru?
Majko, sveta majko, svoju sliku spasi!
Ti to možeš, majko! Požar taj ugasi!«

Prestao je oganj! Al od onog dana,
Ispred slike gori vatra neprestana;
Vjerna djeca majci tisuć svijeća pale,
A iz svake svijeće titra plamen hvale.
Ta od sviju svijeća jači oganj gori
U srcima našim, majci toplo zbori:

»Zagreb-grada divna, dobra zaštitnice!
Dici svih Hrvata čuvaj svijetlo lice,
U vrtlogu tmine da ko stražar bdije
I na srcu svome složnu braću grije,
Na ognjištu našem hrvatski da plamen
I spram tebe ljubav ne utrne. Amen.«

Dr. Velimir Deželić, st.

S T I D M E J E . . .

Stid me je, Gospode, tamjana tvoga,
Što tako se zanosno diže,
Stid me je, Gospode, bakice stare,
Što ispred oltara gmiže.
Stid me je, Gospode, vječitih luči,
Što tako žarko gore,
Stid me je orgulja divnih tvojih,
Što gromornim glasom ore...
Stid me je ptičica, zvijezda i cvijeća,
I neba i zemlje i mora,
Stid me je, kada nojca pane,
I kad zarumeni zora.
Stid me je, stid me je, stid...

O da sam bar kamen stepenice hrama,
Po kojem tisuće slaze,
I da po meni — a da to ćutim —
Tisuću godina gaze...

Dr. Velimir Deželić, st.

P R E D S V E T I Š T E M

Ima li gora, da ih pregazim?
Ima li mora, da ga preplivam?
Ima li suza, da ih istočim?
Ima li bola, da ga ispatim?
Ima li gorčine, da je ispijem,
Da teške grijehe, Bože, okajem?

Zar možeš jošte na me gledati?
Zar svega još me nijesi prokleo?
Ne grusti li se tvojoj Svetosti,
Što snova sam te na križ propeo?

O zašto nijesi već me zgazio,
U pakleni me oganj srušio!?
Kad na to mislim, Bože veliki,
U suzama bih tad se gušio.

Oh, daj da budem urnebesni grom,
Da grmim svijetu himan ljubavi,
Oh, daj da budem ruže latica,
Pred svetištem da tvojim uvenem.

Dr. Velimir Deželić, st.

T R N O V A   K R U N A

U crni rog je zatrubila noć,
I odasvud mraci
Ko vukodlaci
Žure i jure i gase:
Gase ljerova bjelilo,
I mora blještilo,
I gorske hridine,
I starih kula zidine,
I ružice rumene
I vode srebrne, studene.
I gase i gase i gase...

I k hramu se krade Crni Mrak,
I k vječnoj se luči vere.
I gle, i njezin ugasi plam
To pakleno, podlo zvijere.

Al trnove krune mističnog sjaja,
Al krvi svete grimiznog plama,
Al srca plamenog divnog žara
Tog nikad, nikad ugasit ne će!

Dr. Velimir Deželić, st.

K R O Z   B U R U

I.

Iza strašne jezovite olujne noći osvanulo je divno ljetno jutro. Kristalna svježa modrina treperila je nježno nasmijanim nebom i upijala zlato sunčane kugle, koja je u zanosu ljepote i vjekovne neiscrpive snage odskočila iznad istočnih plavičastih brdina. No to čarobno primorsko jutro ostalo je nijemo u svojoj egzotičnoj ljepoti za ljudske duše, koje su još proživljavale strahotu prošle noći. Avetno križanje munja, udarci i nezapamćeni trijesak gromova, pa gusta suha teška tuča, što je kao sudbonosno kamenje padala s nebeskih visina kroz crnu stravičnu noć i uništila vinograde, maslinike, zlatne pune klasove pšenice, ječma i raži, sve je to ispunjalo očajanjem i stravom svako razumno živo biće.

Mijat je Jartović toga jutra izašao na terasu pred kućom. Snažan crn vrat dizao mu se nad širokim plećima noseći sumornu zamišljenu glavu, prekritu crnom dugom raskuštranom kosom.

— Teško li ti sagriješismo, pravedni Bože, uzdahnuo je Mijat. — Iznevjerismo ti se, i ti nas kažnjavaš prema grijesima našim. Ovo je već treća godina, što nas izdaje rad naših žuljavih ruku. Trpjeli smo. Gladovali smo. No ova treća prevršuje svaku mjeru. Ona će nas dobrim dijelom strovaliti u hladan grob.

Njegove crne žalosne oči preletješe preko mirnog plavog mora i vinuše se k brežuljcima rođenoga mu otoka.

— Sve je uništeno. Sve, sve je propalo. Ostadosmo mi bosi, goli, gladni. Ostalo je prokleto tvrdo naše dalmatinsko kamenje. Ostala je opustošena zemlja, koja nam za drugo i ne treba, nego da nas primi u svoje krilo na vječni počinak. Uh, nesretan li je dalmatinski težak! Davi se u morskom valovlju, dok stigne do svog zemljišta na težak rad. Radi kao crv, gladan, žedan, mokar, a iz njegova znoja niče trnje, iz iskopanih brazda viri korov i gô, crn, od sunca i leda ispucan kamen, mjesto raži, ječma i pšenice.

Iz misli ga prene njegova žena, koja se pojavila na terasi.

— Što uzdišeš, Mijate? rekla mu je ona i pogledala ga žarkim velikim plavim očima, iz kojih je unatoč zabrinutosti odsijevala blagost i neopisivo milje. Htjela je nježnošću i toplinom vjerne drugarice da mu razgali dušu, zamračenu teškim crnim mislima.

— Ah, što uzdišem, što uzdišem! — klimao je on glavom žalosno, tužno. — Zar ti ne osjećaš teški naš položaj, u koji nas je uvalila minula noć...?!

— Osjećam, no ne očajavam. Dobar je Bog.

— Znadem, da je dobar, ali nama nije i ne smije da bude dobar, jer ovo naroda više služi đavlu nego li Njemu.

— Oh ne govori tako, rekla je žena prestrašena. — Kažnjava nas, jer je pravedan, no On je i neizmjerno milosrdan. Uvjerena sam, da nas ne će zapustiti. Ipak i mi smo učinili ma bilo kakvo dobro .Primili smo putnika, nahranili gladna, otrli sirotinjsku suzu, pa i On će pogledati na našu bijedu.

— Divim se ženo tvome velikom pouzdanju u Boga, no reci mi, hoće li nas prehraniti uništena i opustošena zemlja?! Zar će i nas Bog hraniti čudesnom manom i prepelicama kao Izraelce u pustinji?!

Ipak budi uvjeren, da Božja Providnost bdije i nad nama. Njezini su putevi nedokučljivi, pa upravo onda, kad smo u najvećoj nevolji, Božja nam je pomoć najbliža. U prvom redu svi naši trudi ne će biti tako propali, kako ti misliš, a i Stanko u Americi, kad čuje za nesreću, što nas je snašla, poslat će nam barem toliko, da ne umremo od gladi.

— Stanko? Dobroga je srca moj brat Stanko. Nikada nas nije zaboravio, ali, Ružo moja, on mi ne piše ima više od po godine. Javili su doduše drugi, da se sprema kući, ali ja sam silno zabrinut radi neobične šutnje svog brata.

II.

Mijat je sišao s terase na obalu.

Tu kraj visokog seoskog stijega, što je blistao opran od noćne kiše i laštio se na jutarnjem svježem suncu poput golemog obeliska, sakupila se sva sila ljudi. Neki su gadno psovali, neki uzdisali, jedni sažimali plećima, a drugi žalosno

objesili glavu, no svi su se slagali u tome, da će avetna zimska glad upropastiti ionako zaduženo selo, te mnogoga strovaliti u žalostan grob.

Nekoliko koračaja podalje od te skupine ljudi razgovarao je seoski glavar Martin Tatov sa rondarom Šimunom Dumićem živahno krećući rukama.

— Baš Mijata Jartovića treba da uzmeš za sudruga u kriomčarenju, naglasio je i dva i tri puta glavar.

— Ali ako se on ne htjede prihvatiti toga posla?

— Kako ne će? Mora. Tà i njemu se iza ove noći priprema crna zima. Da se čovjek prehrani, treba da se provre pa i kroz klance jadikovce. A kad ne bi htio, ti moraš da učiniš sve, da ga skloniš na to. Ja ti zapovijedam. Inače ne će ti biti dobro. Razumiješ li?

— Učinit ću sve, pokunjio se Dumić.

— Dobro. Nastoj, da to bude što prije. Eto ti ga upravo kod stijega.

I glavar se udaljio od Dumića te stao bahato da šeta obalom poput gavana, čija se zapovijed morala neizostavno izvršiti, jer inače zlo i naopako.

Dumić je ostao časom na mjestu zamišljen, zapanjen. Ako Mijat ne pristane, teško njemu i Mijatu. Ne će se moći održati u selu od glavarova zuluma.

No što nagoni tog paklenog čovjeka da sili Dumića, nek uzme Jartovića za sudruga u kriomčarenju? Taj je đavao zacijelo skovao nekakav plan. Nijesu to čisti posli. Ah đavao je Tatov, Bog nam grijehe oprostio, pravi đavao. Ali što će. Mora, jer mu je rekao: moraš i to što prije. O đavao je on, pravi đavao!

Uzrujan ovim zlokobnim mislima približio se Dumić onoj skupini ljudi, što je stajala kod seoskog stijega.

— Dobro jutro ljudi, pozdravio ih je ni ne misleći, što govori.

— Upravo je dobro jutro i nama i tebi! ljutito mu odvrati jedan.

— Kakvo dobro jutro! reče drugi i izlane strašnu psovku.

— Ili si pjan još od sinoć? prezirno ga pogleda treći.

Dumić se ugrizao za jezik. Bio je uvjeren, da njegov pozdrav u ovom žalosnom jutru nije bio baš najpodesniji.

— Oprostite, braćo, znadem, da je osvanulo crno jutro i meni i vama no... no... ja sam rekao samo onako... onako, kako je to običaj...

I Dumić je ušutio. Da se oslobodi neugodnog položaja, približio se Jartoviću i povukao ga na stranu.

— Mijate, nešto bih te zamolio, rekao mu je, a zatim šutke odoše niz obalu.

— Što bi htio, zapitao ga je Mijat nakon odulje šutnje.

— Što bih htio? — Htio bih pomoći i tebi i sebi, uzdahnuo je Dumić.

— Kako to?

— Evo kako, trebalo bi, da mi pomogneš u nekom poslu. Vidiš, brate, da nas je zadesila nesreća, da veća nije ni mogla. Čeka nas crn Božić. I žena i dječica umrijet će nam od gladi, bosotinje i golotinje. A pitam te, i ja i ti kao oci obitelji smijemo li to iščekivati prekrštenih ruku? Treba učiniti sve, da spasemo naše najmilije od očite smrti.

— Dobro govoriš, no što da se uradi?

— Što? — Slušaj! Ti si izvrstan mornar, da takova u blizini nema. Jak si i zdrav. Prkosiš noćima, vjetru i valovima i sretan si u svakom pothvatu, a meni upravo treba takav drug.

— U kriomčarenju, dosjeti se Jartović.

— Upravo u tome poslu.

— Eh opasno je to...

— Znadem, da je opasno, no posluži li čovjeka sreća, i unosno je, brate. Tà čime ja živim u ovim crnim godinama, čime prehranjujem obitelj, ako li ne upravo time?

— Teško mi se upuštati u takvu vratolomiju, jer uhvate li nas jednom, ne samo da ćemo potrošiti sve, što dobijemo, već ćemo morati i vlastito prodavati, da se iskupimo iz tamnice.

— Istina je. No vjeruj, da nije lako uhvatiti kriomčara od zanata, kao što sam ja. Stotinu puta izbjegao sam takvoj zamci, u koju bi se nevježa bio vrlo lako uhvatio. Treba okretnosti, odvažnosti, a i prijatelja među samim stražarima. A ja sve to imam, pa radim svoj posao sa devedeset i devet postotaka sigurnosti. Najteže će ti biti prvi put, no kasnije ići ćeš kao na pir.

Mijat se zamislio. Znao je, da je kriomčarenje vraški posao, ali strašna neumoljiva glad buduće zime, što se kao crna avet na krilima smrti uvlačila pod njegov krov, trgala mu je dragu ženu i milu dječicu, pa onda dobar drug i vješt kriomčar kakav je bio Dumić, sve ga je to nagonilo, da se prihvati toga posla, iako je posao bio opasan. Već je pristajao na nj u svojim mislima, no teško mu je bilo to i riječima priznati.

— Što si se zamislio, potrepta ga po ramenu Dumić, — Što? Bojiš li se? Ma ne budi takva kukavica! Kod nas kriomčare i žene, a ti pred tim strahom pustit ćeš radije, da ti pomumire od gladi i ono, što ti je najmilije na svijetu. Mijate ne budi dijete!

Jartić je duboko uzdahnuo.

— Vidjet ću, promislit ću, rekao je još uvijek zamišljen.

— Ma što ćeš vidjeti? Što promisliti? Vjeruj, da te volim i sažaljujem kao brata, jer znadem, da si čovjek i pravi drug, a k tome ti imadeš vanrednu ženu, koja znade čuvati tajnu kao malo koja. A to je u našem poslu velika stvar. Najviše je kriomčara stradalo upravo radi jezika vlastitih ukućana. Dok smo na putu i dok se roba ne proda, o tome ne smije znati ni živa duša. Dakle budi odlučan i nemoj izgubiti

ovu sretnu ponudu, jer ću biti prisiljen, da se obratim drugome, a ti, pobro, kuburi, kako znaš.

Jartović je još časom oklijevao, a onda pogledao u oči Dumiću te izustio:

— Pristajem!

Uvečer se Dumić susreo s glavarom, koji ga je odmah zapitao:

— Dakle, jesi li predobio Mijata?

— Jesam.

— Tako treba, protro je glavar ruke i zadovoljno se nasmiješio.

— Crna dušo! progunđao je Dumić i udaljio se kušajući da raskine pletivo glavarevih misli.

III.

— Ah nemoj mi samo nastradati, zlatni moj!

— Bog će me čuvati! — odvratio je Mijat i zagrlio svoju ženu, poljubio je i spustio se niza stube svoje terase prema moru.

Na more su padali prvi tamni pramenovi oblačne noći. Reski zapusi bure ljutito su zavijali među konopima usidrenih brodova, što su se tromo ljuljali u smirenoj luci, a snažni valovi jurišali su uz divlji monotoni hršum na prsobran dugog mula, što se pružao poput duge morske nemani uz tamnu obalu ožaren crvenom svjetlošću svjetionika, što se visoko dizao na njegovom kraju i titrao kao velika krvava nemirna zvijezda.

— Jesmo li spremni? zapitao je pritajenim glasom Mijat i skočio u brod, što je stajao privezan na ulazu pristaništa.

— Sve je spremno, odgovorio je Dumić. — Odveži i otisni lađu, pa prihvati veslo, da se izvezemo.

Vesla su škripnula u tvrdim hrastovim rašljama, i lađa je otplovila na otvoreno more. Začas se veliko bijelo jedro diglo u tamnu noć i zalepetalo poput krila velike morske aveti. Lađa je poletjela kroz razdražene valove. Mijat je sjeo na krmu i ravnao krmilom stiskajući ga snažnom vještom rukom. Podigao je glavu, na kojoj su lepršale tamne duge kose. Oko mu je odletjelo prema rodnoj kući. Na terasi u crvenom svijetlu svjetionika ugledao je svoju dragu Ružu. Ona je stajala nepomično i pratila sa zebnjom u duši vratolomno skakanje broda na strašnim noćnim valovima, i kad je opazila svog Mijata na krmi lađe gdje kao teški crni brončani kip sjedi i ravna kormilom, pričinio joj se on neobično velik, strašan i nepobjedljiv. Ponos i strah ispunili su cijelo njezino biće. Ona se primaknula na rub terase i mahnula mu dva tri puta rukom, a on je ustao i odmahnuo joj.

— Bog mi te pratio Mijate moj! uzdahnula je ona i pogledala prema nebu, na kojemu su kroz prodrte oblačine provirivale amo tamo razasijane zvijezde, a kad je opet pogledala prema lađi, vidjela ga je, gdje zamiče za drugu stranu sela i leti sličan golemoj noćnoj ptici kroz šum valova i jakog vjetra.

Pošto je lađa krenula ravnim smjerom između otoka i kopna, Dumić je legao pod provu. Nije spavao, a nije ni smio zaspati, jer ostaviti sama svog druga na kormilu bilo je opasno kod tako nepovoljna vremena. Ležao je onako samo, da leži, i slušao jaku buku valova što su šibali bokove lađe. I nemir mora, što ga je odasvud okruživalo i rezak bijesan vjetar, što je oblijetao oko lađe poput razbješnjelog noćnog zloduha, stao je da u njemu izazivlje nemirne crne misli. Čuo je glavara Tatova, gdje mu strogim zapovjednim glasom veli: »Baš Mijata Jartovića treba da uzmeš za sudruga u kriomčarenju«. — A zašto baš njega?! Baš njega glavar hoće da otisne na strašno more u ovako groznu opasnu noć, da ga odijeli od njegove kuće, od žene i dječice, dok bi mogao mjesto ovakvih nesnosnih časova besanice i straha mirno počivati pod tihim svojim krovom. Možda mu glavar hoće dobra... Želi valjda, da ne strada od gladi ni on ni njegovi. Oh to ne može da bude! Ne ne može! Tà kome ona crna duša želi dobra?! — Nikome. On je sebičnjak, podao i pokvaren. Sve, što je bolje u selu, to bi želio glavar da služi samo na njegovu korist i uživanje. Uh gadan je on, gadan. Prava neobuzdana životinja. Dakle ni svrha, zašto je on Jartovića poslao u kriomčarenje, nije dobra. I Dumić je mislio i mislio. Najposlije mu je došla na pamet jedna misao koja je sve druge nadvladala »Uh trista mu jada« — stresao se, kao da ga je netko probo nožem u dno srca. Možda glavar voli Mijatovu Ružu? I bit će da je tako... sigurno će biti... sigurno. Ma što bi drugo moglo da bude?! Uh kako mi to prije nije palo na pamet! Eh, da mi je palo, ne bih Mijata zvao na ovo vražje klatarenje, pa taman ja izgubio glavu. A ja sam sve upotrijebio, samo da ga sa sobom odvučem. Možda sam upropastio jednu obitelj... Ah, Bože moj, kako sam teško sagriješio... Ipak vjerujem u Ružin ponos. U njezinu neslomljivu vjernost svome drugu. Ruža Jartovićeva, ah Ruža Jartovićeva to je divna žena. Sve je u njoj, sve: ljepota tijela, u kojemu stanuje još ljepša duša. Ej takova kula ne pada od prvog pa ni desetog udarca. Ona je jaka, nepredobljiva. Nek joj se samo Tatov približi. Uh! samim će ga pogledom razoružati, a jednom će ga, dà jednom će ga jedinom riječju udaljiti zauvijek od svoga praga.

I Dumić se časomice primirio.

Vjetar je bivao sve jači, a valovi su strašno udarali o brod. Dumić je ustao i pogledao unaokolo.

— Hoćeš li da te izmijenim? upitao je Jartovića.

— Ne treba, odvratio mu je Jartović.

— Eh, junak si ti, rekao je Dumić i spustio se opet pod provu.

Nije ležao dugo i opeta ga saletješe svakojake misli.

— No i Ruža Jartovićeva ipak je samo žena... A da klone? Uh, Tatov je strašan napasnik... Đavao, pravi đavao... Upotrijebit će on sve, i tko zna... Uh, strašno. Što sam učinio...?!

Dumić je osjećao, kako mu trzaju svakim živcem čas mrzli, čas vreli srsi. Čelo mu se orosilo znojem. Bio je kao izvan sebe. Htio je ustati, otkriti sumnju svome sudrugu i reći mu, da se povrate natrag. No da zateku glavara oko Mijatove kuće ili čak u njoj... Prolila bi se krv, bi, jamačno bi se prolila krv. Tà Mijat bi se borio za svoju čast kao razjareni tigar...

Vihrovi, valovi i zvižduk najstrašnije bure razapinjali su Dumićevu dušu.

Ustao je kao lud, otišao k Mijatu, uhvatio za kormilo i rekao mu:

— Počini ti sada. Vjetar je jak i čisto ubija. Bit će da ti je zastalno dodijalo.

Jartović mu je izručio kormilo i zavukao se u lađu. Bura bijaše doista jaka. Tukla je nemilim zapusima i lađu i kormilara, a Dumić je u tome osjećao neku polakšicu, jer mu se činilo, da mu žestina vjetra razgoni strašne misli.

IV.

Dumićeva se sumnja u istome času obistinjavala. Tà to tako reći i nije bila sumnja već prava telepatija.

Tatov je pozorno pazio, kad je kriomčarski brod zamaknuo iza sela te je ravno otišao Jartovićevoj kući. Ruža još nije bila legla. Čula je kucanje na vratima. Požurila se, da otvori, jer je pomislila, da se možda i sam Mijat vratio radi ružna vremena, ili dolazi k njoj koja komšijka po kakvome poslu. Veoma se začudila, kad je pred sobom u okviru vrata opazila glavara Tatova. Petrolejska joj je svjetiljka vidno zadrhtala u ruci.

— Ne boj se, lijepa Ružo! rekao joj je glavar osmjehujući se.

— Što češ? upitala ga je ona snašavši se, te je osjetila, kako joj neka čudna snaga raširuje srce, a nosnice joj podrhtavaju.

— Eto, imam da s tobom nešto razgovaram, rekao joj je on toplim glasom.

— Gospodara mi nije kod kuće, pa znaš da sada nije vrijeme za razgovore.

— Ne boj se, lijepa Ružo. Deder pusti me u kuću, ne ću dugo ostati! I glavar je htio da je privuče k sebi.

— Bezobrazniče, napolje! — riknula je Ruža kao razjarena lavica, gurnula ga preko praga i zamandalila vrata uz strašnu lupu.

Tatov je pobjesnio. Po prvi put našao se u životu tako strašno ponižen. I to od koga?! — Od jedne žene. Da je mogao, bio bi u taj čas digao u lagum cijelu Jartovićevu

kuću. Stisnuo je pesti, škripnuo zubima i izustio strašnu psost.

— O, platit ćeš mi ti, divlja zvijeri, i ti i tvoj Mijat! Odmah sutra u jutro brzojavit ću financijskoj straži. Ščepat će oni Mijata. Prodat će on kuću i kućište, da se izvuče iz tamnice, pa i Dumić nek ide s njime k vragu. Nek ide. Uh, moram se strašno osvetiti. Moram!

A Ruža je klekla uza svoj krevet. Dugo i dugo se molila Bezgrešnoj Djevici, koje je slika visjela nad uzglavljem postelje, poljubila je svoju dječicu, što su spavala kao mali anđeli, a zatim je i ona pošla na počinak.

V.

Biograd na moru, negdašnja prijestolnica hrvatskih kraljeva, spavao je na obali Jadranskog mora kao golem zapušten grob, u kome leži jedno cijelo kraljevstvo.

More je uzavrelo u svome bijesu, pjenilo se, bučilo i stapalo svoj šum s pjesmom visokih tamnih borova, što su pjevali kroz zapuhe bure oko smirenoga grada kao davne harfe pod prstima kraljevskih harfista. Bura, noć, tama i uzvitlano more širili su čudnu stravu cijelim krajem.

— Evo nas pod Biogradom, rekao je Dumić, kad je opazio, gdje dva tri svijetla trepere kroz mrak s nedaleke obale. — Eh, noćas ne vidjesmo Zadra. Bura je užasna. Ne dođosmo dalje, jer bi nas more progutalo kao orahovu ljusku. Primaknimo se obali i čekajmo!

I okrenuo je kormilo. Jedro je zalepetalo, brod se nagnuo i poletio u kraj poput crnog izmorenog albatrosa, kojemu je dosadila duga nesnosna olujina.

— Barem smo spasli glavu! odahnuo je Dumić skočivši iz broda na obalu.

— Doista strašna je noć! odvratio mu je Jartović.

— Strašna! prihvatio je Dumić. — Bit će najpametnije, da mi njezinu strahotu utopimo u čaši vina. Još gore svijeće u gostionici »Galeb«. Hajdmo!

Uniđoše u restauraciju i nađoše je gotovo praznu. Samo za jednim stolom isticalo se društvo od pet šest ljudi. Pred njima je iz mirišljiva dima cigara virila amo tamo sa stola sva sila botilja različitih vina. Smijeh i veselo pričanje oživljavalo je njihova rumena pomno obrijana lica.

Dumić je naručio litar vina i sjeo sa svojim drugom za stol, što se nalazio malo podalje od veselih gostiju.

— Dobro je! rekao je Jartović, okušavši vino.

— Nije na odmet! odvratio je Dumić, kad je na dušak ispio čašu. — Ovo nam se baš hoće poslije one paklene bure, što mi je potresla i izlemala i samu dušu. A evo, brate, kako ovi uživaju, dok mi umiremo u buri, u valovima, u noći.

— Eh, takav ti je život. Čini mi se, da su to nekakvi Amerikanci.

— Imaš dobro oko. Doista na njima je amerikanska nošnja. Vidi im samo na prsima zlatnih lanaca! Što im sja

prstenje na rukama! Bit će donijeli dolara. Evala im, imat će i ovaj gladni narod da zaradi šta od njih.

— Tko zna iz kojega kraja Amerike dolaze. Možda znadu štogod za Stanka.

— Pitat ćemo ih kasnije! I Dumić je ponovno istrusio čašu. — To su svakako naši boduli, nastavio je. — No sada treba da i zapalimo. Imaš li duvana?

— Imam, ali nije najbolji.

— Počekaj. Ja imam dobrog. Evo ti.

— To su cigarete Kalipso. Taj duhan valja.

— Dakako. No vatre... I Dumić opipa džepove. — Na eto, ostadoše mi šibice u lađi. Imadeš li ih ti?

Jartović pretraži džepove.

— Nemam ni ja.

— Nemaš. Pegula!

— Ne smeta, idem k Amerikancima, oni će nam napaliti. Želim i onako da se s njima upoznam.

I Jartović ode.

— Dobar večer, gospodo! Molim, pripalite mi cigaretu! Mlad plećat čovjek pomno začešljanih tamno-smeđih kosa tresnu cigaru o pepeonik i pruži Jartoviću, da napali. No ruka mu zadrhta.

— Brate, brate moj, kliknuo je Amerikanac. Jesi li mi ti to, Mijate moj?!

Jartović se tresao od silnog iznenađenja. Upro je oči u milo lijepo lice mlada čovjeka i zanijemio od veselja. Ovio je snažnu žuljavu ruku oko bratova vrata i utisnuo mu topli poljubac u rascvao rumen obraz.

— Stanko moj, tko bi se bio nadao... izustio je Mijat isprekidanim glasom, i dvije krupne suze odruniše mu se niz lice.

Dumić ugledavši sve to, u prvi mah pričini mu se da sanja. A onda je skočio opit neopisivim ushitom i pritrčao zagrljenoj braći.

— Stanko naš, Stanko naš! klicao je Dumić i lupkao ga po ramenu.

— Da si mi zdravo, Dumiću moj! stisnuo mu je Stanko ruku. — A sada primaknite sjedalice našem stolu, da se napijemo u junačko zdravlje na našem sretnom sastanku. Ne treba da budete obzirni, svi smo ovdje naši. Ovo su naši boduli, što dolaze sa mnom iz Amerike.

I Mijat i Dumić zasjedoše za stol, a Stanko natoči svima vina u čaše.

— Živjeli! digne Stanko svoju čašu, a za njim se povede cijelo društvo.

Veseli kliktaji i srebrni zvuk čaša razlijegnu se cijelom dvoranom.

— Uh, žeže kao benzin, odahne Dumić ispivši čašu na dušak.

— Po kojem ste poslu ovdje? zapita Stanko brata i Dumića.

— Htjedosmo u Zadar, da koješta trgujemo, reče Dumić, — a ovaj put povukoh ti sobom i brata. Eh težak je u nas život. Godine zaredale sve gora od gore. Gladujemo, a ove ćemo godine i umirati od gladi.

— Čuo sam, no kriomčarenje se ne isplati. Ovaj put jamačno ne ćete vidjeti Zadra, jer vas ja zaustavljam na putu. Sutra ćete me odvesti kući. I to će ti se valjda bolje isplatiti, moj Dumiću, nego da te tamo negdje uhvate i zaplijene ti robu.

— Pristajem veoma rado, i onako sam ovog puta zlovoljan otišao od kuće sa crnim slutnjama u duši.

— Gospodo, vrijeme je da zatvorim gostionicu! javio je konobar.

Društvo se raziđe. Mijat i Dumić otiđoše u lađu na spavanje, a ostali na gornji kat u istoj gostionici.

VI.

Sutra kasno popodne odjedriše Mijat, Stanko i Šimun Dumić iz Biograda. Vrijeme bijaše divno, a povoljni ih je majštral nosio uz veselo zeleno pjenušavo more. Već se nebo bilo okitilo srebrnim zvijezdama, kad su se primicali rodnome mjestu. Na rtu otoka pod čunjastim brežuljkom ukraj mora bijelilo se prostrano groblje, a nad njime se isticala u treptanju zvijezda i bisernog mjeseca, što je upravo isticao iza brežuljka, mila crkvica Gospe od Karmela kao velik snježan usnuo labud. Spokoj i čaroban noćni mir vladali su nad tim mističnim posvećenim krajem.

Tiha sjeta obuzela je Stankovu dušu, kad je nakon toliko godina ugledao mjesto, gdje počivaju mrtvi njegovi roditelji. Skinuo je kapu, prekrstio se i šaptao pobožno molitvu za ispokoj njihovih duša. I Mijat i Dumić pobožno se znamenovaše i na glas pozdraviše dragu nebesku Kraljicu te se pomoliše za pokoj svojih mrtvih. A zatim je zavladao potpun mir. Vjetar nije više puhao, more je nepomično spavalo u svježem mjesečevu srebru, mornari su šutjeli, samo se čuo lagani monotoni štropot njihovih vesala.

Stanko se nepomično zagledao u svoje rodno mjesto, što se stalo bjelasati na obližnjemu brijegu. Na vrhu iznad svih kuća oživljuje mjesec čarobnom sanjarskom svjetlošću jake visoke zidove velike župske crkve, nad kojom strši u noć vitak elegantan zvonik kao srebrni orijaški čempres. Kroz visoki crkveni romanski prozor treperi zlatan žižak. To gori kandilo pred oltarom sv. Križa. Oh, koliko je puta malahan pred njim molio i plakao gledajući na Isusovoj glavi strašnu trnovu krunu, ispod koje teče rumena krv.

— Je li, majko, ovo je naš Isus, naš Bog, sjeća se on još jednog svog razgovora s majkom pred tim oltarom.

— Jest sinko!

— A zašto su ga tako izranili majko?

— To učiniše njegovi i naši neprijatelji, jer nas je ljubio.

— Evo nas, prene Stanka iz snatrenja Dumićev poklik, i tek što je Stanko pogledao, već je Dumić iskočio na muo i stao vezati brod.

U crvenom svijetlu svjetionika pokazaše se dva čovjeka s puškama o ramenu, na kojima se zasvjetlucaše ocjelni bodovi.

— Eh, uzalud ste se trudili! rekao im je Dumić.

— Čiji je brod?

— Moj.

— Hoćemo da ga pregledamo.

— Bolje vam je da se kanite ćorava posla. Ostat ćete zasramljeni. Doveli smo iz Biograda jednog našeg Amerikanca. Eto, to vam je na stvari. U brodu nema ništa već on, njegov brat i tri njegova putna kovčega.

To je glavarevo maslo, odmah se dosjeti Dumić. Zastalno ga je Ruža junački oprala. Evala joj! A on gad hoće da se osvećuje na njezinu mužu, pa još i na meni. To mi je plaća za tolike usluge, što sam mu ih učinio. Zlotvor!

Financijski stražari, koji su vrlo dobro poznavali Dumića te se pouzdavali u njegovu iskrenost, zabezeknuše se od čuđenja.

Uto je iz broda izišao Stanko, koji je pomnjivo pratio njihov razgovor.

— Dobar večer! nazvao im je Stanko. Želite li možda, da se legimiram? Evo vam mojih putnih isprava. Moji su sanduci pregledani na carinarnici u Biogradu. Evo vam i za to potvrda.

Financijski stražar prihvati Stankove isprave te ih letimice pregleda na svijetlu svjetionika.

— Vrlo dobro! reče vraćajući mu papire i udalji se sa svojim drugom.

— Pa da nije đavao taj glavar Tatov. Što nas muči nitkov bez ikakva razloga? promrmlja stariji stražar.

— O, poznat je on kao najgadniji klevetnik, lupež i špijun. On od toga i živi. A naši mu starješine još vjeruju.

— Žalosno.

Kad su stražari prolazili mimo obližnju kuću, iza njezinog ugla pojavio se Tatov.

— Dakle što je? upitao ih je.

— Što je?! — Ej isprašit ćemo ti mi leđa. Što nas, nitkove, zoveš da uzrujavamo nevine ljude?

— Kako nevine ljude? začudi se Tatov i pritrči k njima.

— Nosi se, gade! gurne ga jedan stražar, i glavar zatetura u mraku.

Neopisiva radost zavladala je u Jartovićevoj kući, kad se u njoj pojavio Stanko. Ružu su oblile radosne suze, gdje joj se iskazuje dobar kao najbolji brat. Othrlila je u sobu, probudila dječicu te joj kazala, da je došao stric iz Amerike.

A stric je Stanko izljubio mališe i rekao im razdragano:

— Ne bojte se, djeco, ne će u našoj kući biti glada i nevolje! Donio sam ja darove i vama i cijeloj našoj obitelji.

Valtazar Vijolić.

BRUSAČ

Kad su se ljudi jutro stali jur je brusač zdavno gazil kolo i brusil nože pred Bratarovim stanom.

Nigdo nij znal, odakle je došal. Je li od odzgor ili od odzdol. Ili ga je znam u noći zdole donesal?

Dica, kad su išla u školu, su ga okrojila i dugo zazirala u hitro mu tečeće kolo. A jedan dečko, jedan staroš se zastrči preda njega ter ga pita:

— Teče, odakle ste došli?

— Iz daleka.

— A kamo ćete pak?

— Daleko — odgovori on ter pogna kotno ganut unutra još hitrije svoje kolo.

Dičici se naredno nij vidil ov govor, ar su ga ostavila ter su se posmihovajuć i jedan drugoga suvajuć brodila u školu. Ali zato im se nij zamiril. I kad su iz škole išla domom, su opet postala kod brusača.

Vidilo im se je kot je zel u ruke jednu britvu za drugom, ter brusil i nek brusil pak je na noktu pokuševal, je li dobro rižu. I to je činil s nekakovim nujnim, krotkim izrazom obraza, da bi ga bila do noći gledala, kad je ne bi bili zvali majka domom.

Pak se nij htil na nje grubno urupit, kad su mu se htila preblizu dorivat. Nit kucka, velikoga, mrskoga nij imal sobom. Nego kad je htil retko ku rič sprogovorit, je ćutil človik u njegovom glasu nekakovu mehkoću, ča je lastovitost u božju volju podanih ljudi, Ili je to bila nujnost (melankolija) od svita nepripoznanoga, od farizeušev odsudjenoga človika.

Nigdo si nij znal dati na ovo pitanje odgovor. Ali i nij ga iskal. Ar gdo će se mariti s duševnim stališem jednoga brusača, jednoga sluge — hahaha! — Ki dojde i projde kroz selo? Da nek njegovi noži dobro rižu! A rizali su! No ter je imal dost zasluška.

Ali vindar je nek kratak čas ostal u selu. Jedna sila, ku nij smil pitati: zač, ga je vukla dalje, vse dalje.

Zadnji dan, jur se je pripravljal na put, kad je upamet zel, da se je umestil u gornjem kraju jedan drugi, novi brusač, a vas šereg jur okolo ovoga. Onda se je nek pomuče nasmijal prik ove dičinje nevernosti — moral ju je jur većputi skusiti — pak je nek zgrabil za svoju sprav i odrival ju iz sela van.

I obloki ostali su zaprti za njim.

Išal je sam po pustoj cesti. Išal je prez vsake misli i ćuti, oči uprte u žuto, uvenuto lišće, ko je kot ludo potancovalo pred njim na putu.

Nek najednoč ga nešto zaboli uko srca. Kotno bol za domom. Za domom, koga nikad nij imal. I okrene se najzad k selu. Ali sada ga zabline u obraz oštri novembarski vetar. Ledeno, nemilosrdno. Mora se obrnuti. Ter zagrabi opet za svoj sprav. A suho kukorišće uz put mu porugljivo zaškrebeće u uho.

Pak ga nosi vetar dalje, nek dalje.

Ignac Horvath, Hrvat iz Gradišća.

POLAZAK U HERCEGOVINU

»Ni hljeba crnog u tom kršu nema,
Caruje handžar — dolje sila vlada.
Progonâ to je zemlja, patnje, jada,
Pa kud se u jad vaša družba sprema?

Ujaci dragi, — u mirisu jelâ,
Kreševa lijepa i uz svoju braću
Tražite valjda hljeba nad pogaču,
Il' obijest možda u duše vam sjela?

Tišina sveta dodija vam, je li?
I strogi život svetog oca Franje?
Hajdučki život vi bi valjda htjeli

Provodit tamo?... Što vas drugo tjera
U one gladne, neprohodne kraje?«

A jedan šane: »Ljubav, sveta vjera«.

»Grobovi tamo naših su djedova,
U kršu onom naši oci sniju,
I braća naša tamo patno žiju,
I mi smo s onih vrletnih bregova

Gledali jakost, slavu Boga Stvorca:
Zovu nas tamo drage uspomene
Ljubav i vjera i gole stijene,
Potreba prijeka bijednog Hercegovca.

Kreševo drago, s Bogom — do vidova!
Da sretan dan je ispunjenih snova!
Žarka nas ljubav — gle — od Tebe dijeli;

Buduće to će pokazati vrijeme.
Da blagosloveno bude ovo sjeme!
Kreševo, s Bogom, samostane bijeli!«

Zamire sunce u zapadnom ruju,
U tamni veo noćca zemlju skriva,
Priroda majka tihim sankom sniva —
Ujaci naši kroz pustoš putuju.

Neretva šumi i utoku leti,
U gvozdu negdje strašno vuk urliče,
Putuju oci... Svaki od njih kliče:
»Neretvo brza, pozdrav ćeš ponijeti

Bijednoj nam braći, kršnom zavičaju!
Reci im: Brzo ujaci će stići,
Vidati rane — duh narodni dići:

Podizat' svete crkve i oltare!«

Neretva brzâ. Mjesec, zvijezde žare
Bogaze puste... Oci koracaju...

Nikola Jos. Kordić, seljak.

Od 1551. godine, kako su spaljeni od muslimana franjevački samostani u Mostaru i Ljubuškom pa sve do ocjepljenja od Bosne (1843.) hercegovački su franjevci bili razbacani po Dalmaciji a poslije po Bosni. Po dozvoli sv. Stolice i generala franjevačkoga reda hercegovački franjevci ostaviše 1843. Kreševo i odlaze u Hercegovinu.

JESEN

I. Prosjak.

Ubogi starac na uličnom uglu
i danas ruča oskudne dare.
za jedino društvo svoje imade
nečije stare
pse.

Kad su kraj njega projurila kola
i zanijela lišće,
klonula uda sa izrazom bola
skupi u traljavi gunj.
Možda je tad kroz srce mu prošo
prvi ledeni dah
i dušu mu trudnu prekrila prva
jesenja slutnja i jesenji strah...

Čulo se samo cijepanje drva
ko prigušen jecaj... što dolazi zima.
I kako je prosjak na uličnom uglu
svoj ubogi ručak darivao psima.

II. Intermezzo.

Magla guši sunce; i vjetar
stabla peruša...

A moja duša sluša
kako joj niču nade:
male, drage nade
ko nova jesenja trava...
...pod uvenulim lišćem.

Granje pustoga hrašća
sjetne poglede bode;
a sitna trava buji
i niče ko iz vode...
...pod uvenulim lišćem.

O, draga zelena travo
što se u jeseni budiš;
O, draga plamena nado
što mi na obzorju rudiš;
O, moja jeseni draga
O, moja jeseni draga...

III. Mlado vino.

Suton niže rumene pejzaže
i svakoj kući plamene oči dava
i zvonom zove selo
da s blagoslovom božjim
do nove zore spava.

Uz komin skuplja seljake
i sluša djeda što priča
davno minulu mladost.
A po licima svima
razlijeva toplu i tihu
domaću radost.

Pa dolje iz konobe sipa
i donosi sve do komina
ključanje novoga masta
i zadah mladoga vina.

Luka Perinić.

ŠTO ČEKAM?

Rijeka 1915.

Novembar, suton. Iza dažda krepka
Tek roska hladno. Uz moj prozor vani
Na mladoj, vitoj, krošnjatoj platàni
Crnògrud vrabac podvrh grani čepka,
List žuti na se malim vuče kljunom,
Miri se, stišće, glavu heri trunom
I sklapa oči. Listak tiho trepka.

Usnulo sve je, tek se kadšto glasi
Pločnikom štropot: teških nogu sjeta
Bulvarom mrtvim tromo dolje šeta
I žiške tople u srcima gasi.
Vlada je sad u gospodara glada;
Ulice prazne nekad sita grada
Ne kikoću se. Sveđe hladno kvasi.

Uz prozor sjedim. Misli ukočene,
A osjećanje puno hlada grka
Ko u Kvarneru teška voda mrka,
Što na dnu sve joj bure staložene.
Najednom vesak u daljini skoči —
To grmnu negdje il' je top na Soči,
Gdje krvlju našom proključaše stijene.

Skamenjen sjedim, ko da me i nije,
Tek bola blijeda svoju cvili notu
I pripijeva mi: još si u životu,
Dok mirna k meni prilika se vije
Ko platno bijela; ispod milog čela
Plamečka dva joj jasnomodra sjela
I pita mene: — Sinko, kako ti je?

— Gore neg vrapcu meni ti je, mati,
Gore neg vrapcu vani na platàni
U hladnoj vlagi pod listom na grani.
Drugove moje brzi voze hati
Niz put nedòhod k vječnim dvorovima
A ja opijela moram pjevat njima...
Što čekam i ja?
— Grješniji si, pati!

Milan Pavelić D. I.

DOK ZIMA CVOKOĆE

Dok zima cvokoće ...
pjesmu olovnog neba —
tvoja se ruka
sja u okviru
drage starosti,
majko moja!

Na ognjištu
božićne blagovijesti
još se predano pruža
tamni profil
tankih mišića
ruke tvoje —
što pada
na trudno koljeno tvoje,
o majko moja!...

Svaka bora
i brazda
i uvela žilica
na ruci toj
priča večeras
pred plamenom
svetog badnjaka
tuge i davne patnje i
slomljene skrbi,
o majko moja!

Tvoja me ruka
nosila u tvome
poniznom gnijezdu
kao Atlant stari svijet,
padajući kô ružična latica
na tjeme moje,
da me u svetosti
biblijske žene
vazda
miluje i kara,
majko moja!

Oh koliko je puta
klonula ta blaga ruka
pod bremenom Bijede,
da se brzo uzvisi
kô onaj čempres
ispred male crkvice,
gdje se tvoja ljubav
nadala i molila,
majko moja!

Ostani mi tu,
ruko dobra,
nad uboškim ognjištem,
kao stara ikona,
draga od požutjele starosti,
kao uzdah moje
rascvale mladosti!

Nedjeljko Subotić.

BADNJAK HRVATSKE MAJKE

Naredila je lipo božićno drivo. Zaran; velje kot se je počelo zamračivati.

I postavila je na stari črvotočni hrastovi stol nasred uboge kuće.

A hižu je polag starinje hrvatske navade zakadila dušećim tamjanom.

Medtim se je bilo jur zizma zaškurilo. Pod vratih su jur glušale milotne božićne jačke malih pastirićev.

Onda se je opravila. Oblikla se je svoju najdražu črnu svetačnu pratež. Za vrat si je obisila jedne koralne gjungje, jedino jerbinstvo svoga plemena. I lipa je bila, lipa kot kraljica.

Pak je nažgala sviće na božićnom drivu i sela se za stol sama. Zela u ruke molitvene knjige i počela moliti.

Ali vreda je opet zaprla molitvenik i zamišljena prekrižila ruke prik njega. I ovako je gledala preda se.

Čekala je.

Bože, na koga?

Čekala je, Majka, na sine i kćere! Da ćedu dojti i s Majkom skupa vršiti u rodnoj kući božićne svetke.

Čekala je, a znala je, da čeka zaman. To su joj povidala pisma nje sinov, ka su ležala u red pometana u ladici stola.

Jur je ta pisma, jedno kot i drugo preštala da i devetkrat. Ali nij htila verovati vlašćim očimam. Otprla je stol, zela je nje u ruke sada po desetiput i počela štati.

I još je bilo tako kot je prviput razumila...

Nut, prvi sin se udvorno zgovara, da mu nij moguće dojti k Majki, ar mu to ne dopušća služba; njegova eksistencija bila bi u pogibelji.

Drugi odbija poziv Majke s tim, da on nij voljan polag svojega stališa i više inteligencije, da se sede za jedan stol sa svojimi ostalimi brati.

Ovo pismo je osebito ubolo majku u srce.

Treti jur porugljivo odgovara, to kaže i njegovo neuredno, hitro načečrkano pismo, da već ne more trpiti tu svetu, tamjanovu duhu domaće kuće. On je pozvan na badnjak u bolje društvo.

A četrti, peti, šesti? Oni nisu ni odgovorili. Jur već let ništ ne pišu domom.

Ovako je ostala Majka na badnjak sama.

Medtim su bile sviće na jelvi i izgorile. A Majka je smirala još uvek staklenimi očima u vanjsku škurinu.

Kad su prviput zazvonili na polnoćicu, se je prebudila kotno iz teškoga, dibokoga sna i kad se našla nasred svoje hiže sama, se je od neizrečene tuge srušila na stari stol.

Ali ova nje slabost durala je samo jedan hip. U dojdućem hipu je jur prevelika majkina ljubav i vera preobladala tugu srca. Ter je nek zdahnula:

»Bože, more biti, da dojdu — k letu«.

Ignac Horvath, Hrvat iz Gradišća.

PRIČA DJEDA LUKE

(Iz »Srijemskih slika«.)

Badnje veče okupilo sve ukućane u veliku sobu oko puna stola, a mi se djeca valjamo po slami, pa kad nam je to dodijalo, zaokupili smo našeg djeda Luku, da nam što priča. On umije tako lijepo da pripovijeda, da ga se ne možemo siti naslušati.

Djed Luka je večeras nekako nujan i zamišljen. Sve puši lulu i gleda ukočeno preda se, kao da o nečem davnom i dalekom razmišlja. U peći pucketa vatra, domaćina sjedi i čita nešto iz najnovijih novina, koje su baš danas za Božić stigle, žene drjemuckaju i čekaju ponoćku, a mi djeca ne damo mira djedu Luki, već se sve vrzemo oko njega.

— Daj, djedo, pričaj! — salijećemo ga i vučemo za kaput i za rukave.

— Tä šta ste toliko navalili na djeda Luku! — psuje nas tetka. — Dajte mu bar ove badnje večeri mira!

Ali mi marimo i ne marimo, nego časkom šutimo i stišćemo se plašljivo jedno k drugome, a onda opet zanovijetamo oko djeda Luke.

— E pa kad ste baš toliko navalili, evo da vam pripovijedam, što sam doživio na ovaj dan prije dvadeset godina i čega sam se evo i ove svete večeri sjetio tako živo, kao da je to jučer bilo! — pljucne djed Luka na slamu, povuče još nekoliko dimova iz lule pa onda počne da pripovijeda.

Mi naćulili uši, čučimo oko njega i gutamo svaku njegovu riječ.

— Bilo je to baš one godine, kada se u drugo selo udala moja pokojna jedinica Manda, Bog joj dao duši lako! Ja sam i onda ovako služio u ovoj čestitoj seljačkoj kući čuvajući marvu i radeći u gospodarstvu, kao što i dosada služim i kao što ću služiti sve do kraja života. Došao Badnjak, a ja posvršavao poslove pa se spremio svojoj kćeri, da je na ovaj sveti dan iznenadim i da badnje veče i Božić provedem kod nje. Bio sam je se već zaželio, da je vidim. Snijeg je bio napadao do pojasa, a vjetrušina neka udarala kao pomamna, pa zima stisla, da takve za cijelog svoga života nisam upamtio. — »Kuda ćeš po tom pustom vremenu?« veli mi gazda Pera, a ja i ne odgovaram pravo, već vežem torbu, u kojoj nosim svojoj Mandi, što imam, da je razveselim. I samo na nju mislim. Oko dva sata krenem pješice u ime Božje, da stignem do mraka, a ima do drugog sela bome puna tri sata, pa sve kroz njive i kroz šumu. Snijeg zameo put, pa je bilo muke i kubure, da ga nađem i da znam, kuda mi je najlakše ići. Noge mi zapadaju do koljena, moram da ih visoko dižem, kad koraknem, pa se ja tako bome ljudski umorio. Al ne osjećam ništa, ne mislim ništa, već samo gazim snijeg i odmičem korak po korak naprijed. Išao sam tako sat-dva, koliko li, a šumi nikad kraja. Mračak se već stao kupiti, pa se ja bome dao u brigu. Nešto me po cijelom tijelu stalo da steže. Napregnem sve sile, da samo što brže izađem iz šume, a iza nje mi je ionako već blizu. Ne znam, kako mi je došlo, te sam najedamput stao do jednog drveta, da malo odahnem. Stojim časak, stojim i dva, a meni ugodno i nekako toplo. Ali onda se brzo sjetim, da ne smijem tako stajati po toj zimi, da se ne bih smrzo. I pođem opet, pa valjda ću izdurati. Jest da! Noge se ukočile: koraknem i padnem. Joj majko moja, što ću sad!? Dignem se teškom mukom, pa hajd opet. Ne ide, pa ne ide! Već vidim, šta je. Snaga me izdaje. I sine mi kroz mozak kao munja: Smrznut ću se, poginut ću! Ogledam se oko sebe. Drveće izgleda u onom polumraku ko bijele sablasti, koje su se smrzle i ukočile, kao što ću evo i ja da se smrznem, a kočiti sam se već počeo. Noge već kao da su mi ukočene, kao što su i sva ova stabla. Mislim eto tako u sebi, ali sve mi to i ne izgleda tako strašno. I ova ukočena stabla postala su mi draga. Gledam ih, i gle, kao da su im se krošnje počele da miču, kao da su i drveta stala da se kreću. Idu, jest, na svoje oči vidim, kako idu, obilaze oko mene kao u kolu, a ja im mašem glavom i pozdravljam ih. — »Dođite bliže!« dovikujem im, a stabla dolaze, spuštaju se k meni i uzimaju me u svoj naručaj, u kojem mi je tako voljko, tako toplo, tako lijepo — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kad sam došao k sebi, ležao sam na krevetu, a oko mene stoji Manda, zet i njihovi ukućani: taru me snijegom, a Manda plače. Šta ću da vam dalje pripovijedam! Kad sam ono u šumi zapao u snijeg i izgubio svijest, naišle onuda saonice čika Stanka Ručkova, sad već pokojnoga: vozio je iz varoši vino za Božić. Naišao na mene, prepoznao me, uzeo me u saonice i odvezao onako smrznutoga mojoj kćeri. Tu su me trli i dozvali k svijesti, ali sam bome još dugo odležao u bolesti. I nikad više nisam sam išao po snijegu, jer eto kako čovjek može, ne daj Bože, da izgubi glavu. Ali Bog je dobar, brine se za nas, i tako se ja nisam smrznuo, već eto s vama, djeco, lijepo slavim ovo sveto veče.

Djed Luka ušuti, a nama djeci sijevnuše oči od dragosti, što se naš djed Luka tako sretno spasio od smrti. I kad su nas djecu spremali da spavamo, a ukućani otišli na ponoćku, još nam je dugo pred očima bila priča djeda Luke, kako bijela stabla oko njega igraju kolo i kako ga uzimaju, ko nas naše majke, u svoj topli naručaj...

Dr. Josip Andrić.

IZ USPOMENA STARCA TOME

Ja i starac Toma, — Bog mu dušu pomilovao, — bijasmo dobri prijatelji ko jedan po jedan. Svakog sveca i nedjelje otišao bih ja njemu, pa mu kazivao, šta ima nova po svijetu, a on meni gdjekada, kad ga ono uzme damar, pričao, kako ono bijaše za turskog vakta. A pamtio je on dobro i kad uzme pričati, — svejedno, Bog ostavio, — ko da čita. Eto tako! Spomenut će i ime i prezime, pa ako hoćeš i dan, a baš i sat.

Pedeset mu je bilo, kad je unišla Austrija u Bosnu, i mnogo je toga on sam doživio.

I jedamput pravo upita me:

— Hoćeš da ti pričam o fra Ivi i Džaferbegovici? Nijesi čuo?

— Nijesam, prijatelju.

— E, sad čuj!

Haf.[1]

I starac pričaše:

Fra Ivo nije bio kabast[2] čovjek, već ko klupko. Maluhan, možeš mu s glave pitu jesti, onako ni mršav ni debeo, ali živa vatra. Nema se zar kuda razliti ono ijeda, pa sve vrije u njemu. I mali su orozi žešći i ljući od velikih.

Eto, taki je on bio. Krivo ga pogledaj, skočio bi ti u oči, pa makar ti ništa ne mogao učiniti.

Valjao je kršćanima mnogo. On se nije bojao. Srce je kod njega na mjestu bilo. Mi smo ga svi voljeli, premda nema toga na kog nije vatru sasuo. Pa kako ćemo se i ljutiti? Znali smo, da je srca dobra, a kad mu dođe huja,[3] ti se poklopi, on iza dvije tri dekike, ne će ni znati, da te je grdio.

Ali jedamput mal da ne nastrada sa huje svoje. Mi smo svi mislili: gotov je, nema s njim ništa, pa ga ko mrca oplakivasmo.

Jašio on uz Vrbas. Dvije bule čučile pokraj jednoga grma uza uzani puteljak. Taman fra Ivo prolazio, kad se one digoše. Plahnu[4] se konj od svijetlih feredža,[5] šiknu prema Vrbasu, fra Ivo ga nekako skrenu, on u propanj tamo, amo, dok ne tresnu fra Ivu o ledinu...

---

[1] Oproštenje.
[2] Kabast = krupan.
[3] Huja = ljutina.
[4] Plahnuti se = preplašiti se.
[5] Feredža = muslimanska ženska haljina.

Kandžija mu još bila u ruci. Ne misli on ni na boli svoje, ni na sebe, ni konja, uhvatila ga huja, nego čim se digao, poleti bulama, pa mjeri kandžijom: ovda hoću, ovda ne ću. Razgoropadio se, pa eto! I...

Kad se malo ohladio, pođe da uhvati konja. Ode onda u bližnje selo, obavi posao, pa se mirno vrati kući.

Ja i neki Marko Krezo već smo ga čekali.

— Dobro se povratili, fra Ivo!

— Bolje našao!

— Ajmo u kuću, — rekne nam on.

Gledamo mi u njega, on veseo ko obično.

Namignem ja na Marka.

A Marko me motri, kao da kaže:

— Laže svijet, nije istina!

— Daj, Bože!

— Nije Vam se dogodila nikakva neprilika na putu? — upitat ću ga ja onako iz daleka.

— Jest, plahnuo mi se đogat, pa sumal da nijesam kroz Vrbas otišao pokojnim svojim...

— Bog čuva svoje...

— Onda sam pošteno drmnuo o ledinu, imat ću kalendar.

— A sevep[6] čega se preplaši đogat...

— Izađoše dvije bule, ah...

Mi ga čudno pogledasmo, a on ušuti.

— Što to vi mene pitate?... najposlije, će on.

— Eto, u čaršiji se tajom govori, da ste ih izbili, a jedna je između njih Džaferbegovica...

— Džaferbegovica?

Fra Ivo problijedi. Džaferbegovica je bila hanuma[7] najuglednijeg i najbogatijeg muslimana.

— Bolje bi mi bilo, da sam se utopio u Vrbasu...

Više nam se nije dalo govoriti.

Nije mogao on, a nijesmo ni mi...

Rastasmo se s njim u velikoj briza za njega. Rekosmo mu još:

— Čujete, javite, ako što bude. Moglo bi se preko prijatelja nekako urediti...

— Javit ću, — progovori fra Ivo slabim glasom.

Osvanulo jutro. Svak pošao za poslom. I ja otvorio dućan, sio na ćefenak[8] i čekam, hoće li izbiti koja mušterija, kad eto ti Marka Kreze.

— E, kako je s njim?

— Nijesam još ništa čuo.

— Vidjet ćeš: ubit će ga, ko molitva!

— I ja se bojim, još će ga na peke[9] rezati...

— A dobričak bijaše... Samo eto... živa vatra. Odmah planut...

---

[6] Sevep = radi, poradi.
[7] Hanuma = gospođa.
[8] Ćefenak = dućanski otvor.
[9] Peka = komadić.

— Iz kože se rođene ne izlazi...

Kupili mi po vruć samun, metnuli u nj bibera i zejtina,[10] pa jedemo.

— Dobar zejtin! — progovori koji put Marko preko zalogaja.

Ja šutim: sve mi oko utiče čaršijom, ne bih li koga vidio, da ide od fra Ive. Jedem zadnji zalogaj, kad jest, nije, eto fra Ive.

— Hvaljen Isus, kršćani! veli on veselo.

— Uvijek i vazda, odgovorismo Marko Krezo i ja. — Bome vi veseli!

— I kako ne bih bio! odvrati fra Ivo.

— Šta je, oče?

— ... Kad sam čuo, da sam izmlatio Džaferbegovicu, smrklo mi se pred očima. Znao sam, da me čeka najgore. Ispovjedim se, — eh možda mi je to zadnji dan u životu. Kako je teško očekivati neznanu smrt. Šušne tu i tamo, a ja mislim: eto ih! Iznova se krstim i Bogu preporučujem. Dođe ko, a ja mislim: oni. I opet iznova moli djelo skrušenja.

Strah me obuzeo, da vam pravo kažem.

Noć pade, a meni gore. San mi ne ide na oči, a ako za čas i dođe, rastjeraju ga strašne sanje. Kričao sam i vikao i pod krevet bježao. A onda opet bdio i stravunjao. Jedva jutra dočekah. Zorom odmah rekoh misu. Mislio sam: ne će biti ni žive duše, kad tamo ima jedno čeljade. Starica neka. Ele ja u sakristiju, ona u sakristiju. Nosi pun svežanj.

— Koje dobro.

— Selam[11] ti je — veli Džaferbegovica — i šalje ti ovo, da joj učiniš haf. Kaže, mogo se papaz[12] udušiti sevep mene, a to nipošto ne bih kabulila.[13]

Stale mi oči.

— Džaferbegovica traži haf, šalje boščaluk,[14] a ja je izmlatio ko izmet!

— Selam ti hanumi Džaferbegovici i od nje mi zatraži haf, jer sam ja njoj reziliji,[15] nego ona meni...

— Lako za nju: zna ona, da ono nije bilo od bijesa, nego od ljute muke...

Klekoh i zahvalih Isukrstu. Pomolih se i za nju, Džaferbegovicu, da joj Bog da štagod željela.

— Anla, anla! — kimao ja glavom.

— E, baš je žena! — govorio Marko Krezo...

Kod kadije.

I starac je prešao na drugu pripovijest.

Sabahile[16] došo zaptija po fra Peru:

[10] Zejtin = ulje.
[11] Selam = pozdrav.
[12] Papaz = katolik.
[13] Kabuliti = podnijeti.
[14] Boščaluk = rubac.
[15] Rezil = kriv, posramljen.
[16] Sabahile = u zoru.

— Selam ti je, veli, kadija, da dođeš u hućumet (sudnicu).

— Odmah?

— S iste stope!

— A što me zove?

— Bogme ne znam...

Reda[17] je, i on pođe. Klecaju noge pod njim. Sve mu se čini, da se više osklizne nazad, nego korakne naprijed. A glavom mu se vrze misao: šta sam ovo ja skrivio? Ne sjeća se, da je šta. Ama da nešta nema, ne bi ga sabahile po zaptiji[18] zvao. Opet je on mislio. Kad bi znao, lakše bi se opravdao. No sad, kako se više približuje hućumetu, ne može ni da misli. Sav je ko lud: stane mu pamet, pa ni makac. Da ga ne opominje zaptija: »Amo, amo!« unišao bi u čiju svitsku kuću, a ne u hućumet.

Prepane se čovjek, pa eto, jer onda dvi-tri, pa te nema među živima.

Ako se stide, reknu: »Udarila ga damla«,[19] a ako se ne stide, onda se i hvale:

— Jači smo, pa ga ubili...

— A š čega.

— Mi znamo š čega... Murtatin.[20] Izdaje sultana.

U zadnji se čas pobojao fra Pero, da ga ko nije s murtatluka okrivio. Kako mu to nije prije palo na pamet? Ima nekoliko novina iz Zagreba, a novine primati znači murtat biti, ako imadnu ćeif, da te tako okrive.

— Mogu ih naći! — misli fra Pero.

— Uđi, papaze! — prekide ga zaptija i otvori mu vrata od sobe, gdje je na serdžazi sjedio kadija. Mrk je, ljutina mu bije iz lica. Fra Pero učini temenah,[21] a on njemu ni mukajet, dok bi prije skočio na noge, ustao spram njim, govorio: »otur, sjedi uza me,« davao mu čibuk, da puši i neise. Prepao se fra Pero gore, nego prije. Problijedio ko ćage,[22] više bi — čini ti se — iz mrca istisko krvi, nego iz njega.

— Bome, fra Pero — poče u neke nekavice kadija, — ne će ti valjat. Šta učini, ako Boga znaš?

— Šta sam učinio, efendum kadija? — jedva promuca fra Pero.

— Zlo bogme. Veliko zlo. Ne će ti koža marijaša[23] vrijediti.

— Ja sam carskim kanunima i visokom devletu[24] uvijek bio pokoran.

— Tako svi kažete. A amo radite, šta hoćete. Zar nije proti carskim kanunima, da na našem, turskom greblju misu govoriš?

[17] Reda = red, dužnost.
[18] Zaptija = pandur.
[19] Damla = kap.
[20] Murtatin = Izdajica.
[21] Temenah = pozdrav, poklon.
[22] Ćage = papir.
[23] Marijaš = sitan novac.
[24] Devlet = vlada.

— Pa ko je govorio? — uslobodi se sad fra Pero.
— Kokalo,[25] eto ko!
— Nijesam, efendum kadija.
— Baš nijesi?
— Onako me Bog pomogao!
— Zaptija! — viknu kadija i pljesnu rukama.
— Evo me, — oglasi se on na vratima, ko da je čekao na to.
— Zovni Sulju Brkića.
— Odmah!
Domalo uniđe Suljo. Vidi se na njemu, da je jogunica. Nakrivio fes, handžar zadio za pas, pa ko je, ko on!
— Šta ti imaš proti fra Peri?
— Ono, što sam kazo: da je na našem greblju u nedjelju govorio misu.
— Da ne lažeš, momče?
— Ja sam turčin.
— A gdje je to greblje?
— Pa valahhi, zna svak: gore na Glavici.
— Ono je naše greblje, — brani se fra Pero.
— Vaše, a? — pita kadija.
— Ja, naše od starina.
— Pa kako ćeš to dokazati?
— Dovest ću sutra sijede ljude, poštene ljude, koji pamte sto i više godina, a šta zna ovaj mladac?
— Peke,[26] peke! — veli kadija. — Samo da sve raščistimo.
Fra Peru više nije briga trla. Lako će on za tu tužbu. Mislio je, da je što više. Uzet će tri sijeda turčina i oni će mu svjedočiti, jer kršćani ne mogu i jer na greblju nema nijednog križa, nego samo nekoliko kamenjem obilježenih grobova.
Isti dan pošalje kadiji kaliju meda, oku kahve i oku šećera. Ako ne upali s hadžama, upalit će sa svojom hedijom.
Kadija ga sutradan dočekao vedra lica.
Došli su i svjedoci: tri sijeda starca, sva trojica bradata, sa šarenim i bijelim ahmedijama oko glave.
Kadija ih ponudi da sjednu, onda gleda po njima. Motri, koji je najodjeveniji, pa će upitati njega prvoga.
— Kako se zoveš?
On mirno puši lulu i smješka se. Ima lijepo, dosta mladoliko crveno lice.
— Boga ti, zar ne znaš? — odgovara starac otresito.
— Ne znam, brada, — veli kadija.
— A ja i tvoj rahmetli babo bili prvi abhabi.[27]
— Vidi, vidi! — čudi se kadija.
— Nijesam ti jedamput dao grumen šećera, ja gurabiju.[28]

[25] Kokalo = onaj, koji pita (ko); ovdje fra Pero.
[26] Peke = dobro.
[27] Ahbab = prijatelj.
[28] Gurabija = slastica.

— E, dok sam bio djetetom, dobivao sam više, nego sada, pa se nije moglo sve ni popamtiti. No kako se zoveš?
— Osman Osmanbegović!
Ćatib[29] nešta mrči na koljenu.
— Pa koliko ti je godina?
— Svak se čudi, kad im kažem: imam svih devedeset, biva, mladoliko mi lice, a ja pitam: kud će sjedine?
— Dobro, dobro, a kaži ti meni, znaš li, čije je ono groblje na Glavici?
— Pa vlaško, eto čije!
— Kako to znaš?
— Kazo mi rahmetli babo.
— A njemu?
— Njegov babo.
— A njemu?
— Isto, njegov babo.
— Peke, peke. A ti, drugi hadže, kako mi se ti zoveš?
— Ko to pita? Ne vidim dobro, ostavlja me vid. Jedva sam amo i došao. A k tomu zaduha. Korak i ne mo'š dalje, uh! —
Uhvati sijedoga kašalj. Trese ga svega. Preko njega on govori:
— Da-a nije za-a fra-a-a Pe-e-ru, ne bi me ni-i... niko zamučio.
— Koliko ti ima godina?
— Pameti sam vidiš bistre... pa-amtim, — govori kroz kašalj, — e-e-vo sva-a-ku stva-ar...
— Odgovori na pitanje! — ljutnu se kadija.
— Zna-am ja to, — a sve jače kašlje — sto-oga ti to i govorim: i... i... i...
Prekinu ga kašalj.
— Na prste, brada! — uputi ga zaptija videći kadiju ljuta.
On pokaza: devedeset i sedam i osam mjeseci i pet dana.
Kadija se gotov nasmijati.
— Čije je ono groblje na Glavici?
On jednako kašljaše i rukom pokazivaše na fra Peru.
— Kako to znaš?
— Moj babo, dok je bijes provodio, uzeo odanle jedan križ, što je u sredini stajao, pa ga s drugim lolama u rijeku zakoturao.
— Dobro, dobro! A ti, treći, kako se zoveš?
On samo zinuo.
— Šta no kaže? — a i š i ž nekako meko izgovara.
— Kako se zoveš? — viče mu u uši zaptija. — Pita te kadija.
— Meho Burek.
— Koliko ti ima godina?
On opet zinuo, a metnuo ruku poviš uha, da ko đoja[30] bolje čuje. No vidi se, ne anlajiše, šta ga pita.

[29] Ćatib = pisar.
[30] Ko đoja = tobože.

— Koliko imaš godina, pita te efendum-kadija, — opet mu viče u uši zaptija.

— Sto i tri. Evo vidiš, zuba nemam, ama nijednog, evo... evo... — i sve više razvraća kažiprstom desne i lijeve ruke usne svoje, da se svi osvjedočimo.

— Znaš li, čije je ono groblje na Glavici? — ponavlja mu zaptija u uho.

— Vlaško! — odgovara ko s nokta.

— Po čemu znadeš? — viče mu opet zaptija u uho.

— Po čemu znadem? Evo po čemu, — govori on dostojanstveno i polako, pod onu staračku. — Fratar je ondje još prije Isa-pegambera[31] misu govorio.

Otpusti ih kadija kući, a fra Peru posadi na serdžazu, pa mu primakne čibuk. A pri tom mu šapnu:

— Plaho su lagali, sve da si im po sto dukata dao, ne bi bolje.

Smarlajiše[32] i kahvu.

Kahvendisali su i tutundisali i eglen vodili ko i prije: o svemu i svačemu. Kad kadija odjedamput baci pogled u kut, budžak biva, a tamo stoji Suljo, vas počivitio.

— Aha, Boga ti, fra Pero, a ja šta ćemo od Sulje?

— Ja bih mu halalio,[33] mlad je, pa nije znao.

— Aja, ne ide to tako! Zaptija!

— Evo me, efendum! — uleti on.

— Sulju u falake,[34] pa mu odbij petnajest!

— Peke, efendum!

A kadija i fra Pero nastavili su prekinuti razgovor....

. . . .

. . . .

Zlatni Toma, pokoj ti duši, ko što si ga već i dobio, jer si bio pravi kršćanin od bogomolje i dobrijeh djela, pričao si mi trista i trideset priča i još više, ali evo ja iznosim pred čitatelje i čitateljice samo ove. I one će ti čuvati spomen. Pričat će ih otac sinu i reći će: to su priče iz uspomena starca Tome, nije to izmišljeno, nego doživljeno, iako je malo nakićeno.

† Narcis Jenko.

[31] Prorok Isus.
[32] Smarlajisati = naručiti.
[33] Halaliti = oprostiti.
[34] Falake = klade.

O VELIKOJ MOLITVI

Noć me povela tiha
iz bučnih ulica grada
u sobu, gdje lumin titra.

I ja sam grlio propelo
i molio zà se i za majku,
za tatu u dalekom kraju,
za ljude dobre i zle...
— Ah, moje je toplo
molilo srce za sve,
što živi i trpi...

Leptir je ugasio lumin
ko život nenadana smrt,
život, što imo je još mnogo,
snova bijelih da sanja...
Na oči moje san se spustio tihi,
i ja sam sanjao, kako
anđeo mira silazi k nama
sve tiho, polako...

M. Meštrović.

VEČE

Spušta se veče.
More nekuda tiše
o obalu bije.
Daleki zvonici
grle se s nebesima i ječe
svoje mistične
Ave Marije.

Šuljaju se sjene
u moje oči.
Ja užižem pobožno
dva kandila Gospi,
svoje zjene,
molim Majku Božju
i slušam
tihe korake
noći...
A kad zamru daleki zvonovi
i moje molitve tihi,
nečujni tonovi,
i dok se mrak sve više šulja,
mekan kô uzdasi,
moje se oko
polako
gasi...
A onda,

ja nemam više misli
ni rana.
One su samo zapekle jače
na umoru dana,
pa nestaju,
pa blijede,
sve jedna po jedna
kô sjene prozirne, plave...

Moje se sklapaju oči,
o noći;
Ave...

Ivo J. Lendić.

DUH NAŠIH PREĐA.

Muški zbor.

Svečano

B. Širola

Ten. I. II.

Bas I. II.

Duh naših pređa zove s vi - si - ne, Hrvatske kće - ri, hrvatske si - ne: Sveta čast je božji bo- rac bi - ti, Za sveti - šta znoj i krvcu liti! S vječnom Crkvom vječno ćemo rasti, S kato - lištvom uv'jek ćemo cvasti! R'ječ i t'je - lo Božjega je Si - na Sna - ga misli, snaga naših čina. Priznajemo Svevišnjeg Gospoda Gospodarom hrvatskog na - ro - da I njegove zakone božanske Teme - ljima pravde čovječan - ske.

DUH NAŠIH PREĐA . . .

Duh naših pređa zove s visine
Hrvatske kćeri, hrvatske sine:
Sveta čast je Božji borac biti,
Za svetišta znoj i krvcu liti!
S vječnom Crkvom vječno ćemo rasti,
S katolištvom uv'jek ćemo cvasti!
R'ječ i t'jelo Božjega je Sina
Snaga misli, snaga naših čina.
Priznajemo Svevišnjeg Gospoda
Gospodarom hrvatskog naroda
I njegove zakone božanske
Temeljima pravde čovječanske.

Duh naših pređa zove s visine
Hrvatske kćeri, hrvatske sine:
Zakon Božji zakon je slobode,
Sjedini se, moj hrvatski rode!
Sjedinjeni narod će Hrvata
Vazda brata priznati za brata;
A hrvatska domovina živi,
Gdje rod rodi na hrvatskoj njivi,
Gdjeno barjak hrvatski vijori
I gdje pjesma hrvatska žubori,
Gdje u crkvi, u domu, u školi
Hrvatski se zbori, uči, moli.

Duh naših pređa zove s visine
Hrvatske kćeri, hrvatske sine:
Neka u grob svako ropstvo pada,
Nek pravednost svud na zemlji vlada!
Nek svak ima svakidašnjeg kruha
I prosvjete i Božjega duha!
Neka stalež staležu pomaže,
Jedan narod s drugim nek se slaže!
To je volja Svevišnjeg Gospoda,
Gospodara hrvatskog naroda,
A mi borci roda hrvatskoga
Klanjamo se svetoj volji Boga.

Riječi sastavio Petar Grgec.

MAJKA BOŽJA TRSATSKA

»Što ste uradili, o anđeli bijeli,
Da ste nam kućicu Majčinu odnijeli?
Golubice mira lijetat k nama stale,
I ruže nam rajske svima mirisale,
A sada je pusto vrh trsatske gore,
A sada je burno to hrvatsko more.
Šta ste uradili, o anđeli bijeli,
Da ste nam kućicu Majčinu odnijeli?
O Majčice sveta mole te Hrvati,
U hrvatske strane opet nam se vrati!«
U Loretu ruke dižu naši stari,
Grozne suze liju, srce im krvari.
Majčica je čula pak se smilovala,
Hrvatima svoju sliku darovala,
Sipati je stala ruže od čudesa,
I sunčane zrake zlatnih sa nebesa.
Već hodaju kljasti, progledaju slijepi,
O Majčice naša, o ljiljane lijepi!
Brodolomce vodiš do sigurnog žala,
Tebi naša srca, Tebi naša hvala!
Čuj, gdje ispod Učke stara majka jeca,
Naša srca plaču, naša noga kleca.
K Tebi dižu ruke pobožni Hrvati,
Majko sveta, Majko, nama naše vrati!
Do novoga dana sve nas, Majko vodi,
Babilonskog mraka ti nas oslobodi!
Daj, da dune vjetar od sinjega mora,
Iza crne noći, da nam svane zora,
Da nam pjesma plane sa jadranskog žala:
Tebi naša srca, Tebi naša hvala!

Dr. Velimir Deželić st.

PJESMA DUŠE

Kroz sanje maglenih misli
Na dušu mi pao teški kam
I traži svjetlosti Božije plam.
Gospode!

Željno Te duša očekuje moja.
Da tananom rukom
Istočiš na me
Bisere velike moći.

Gospode!
Podaj mi dijelak milosti svoje,
Da mogu
Pjevati pjesmu
I služiti Tebi Gospode!

I. Kutleša.

L I S T A K

PREDSTAVNICI NEDAVNE PROŠLOSTI

Narcis Jenko.

Crtice »Haf« i »Kod kadije« uzete su iz zbirke pripovijesti, što ih je uoči svoje smrti sabrao i vlastoručno napisao za Društvo sv. Jeronima sam Narcis Jenko. U knjizi, koju je Društvo sv. Jeronima izdalo istom poslije njegove smrti pod naslovom »Bosančice«, te su dvije crtice izostavljene. Nije to učinjeno zato, što bi one umjetnički zaostajale za onim crticama i pripovijetkama, koje su štampane, nego po svoj prilici zato, što u njima imade previše turskih riječi, od kojih neke nijesu protumačene ni u najvećim našim rječnicima. Uredništvo almanaha »Sela i Grada« želi da se štampanjem ovih crtica oduži uspomeni neprežaljenog pisca prilikom desete godišnjice njegove smrti.

Narcis Jenko jest književno ime bosanskoga franjevca fra. Eugena Matića, koji se rodio 2. veljače 1889. u gradu Livnu, a umro je u istom gradu 26. srpnja 1918. Njegova su književna djela još najvećim dijelom rastresena po različitim književnim listovima, a u posebnim su knjigama osim već spomenutih »Bosančica« izdani njegovi feljtoni »Razlomci« i roman »Spiritus procellarum.« Najveće djelo, koje se nalazi još u rukopisu, jest »Obitelj vojvode Hrvoja.«

Pokojnik pripada među najveće književnike Mahnićeva hrvatskoga katoličkoga pokreta. Franjevački je red u Bosni bio uvijek, a naročito prije rata, žarište, oko kojega su se okupljali mnogi hrvatski književnici duhovnoga i svjetovnoga staleža. Časopisi »Serafinski Perivoj« i kasnije »Naša Misao« odgojiše i Narcisa Jenka, koji je među svojim franjevačkim suvremenicima odnio prvenstvo u feljtonu, eseju i pripovijestima.

U vrijeme rata bila je hrvatska književnost spala na vrlo niske grane. Mnogi su hrvatski pisci zamuknuli, bilo stoga, što su morali u vojsku, bilo stoga, što se nijesu usuđivali ili nijesu mogli da izreknu ono, što im je bilo na srcu. Hrvatski je književni stalež u nas i onako nepriznat, jer bi i naši najbolji ljudi smatrali nekom propalicom onoga, koji bi živio za samu književnost i o književnosti. Zato hrvatski književnik mora da bude državni činovnik, ako hoće da ga društvo prizna čovjekom, a takav književnik, razumije se samo po sebi, vuče na nogama bezbroj okova, koji mu ne dadu da u odlučnim časovima govori svojemu narodu onako, kako mu naređuje pravo rodoljublje.

Narcis Jenko nije nosio na sebi birokratskih okova, zato je mogao da se uzdigne u vrijeme rata i iznad onih, koji su šutjeli, i iznad onih, koji su slavili nevrijedne idole. Franjevački mu je red dao slobodu da u najodlučnijim časovima govori hrvatskomu narodu »po pravdi Boga istinoga«. A Narcis je Jenko nastojao da se tom slobodom okoristi u što obilnijoj mjeri. Imao je mnogo toga da kaže narodu, a kako je osjećao, da mu se radi sušice približava silnom brzinom posljednji čas, htio je da iskoristi svaki dan i svaki čas za pisanje.

Stvarao je neumornom brzinom rasprave i pripovijesti. Samo kada bi ga ljuta bolest prikovala uz krevet, odlagao bi pero iz ruke, a i tada bi mu mašta kombinirala nacrte za nova književna djela. Bio je vrlo oštrouman i duhovit, zato većina njegovih umotvora nosi na sebi tragove prvorazredna talenta. Kad bi se sabrale sve njegove klasične stvari, izašla bi iz toga velika knjiga. Ali mnoge su mu stvari nedotjerane, tek nabačene i stilistički hrapave.

Htio je uvijek da prodre u najdublju dubinu svakoga problema. Znao je uživati u igri prirodnih pojava, ali glavna mu je pažnja bila skrenuta prema ljudskoj duši. Njegovi se junaci hvataju u koštac s najtežim pitanjima ljudskoga života, da kod toga ili kukavno poginu ili slavno pobijede. Za mnogo ovakvo pitanje potrebito je i više godina, da mu književnik dadne plastičnu i psihološki motiviranu vanjštinu. Narcis Jenko nije imao dosta vremena, zato je gdjekoji duševni obrat u njegovih junaka pre-

nagao i nepripravljen. Više puta opet postaje tendencija radi premoći refleksivnog elementa nad plastičnim neumjetnička i suhoparna.

U svim njegovim djelima osjeća se neki propovjednički ton, koji je sličan tonu starozavjetnih proroka. Takav način pričanja i razlaganja donosilo mu je već i njegovo zvanje. Živio je u vrijeme, kad su se sve ljudske strasti i mane bile splele u jedno klupko ,zato je htio da nadviče ratne gromove i da narodu svojemu utuvi u glavu pravila nepogrješivog moralnog života. Bolest mu je donosila već i sama po sebi pred oči tamnije slike, a rat je još i povećao tu sklonost. Ipak je glavni smisao svega Narcisova stvaranja optimističan i vedar, košto je vedra pojava sv. Franje Asiškoga.

Nijedna hrvatska književna povijest ne će moći da prijeđe preko pojave Narcisa Jenka. On je u najteže vrijeme osvojio za sebe vrlo vidno mjesto među prvim hrvatskim književnicima. Proslavio je svoj red, iz kojega su izašli toliki hrvatski književnici, a dao je i novijim hrvatskim pripovjedačima i feljtonistima vrlo mnogo poticaja za neumoran književni rad i za ljubav prema Crkvi i hrvatskomu narodu.

P. G.

Lik biskupa Langa.

Još ga se svi dobro sjećamo. Još vidimo njegov korak na ulici, gledamo njegov blaženi smiješak i slušamo njegov krotki glas. Ali da ga još življe dozovemo sebi u pamet, uzimamo rado u ruke njegov životopis, što ga je napisao i izdao u svojoj knjižnici odvjetnik dr. Stjepan Markulin. Knjiga je to, koja je lijepo opremljena i razređena, a svoju će potpunu vrijednost dobiti istom kasnije, kad slava pokojnikova, kako se možemo pouzdano nadati, prijeđe granice hrvatske domovine i postane slavom svih katolika.

Životopisi se ovakvih velikana ne smiju čitati kao kakvi romani, nego se moraju pobožno razmatrati.

Kad mislimo na duhovni život, dolaze nam pred oči najčešće veliki Božji hramovi, s kojima se ne mogu takmiti nikakve profane zgrade. Nema parlamentarne, nema gradske vijećnice, koja bi se mogla postaviti pokraj bazilike sv. Petra u Rimu, pokraj crkve sv. Pavla u Londonu ili makar samo pokraj katedrale u gradu Mehiku. Uopće nijedan svjetovni ljudski umotvor ne može zasjeniti spomenike, što ih je čovječanstvo podiglo Bogu. Od najstarijih vremena pa do danas stavljali su ljudi u službu Božju najuzvišenije zamisli i najdragocjenija djela svojega uma i mašte dokazujući time neisporedivu prednost duše i duhovnog života nad materijom.

Opravdano je, da hrvatski narod štuje sve velike sinove svoje prošlosti. Ne mora to biti nikakva taština, kad redamo pred sobom i slavimo kraljeve, vojskovođe, pjesnike, slikare, političare i prosvjetitelje. Ali tko bi znao cijeniti samo svjetovne junake, a zanemarivao duhovne vrednote, u toga bi najvažnija strana duše bila kržljava ili je uopće ne bi bilo. Narod, koji se hvali samo junacima mača, osvojiteljima i športašima ,jest vrlo nesimpatičan, jer je to narod bez duše, kojega se možemo bojati, ali ga ne možemo ljubiti. Hrvatski je narod na sreću imao u svako doba i velikih predstavnika duhovne kulture. Iznad Nikole Šubića Zrinskoga, iznad Tomislava, Krešimira i Zvonimira, iznad Gaja, Štrosmajera i Starčevića uzdigli su se mnogi drugi naši velikani, od kojih su neki poznati i priznati samo u nebu, a neke štujemo i na oltarima, kao na pr. dominikanca bl. Augustina Kažotića, franjevca bl. Nikolu Tavelića i svjetovnoga svećenika bl. Marka Križevčanina.

I blagopokojnog zagrebačkog pomoćnoga biskupa dra Josipa Langa ubrajat će svi budući naraštaji s pravom među najveće Hrvate svih vremena. On je svoju zemaljsku i nebesku domovinu obogatio jednim djelom, koje se onoliko uzdiže iznad drugih naših suvremenih pozitivnih djela kao zagrebačka ili đakovačka katedrala iznad hrvatske sabornice. Bio je pisac, propovjednik i uzgojitelj, koji se odlikovao živom riječju, dubokom misaonošću i slikovitim razlaganjem predmeta. No sve to još ne bi bilo uvjet njegovoj trajnoj veličini, jer se mora priznati, da je na specifično književničkom, propovjedničkom i uzgojiteljskom polju bilo radnika, koji su imali veće sposobnosti od njega.

Ono, što biskupu Langu daje pravu njegovu veličinu, jest njegov duhovni život. Od dana, mjeseci i godina, što mu ih je Bog dao, stvorio je on za vječnost veličanstven mozaik, u kojem se u divnom skladu blistaju alemovi dobrih odluka, biseri srdačnih molitava i rubini trajnih samozataja i djela milosrđa.

Kod svakog heroja duhovnog života opazit ćemo u najsnažnijem zamahu njegova razvoja poseban »mir, kojega svijet ne može dati«. Nestrpljivim neurastenicima i zlobnim cinicima današnjega vijeka može se učiniti, da je to flegma, indolencija ili čak duševna ograničenost. No pomnjivo nas i objektivno motrenje dovodi do spoznaje, da je svaka svetost spojena s nekom genijalnošću.

Izvanjski mir, koji je resio biskupa Langa, nije proizlazio iz njegova prirođenoga temperamenta, a još manje odatle, što bi se on apatički ogradio od svojih vanjskih doživljaja. Po naravi je on bio više kolerik nego flegmatik, više sklon naglim psihičkim reakcijama nego tromosti. Njegov lik ne pripada među likove onih asketa, kraj kojih prolaze svjetski događaji tako, da ih oni pravo i ne zamjećuju. On je htio uvijek da bude o svem informiran. On je promatrao nestabilnost svih događaja i u burnoj promjenljivosti gradio svoju karakternu, stalnu ličnost. Patio je sa svojim hrvatskim narodom i podupirao svaki pravi rodoljubivi pothvat poput svojeg uzora i prvog učitelja u askezi msgra Matije Stepinca, koji je u velikoj ljubavi prema domovini predlagao, neka hrvatski narod dadne Bogu javnu zadovoljštinu za grijehe prošlosti, ne bi li što prije došao do svoje potpune slobode.

Biskup je Lang proživljavao sve nemire Hrvata osjećajući, kako su sve naše egzistencije ugrožene teškom borbom za opstanak. Zato je to veća njegova zasluga, što kao sin malena i sa svih strana ugrožena naroda nije nikada dopustio, da bi u njem pobijedile duševne reakcije, koje se ne bi slagale s ljubavlju Boga i bližnjega. O, kako li je katkada lako sinovima velikih naroda da dobiju u vanjštini izgled velikodušnosti i mira! Ali kad sin malena i potlačena naroda, koji kao pravi rodoljub čuje svaki trzavi kucaj narodnoga bila, pobijedi u sebi i mržnju i želju za osvetom i gorčinu i malodušnost, a uz to ostane uvijek pravi slobodarac, onda je to krepost, koja se uzdiže do heroizma! Biskup Lang nije bježao od svojega naroda, on je neprestano živio s njime, on je često i oštrim riječima osuđivao krivice, koje se čine Hrvatima, opravdavajući našu borbu za slobodu, ali je unatoč tomu uvijek ljubio sve narode i sve ljude.

Nije poznavao polovičnoga shvaćanja života. Želio je da po riječima Sv. Pisma sva stvorenja i svi snošaji na zemlji slave Boga. Oni, koji su bili navikli da ga gledaju, kako mu je srce daleko od svega zemaljskoga blaga, čudili su se, kako je mogao dopustiti, da se u dvorištu njegove kurije otvara jedna trgovačka radnja. Nekima se činilo, da je to profanacija pobožnoga čuvstva, kojim je njegova kurija napunjala svakoga prolaznika. A ipak je baš ta crta u njegovu životu pokazala, kako je svestrana bila njegova duša. Nije on dopustio trgovačke radnje radi trgovine ni radi toga, što bi htio povećati rentabilnost kurije, nego zato, da podupre jedno poduzeće, koje je imalo svrhu da provodi zadrugarsku misao na osnovima kršćanskoga solidarizma. Time je biskup Lang dokazao, da nije pripadao među one ljude, koji drže, da se socijalno pitanje može riješiti jedino milostinjom, koju je inače u obilju dijelio, koliko je god mogao. Priznavao je, da u diobu, cirkulaciju i uživanje materijalnih dobara valja organizovanim zadrugarskim radom unijeti što više duhovnog elementa. Novac i zemaljska dobra smatrao je on uopće samo sredstvom, kojim moramo stvarati moralne vrednote i pravedne prilike među ljudima.

Slavi Božjoj htio je da služi i hrvatska prosvjeta. Kao predsjednik Hrvatskoga katoličkog narodnog Saveza s najvećim je oduševljenjem širio misao Katoličke Akcije idući katkada i sam u narod na agitaciju. Veselio se organizaciji hrvatske katoličke omladine te je išao za tim, da i sav hrvatski narod bude organizovan u sličnim organizacijama. Po njegovu mišljenju, kao i po mišljenju biskupa Mahnića, imade kršćanska misao da obuhvati cijeli život. To mišljenje izjavio je i 2. veljače g. 1924., kad je u svojoj propovijedi rekao: »U toj katoličkoj akciji djeluju dašto i svećenici, ali

poglavito tu rade plemeniti i požrtvovni svjetovnjaci, i muževi i žene, koji su kršćani i katolici ne samo jezikom i po imenu, nego i dušom i tijelom. Oni idu za tim, da se sav kršćanski svijet obnovi u Kristu, da živi u istinu kršćanski, po načelima Kristovima, pa da se tako živi ne samo u privatnom životu, nego i u obitelji i u općini i u kotaru i u županiji i u parlamentu i u čitavoj domovini.« (Dr. Stjepan Markulin: Dr. Josip Lang, pomoćni biskup zagrebački. Str. 37.)

Uvijek je razlikovao kompetenciju duhovne i svjetovne vlasti, nije nikada dopustio, da se poistovjetuje Crkva s kojom svjetovnom organizacijom. Ali je znao ujedno i to, da sva ličnost čovjekova mora biti prožeta jedinstvenim nazorima, koji moraju udariti poseban pečat svim našim djelima. Radili mi na kojem mu drago području, uvijek nas obvezuju isti kršćanski propisi. Držeći se ovoga stanovišta biskup je Lang cijelu svoju ličnost posvetio samo službi Boga i bližnjega. Svaki njegov pobožni uzdah, svako ujedinjenje sa svetotajstvenim Isusom, svaki njegov smiješak, svaki njegov novčić, svaki članak, pa i svaki politički čin imao je da služi istoj vrhovnoj svrsi: sve većoj slavi Božjoj i spasu neumrlih duša.

Mnogobrojni vjernici dolaze na pokojnikov grob u zagrebačku crkvu sv. Marije. Svi su uvjereni, da se nalaze kraj smrtnih ostanaka duhovnoga gorostasa, koji može da bude ne samo Hrvatima, nego i cijelomu čovječanstvu uzor plemenita i sveta života. Nije to legenda, što se stvara oko njegova groba. Njegov istiniti lik razoružava i sam materijalistički cinizam. Potpuna, u svakom detalju izgrađena ličnost velikoga pokojnika bila je već za njegova života najuspješnija apologija katolicizma, zato se možemo nadati, da će biti uslišane usrdne molitve vjernika, koji u duhu Crkve mole Boga, neka »objasni djela i život biskupa Langa svojim znakovima na veliku radost i utjehu naših duša«.

Petar Grgec.

NARODNI ŽIVOT I TRADICIJA

Zar nije more slobodno?

Zar nije more slobodno? Čudnoga li pitanja! I te kako je slobodno! Kad se ono gigantskom silom nadimlje i brodovima kao orahovim lupinama ljulja i kad se uspraši, kao da orkan sprema, i kad se ljudi kao sićušni puzavci hvataju zidova, onda ono najslobodnije pjeva i nedostižnim akordima strašno lijepu harmoniju stvara.

Tu je slobodu dobro shvaćao ribar Mate. I kad bi čuo štošta veliko u borbi naroda za slobodu i za pravo, obično je dodao svoju stalnu: A ća je to prema velom moru? A da mu je tko takvo pitanje postavio, rekao bi mu, da mu se miješa i poslao bi ga do vranića. Često je pripovijedao, kako je bio s Tajgetofom na Visu, gdje su dali preuzetnom Talijanu po repu; koliko je pak puta bio u boju s ćozotima u Kvarneru, a onda pridodao i svoje pogibli od velog mora, koje ga je srećom bacilo na kraj sad u Dubnu, sad na Rtiću, sad na Ravnom a koji put čak na Piskijeru, i tako se škapulal. Mnogi mu nisu svega vjerovali, a on bi se razljutio i vrijeđao ih: »Ča vi znate? Vi ste još šmrkljivci prema meni.«

Bio je stari Mate vjeran drug moru. U svako bi doba godine ribario i nikada se nije prazan vraćao. U zimi je išao na svijeću, samo se vazda prepirao s drugim ribarima radi »pošta«, na koje je on imao staro pravo. Neki ga puštahu na miru, jer da pošt ne odlučuje o ribi. Ali ipak je njegov pošt navukao najviše sardela i lokarda. A on bi im se samo smiješio ispričavajući ih, da nisu još ribari od zanata nego samo »pratikanti«.

Mate je redovito silazio k moru, točno na uru, kao činovnik u ured. Iako bi probdio noć, eno ga izjutra, da pregleda palingare, na koje je lovio gospodsku ribu. Bio je čvrst starac, obrijanih brkova i brade, samo mu je podbradak bio posut sijedim dlakama. Od ribarenja je živio. Zato mu se nije grustilo u svako doba dana i noći odveslati na more. Mnogi se njegovi mladi drugovi odmetnuše u zidare i vinogradare, ali on je ostao kod svoga.

»S tim sam se rodio i odgojio, s tim ću i umrijeti« — govorio bi im on.

Imao je Mate jedinca sina Joža. Koliko se trsio, da mu i sin bude vješt ribar, pa ipak mu nije uspjelo. Dok se nije oženio, kako tako, ali čim je snaha unišla u kuću, nestade u Joža ribarskog duha, i on otputi u Ameriku. Žalio je Mate za sinom i krivio snahu, sve dok mu se ne rodi mali Jožić. Vidio je, da mu ne preostaje drugo no smiriti se i prilagoditi novomu duhu vremena. A kad je Joža brzo vratio dug i slao sve više dolara, posvema se smirio. Ne živi čovjek samo od ribe... hvalio bi se svojim zavidnicima.

I danas je jurio k moru. Na cesti kraj crkve bez tornja susreo ga crveni Miharija i zaustavio ga.

— A što se tako žuriš? Ta nije za glavu. Ne bi li malo onamo? — i pokaže na krčmu.

— Dakako? Što misliš, da sin šalje dolare za mene, a ne za kuću? I riba ima pod jezikom novca.

— I umrijet ćeš, a ne ćeš znati, zašto si živio.

— Ali za to se moj povraz ne trese kao tvoj.

Tako se Mate otresao nametnika. Skupljao je novac, kao da je unaprijed znao, što ga čeka.

Poslije nekoliko godina i Amerika se umiješala u svjetski rat i od Jože ni pisma ni novca. Grdio Mate Wilsona, što je bolje mogao. Ljutio se i na ratne potpore, što su ih drugi dobivali, a on je morao od svoga živjeti i ribariti, da može isplatiti aprovizaciju. Pa da i kod nje dobiješ što hoćeš i koliko hoćeš. Ali naleti kakva hrana, i onda se mjeri i važe na dekagrame, te čovjek kraj gotova novca mora da strada. Drugi se pomogli i »švercom«, ali Mati nije to bilo moguće, pa se još više ljutio i na rat i na »prokletog« Wilsona.

Osobito se žestio, kad su mu pripovijedali strahote o ratu s Talijanima. Neprestano je brojio ofenzive i žalio mnoge poginule i ranjene. Zašto se ne ogledaju na moru? Ili valjda ne ima više Tajgethofa? A naši se primorci dali u pješadiju mjesto u mornaricu, gdje je jedino pravo njihovo mjesto. Ispričavali ih, kako je u pješadiji kraći rok službovanja, kako se laglje dobivao dopust i oprost, ali sve to nije moglo Matu razuvjeriti. I on bi i dalje psovao Wilsona, da nije čuo za njegovu krilaticu: More mora biti slobodno. Za sve druge njegove točke ne bi bio dao ni lule duhana, ali ta mu ipak vrijedi — govorio je svakomu ribaru, s kojim bi zapodjeo razgovor o ratu i njegovu svršetku.

Matu je rat silno skršio. Pogled na pusto more, po kojemu su štropotali motori, ti morski vuci, kako bi ih zvao, i rastjeravali i ono malo ribe, što je preostalo od mina, ogorčavao mu je život. Bacio se i on na obrađivanje malog vinograda, što ga je u kamenu iskopao. Iako je sve to uvijek gledao, nikako mu nije išlo od ruke te mu se rugahu: »Mate, nikad od ribara vinogradara«. A on je samo šutio i grizao se u duši. I samo kad bi sjeo s unukom Jožićem u hlad, raznježilo bi mu se srce i razvedrila duša. Sâm Bog mi te je dao, govorio bi mu, inače bih zdvojio.

Napokon se svršio rat. Ratnici, koju su ostali živi, vraćahu se kući. Svi pozdravljahu ribara Matu i čudili se, da je preživio svu bijedu i nevolju. Javio mu se i sin Jože i poslao mnogo novca i robe. Sad se ponadao starac, da će u miru poživjeti još nekoliko godina i dočekati sina. Iako mu nije bila potreba, ipak bi se s unukom spustio k moru, da se naužije svog velog i slobodnog mora. Vidiš, sinko, putio ga je, to je naše more i naše najveće bogatstvo, a ako ga sačuvamo, bit će i naša najveća jakost. Neka si tuđinac trijebi zube, u nj ne smije uništi.

»More je slobodno«, odvraćao mu je unuk, koji je te riječi toliko puta slušao.

Stari je Mate popravio svoju brakieru, pokrpao mrežu, udesio palingare i povraze, i unuk se tome veselio kao uskrsnuću na novi život. Mate je unuka u tom veselju još bodrio gledajući u njemu svoju krv, svoga nasljednika.

— Ej bit će života sinko.

Kô pelin u slatko vino spuštao se u staračko srce bijes. Čuo je, da su Talijani okupirali Rijeku i otoke.

— A gdje su to dobili? Čim su to zaslužili? Trebalo bi im novog Tajgethofa.

— Ne pita se ni gdje ni čim, ali tako je, i oni su povukli okupacijsku liniju, preko koje ne smijemo preći — tumačio mu je Miharija.

— A gdje je ta njihova linija?

— Nekoliko stotina metara od obale otoka Krka.

— Ne vjerujem. Wilson ne laže — vikao je Mate.

Jednog se vrućeg dana otisne Mate s unukom u svoje »velo i slobodno more«. Znao je dobro pošt za kanje, a nije znao linije. Srce mu se širilo i bavica ga tjerala sve bliže k otoku. Sunce se nagnulo i zrakama obasjavalo sijedu kosu starca i rumeno lice unuka. Stali su. Spustiše povraze, i kanj je grizao. Vuče starac, vuče i unuk.

Uz obalu otoka kao pauci raspletoše mrežu karabinieri. Mate ih mrko gleda. Sluša njihovu viku, ali ne razumije i ne miče se. Pozivali su ga da se odmakne od okupacijske linije, jer da će pucati. I kad se nije odmaknuo, puče puška. Tane preleti nad glavom starčevom. Unuk problijedi i zaplače.

Starca obuze bol. Ko munja mu presiječe svaku nadu u bolji život kraj takvog pohlepnog susjeda-tuđinca.

Ne radi sebe, ta on bi ovdje najradije umro, već radi unuka, koji će da brani slobodu ovog mora, pograbi vesla i odmakne se uz poklik: Zar nije more slobodno?!

Nije mu se raćilo više ribariti. Kunjao je dan za danom u kući. Iščekivao je sina. Izgubio je svaku vezu prošlosti sa sadašnjicom.

Srušio se kao osušeno stablo.

Ljudi su ga žalili. Našao je svoj »pošt« u vječnosti.

Stjepan Petranović.

Na Sovskom jezeru.

Svanuo je 24. dan lipnja. Izađem iz sobe i razgledam obzorje. Bilo je pokrito maglom. Dilj, Papuk i Krndija izgledahu kao kakvi divovi u toj magli. Zrak je bio težak, pa se dalo naslućivati, da će biti kiše. To me nije smelo. Odlučio sam, pa idem.

»Hajde, Stipe«, rečem bratu vrativši se u sobu, »spremi se pa na Dilj!«

»Nije li naoblačeno?« upita on.

»Jest, ali to nas kao hrabre planinare ne smije smetati!«

Sve bi uređeno. Moj ti Stipe naprti torbu, u kojoj po uputi kalendara nije bilo ništa masno ni klisko. Ali je zato bilo nekoliko jaja, koja bi nam u slučaju brodoloma mogla dobro doći svojim lupinama. Mi smo naime polazili na Diljsko ili Sovsko jezero.

Pođemo dakle. Bio je blagdan Presv. Srca, te pohodismo najprije crkvu. Iza svršene službe Božje krenemo dalje i, hvala našim brzim nogama, za nekoliko časaka eto nas na podnožju Dilja. Kao planinari trebali smo se pobrinuti za batine. Odmah se srećom namjerimo na brezov dućan. Nisu nam batine trebale radi pomoći, nego radi planinarskog izgleda. Urežemo dakle svaki po jednu batinu i krenemo neustrašivo naprijed.

Kako se nijesam mogao s molbom za tumačenje obratiti na svog pratioca, morao sam se pokorno predati svojim, i ako, polućoravim očima. Nije bila jesen, a mi sve kao neke ptice selice na jug te na jug! Ne znam, tko je bio sretniji: da li Dilj, što po njem gaze tako hrabri planinari, ili mi, što smo imali čast popeti se na leđa tome divu. Dive, dive, čudno li odijelo imaš! Aj nesretnih li ruku, što te tako oklještriše i iznakaziše! Milolike koprive igraju kolo oko panja, koji među njima stoji poput dudaša. Samo mu još dude trebaju! Kupina se natječe s trnom, koji će da te milije pogladi po licu. Virtuoz slavuj pomamno se rascilikao da svrati pozornost na gigantsku bukvu, kojoj konkurira bazga sa svojim milolikim i mirisavim bijelim cvjetovima. Već sam se plašljivo ogledao, ne će li najednoć pred nama osvanuti mrki vuk, kad li začujem grlatu mis žabu, kako se u svom potočiću »trainira« za večernji koncerat.

Tako naslađujući se neprestano novim pojavama dođemo na jednu mekotu. Tu je bilo ujedno raskršće putova.

»Kojim putom možemo na jezero?« upitam jednu pastiricu.

»Zar ne vidite, da je kraj vas jezero!?«

Ogledam se za njezinom rukom i doista: jezero! Pred očima mi svane velik okrug trstike, a oko nje draženo blato. Sad tek opazim kraj sebe ploču s napisom: »Diljsko jezero«. Divna li jezera! Ako su alpska ovakva, tko da žali dinar — dva?!

Zakrenemo lijevo i popnemo se na brežuljak iznad jezera. E, sad oprosti, jezero, što sam te smatrao običnim blatom! Nijesam vidio, da si ipak dosta prostrana koncertna dvorana. Financijalne su prilike preteške a da bi se tu podigla radiocentrala. Još bi koji ovdješnji tenor-solista nadvikao sve pariške, berlinske i londonske baritone i basove. Ima tu i solistica dosta, a još više koristica t. j. zbornih pjevačica pa bi vjerojatno i koncerti uspijevali.

Kako je upravo bio petak, zanimale su nas ribe. Njihovo je malahitno odijelo odgovaralo sasvim vremenu, samo što je bio petak, a ne nedjelja.

»Znadeš li, Franjo, kako je nastalo ovo jezero?«

»De reci, reci, molim te, nije li si koja »pikuša« priredila ovo mjesto za kaljužanje?!« upitam Stipu.

»Ej, nemoj ti tako, brate! To je jezero sada doduše malo, ali u proljeće da ga vidiš.

»U proljeće svaka bara hoće biti morem! No da čujem, kako je nastalo.«

»Da ti dakle kažem: Živjela dva brata sa svojim ženama. Bili oni vrlo marljivi, te iskrčili ovdje komad šume i stali da oru. Bilo već vrijeme ručka, i reduša donese jelo. Braća puste volove i plugove te se prihvate kašika. U svom gladu zaboravili jadni, da i reduša hoće jesti. Videći ona, da je ne zovu, prokune njih i njihove volove. Najednom se otvori pod njima zemlja, a oni propadnu s volovima i plugovima. Odatle sat hoda na zapad bilo jedno jezero. Ono se namah prelije u ovo zjalo i pokrije orače. I danas se na »mlade dane« čuje u ovom jezeru vika orača. Tako ti je eto postalo to jezero«, završi moj Stipe.

»Vrlo lijepo! To se sasvim slaže s mojim opažanjem. Ova trstika ne bi jamačno bila tako bujna, da nisu u jezeru marljivi orači.«

Sad sjednemo malo na počinak. Pošto smo se odmorili, pođemo lagano kući. Još i danas iskreno žalim, što nijesam našu ekskurziju odgodio na osam dana, da čujem viku marljivih orača u Slavoniji.

Franjo Jagić.

Kako je postalo »Babotučko selo.«

Na čudnovati način tumači narodna predaja postanak naziva »Babotučko selo« jednoga zaseoka današnjega mjesta Zrinskoga Topolovca u blizini Bjelovara:

Topolovac bijaše nekoć grad. U njemu je stolovao bogati kralj i kraljica. Dogodilo se, da su Turci putujući onim krajem odlučili da razore taj grad i da se dočepaju kralja i kraljice, a također i njihova blaga, do kojega im je bilo više stalo nego do samoga kralja. Utabore se na istočnome brijegu, koji je po njima prozvan: »Turski brijeg.« Turci su dugo vremena jurišali na grad i konačno ga osvojili, jer gradu nije niotkuda došla pomoć. Kralj je videći, da mu nema spasa, blago pobacao u bunar i predao se.

Turci ga zasužnje i prekopaju sav grad tražeći blago. No trud im je bio uzaludan. Srditi odluče da opljačkaju sav kraj, što kod njih nije bila rijetkost. Pođu iz tabora prema sjevero-zapadu. No u zao čas! Na toj se strani nalazilo selo, u kojem su bile većinom babe, jer se muževi raziđoše po bojnim poljanama. Osim baba bilo je dakako i nekoliko staraca uz djecu. Jedan od tih staraca uzbuni babe, kojima je bilo dobro poznato, da se Turci užasno boje »Pesoglavcov.« One se brzo opreme na vojničku: batinu u desnu, lonac u lijevu ruku, metlu o pojas, ranjglu na glavu i bubnjajući po loncima pođu ususret Turčinu. He. Babo, tuci Turčina. Kad Turci spaze staršnu četu »Pesoglavaca«, prestrašeni pobjegnu glavom bez obzira.

Junačka se četa »Pesoglavaca« vrati u svoje selo, koje je po toj sjajnoj pobjedi prozvano »Babotučkim.« Vođu su svoga prozvali »Junački«, pa se i njegovi potomci još danas tako zovu.

M. Udjbinac.

Kako je postao prvi krt.

Narodna pripovijetka iz Turopolja, selo Huče. Pripovijedala Marica Berković.

Bila su dva brata, pa im otec (japa) umrl, a oni se podelé.

Več su sve podelili, samo nisu mogli jene sinokoše. Onda reče jeden:

Mi idemo* m l a d u n e d e l u na sinokošu, pa da ju budu pitali, čija 'oće biti. A taj brat zakopa svoga sina. Oni su došli. Reče prvi:

»Sinokoša, 'očeš li biti moja?«

Onda sinokoša samo muči.

Reče drugi, čiji je bil sin zakopan:
»Sinokoša, oćeš li biti moja?«
A zakopani sin reče:
»Oću!«
I bila je nemu sinokoša.

Kad je tel da bude sina otkopal, ni ga već bilo. Od nega je postal prvi krt na svetu.

Dragutin Plut.

* Prijedlog »V« se ništa ne čuje.

NARODNE PJESME.

Vojska hercega Stjepana.

Koja zvizda napred ishodila?
Il' danica il' je prihodnica?
Prihodnica napred ishodila,
Izivala hercega Štipana:
»De izajdi, herceže Stipane,
De izajdi, da ti nešto kažem,
Što je tebi car zapovidio:
Da ti kupiš pod izbor junake,
Sve koji je bolji i glavniji;
I još te je carica molila:
Di je jedan, ne rascvili majke,
Di su po dva, ne rastavljaj braće,
Nego di su po tri po četiri,
Ond' uzimaj istom po jednoga!«
To je herceg jedva dočekao,
Pa on kupi po izbor junake,
Sve koji je bolji i glavniji.
Di je jedan, rascvilio majku,
Di su po dva, rastavio braću,
A di no su po tri po četiri,
Ond' uzeo istom po jednoga.
Sve su majke pregorile sinke,
Sve sestrice svoju braću dragu,
Sam' ne može Milica sestrica.
Svog Milića, brata jedinoga.
Dok je mogla, očima j' pratila,
Kad nij' mogla, onda j' govorila:
»Obazri se, moj rođeni braco,
Da ti vidim tvoje oči plave,
Da ih vezem sebi na rukave,
Kad pogledam sebi na rukave,
Da ja vidim tvoje oči plave.«

Udaja udovice Kate.

Bila vila u selo doziva:
»Moje selo, što si neveselo?«
Al joj druga vila govorila:
»Kako ne bi neveselo bilo,
Kad umire mladi Radojica,
I ostaje udovica Kata
A u Kate sirota nejaka.«
Njoj dolaze i bratac i seka:
»Ajde, seko, našem bilom dvoru,
Pa ćemo te mladu udomiti.«
»Ne mogu vam i bratac i seko,
Još je moja sirota nejaka.«
Opet dođe i otac i majka:
»Ajde, Kato, našem bilom dvoru,
Pa ćemo te mladu udomiti.«
»Stan', pričekaj i otac i majko,
Dok nam žarko opočine sunce,
Dok uspavam sirotu nejaku,
Da ne trza očima za majkom.«
Sunce zađe, mrak na zemlju pane,
Uspavala udovica Kata,
Uspavala sirotu nejaku.
Sad su pošli s Bogom putujući.
Al govori udovica Kata:
»Zbogom ostaj, dva djevera mlada,
Zbogom ostaj, siroto nejaka!
Bora vama, dva djevera mlada,
Kad vam Uskrs blagi danak dojde,
Svojoj djeci kupujte crveno,
Mojoj Ani od samoga crna,
Nek se znade, da je sirotica!«
Sad su pošli s Bogom putujući.
U šumi su konak konačili,
Kad ujutro bio dan osvanu,
Dan osvanu, a sunce ogranu,
Progovori udovica Kata:
»Mili Bože i nediljo mlada,
Je l' ustala sirota nejaka?
Ko li će je mladu umivati,
Ko li će je mladu opasati,
Ko li će joj bila leba dati?«
Al' govori lipe Kate majka: —
»Nemoj, Kato, nemoj čedo drago,
U djeteta stara baka ima,
Baka će je mladu opasati.
U djeteta mlada tetka ima
Tetka će ju mladu umivati.
U djeteta mlada strina ima,
Strina će joj bila leba dati!«
Al' govori udovica Kata:
»Što me moja nagovaraš majko,
Stara baka brzo će umreti,
Tetka mlađa brzo se udati,
Strina voli svome nego mome!«
Od žalosti i dušu ispusti.
Al' govori lipe Kate majka:
»Jaoj, Kato, jao čedo drago,
Di je tebi sudnji danak došo!
Ni kod tvoga ni kod moga dvora,
Ni kod tvoje sirote nejake!
Vita jelo, širi svoje grane,
Širi grane, napravi joj lada!
Slavuj ptico, ti joj lipo pivaj,
Kukavico, ti joj kukaj često
Jer je Kata daleko zaspala
I od oca i od mile majke
I od svoje sirote nejake!«

Brat i seka.

Biber gora urodila
Sve biberom i šekerom.
Čuvalo ga redom selo,
Redom selo: brat i seka.
Bratac seki govorio:
»Čuvaj seko, reda moga,
Reda moga ko i svoga,
Da nam goru ne oberu,
Da mi tebe ne odvedu.
Ako l' goru i oberu,
Nek mi tebe ne odvedu.
Sa sekom ću biber steći,
Al' s biberom seke ne ću!«

Okrutnica majka.

Vezak vezla udovica Jela,
Vezak vezla na pendžer gleđala.
Selo veli: »Udaji se, Jelo!«
Djeverovi: »Ne udaj se, snajo!
Evo tebi ruvo jetrvino,
Evo tebi mjesto svekrvino!«
Ne slušala udovica Jela,
Ne slušala, nego se udala.
Kad je prošla godinica dana
Proletila dva gavrana vrana,
Proletila kraj Jelina dvora.
Al' govori udovica Jela:
»Bora vama, dva gavrana vrana,
Jeste l' vidli moje čedo drago?
Je li golo, je li gologlavo
Je li boso, je li raspojaso,
Je li gladno leba bijeloga,
Je li žedno vina rumenoga?«
Al' govore dva gavrana vrana:
»Vidjeli smo tvoje čedo mlado.
Nije golo, nije gologlavo,
Nije boso, nije raspojaso,
Nije gladno leba bijeloga,
Nije žedno vina rumenoga,
Već je željno njege materine.
Na koljenu njega striko cunca
Lijepu ga je pjesmu naučio:
»Svuda sjalo žareno sunašce,
Sam' ne sjalo, gdje je moja majka.
Svud' rodila bjelica pšenica,
Ne rodila, gdje je moja majka,
Svud' rodilo vino i rakija,
Ne rodilo, gdje je moja majka,
Koja mene ostavi nejako,
Prenejako, od sedam nedjelja!«

Dvije druge.

Dvi se druge virno drugovale,
Drugujuć' su jetrve postale,
Za dva brata i u jedne dvore,
Jedna mila svekru i svekrvi,
Jedna mila, a druga nemila.
Nemila je miloj govorila:
»Jetrvice po Bogu sestrice,
Koje s' bilje u dvore donijela?«
»Ja sam troje bilje donijela:
Prvo bilje: rano uraniti,
Drugo bilje: ne odgovoriti,
Treće bilje: svagdje priskočiti,
Tako ćeš im mlada ugoditi!«

Sakupio u Kobašu u Slavoniji

Mato Kolundžić.

Narodne pjesme i zdravice u srednjoj Podravini.

Od Novoga Grada podravskoga pa do Pitomače nanizalo se mnogo velikih podravskih sela s lijepim crkvama, naprednim kućama i marljivo obrađenim poljima. Podravci iz ovoga kraja prodiru i u druge krajeve Hrvatske i Slavonije te se svagdje odlikuju kao vrlo marljivi ratari, s kojima se u obrađivanju zemlje teško natječe ikoji drugi elemenat. Dok su u mnoge hrvatske krajeve prodrli strani naseljenici, u ovaj kraj nije mogao da se doseli nikakav stranac. Marljivost i štedljivost glavne su socijalne vrline ovih ponosnih ratara.

U prvi se mah čini, da je u ovom dijelu Podravine iščeznula sva narodna tradicija i da se ovi ljudi drže samo onoga, što im kažu knjige i novine. No kad čovjek sudjeluje u nekoliko podravskih svatova, kad zađe u podravske »gorice«, koje leže na podancima Bilo-gore, i kad upozna te ljude kod rada i zabave, otkriva mu se pred očima jedna golema tradicija, koja je doduše dobrim dijelom već u ruševinama, ali su se ipak sačuvali od nje još i danas vrlo mnogi spomenici.

Ovaj se dio Podravine razvijao kao granica, u kojoj seljak nije bio nikada kmet, nego se uvijek osjećao slobodnim čovjekom. Buduć da u blizini započinje područje štokavskoga narječja, to se u kajkavštini ovoga kraja osjećaju to veći utjecaji štokavštine, što se ide dalje prema istoku. Iz graničarskih vremena pamte i danas stari ljudi mnoge pjesme, priče i pripovijetke, koje se pričaju čudnom smjesom narječja, kakvo se ne nalazi u običnom govoru. Primjera radi navodim pjesmu o tom, kako Ivan Senjanin dolazi u svatove svojoj ljubi.

U pjesmi se spominje i »Đuro gospodin«, koji vrlo često dolazi bez ikakve pobliže oznake u tradiciji ovoga kraja. Narod priča, da je taj »Đuro gospodin« osnivač đurđevačkoga staroga grada. Pjesma glasi ovako:

Boja bije Đuro gospodine,
Š njem ga bije Ivo Senjanine,
Eto sada devet godinica
I desete sedem nedelica;
Onda Ivu zabolela glava,
Otišel je k caru gospodinu.

»Boga tebi, care gospodine,
Pušćaj mene k mojem belem dvorom;
Boja bijem devet godin dana,
Još me neje zabolela glava,
A sinoć me zabolela glava;
Zaželel se svoje jesem majke,
Svoje majke i verne mi lube.«
Govori mu care gospodine:
»Zeberi si konja lastovicu,
Pak ti idi k svojem belem dvorom.«
Zebral Ivo konja lastovicu,
Pak on ide do Primorja svoga.
Sunce se je na poldan vijalo,
On je došel v vinograd zeleni.
Njegva majka vinograda veže,
Svilom veže, suzami poleva.
Pozna Ivo svoju staru majku,
Njega majka poznati ne može.
»Boga tebi, tuđa stara majka,
Kakva mi je tebi nevoljica?«
»Kak mi ne bi bila nevoljica?
Eto sada devet godinica
I desete sedem nedelica,
Kak sem sina f tabor otpravila
Na vojnicu na tursku granicu.
Glas mi došel, da ga nema živa,
Glas mi došel, da je poginoše (!)
Od pušćice il britke sablice.
Meni staroj više sunca nema,
Njegvoj lubi više sreće nema.
Njegva luba za drugog se vdaje,
Za drugoga, ali za nedraga,
Večeros će svatovi joj doći,
Da ju vode iz mojega dvora.
Ja sem zato dvore ostavila,
Ja sem došla v vinograd zeleni,
Da nesreću ja ne slavim sina,
Da ne vidim žalost njegve lube.««
Onda veli Ivo Senjanine:
»Ti se ne boj, tuđa stara majka,
Ti se ne boj za Ivana sina.
Ja sem z Ivom skupa boja bio,
Ali sam ga živog ostavio.
Tvoj se Ivo sada na put spravla,
Na večer ti k belem dvorom dojde.«
Tu je Ivo malo počinuo,
A onda se na put opremio.
Zajašil je konja lastovicu,
Pak se žuri k svojem belem dvorom.
Neje videl Ivo Senjanine,
Kak se za njem i majka spravila,
Kak je pošla spram svojega dvora,
Da dočaka svog Ivana sina.
Sunce se je na zahod vijalo,
Došel Ivo k svojem belem dvorom.
Njegva luba pod oblokom šiva,
Svilom šiva, suzami poleva.
»Dober večer, tuđa nevestica,
Kakva mi je tebi nevoljica?«
»»Kak mi ne bi bila nevoljica?
Eto sada devet godinica
I desete sedem nedelica,
Kak sem draga f tabor otpravila.
Glas mi došel, da je poginoše (!)
Ja se jadna za drugoga vdajem,
Za drugoga, ali za nedraga.««
»Boga tebi, tuđa nevestica,
Bi li meni prenoćiti dala?«
»»Ja bi tebi prenoćiti dala,
Ali doma nema stare majke,
Otišla je v vinograd zeleni,
A sim dojdu gospoda svatovi,
Da me vode iz mojega dvora.««
»Ja ću svate lepo dočakati
I konje jem lepo sprejimati.«
Kak je rekel, tak je i napravil.
Kad su došli gospoda svatovi,
On je svate lepo dočakao
I lepo jem konje sprejimao.
Kad su bili na pola večere,
Onda veli junak nepoznati:
»Boga vama, gospoda svatovi,
Bi li meni popevati dali?«
»»Ti popevaj, kuliko te volja!««
Počme Ivo uz tamburu pjevat:
»Gnezdo vija tica lastovica,
Vijala ga devet godinica
I desete sedem nedelica.
Doletel je sokol od Požuna,
Ne da tici gnezdo navijati.«
Si su svati mukom zamuknoli,
Ponajbolje mladi mladoženja.
»Boga vama, gospoda svatovi,
Bi li meni napijati dali?«
»»Ti napijaj, kuliko te volja,
Ti napijaj, komu tebe volja!««
Zeme Ivo čašu pozlaćenu,
Zeme čašu, pak ovak napija:
»Fala vama, gospoda svatovi,
Kaj ste meni napijati dali.
Ovom čašom ja vas se pozdravlam,
Čaša vaša, a luba je moja,
Luba moja, dok bu Božja volja.«
Si su svati mukom zamuknoli,
Ponajbolje mladi mladoženja.
Onda veli junak nepoznati:
»Evo vama Ive Senjanina,
Ja sem Ivo, to su moji dvori.
Ja sem ovo gnezdo navijao,
Gnezdo za se i za svoju lubu.
Ako vam se jošće ne veruje,
Eto vama prsten pozlaćeni,
Kaj mi ga je moja luba dala.
Ako vam se i to ne veruje,
Eto vama mâ košulja tenka,
Koju mi je moja luba dala.«
Onda veli svata starešina:
»Božja volja na tvojoj je strani.
Budi zdravo, Ivo Senjanine,
Budi zdravo, ti i tvoja luba!
Kaj je komu od Boga suđeno,
Ne sme od nas biti razdruženo.
Zbogom ostaj, Ivo Senjanine!«
Svatovi se mukom rastadoše,
Osta Ivo s lubom pri večeri.

Kad eto ti i Ivine majke,
Ona pozna svog Ivana sina,
Ona grli svog Ivana sina,
Grli sina, suzam ga obleva.

Granica je uvela među ovaj narod smisao za oštru stegu u obitelji i u općinskom životu. Ali bilo je i loših utjecaja granice.

Budući da je cijeli ovaj kraj bio organizirani logor, u kojem je svaki ikoliko sposobniji muškarac služio od rane mladosti do kasne starosti u vojsci, prodrlo je bilo neko vrijeme u narod uvjerenje, da je vojnički stalež najčasniji na svijetu. Svaka je obitelj nastojala, da imade u vojsci, ako ne već kakva oficira, a ono barem podoficira. Tko je do toga došao, njegova je obitelj postala ugledna, a često i imućna, jer su oficirske i podoficirske plaće bile razmjerno dosta povoljne. Iz tog se vremena sačuvala po svoj prilici i ova pjesma, u kojoj se vojničkomu staležu daje prednost pred ratarom, koji ore na volovima ili konjima:

Vu 'nom dvoru žuta dunja zrasla,
Raširila grane na tri strane.
Ima majka tri ćere nevdate.
Prvu ćeru za volara vdala,
Drugu ćeru za konjara vdala,
Treću ćeru za soldata vdala.

Prva ćera majku zaklinjala,*
Kaj ju mladu za volara vdala;
Druga ćera majku zaklinjala,
Kaj ju mladu za konjara vdala;
Treća ćera majki zafaljuje,
Kaj ju mladu za soldata vdala.

No ova manija prema oficirskom i podoficirskom staležu nije bila trajna. S pomicanjem »turske granice« prema istoku dobio je najveću cijenu u ovom dijelu Podravine ipak ratarski stalež. Bezuvjetni štovatelji vojničke uniforme bili su često izvrgnuti ruglu, kao što se to vidi na pr. u priči o Rafi Jablanu Štrafičku, koji mora podnijeti strašne patnje upravo zato, jer prezire ratarski rad. Osim toga javlja se u pjesmama više i slavljenje ratarskoga staleža, što se vidi i iz ove malene pjesme, koja se nalazi u mojoj neštampanoj zbirci:

O meseče, moj stari vojače,
Sveti nama z večera do dana,
Dok ja zorjem svoju mekoticu,
Pak posejem belicu pšenicu,
Kaj naranim vnogu siroticu.
Sirotica bu Boga molila:
Bog pomogni vola i orača,
A orača z belicom pšenicom,
A voleka s travom detelinom!

Osim pjesama sačuvalo se iz graničarskih vremena i više zdravica, koje se govore u svatovima i u drugim svečanim zgodama. Navodim ovdje jednu zdravicu, koja se i danas čuje u selu Kalinovcu. Narječje u ovoj zdravici nije mješavina štokavštine i kajkavštine, nego točan govor samoga sela. U zbirci, koju je Vinko Žganec izdao iz Međimurja nalazi se gotovo ista zdravica, ali je mnogo kraća. Dakako, iz same se te činjenice ne može zaključiti, gdje je zdravica nastala. Međimurje je uvijek imalo s ovim dijelom Podravine vrlo žive veze, pa zato je mogla zdravica odavle doći u Međimurje, ali moglo je da bude i obratno, t. j. zdravica je mogla nastati u Međimurju, a u ovom je dijelu Podravine možda samo proširena i usavršena. Zdravica se govori u svatovima u kući mladenkinih roditelja, a glasi ovako:

Draga moja braća i gospoda
od našega slavnoga horvackoga naroda!
Vu ovema svate naj se saki čovek veseli,
jer tu ima sega, kaj mu srce zaželi.
Imamo sega dost
i za svetek i za post.
Naši su domaćini zaklali prasca
tak velikoga kakti najvekšega — vrapca.
Samo nesu mogli zmoći tak velikoga noža,
kak mu je bila debela koža.
Onda su se (sve) železanje s celoga sela pobrali,
pak su kod kovača tak dugačkoga noža skovali,
kaj su ž njem prasca zaklali.
Je, ali onda nesu znali,
kak bi slaninu na tavan speljali.
Mučili su se ž njom
kak Varaždinci, dok su crnoga bika prali,
i najpotle su ju itak na tavan speljali.
Prikapčili su ju za sa (sva) svoja vuža
i za se (sve) lance,
mislili su: bumo barem imali masti
za zelje i žgance.

* zaklinjati = **proklinjati.**

Ali kaj se je pripetilo?
Kak je slanina žmeka bila,
se (sve) je lance ftrgla
i tri bolte (svoda) dole vrgla.
Onda je našem domaćinom sreća poslužila,
kaj je kod nji jedna nevalana dekla bila,
koja se je po hiži navek samo šetala,
a hižu ne nigda ometala.
Tak se je pripetilo, pak je f kutu visela pavučina
— visela je prez klina —
i na njoj se je zastavila slanina;
drugač bi bila našega domaćina
i našu domaćicu vmorila.
Ni za petek najte se starati.
Naši su domaćini vlovili jednu ribu,
kojoj je glava bila kod Varaždina,
a rep tija kod jednoga osečkoga melina.
Samo nesu znali,
kak bi tu ribu na breg speljali.
Zapregli su vole celoga našega atara,
tam od madžerskoga Izvara
pak do našega horvackoga Belovara.
Voli su se s pažle čisto v zemlu zakopali
i tak su strašno potezali,
kaj su jarmi kak nenamazana kola skrešćali.
Ali kaj se je pripetilo?
Kak je riba jaka bila,
se (sve) je jarme ftrgla
i se (sve) vole v Dravu pod breg vrgla.
Onda je gospa podsnejalja k domaćinom dotekla,
pak jem je ovak rekla:
A kakvi ste vi to Horvati glasoviti,
pak ni tu ribu ne mrete vloviti?
A ja ju budem sama vlovila
i na breg spravila,
samo budem prede tri polića vina pila.
Doneli su joj punu brenku vina,
a ona je se (sve) vino ž nje popila,
v Dravu zagazila
i — to je živa istina — z nožnem palcom ribu na breg itila.
A onda, dragi moji gosti,
koji — to se razme — zebirate meso, a ostavlate kosti,
najte misliti, da ste došli f kakvu bogečku kolibu,
vu kojoj najdete samo jednoga zaklanoga prasca
i jednu pečenu ribu.
Za ove su gosti imali posla ne samo mesari i ribari,
nego i jagari.
A ja vam po istini povem,
makar na to priseći ne smem:
naš je mladoženja bil med jagare prvi,
pak je strelil jednu veliku ticu,
tak veliku kakti — senicu.
Bog zna, otkud se je doklatila ta velika tica
(koja neje zgledala kak prepelica).
Doklatila se je odnekud, otkud je bila Boža volja,
pak se je spušćala na naša podravska polja.
Z jednom je nogom stala tam,
gde su se Sesvećani v ajdini ftaplali,
a z drugom tam,
gde su — kak se pripoveda — Đurđevčani na tavanu zdenca kopali.
Kluna je bila v Dravu zamočila,
pak je ko dundača z Drave vodu pila.
A naš je mladoženja bil jako žuren,
pak je s puškom skocal na naš cirkveni turen.
Ciljal je kak jagar pravi
i trefil je ticu baš v joko v glavi.
Ali kaj se je pripetilo?
Kak je puška s kopitom nazaj f turen vudrila,
mam je celoga turna dole zrušila.
Turen je opal dole, kak samo turen opasti more,
a naš je mladoženja ostal viseć v zraku gore.
Bormeš ne imal v zraku na čem stati,
a neje se imal po čem ni na zemlu spušćati.
Najpotle se je dosetil, pak je brže bolje doma po lojtru otišel,
i onda je stopram po lojtri na zemlu zišel.

Na kraju se zdravice pripovijeda sa srokovima ili bez njih, kako su od perja one ptice načinili blazine za mladence, a meso je gazdarica ispekla, da bude svatovima tečna pečenka. Pri tom se ističu poimence glavniji uzvanici, kojima se nazdravlja u šaljivom tonu, tako da se u zdravicu upliću šaljive, izmišljene ili istinite, zgode iz života nazdravljenih.

Sva se ova stara tradicija u srednjoj Podravini gubi. Razvija se novi kulturni tip, kod kojega će istom budućnost pokazati, je li snažniji i ekspanzivniji od staroga.

G-c.

PISMO UREDNIKA

Istina je, koju nitko ne može zanijekati, da je književnički stalež među Hrvatima u nazadovanju. Nije tomu krivo to, što ne bismo imali dovoljno ljudi s jakim književničkim talentom. Imamo mi dovoljno književničkih talenata, ali opće organizacijske i socijalne prilike nijesu sklone bujnijemu procvatu književnosti. Sve su naše egzistencije bačene na kocku. Hrvati osjećaju da moraju teškom borbom izvojštiti svoje pravo na opstanak, zato i literatura ne može da svraća na sebe svu pažnju hrvatske javnosti.

»Selo i Grad« imade da bude jedno žarište, oko kojega će se okupljati svake godine stariji i mlađi hrvatski katolički književnici. Mjerilo suradnje ne može biti nikakav poseban čisto literarni smjer. Spajati nas mora samo jedinstven kršćanski nazor o svijetu i iskrena težnja, da u sredstvima izražavanja budemo što jednostavniji. Dakako, svagdje nam to ne će poći za rukom. Naročito će se velike zapreke isprriječiti pred nama u znanosti i pouci, gdje se pisac teško može odreći opće priznate terminologije. Ali barem glavni dio naših radnja mora biti takav, da se njime može okoristiti većina svetojeronimskih čitalaca.

U vezi s time mora naše nastojanje ići i za tim, da se uživimo u radosti i skrbi svih staleža i zvanja. Izaći valja iz svoje duše u široki svijet. Bolje reći, valja učiniti i tuđe interese svojim najintimnijim duševnim životom. Zašto da pjesniku i piscu bude važnije promatrati u kavani dim svoje cigarete nego li uživljavati se u silan ritam prirode i čovječjega stvaranja u prirodi? Svaka pojava u životu imade svojih zanimljivosti, koje valja istom otkriti. Svaka osoba imade svojih romana i novela, koje čekaju samo darovita pripovjedača, da im on dadne plastičan oblik. Književni preporod može nastati ne samo usavršivanjem umjetničke tehnike i formalnim napredovanjem, nego i umnožavanjem umjetničkih, a naročito literarnih sadržaja.

Prvi je proglas »Sela i Grada« bio razaslan svim hrvatskim katoličkim časopisima. Neki ga nijesu htjeli ni notirati misleći možda, da almanah »Selo i Grad« imade služiti kakvim stranačkim ciljevima. Međutim ta je bojazan potpuno neosnovana. Svaki pisac, koji hoće da među hrvatskim narodom služi katoličkoj kulturi, može da surađuje u ovom almanahu. Ako se možda u koječem nebitnom razlikujemo, ipak imade kud i kamo više točaka, i to bitnih točaka, u kojima smo jedno.

To su shvatili svi oni pisci, koji su poslali svoje prinose za almanah »Selo i Grad«. Neke radnje nijesu mogle unići u ovaj svezak. No zar su njihovim piscima zauvijek zatvorena vrata »Sela i Grada«? Ni najmanje. Urednik je kod izbora gradiva radio po svojem najboljem uvjerenju, pa ako je gdjekoju radnju odbio, iz toga ne slijedi, da je on osudio i buduće radove istoga pisca. Šta više, urednik je uvjeren, da će neki pisci, kojih radnje nijesu unišle u ovo godište, biti kasnije najbolji suradnici ovoga almanaha.

Eno na pr. pisac, koji se nazvao pseudonimom G r g i n, poslao je dvije stvari, koje pokazuju u pojedinim dijelovima prvorazredne odlike. Kako je pun dijalog u pripovijesti »U sumrak života!« Govor je američkoga iseljenika krepak i duboko proučen. Ali u najodlučnijem času, kod preokreta, kad se crta obraćenje čovjeka lutaoca i bezvjerca, pisca je izdala snaga. On doduše veli dolje u bilješci: motiv obraćenja historijski zajamčen. Jest, to mu mi vjerujemo, ali to za beletristiku nije dosta. Pripovjedač mora umjetničkim sredstvima taj prelaz prikazati tako, da mi ne osjećamo nikakvoga skoka i nikakve praznine. A to nije u ovom slučaju piscu pošlo za rukom. Osim toga pisac je pisao na obadvije strane papira i većinom tako zbijeno, da nije moguće provesti nikakvu korekturu. Urednik je zato odbacio tu crticu, koju bi inače uvrstio vrlo rado u »Selo i Grad«. No tko zna, ne bi li pisac mogao i ovu crticu usavršiti i poslati je za buduće godište almanaha? Urednik bi se tomu radovao i ne bi nipošto želio, da prvi neuspjeh djeluje loše na pisca, koji imade mnogo i inteligencije i smisla za snažan stil.

Od ostalih suradnika spomenut ću poimence Pripalskoga i Željka. Kod njihovih radova opaža se taj nedostatak, što oni hoće da u jednoj kratkoj crtici prikažu građu, koja bi mogla da se obradi do kraja tek u cijelom jednom romanu. Jest, i crtica može obuhvatiti velika razdoblja života, ali kod toga treba paziti, da ne bismo upali u pripovijedanje sadržaja jedne pripovijesti. Tu valja odabrati jedan ili više momenata, koji se obrade plastički kao u filmu, a oko njih se poredaju drugi momenti, koji se natuknu tek kronički. To je već pitanje naprednije kompozicije i grupacije. Gdje nema takve kompozicije, gdje se pripovjedač ne ograniči tek na »fruchtbare Momente«, tu nema dovoljno ni plastičnosti, a i najsugestivnije se osjećanje raspline u nešto neodređeno. Zato je uredniku bilo naročito žao, što je morao izostaviti crtice spomenute dvojice pripovjedača, koji inače imadu mnogo umjetničkog dara.

Ostalim ću suradnicima, kojih radnje nijesu ušle u ovo godište, poručiti generalno najprije to, da budućnost pripada onomu, tko ustraje. Svaka radnja, koja je poslana uredništvu, pokazuje veći ili manji stupanj literarne darovitosti. Ali kod jednog je suradnika narodni život prikazan još odviše fotografski, a gdjegdje i folkloristički tako, da se umjetnički potezi često gube u šabloni novinarskoga reportera, koji imade u prvom redu dužnost, da događaj reproducira vjerno bez obzira na to, je li to umjetnina ili nije. Kod drugoga se suradnika opaža, da on stvara neraspoloženje i prema samome naporu, premda je htio da osudi samo nepravednu diobu materijalnih dobara na zemlji. Kod trećega je opet didaktika uništila pripovijedanje, i tako je tendencija izašla pred nas u neumjetničkom ruhu. Četvrti, peti, šesti i deseti suradnik nije mogao još da bude uvršten među pisce »Sela i Grada« radi neproporcionalnosti u kompoziciji, radi odviše očitog povođenja za ovim ili onim pjesnikom miljenikom, radi pogrešaka u ritmici i jeziku ili u najviše slučajeva radi pripovijedanja takvih sadržaja, koji bi imali više da djeluju svojom prirodnom neobičnošću nego umjetničkom obradbom.

Život je i rad najbolja škola za svakoga pisca. Urednik moli sve naše mlađe i starije pisce, neka ga se sjete i u narednoj godini svojom suradnjom. Prinosi neka se do konca listopada 1929. šalju na adresu: Zagreb, Trenkova ul. 1. II.

Dobio od M. Kongr. Ecalaca
J. H.

KNJIŽEVNO
DRUŠTVO
SV. JERONIMA
HRVATSKO